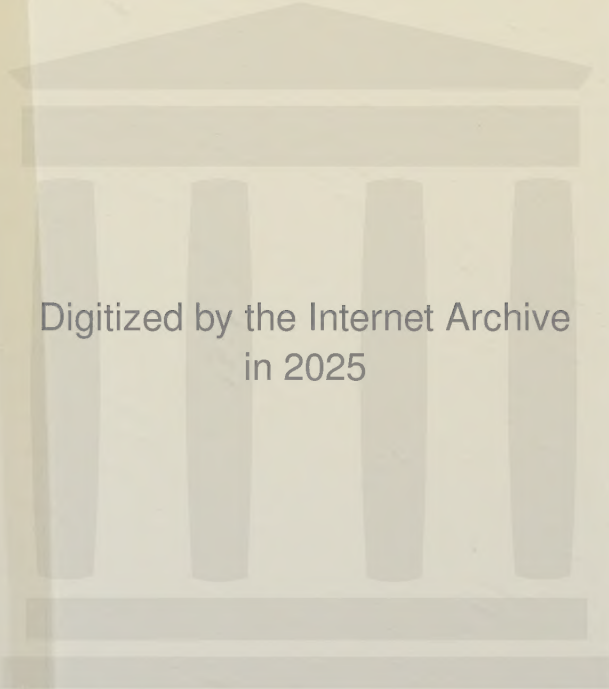

H I T E L

Digitized by the Internet Archive
in 2025

<https://archive.org/details/hitel0000grof>

3961

H I T E L.

I R T A

GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN.

P E S T E N

PETRÓZAI TRATTNER J. M. ÉS KÁROLYI ISTVÁN
KÖNYVNYOMTATÓ-INTÉZETÉBEN.

1 8 3 0.

‘The strong resist, the weak despair.’

HONNUNK

SZEBBLELKÜ ASSZONYINAK.

Fogadjátok Hazám érdemes Leányai!
Tiszteletem 's Szeretetem jeléül ezen kis
munkám ajánlását. Vegyétek, bár férfiak-
hoz illendőbbnek mondják azt sokan,
nyájas kegyességgel Pártfogástok alá. A'
Hitelről szólok, 's a' mi belőle foly,
a' becsületről, az adott szó szentségéről,
a' cselekedetek egyenességéről, 's így
Előttetek sem lehet a' tárgy idegenebb,
mint előttünk, mert annyi Nemes és Szép,

a' mi az Emberiséget felemeli, a' Ti
Nemetek müve. Ti vizitek karjaitokon
életbe a' kiseded nevendéket, 's jó Pol-
gárrá nevelitek; a' Ti nemes tekintetetek-
bül szí a' férfi lelki erőt 's elszánt bátor-
ságot. 'S ha léte alkonyodik a' Haza
ügyében, Ti fontok koszorút homloka
körül. Ti vagytok a' polgári Erény 's
Nemzetiség védangyali, melly Nélkületek
higyjétek soha ki nem fejlik, vagy nem

sokára elhervad , mert Ti vontok minden
körül bájt 's életet. Ti emelitek egekbe
a' port 's halhatatlanságra a' halandót.
Üdvözet és hála Néktek !

TUDNIVALÓ.

Homály és tévedés elhárítása végett az Olvasót mindennek előtt szükségesnek tartom arra figyelmeztetni, hogy én ezen kifejezést 'Hitel, azon értelemben veszem, mellyet köz életben a' Creditum jelent, a' mi nem egyéb, mint bizonyos lekötelezések által más kezében lévő ingó vagy ingatlan vagyonunkrul nyert bizodalom és bátorság. Mennél nagyobb bizodalmat 's bátorságot nyujthat valaki az ő kezei közt lévő vagyonunkrul, annál több Hitele — Credituma van; 's mennyivel nagyobb bizodalommal 's bátorsággal bírja a' közönség saját javait másoknál, annál tökéletesnek mondatik azon Ország Hitel-állapota.

E L Ő S Z Ó.

Nincs olly böles a' világon, ki még igen sok hasznossal ne nevelhetné tudományit, mint viszont alig van olly tudatlan a' földkereken, kitül egyet 's mást nem lehetne nagy haszonnal tanulni. Minden emberben van valami jó, mint virágokban méz, 's így remélhetem a' Közön-ség engedőleg fogja ezen Értekezést fogadni.

Én azt szeretem hinni: minden jobb lelkű ember bizonyos vágyást hordoz szívében — ha bár sejtetlen is — magán, felebarátin 's mindenben, a' mi őtet környezi, szüntelen javítani. Ezen a' tökéletesbhez ellentállhatatlan vonzódás legszebb tulajdona az emberi léleknek; 's a' mint halhatatlan része jobban 's jobban fejlődéz, annál inkább nő 's erősödik az benne. 'S e' szünetlen vágyás következtében leend lassan lassan a' vad Esquimaux emberré, az által emelkednek egész nemzetek előbb utóbb

tökéletesb, virágzóbb, boldogabb létre, 's annak mindennapi előmenetelét gátolni akarni, éppen olly hasztalan munka, mint annak ugylétét tagadni, öncsalás.

Előbbre 's magasabbra törekedik az ember, ez kétséget nem szenved, 's mi azt minden tárgyban láthatjuk. Csak ujabb időkben is mennyire javult Hazánk némelly részeiben, teszem, a' földművelés, mezei gazdaság? Lakásink hogy csinosodtak, városink melly szerfelett szebbültek? 's a' t. És ha nem történt is nevezetes, 's még sok lábra nem állítatott, a' mi említést érdemlene, nem halljuk e' legalább szinte mindenki szájában a' panaszt? Egynek az utak rosszak, másnak kereskedés, vizi esaternák, vas utak kellenének; ennek a' szegények 's koldusok nagy száma terhes; annak a' nyelv nem eléggé halad, az olvasók mennyisége csekély; megint mások az éjjeli világosítás hiját kárhoztatják városinkban, nem különben a' trottoirok 's fedélsaternák nem létét; ismét mások a' tömlöczöket 's foglok tartását gondolják hibásoknak 's több eféle.

Hogy minden időben volt, van 's lesz is panasz, természetes; de igen különbözik a' 'javítani kívánástul. Amaz magával, embertársival, kormányval, egy szóval mindennel való elégedetlenségből foly, 's többnyire alacsony haszonkeresés, vagy romlott sárepe nya-

valája. Emez pedig embertársihoz, hazájához 's a' tökéleteshez vonzó szeretetből ered és szebb lelkek sajátja.

Ezen szebb 's jobb ösztön nálunk szembe-
tűnően nevededik, 's nagy szám készen áll,
fáradtsága 's java egy részének áldozatjával,
egyet 's mást hazája vagy legalább vidéke
virágzatára 's gyarapodására előmozdítani, 's
felállítani. Soknak igen soknak czélja csak
Egy — nemes és dicső, 's nem egyéb, mint
a' közjó előmozdítása; de annál különbözőbbek
's többfélék azon módok, mellyeket mindenki
a' közczél elérése végett legfoganatosbagnak
tart, 's mellyekhez ragaszkodik. Mindegyik
építeni akar, 's mind ugyanazon egy épületen,
de a' talpkövet szinte mindegyik másképp 's
máshová akarja rakni, 's mindegyik különb
móddal fog az építéshez. Sok az első emeleten
kezd, némelly annak kifestésével, 's némelly
szinte a' háztetejével gondolja legjózanabbnak
a' munka kezdetét. Igazi talpkövet ritka rak.

“Bár csak szabad volna a' Horvátországi
Ludovica ut., így szól egyik — “Volna biz
inkább függő hid Pest és Buda között, felel
a' másik. — „Mindenek előtt sétáló-helyeket
készítsünk, 's a' Pesti Duna partjaira fákat
ültessünk, mert azok növésehez idő kell, és
— — —, — “Ez már mély okoskodás! álli-
tsunk magyar Theatrumot inkább, az terjeszti

a' nemzetiséget 's nem a' fák!,, így bölcselednek mások. — “Csak külföldön ne laknának Magnásink, költenék pénzeket jószágikon, 's járnának csak Vármegye-gyűlésinkre,, — “Hiszen az nem árt, csak az a' külföldi ruha, kapcza és czipő, meg az a', hogy is mondják csak Collier Grec ne csufítna magyar testeiket 's képeiket,, így szítálják az igazságot megint mások — “Papiros - pénz öl bennünket, bár Körmőczi aranyunk volna 's bányáink temérdek kincse Hazánkban maradna,, — “Nem ez barátom,, felel erre más “csak a' só, a' só ne volna olly drága,, — És számtalan több efélék! Csakhogy kiki saját gondolatját hiszi legmélyebb sarkalatkőnek, 's leg és legelső lépésnek, mellynél Hazánk lehető előmenetelét kezdeni kellene.

Sokan pedig minden hátramaradásunkat a' kormánynak tulajdonítják. — Az ‘Appalto a' ‘Harminczad okozza képzeletekben nyomoruságunkat. Csak az ne volna, diszlenék akkor minden. Számosan, szomszédink — kikkel közös Urunk van — kárán akarják alapítani a' magyar szerencsét; és szünet nélkül a' vám és csak a' vám körül fáritgatják eszeket. Mint a' félszemű, ki mindig azon szomorkodik, hogy vak szemével nem lát, 's nem örvend inkább a' természet csudáin, mellyek megmaradt szemé kristályjában festekeznek. Vagy mint ama gazdák, kik szánakozó mosolygással hallják

Young, Koppe, Thaer neveit; új systemákrul, váltógazdaságokrul, szederfákrul 's a' t. pedig hallani sem akarnak, de magokat sokkal eszesebb 's úgy nevezett 'practicusabb' gazdáknak tartják, ha mind ezen esztelenségekkel nem bajlódnak, — 's minden jobb Industria helyett jobbágyiktul, a' mit bérben birnak, elszedik, azokat legjobb földeiktől megfosztván ujjonan regulázzák, 's őket lassan lassan erejeből kiveszik, és aztán szinte hazafitlanságnak állítják, ha valaki a' magyar adózó nép sorsát e' részben irigylésre méltónak nem véli; az egész alkotmánynak felfordulását jövendefik pedig, ha a' kormány az ő ugyancsak genialis gazdálkodási módjokat gátolja, 's a' köznépek pártját fogja. Így gazdálkodik szomszédunk a' Török is, 's akárki mit mond, tagadni nem lehet, hogy ennél könnyebb, egyszerűbb 's olcsóbb földművelési mód a' világon nincs! Szóval: sokan csak mindig más kárán akarnak gyarapodni, vagy ott a' hol lehetetlen, 's nem olly módokhoz nyulni, mellyek által mind a' két rész nyertes lehetne.

Némelleyek szomoruan füttyörészik el a' Mohácsi veszedelem nótáját, 's azt hiszik, ott van koporsója minden Scythá fénynek. 'S tán úgy van, ámbár én nem hiszem — de az okos ember nem néz annyira háta mögé, mint inkább maga elibe 's elveszett kincse siratása

helyett inkább azt tekinti 's vizsgálja, 'mit menthetett meg, 's avval béelégedni 's lassankint többet szerezni iparkodik.

Igen sokan pedig a' jó régi időt siratják, a' jelenről egészen elfelejtkeznek 's azért ezt bölcsen nem is használhatják. Már pedig, ha csak a' régiség bája nem, egyéb bizonyosan semmi sem teheti előttünk kívánatosabbá Eldődink idejét saját éltünk napjainál. Másokat ezzel rá nem szedhetünk, mert fenhargon szól a' historia; 's az öncsalás esztelenség. Sok ember a' régiségnek olly tisztelője, hogy egy faragatlan követ remeknek vél, ha tán valaha Cicero ült rajta, 's néhány eldült vékony oszlopot, mivel sok századi, inkább csudál, mint p. o. a' Londoni Waterloo kőhidat, vagy a' Simploni utat, mert ezek csak néhány esztendeiek. De ezen gyengeség is a' tökéleteshez való vonzódásbul ered. Néhány országban a' régikor idejében annyi ment végbe, a' mi nagyság czímerét viseli, annyi az emberiség diszére méltó, hogy semmi se természetesb, mintha annyi csuda tünemény 'a' felhőkbe könnyen emelkedhetőknek ítélőerejét ugy elragadja, hogy ő még a' régi rozsdát is az uj fénynél nagyobbra becsúlje. A' mi hazánkban illy nagyság, mellyet siratni lehetne, még nem volt. 'S hála az egeknek hogy nem volt! mert így még lehet! 'S örvendjünk, hogy régebben nem éltünk, 's még előttünk napjaink! —

Hány embernyom forgott le, mióta Nemzetünk Európába költözött? 's növésünk és kifejlődésünk ellen mennyi akadály? 's hány esztendeje csak, hogy a' Török Budán dúlt? 's melly kevés, hogy Gallia árja hazánkon? 'S így ha bajunk nem is olly felette nagy, 's illy zavarban 's illy rövid idő alatt előmenetelink körülményinkhez képest gigásiak is, ne gondoljuk azért, hogy Visegrád poraiban 's régi Buda falai közt el van már temetve nemzeti diszünk, mert a' Nagyságnak ezen előjelei csak egy szebb hajnal viradtára bátoríthatnak; hanem legyünk bizonyosak, hogy igazi Felemelkedésünk ideje még hátra van.

Csak az a' valóságos bölcs Hazafi, ki lehetőt kíván, 's jól tudván, hogy az ember gyenge léte miatt se felette boldog, se határtalanul boldogtalan nem lehet, a' középuton jár. Ő lélek-derülten él, szomorú unalom nem öli óráit, 's a' közjóért fáradozván, nem panaszkodik mindegyre hasztalan, hanem inkább felkeresi a' hibákat, 's azoknak kutfejeit nyomozza, kifejti 's rajtok segít, ha lehet; ha nem lehet, nemesen tűri; — gyáva panasz szájából nem hallatik. A' hibákat pedig inkább magában keresi, mint másokban, mert magával parancsolhat, másokkal nem. Ha senki se tenné kötelességét, teszi ő, ugymint az igazi Hős maga megáll, ha a' többi futásnak eredett

is. 'S mennyi számos jót tehetni Hazánkban, csak hogy bona fide közhaszon legyen a' czél, 's ne fényüzés, hírkapkodás, dicséret szomja!

A' sokasággal, tudva van, úgy boldogul az ember, ha mindenét dicséri 's csudálja; ki igazat mond, hibáit felfedezi 's dorgálja, az soha sem kedveltje, mert hiuságát sérti, 's önfelsőbbtségét érezteti. Elcsábitni könnyű, 's ahoz csak hizelkedés kell, melly alig lehet olly durva 's a' valóval olly ellenkező, hogy még is sokan szívesen ne nyelnék el, 's meg ne emésztenék. Ezen álpénz becse nagy a' világon, és még akkor is kelendő, mikor nem justae ligae monetának tudatik azon franczia anekdota szerint, melly így kezdődik 'Je sais qu'il me trompe, mais il m'amuse etc.' Hány falusi lakos emelne minket egekbe, ha szállásokra azon elhatározott feltétellel mennénk, hogy általjában mindent, a' mi övék vagy a' mi magyar, dicsérni, 's mindent, a' mi másé vagy külföldi, kivétel nélkül gyalázni akar-nánk. 'S ellenben hány tartana minket elkor-csosodott Magyaroknak, ha tán egyet 's más-t a' gazdaság újabb folytatása módjárul, a' legelő felosztásárul, nemesebb szőlőtőke ültetésérül, boraink jobb készítésérül, más nemzetek első-ségérül 's illyesekrül szólanánk? Hány kár-hoztatna, ha többek közt csak aféle puhasá-gunkrul, hogy még lóra se merünk ülni, vagy

annyi tárgyokban szivreható tudatlanságunk-rul, és még is olly igen fenjáró büszkeségünk-rül tennénk említést?

De célunk nem az, hogy számos ugy nevezett 'jóakarókat 's barátokat szerezzünk, kik egy nap egekbe emelni, más nap pedig sárral lennének hajlandók bennünket hajigálni, a' mint t. i. hiúságoknak kedvezünk, vagy ellenezünk, 'hanem hogy használjunk. 'S azért igazat fogunk mondani mindenkor és mindenütt, akár tessék, akár nem. Az igazi barátság szent kötelessége hizelkedéssel soha nem él; a' meg nem romlott Magyar pedig az egyenes bátor szót becsülni tudja, 's nem az elfajult 's elromlott hazafiakat veszi például, hanem azokat, kik nem kevesbé hű jobbjai Királyjoknak, mint Honjok valódi polgárjai. Nem azokat, kik azt vélik, hogy hazafiui tett, Urunk megbántása; sem azokat, kik azt kiáltják 'hivatalban lévő nem is lehet jó Hazafi, 's csak az igazi patriota, ki minden intézetet, minden rendelést kivétel nélkül rágalmaz — mint sokan azt tartják igazán Mester-szakácsnak, ki mindent rendkívül paprikáz, 's csak azt ugyancsak Magyar embernek, ki azt szereti is.

Azokat se majmolja, kiket semmi szebb vonzódás nem köt anyaföldjükhöz, 'mint egyedül jövedelmeik pontos elvárása, 's kik a'

helyett, hogy hazafiaik elősegítése végett kezet nyujtanának, azokat inkább gunyolják, és sokszor bárdolatlanságokért kaczagják, holott még az oktan állat se ocsmányítja maga fajtáját, 's még az undok szarka se mocskitja be tulajdon fészkrét. De ugyancsak azokat sem oda haza az elválhatatlan pipával, kik minden előmenetelnek eleven gátjai here gyanánt csak henyélve híznak a' Haza zsirján. A' dolgos méh nem marad örökén kasában, ide 's tova bolyong, 's becses mézzel tér elvégre vissza.

A' valódi Magyar vaktán senkit se követ, hanem a' lehető legmagasb lépcsőig mind testi mind lelki tehetségeit 's tulajdonit sajátsága szerint fejti ki; foglalatosságát 's életét személyiségéhez 's körülállásihoz alkalmaztatja, maga köriben marad, és bármi csekély lenne is tisztje, annak tökéletes teljesítése 's önbecse által ad dísz és fényt. Ki nem tudja, hogy sokféle ember kell a' társaságban, sokféle hivatal u. m. egy erőművben sok szerszám, sok karika 's a' t.; de se az, se ez nem foroghat jól, ha mindegyik része nem tökéletes; vagy ha a' rugó a' láncznak, ez pedig a' tengelynek akarja játszani rolláját, vagy ha minden részek közt nem uralkodik legszorosb összeköttetés, legtökéletesebb egybehangzás. Tegye csak mindegyik maga kötelességét, 's ne valamit egyebet; hanem azt ugyan emberül. Ne avassa magát politikába, kormányba helyén kívül;—

mit is tud ehhez midőn olly kevés bizonyos datumi vannak. Mi birtokosak a' gazdaságot, kereskedést mozdítsuk elő; fejtsük ki a' tárgyat jobban 's jobban; oktassuk, világosítsuk fel egymást, álljunk sokan össze, mert mit tehet egy ember, Concentrice vigyük a' dolgot, 's ne Excentrice, mert eldarabolva Hazánk tágos mezein hány szép feltétel 's jóakarát némul el 's némult el már, melly egyesüléssel 's egyetértéssel vajmi Szépet és Nagyot alkotna 's alkotott volna! Tanácskozzunk, fáradjunk 's cselekedjünk, 's csak ne kívánjuk még azt is, hogy a' kormány éretünk szántson, vessen 's csüreinkebe takarítson is. Csak eszüinkbe se jusson, hogy gátot főgunk találni előmenetelünkben, mert Uralkodónk se kíván egyebet köz 'boldogságunknál, 's ha némellyek közülünk nem részesek abban — Urunk tehet e arrul? — vagy mimagunk?

Már mind ezek után — érzem rajtam a' sor, hogy vélekedésemet 'ugyan mit kellene egyben 's másban előmenetelünk végett eszközölni? — előadjam, mert hibát találni vajmi könnyü, 's ahoz mindegyik tud, de jobbat előállitni — bizony nehéz, 's abban szerencsés leszek e? nagy kérdés.

Most csak pénz, kereskedés 's gazdaságbeli tárgyakat kívánok fejtegetni, 's így általánosan csak azokrul lesz szó. Ha tán egyebeket

is bele kevernék — a' mit tenni fogok e nem e? még magam se tudom, a' mi azonban könnyen megeshetik — azért előre is engedelmet 's bocsánatot kérek, mert nekem már az a' szokásom, vagy hogy jobban mondjam — hibám.

B É V E Z E T É S.

NEVETSÉGES vagy inkább szomoru dolognak kell e mondani, ha valaki nagy számu gulája 's tölt gabnavermei mellett is koplal, vagy szinte éhen hal? Nevetséges vagy szomoru e, ha egy nagy birtokos, kinek kiterjedt termékeny szántóföldei, rétei, erdei, szőlei 's a' t. vannak, ki nem adózik, 's az országnak szinte semmi terhét nem viszi, 's kinek sok ingyen dolgozik — ha egy illy birtokos mondom annyira elszegényül, hogy végre adóssági miatt semminél kevesebbje marad? Vig vagy szomoru játék tárgya e inkább, kérdem az Olvasót? Részemről nem tudom nevessek e, boszorkodjam e? de hogy sokakra nézve a' dolog hazánkban nem igen áll különben, bizonytal tudom.

Magyarországban a' termékeny föld kiterjedése 's mennyisége olly bő, hogy annak csak haszon nélkül fekvő része is gazdaggá tenne más nemzetet; 's ez kérdést nem szenved, mert nem vélekedés vagy okoskodás, hanem száraz és csálhatatlan számolás tárgya. Hogy pedig nem találkozik könnyen ország, mellyben számosabb nevezetes birtokosak javaikra nézve napról napra 'nevetségesebben vagy szomoruabban aljasodnának el, mint magyar hazánkban, azon se lehet egy cseppet is kételkedni, hacsak szemünk hasznát venni akarjuk.

Már ez mért van így — 's ennek úgy kell e lenni, vagy tán nem kellene; annak kifejtése léssen ezen rövid Értkezés tárgya.

Ha az országok 's nemzetek előmenetelét, virágzását, vagy viszont azok hátramaradását 's hervadását tekintjük, 's mind azon okokat kifejteni iparkodunk, melyek növéseket előmozdították, vagy hátráltatták, 's milly lépcsőkön emelkedtek fel, vagy süllyedtek le: úgy fogjuk találni — ámbár a' sorsnak 's vak szerencsének is nagy befolyása van — hogy legtöbbnyire felemelkedések oka az egészséges agyvelő, 's a' tudományok szoros rendszabási szerint felállított 's folytatott intézetek voltak, 's viszont; úgy fogjuk találni tovább, hogy a' józan systema, akár milly csekély fényű következési lennének is eleintén, még is a' köz virágzás és boldogság valódi alapja, 's viszont.

'S ha valamelly tudomány méltó és férjfihoz illő, bizonyosan annál dicsőbb nem lehet, 's egyszersmind édesb, 'mint embertársai java 's boldogsága okainak nyomozása 's kifejtése. Dicsőbb nem, mert az erénynek, melly szó erőből származik, legnagyobb fénye az, hogy az erős nem egyedül akar megelégedett lenni, örvendeni, szerencsésnek érzeni magát, a' mi magányosan lenni nem is tudna; hanem hogy másokon is segíteni törekedik, jólétekre kezet nyújt, 's többeket kíván boldogságra juttatni. Csak a' gyenge szereti önmagát, az erős egész nemzeteket hordoz szívében! De édesb sem, 's tán kecssegtőbb sem, mert a' vizsgálatok folyamatajában, 's midőn mélyebben 's mélyebben közelít a' vizsgáló az alaphoz, meilyen az egész épület nyugszik, vagy azon maghoz, melly olly nagy fa növést okozta, midőn az akadályokat elhárítja, a' ködöt eloszlatja, úgy fogja tapasztalni: hogy többnyire a' nagy következtéseknek leg és legelső oka csekélységnek látszó dolog — 's viszont: hogy gyakran a' sok dolog, fáradozás és munkálódás hasznot nem hajt, sőt gátolja a' jót, mint sok orvoszer a' test rendes munkálódását inkább hátráltatja, mintsem elősegelné: hogy az igazság, józan bánásmód 's a' 'Mit kell tenni, a' min többnyire fenakadunk,

közönségesen közelebb van hozzánk, mintsem azt keresni szoktuk 's magunk is gondolnók: hogy a' természetnek, bal - 's előítéletek és szokások 's a' t. által meg nem romlott útján bizonyosabban feltaláljuk 'szükséges tudnivalóinkat, mint egész könyvtárok ololvasása és sajátunkká tétele által 's a' t.

Annál pedig bájolóbb 's mulatságosb foglalatosság ugyan nem könnyen lehet, mint a' nagy következtetések okait kikeresni, és az időjárás 's avval összekötött történetek minden szövedékit 's fonódásit, és az egész esetnek, kezdetétül fogva végeig, mintegy csontalakját felállítani. Hány örvend csak egy rejtett szó kitalálásán! Hánynak áll legkelemb 's legfőbb foglalatossága Calembourok és Charadok készítésében 's megfejtésében, a' mi többnyire csak hijáavaló 's haszontalan észcsigázás, és idővesztés. Már valljon a' kellemes időtöltésnek nem nagyobb sphaeráját leljük e, ha pusztá szók helyett inkább rejtett 's nevezetes dolgok 's okok kikeresésében 's feltalálásában munkálkodunk? Én legalább mulatságosbnak tartom kinyomozni 's felvilágosítani azt, ha bár hasznául egy szót sem említek is, p. o. Francziaország kereskedése, szép és igen szerencsés fekvése mellett, még is mért olly csekély? Spanyolország mért szegényedett el minden kincse 's aranya mellett is? Mért gyarapodnak némelly országok lakosi mezei gazdaság által, bár földjök rossz? 'S mért szegényülnek el, vagy csak bajjal élhetnek mások, jóllehet honjokban a' föld jó? Mért hoz köszén 's vasbúnya több pénzt az emberek közé, mint arany és ezüstbánya 's a' t.?

Sok gondolkodók foglalatossági illy vizsgálatok voltak 's ma is azok, 's nem csak országokra 's nemzetekre, hanem a' tudományok minden ágazatira kisebb vagy nagyobb haszonnal terjednek ki, 's kisebb vagy nagyobb mértékben szinte minden embernek természetébe vannak szöve azon különbséggel, hogy

a' vizsgálatok vagy minden rend nélkül majd egyik majd másik tárgyrul tétetnek, a' mi igen közönséges és mindennapi; vagy pedig annak rende szerint 's lépvést, azaz 'methodice történnek, a' mi ellenben igen ritka.

Hogy nem a' tanulás 's tudományok mennyisége teszi az embert okossá, hanem azok megemésztése 's jó elrendeltetése, azt nem csak nálunk, hanem mindenütt nyilván tapasztalhatjuk; mert ha minden státusbeli embereket összeveszünk, többet találunk életrevalót — ki élni tud 's nem csak városban hanem minden helyezetben, 's ilyen előttem az okos ember — azok közt, kik könyvből soha nem tanultak, mint azok közt, kik igen igen sokat, de rendetlenül tanultak 's tudnak. Hány parasztgazda találkozik csak nálunk is, ki tiz tudalékos életrevaló szűk eszén könnyen kitesz? Ezek tudnak tán tiz nyelvet is imigy amagy; tán több ezer deák, franczia 's német verset is könyv nélkül; festéshez, hangászathoz is értenek mellesleg, mnemonikáról 's magnetismusrul is tudnak egyet 's mást szólni 's a' t.; de ha szerencsésekre pénzes állapotba nem szülte volna őket a' sors, tán kenyereket se tudnák keresni.

Azonban vizsgáljuk jó renddel 's józan methodussal: sok birtokosink guláik 's buzavermeik mellett is mért szegények? 's mért vannak számosan, kik százezer forintnál több esztendei jövedelmikkel, közel járnak a' koldusbothoz, vagy immár a' Samaritanus irgalmasságára is kerültek? Fejtsük ki hideg vérrel 's részrehajlás nélkül: mért nem viszik vagy vihetik iparkodó gazdáink gazdaságikat olly magas pontra, mint azt az éghajlat 's föld engedné, 's hogy hazánkban kereskedés mért nincs, — vagy legalább mért nincs ollyan, a' millyen lehetne?

Ugy látszik valamelly hibának kell lenni, melly a' jót gátolja; vagy valamelly hiánynak, melly miatt jó következesek nem folyhatnak. És ezt iparkodjunk felkeresni. A' tárgy nem felettébb unalmas 's annak

kifejtése egy Magyarat bizonyosan jobban érdekel, 's hozzá illőbb időtöltés, mint sok egyéb hiábavalóságok felfedezése. Ebben kiki velem egyet ért, hiszem, mert minden nemesebb ember nemzete hátramaradtán pirul, 's aljasodásán szenved; mint viszont hazafiai előmenetelén örvend, 's azok boldogsága teljes megelégedéssel tölti be lelkét.

Vélekedésemet egyenesen kimondván azt tartom: mind azon szomorú következésnek, mellyeket érintünk, 's még bővebben fejtegetni fogunk, 's mellyeknek mindennapi tanúi vagyunk, nincs főbb oka, mint pénzbeli összeköttetésünk hibás elrendeltetése, 's az abból természetesen következő tökéletes hiba minden Hitelnek. Ezen hiányt látom minden physikai természetlenség okának, mikor p. o. 100 ezer vagy több holdnyi föld birtokosa csak egy forintrul se tud bizonyos Hitelt adni, 's pénzben szűkölködik; a' tőkepénzes ellenben helyet alig találhat, honnan várhatna bizonyos kamatot, vagy idővel tetszése szerint a' tőke rendes visszafizetését is. És éppen úgy látom a' Hitel hiját minden erkölcsi romlottság 's lelki aljasodás egyik fő okának is. Mert ha valaki pénzét 20-al 50-el 100al 100tul vagy még több uzsoráért adja kölcsön, annak bizonyára az ördöggel is van dolga, ki pedig 100tul 20nál, 50nél, 100nál többet ir alá, azt bona fide soha sem cselekszi, hanem csalni akar. Már illy alkudozók közt, kinek egyike embertársát nyúzza, másika pedig csalja, 's hol Mephistopheles játsza a' fő személyt, miként nevekedhetik emberség 's polgári erény? És ha ezen 'szép társasági szokás több nemzéseken hat keresztül, 's már anyatéjjel szivódik ezen 'gyönyörű régi elintézés, — ugyan kell e még több egy egész nemzet elrothadására? E' dohos penészen

épült régi pénzbeli systemánk nem hozta e sok hazafi társunkat adósság dolgában többször immár olly keserves dilemmába, hogy szinte ostoba cselekvő 's gazember közt alig leheté harmadik rollát választania? Tegyük kezeinket szívünkre 's tagadjuk, ha merjük! Füleinket pedig dugjuk be azok előtt, kik nem is tudván jól, mirül van szó, azt ordítják: 'maradjunk a' réginél'. —

NEHÁNY A' TÁRGYAT MEGELŐZŐ ÉSZREVÉTEL.

Hányszor halljuk a' bölcsesség 's igazság némelly törvényt felebarátink ajkain, 's hányszor terjesztünk mi is szép hangon 's meleg öntettségessel némellyeket követésre méltóul elő, mint p. o. 'Ismerd meg magad, 'Az egyesült munka erősb, 'Egy nap se linea nélkül, 'Halljuk a' más részt is, 'A' rend mindennek lelke, 's több efélét. 'S ugyan valljuk meg, melly ritkán hozzuk ezeket valóságra 's életre tetteink által? Már csak vegyük az éppen említettek közül eleinte a' bölcseségnek azon első mondását: 'Ismerd meg magad, 's fejtsünk ki mindent, a' mi vele összeköttetésben áll, 's úgy fogjuk tapasztalni, hogy mindennapi foglalatosságinkban annak hasznát venni közönségesen elmulasztjuk.

Az önismeret külön véve, minden egyéb körülállások ismerete nélkül, csak csorba hasznót hajtana; de a' bölcsesség azt kívánja, hogy mindenki magát, azaz: testi 's lelki tulajdonit; körülményit u. m. nemzetiségét, vagyonát, hazáját, hazafiait; összeköttetésit, azaz: szüleit, rokonit, gyermekit; választottit, u. m. szerelmét, barátját, ismerősit olly tökéletesen ismérje, a' mint azt agyvelői ereje csak engedi; — a' bölcsesség azt kívánja, hogy ezek kitanulása 's kiismerése élete fő foglalatossága 's fő tudománya legyen; és hogy végre minden külön helyzetiben, önmagát 's összeköttetésit keresztül látván 's tökéletesen ismervén, ha úgy szabad mondanom 'házi esze szerint cselekedjen.

A' legmagánosabb ember is számos oldalu, úgy hogy még egy remete is különféle helyzetekben van; mert ő egyszerre a' Mindenható teremtménye, Király jobbágya, Haza polgárja, Atyja fia, Testvérei bátyja vagy öccse, Embertársai felebarátja 's a' t. 'S ha mind azokat teljesen nem isméri, t. i. önmaga oldalait — nem is fejlődhetik olly tökéletességre, vagy a' mi éppen egy, olly boldogságra, mint az valósággal tehetségében volna. Azért látunk mindenoldalú ismeretek hija miatt annyi különben jó atyát, ki egyéb-aránt nem jó hazafi; viszont sok jó hazafit, ki nem jó férj; számos jó házitársat, ki nem jó gyermek, nem jó rokon; sok jó gazdát, ki nem jó polgár; számos törvénytudót ki minden egyébben tudatlan — 's több eféle.

A' ki pedig úgy akar cselekedni, hogy valaha azt meg ne bánja, vagy tán meg ne sirassa is, annak mind azon pontot, mellyen áll, mind azt, a' mi azon ponthoz ér 's üt, tökéletesen ismerni elkerülhetlenül szükséges; mert a' cselekvés olly szoros összeköttetésben áll magunk 's körülállásink mibenlétével, hogy az csak ebből folyhat józanon.

Ki világosan érzi 's tudja, hogy egészsége gyenge, bátorsága csekély, az katonává nem lesz; ki azt nem tudja — mert magát nem ismeri — az tán azzá lesz, de hihetőleg a' csatában nem jelen, hanem hátul az ispotályban fog lenni, avagy előrehaladáskor Arrière-gardehoz, hátravonuláskor pedig Avant-gardehoz fog kéredzeni, 's így korán veszni, vagy kikaczagtatni, midőn más sphaerában tán hazafiai megbecsülését 's megelégedett hosszú életet találhatott volna fel. — Ki jól tudja, hogy szemci gyengék, azok hasznát kímélve fogja venni, 's így hihetőleg a' nap sugárinak még vén korában is örülni; ki ellenben azt nem tudja, kábulásig merül tán könyvekbe, 's végretöbbet tudhat ugyan mint mások, de sokkal kevesebbet vagy tán semmit se lát. A' ki nyilván tudja, hogy az elme há-

rom főtehetségei: képzelet, emlékezet 's ítélet tökéletes arányban nincsenek benne egyesülve, nem fog felemelkedésre vágyani, nem fogja munkássági körének tágulását kívánni, mert világosan látja maga előtt: hogy annál kárhozatosb elbizottság és vakság nincs, mint másoknak tanácsolni, vagy másokat vezetni akarni ahoz kívántató talentum nélkül; 's hogy azok, kik ezen hiányokat nem érezvén, magokat kolomposokká 's vezérekké tétetik, több kárt okoznak, mint hasznót, és sok fáradozásikért, ha még olly tiszta szándékbul folytak is, dicséret 's hála helyett gúnyt 's gyűlölséget aratnak — sőt némellykor áldás helyett felebarátikat könyekbe borítják, 'sa't.

Már ezek szerint a' vagyonos nem fogja pénzét elásni, mint viszont a' vagyontalan nem fog tehetségintul költeni. A' ki tudja, hogy hazája a' nemzetek lehető legmagasb felemelkedési polczához közel áll, arra fog törekedni, hogy azt azon, meddig csak lehet, fentartani segélje; ki pedig látja, hogy hazája még serdülő korú, annak geographiai helyzetetését, éghajlatát 's lakosit fogja vizsgálni, hogy előmenetele rugóit kifejtthesse. Már ha egy Muszka tartaná hazáját borterzésre leghelyesebbnek, 's annak másunnan behozatát kárhoztatná, nem cselekedne bölcsebben, mint ha a' Peloponesusi lakos hegyeit, völgyeit buzával, vagy a' Magyar sík mezeit olajfával vagy riskásával ültetné el. Éppen ugy ellenkezne a' természettel 'parasztgazda markában a' kormány zablája, mint a' kapa vagy cséplő uralkodóéban. Szinte olly nevészséges az egészséges fiatal ember patikások 's orvosok kezében, mint a' beteges öreg ur fiatal menyasszonyával négy szem közt. Így van egyéb körülmények meg vagy nem ismerésével is. Mennél jobban átlátja azokat az ember, annál józanabbak tettei. 'S ha jól át gondoljuk a' mondottakat, ugy látszik, az emberi nyomoruságok nagy része ezen bölcsesség törvényének nem használásából származik.

Ila körül tekintünk, itt látunk nyaválában sínlődöt, mert erejét, ott kétségbe esettet, mert vagyonát vélte nagyobbbnak. Emitt lézeng ügyefogyott, amott gyalázatba merült, mert ez hazáját, amaz hazafiait nem ismerte. Ott koldul az egykori gazdag kereskedő, mert az ország fekvését, szokását nem látta tisztán. Amott megvonul a valaha pompás birtokos, mert se vagyona, se adóssága, se hazája nem tűnt soha esze 's szíve elibe. Amarra teng az elbukott árendás, mert földje vegyületét, ereje mennyiségét, 's a' közel vásár szerencsáját nem ismerte. Emitt szomorkodik a' néhány napján szabad 's vig legény, most férj, mert a' házasságból csak édest, de keserűt nem várt. Amott kinlódik az életen keresztül egy szerencsétlen házaspár, különvéve mindegyike nagy érdemű, de nem egymáshoz illő — nem ismerték egymást — 's a' t.

Mind ebből következtessük: hogy a' józan kifejlésre, megbírálásra 's cselekvésre az önismeretnek — a' szó egész kiterjedésében — használása az életben mindennek előtt szükséges.

Erőltetés nélkül 's természetesen fog folyni ebből sok mindenféle hasznos, p. o.: 'a' régi nem jó, mivel régi, hanem jó és rossz is lehet. Az új pedig nem rossz, mivel új, hanem jó és rossz is lehet. A' mi magyar, mivel magyar még nem helyes, hanem helyes és helytelen is lehet; 's a' külföldi nem megvetendő, mert külföldi, hanem megvetendő és elfogadható is lehet. A' régi szokás sem nem jó azért, mert szokás, sem nem tiszteletre méltó, mert régi, hanem éppen olly hijábavaló 's erkölcstelen, mint szent és bölcs is lehet 's a' t. Ezek által pedig szoros tudományi rend szerint haladván elő, sok régi mondás, melly sanctionálva lenni látszott, elbomlik 's örökre elnémul. Csak lássuk.

Minden jobbitás és előmenetel ellen sokan legkisebb önismeret nélkül így kelnek ki: "A' nemzetiséget nem kell rontani, mi Magyarok vagyunk, ne

utánazzuk a' Francziát, Angolt, Németet,, "Csak ne tegyünk semmit nemzeti szellemünk és sajátságunk ellen,, Illy módon a' régi jóval a' régi rossz is örökön örökké megmaradna, az új jó pedig soha életre nem kaphatna, 's ez kívánható, ohajtható e?

Tagadhatatlan, hogy a' szellem és sajátság minden nemzet legsarkalatosb intézetire nézve szent, 's annak megsemmisítése a' nemzetiség halálát elmulhatlanul siettetí; de ha kislelkűleg makacson minden javítást kirekeszt, a' legszebb, leghasznosb 's legszükségeseb előmenetelnek lesz gátja, hijáavalóságokon 's szemfényvesztéseken alapul, 's annál veszedelmesb, mennél erősebben ragaszkodik hozzá a' sokaság. És ugyan mi az a' nemzeti szellem, az a' sajátság? az már készen jön a' világra, mint valamelly állat? egyszerre sül mint a' zsemlye? vagy pedig már érett korban kezd tüstént lehelni 's élni, mint Pygmalion márványa? Avagy csak lassan ered, halkkal nő, nevedik 's fejlődik ki?

Ha az első igaz, akkor éppen olly igazán lehetne azt is állítani, hogy Amerikának 's Ujhollandiának némelly vad nemzetségi 'az ő nemzeti szellemek és sajátságok elromlása nélkül, általjában semmiben sem mehetnek elő, hanem már arra vannak kárhozattva, hogy tulajdon állati vadságokban örökön öröke maradjanak meg.

Egy magányos ember ugyan mikor végzi tanulását, azaz öntökeletesítését? Akkor mikor iskolából kilép, mikor pappá vagy ügyvéddé leszen, tán mikor megházasodik? vagy 30 esztendőskorában, vagy mikor? 'S így melly időpont az, midőn egy nemzet már olly magas lépcsőn áll, hogy legkisebb változtatás vagy újság a' nemzeti lelket megrontaná; 's mikor van az, midőn már annyira áll kifejtve, hogy a' legkisebb előmenetel vagy javítás nemzeti zománczának kottétörése nélkül ne eszközöltethetnék? Már mi Magyarok mikor voltunk olly igen érettek, hogy egy kissé

még jobban megérnünk nem lehetett volna? ugyan mikor? Szent László idejében, vagy midőn Mátyás híres köuyvtára még álla 's Visegrád egész fényében? Vagy midőn az ország összesereglett Rendei Mária Theresia Királyjok védelmére igaz magyar 'szabad ember 's hiv jobbágy érzésével kardot rántottak, 's a' sebes hírnél is elébb Berlinbe termett hős Hadik 's a' t. Bármilly édesen melegítse 's ezek emlékezete lelkeinket, csak egy szebb jövődönck maradnak szép előjelei 's villám csillanatú jelenési, 's állandóbb és szelidebb világosságot ígérnek. Haladjunk!

Csak ebből is látszik részrehajlás nélkül, mennyi nevetséges fejlik ki a' dolognak egy kis rendes vizsgálata által.

Ha gazdaság jobb elrendelésérül van szó, hány kél ki így: "Ez Belgiumban, Olaszországban jó lehet, de nálunk 'a' nemzeti spiritus, a' sajátság,, 's a' t. Ha pénzbeli hitelrül van szó — hány szájában hallom azon bölcsen átgondoltnak látszó themát "A' Cambium Mercantile igen kívánatos volna, de az alkotmány, a' régi familiák fenmaradását illető gond 's helyzetetésünk azt nálunk lehetetlenné teszik,, És így mások különfélekép.

Ha pedig a' második igaz, hogy t. i. 'a' nemzetiség csak lassan és halkkal fejlik ki, nő és nevededik, akkor úgy hiszem 'mindenkinek, ki a' nemzet tagja, minden időben 's minden körülállásokban leg és legfőbb kötelessége, hogy annak előmenetelét 's javát, mennyire erejében áll előmozdítani helyzetetéséhez képest törekedjen, 's a' bölcsesség azon két más rendszabásit, mellyeket előadánk, kövesse 'az egyesült munka erősb, 'egy nap se linea nélkül, mert csak egyesülés 's állhatatosság által győzhet a' halandó mindenben. A' mi pedig a' 'Miképent, és Hogyant illeti, a' mi legfőbb kérdés, vegyük a' bölcsesség azon két utolsó mondását, mellyekről szólánk, segédül 'Halljuk a' más részt is. 'A' rend

mindennek lelke, mert úgy fogjuk találni hidegvérű fontolgatás után, hogy többnyire a' legszebb 's legjózanabbnak látszó plánum 's projectumnak, 's a' legnagyobb fáradozások 's munkálkodásoknak azért nincs 's nem is lehet várt és ohajtott sikere, 'mert önkényesen minden felvilágosító Ellenzés nélkül, 's így természetesen csak féloldálulag 's hiányosan koholtattak, készítették, 's végre nem azon rendben kezdődtek 's folytatódtak, melyet a' dolog természete kívánt volna.

Milly következési vannak az egyesületeknek, 's azok mit állítottak már fel csillagunkon, külföldön láthatjuk, 's ha még az sem elég, kézzel foghatjuk, 's így azon nem kételkedhetünk. Azonban az egyesületek lelkéről, melyet más helyen már érinték, igen kis számuaknak van tiszta értelmek. Legtöbbször azt gondolják, hogy az egyesület az, 'hol sokan fizetnek 's egy parancsol, — pedig nem az a' dolog veleje, hanem 'hogy soknak nem csak vagyonbeli, hanem lelki tulajdona is egy czelelés végett összesedjen. Britanniában például alig tehetni olly kicsapongó projectumot, hogy arra aláírást tüstént kapni mód ne volna; 's azon utazó, ki mindennek csak héját, de belsejét semminek se szokta látni, vándorlásiban sokszor jóízűen elneveti magát a' szigeti lakos originalitásán, vagy tán éppen bohóságán.

Mi nézzük inkább a' dolgot közelebbről, minek-előtte nevetnénk, 's aztán ítéljünk; mert vajmi kelleetlen érzés valakinek nagyobb felsőségét utóbb elismerni, kit előbb gondolatlanul gunyoltunk. Ha azon plánumot adná valaki p. o. hogy Amerikát vízcsatorna által ketté vágja, 's így a' Mexikói tengeröblöt a' Békes-tengerrel egyesíti, mellynek sikere valóban elég bizonytalan volna, még is tüstént találna

elég Aláíró-t. de — 's itt vigyázzunk, mert ezen tengely körül forog a' műv — Előfizetőt egyetlenegy sem. Kik aláírták magokat, egyedül öneszek 's belátások által vezetettvén neveznek ki több személyből álló választottságot, melly az ügyet minden részről megforgatja, nézi, vizsgálja, legnagyobb világosságra fejtí — 's nem nyakra főre, hanem a' tárgy fontossága szerint több esztendeig is, 's végre józan véleményét beadja. Ha az ajánlás kivihető 's hasznot ígér, elfogadják, 's az aláírtak egy jutalmas intézetben, mellynek kivitelbeli 's pénzbeli dolgaiban a' választottság fővigyázattal van, részesülnek; mind azok pedig, kik magokat alá nem írták, abból ki vannak rekesztve, mivel az actiák száma tán meg volt határozva. Ha pedig szemfényvesztésnek találják a' dolgot, vagy nyilvános csalás, 's puszta száraz theoria sülne ki abból, elszakítatik az árkus, vége a' dolognak, 's mindenkinek pénze zsebiben.

Nálunk legelső lépés fizetés szokott lenni; aztán minden hozzájárulásunk, minden publicitás 's minden számadás nélkül, — végre véletlen azt halljuk valakitől, hogy 'öntözgetésről, ráfizetésről van szó, vagy a' dolog elbomlott, semmi se lett belőle. És mi ezek után csudálkozunk az egyesületeknek mért van másutt 's mért nincs nálunk sikere!

Sokan tudom azon sophisnával állnak ez ellen készen " 's még is éppen Britanniában mért nem sül el annyi, mért van ott annyi megbukás, a' miről nálunk szó sincs., 'Azon hadivezér, ki számos ágyut elfog, némellykor el is veszthet néhányat.' Többször esik lóval 's lórul, ki annak hátán sokszor jár, mint ki rá se ül. Sokban csalatkozik az, ki sokat próbál, 's többször hibázik az, ki ébren van, mint a' ki alszik. Ki pénzét elássa, az meg nem bukik, 's kincsét se veszti el, ha csak el nem lopják, de értékének semmi hasznát nem is veszi, 's rá nézve arany és kő egy becsű. Azon álló hid, mellyet a' Dunán senki nem próbál,

el sem is bomolhat 's a' t. De mit vesztegessen a' szót; azt legalább nem tagadhatni, hogy az egyesületeknek az előadott móddal vitt szerkeztetése által a' sorsra épült számolások szerint minden esetre nagyobb a' siker hihetősége, 's kisebb a' sikeretlenség veszedelme.

Mindennapi munka 's gyakorlás által mennyit vihet végbe az ember, 's milly tökéletességre emelheti természeti tulajdonit, sőt még azokat is, melyekhez legkisebb ügyességgel se látszik birni, 's végre mennyit 's mi nagyokat állithat időjárával elő, nyilván tapasztalhatjuk magunkon, ha t. i. valamit tökéletesen tudunk, vagy világi létünknek valamelly jelei vagy nyomai már vannak; de még inkább tapasztalhatjuk szinte minden megkülönböztetett embertársink életrajzában. Jussón csak eszünkbe Apelles, Demosthenes, Epaminondas, Péter Czár, tekintsük újabb időkben Brunelt, Canovát, Lawrencet, Paganinit?

De az ember hibája az, hogy igen sokféle akar lenni, 's így alig lehet igazán tökéletes 'Egyféle, 's kivált nálunk, hol a' tudatlanságból kilábolás nem éppen olly régi, legszembeűnőbb quodlibetes embe-reinknek szerfeletti sokasága — igazi bölcseinknek pedig, kik az idővel egyenlő lépést tartani tudnak, azt meg se előzik, el se maradnak, szerfelett csekély száma.

Tagadni nem lehet, hogy csak azt művelhetjük tökéletes ügyességgel, a' mit mesterség 's nem időtöltésképen üzünk. Ismerje meg tehát kiki, mi az ő mestersége 's tisztje, ha valamiben felsőbb-séget vágy elérni, fejtse ki azt tehetsége szerint, foglalatoskodjon azzal minden nap, 's tegye azt 's csak azt minden vizsgálati 's tanulási fő tárgyává; minden egyebet melleleg folytasson, az legyen dolga,

egyebek nyugalmi, pihenési. Így mi magyar birtokosok a' törvény, ország védelme, gazdaság 's kereskedelem körül foglalatoskodjunk, mert ezeket ismerni tisztünk 's kötelességünk, 's nem csak úgy, ahogyan azok hazánkban vannak 's voltak, hanem a' mint külföldön is vitetnek, ne hogy egy oldalakká váljunk. Ezek legyenek fő foglalatosságink, minden egyéb szép és kellemes pedig mellékes időöltés.

Én úgy hiszem, a' festés festő, a' hegedülés hangász dolga, 's hogy ezek szájában, ha önművészetekhez nem tudnak, a' kereskedési, politikai, országgyűlési tárgy olly kedvetlen hangú, mint nevetéses vagy inkább fájdalmas egy magyar Magnásban pseudo-Raphaelt, 's ál-Kalkbrennert látni, ki se hazája nyelvét, se anyaföldje számos javait 's némelly hátramaradásit nem ismeri, annak előmenetelén se nem munkálódik, se nem örvend, 's kinek mindenre nagyobb gondja, mint éppen természetes kötelességire. Ha mindazáltal egy személyben egyesülhet Zeuxis, Szilágyi, Zrínyi 's Rossini, Newtonnak 's Pittnek ráadásával, akkor egy szót se szólok, hanem inkább tapsolok annak, ki mind ezen most említett halandók tulajdonit magában egyesülve érezvén, a' tudományok 's művészetek minden ágazatit és egyetemét egy frontban kezdi 's gyakorolja.

A' felvilágosító ellenzés hasznát senki nem tagadhatja. Hogy tudja meg az ember még legalacsonyabb helyzetben is az igazat, ha mindenki minden szavát 'igenli? 'S hát még magasabb lépcsőn mint tanulhatja ki a' dolgok igaz állapotját, ha hiedelmiben soha tagadóra nem lel? 'S ugyan hogy cselekedhetne józanul a' dolgok mibenlétének valódi ismerete nélkül?

A' gazdaságban hány fiatal birtokos károsodott már az által, hogy próbáit tisztjei 's emberei minden

ellenzés nélkül helybenhagyák, 's észrevételiket szolgálkép elhallgaták.

Sok számos intézet mért szerkeztetett hiányosan tökéletlenül 's rosszul? mert az 'alattvalók függésben lévén szólásnál tanácsosbnak tartották a' hallgatást'.

Hány szép talentum nem juthatott magasb lépcsőre, mivel elhallgattatván gyengeségi, magát önhittségből csalhatatlannak képzé? 'S általjában mennyi egyoldalú 's csak szinenjáró 's felületes fakadt már a' világon az önakarat azon zavaros kutjából, melly az ellenző észrevételek hija miatt meg nem tisztult 's igasságra soha ki nem fejtett?

Csak mindenoldalú vizsgálat által lehetni fel az igazságot, 's ez csak a' gondolatok legszabadabb közlése által valósulhat. Hol a' beszéd korlátos, ott rab a' nyelv 's csak rabként szól.

Sokan az ellenzéstül úgy félnek, mint a' sötétségtül, az pedig éppen olly szükséges az igazság tökéletesb kifejlődésére, mint ez a' nap sugárinak szembetünőbb tételére. Semmi se lehet az egész világi egyetemben nyomás és ellennyomás nélkül. 'S csak olly tanácskozás szül bölcseséget 's áraszt áldást az emberiségre, hol szabad, hidegvérű, tiszta átlátás vezérli a' vizsgálatot 's okoskodást.

Mai világban senki se hisz azért valamit, mert ez vagy ama mondja, senki sem indítatik legalább belsejében, mint tán ez előtt az okoskodó, hanem az okoskodás által, 's elmúlt Pythagorassal az 'Ő mondta, 's még is hány végzi, ha már minden más fegyveriből kifogyott, eképen okoskodását "meglássátok ez ártalmas 's veszedelmes leszen, evvel a' czélt nem érjük el; ne kételkedjete, higgyjete nekem,, a' mi más szavakkal közelebbről tán ennyit jelent: "Ti a' dolgot másképp látjátok, én is; egymást nem tudtuk meggyőzni, de a' természet — 's arrul nem tehetek, hanem ajándékát háladatoson használok —

aggyvelőmet máskép alkotta, mint tiéteket; én látom a' jövőndőt világosan, ti azt értelmetek 's vizsgaerőtök gyengesége miatt nem láthatjátok, azért kötelességem titeket belátástok 's kívánságtok ellen is szerencsére kényszeríteni, vezetni, boldogítani; ti kötelességtek pedig hinni, szót fogadni, követni 's a' t.

Egy ismeretes francia író azt mondja 'az oppositio olyan mint az epe, kell a' test épségéhez egy kevés, de csak igen sok ne, 's az a' kevés is ugyan egészséges legyen'. Ne kárhoztassuk az ellenzést tehát általjában minden kivétel nélkül, hanem 'halljuk a' más részt is, az ellenben ne fajuljon el rendetlen 's makacs fejességre, 's ne gondoljon az által mutatni character-t, hogy mindég azt mondja 'fekete, mert már egyszer — minden világ nélkül lévén — azt állítá, habár most azt nyilván látja is, hogy fehér. Sokan pedig, kik tán számos esztendő leforgása alatt nem hallottak igaz férfiúi bátor 's egyenes szót, ne tartsák azokat mindjárt faragatlan falusi vagy veszedelmes utazott embereknek, kik velek egy értelemben nincsenek, máskép látják a' dolgot mint ők, 's azt szembe meg is merik mondani.

Azok végre, kik valami igen bölcsét vélnek az által állítani "Ugyan mi haszna lehet az oppositionnak, hiszen azt még Angliában is elnyomja a' Ministerium,, — arra méltóztassanak figyelmezni, 'hogy az oppositio hasznot — ha csak a' zürzavart nem vélik illy okoskodók haszonnak — az által minden bizonnyal nem haftana, ha a' kormánynak legjózanabb 's legcélszerűsabb rendelésit feldöntené 's megsemmisítené, 's hogy inkább kárhozat lenne az országra nézve, mint sem valami kívánatos, 's hogy a' felvilágosító ellenzésnek soha nem is lehet semmi egyéb célja, mint minden tárgyat a' maga józan egyenes útjára 's tökéletes súlyegyenbeli járására vezéríteni, 's a' Ministeriumot arra kényszeríteni, hogy mindent előkeressen, kitaláljon 's intézzon el, a' mi a' közjót 's köz-

boldogságot legbizonyosabban 's legrövidebben esz-
közli — ezt érti az Angol 's minden józan az oppo-
sitió.

És ha egyszer az igazság előttünk nyíltan áll,
'a' jó Rend, melly mindennek lelke, akkor magától
foly. A' ház 's gazdaság körül — legyen a' napi 's
időszaki rend a' természethez 's körülállásokhoz
képest immár megállapítva — a' legkisebb is jól 's
akadás nélkül forog. Szintugy egyesületekben, társa-
ságokban, országlásban.

Csak hogy a' dolgot úgy kell venni, mint van,
's nem mint lennie kellene. Tartassék meg a' régi jó
rend elszánt akarattal, a' hol pedig látszik a' társasági
machina akadozása, ott állitassék uj rugó, fris tengely,
ép fogu karika; a' rozsdá pedig sehol se szenvedtessék,
de halkkal vakartassék le, hogy semmi se törjék; 's
igy az előitéletek is csak csendes móddal reszeltes-
senek, mert azok hamar kiirtása némelly öregben
tán halált is okozhatna; de hogy azokat már anya-
téjbe is keverni kelljen, az bizonyára hazugság.

Összehasonlitások által legjózanabb elmélkedni.
'S így az egészséges ítéletü hazafi nemzete elsőbbsé-
gün örül, 's azokat mind jobban jobban kifejti. Ott
pedig kettőzteti fáradozásit 's halad, hol hátramara-
dást sejdítne, 's minekelőtte jobb 's boldogabb hazát
keresne, még inkább szereti 's nagyobb szorgalommal
ápolgatja édes anyaföldét, mint ügyefogyott agg szü-
leit vagy sebbe esett pajtásit se tudná segedelem
nélkül hagyni, hanem még drágábbak lennének szívé-
nek! Tanul ő bölcseséget, de nem egyedül könyvek-
bül, cathedrákrul; hallgatja inkább a' természet szent
szavát, melly minden ember erkölcséhez mágusi
erővel szól, 's felemelni iparkodik hazáját nagyobb
méltóságra. nagyobb diszre.

'S hát mi volna még a' magyar fellobbanólángnak a' Király és Haza diszére lehetetlen? — kivált ha sokszori szalmatüzére még azon régi cserbül is vinni akarnánk, melly nem csak vadoninkon de melleinkben is elég találkozik!

Tőlünk függ minden, csak akarjunk. 'S nem lelki, testi 's országbeli javaink dicsérete emelheti fel hazánkat, hanem hátramaradásink 's hibáink nagylelkű elismerése, 's azoknak férfias orvoslása. Annyi Jó 's Nemes van bennünk, hogy a' jónak mértéke könnyen levonja annak kisdéd súlyát, a' mi még hátra van.

A' MAGYAR BIRTOKOS

SZEGÉNYEBB, MINT BIRTOKÁHOZ KÉPEST
LENNIE KELLENE.

A' birtokrul 's vagyonrul is, mint minden egyébrül elágozik az értelem, 's az tulajdonkép a' szenvedelmek 's érzések számtalan ellenkezési 's árnyékozási miatt mindeddig nálunk, sőt másutt is sokak előtt homályban dereng. Az egyetértő legszámosb két felekezet az, mellynek egy része az aranyat 's pénzt véli, másika a' földet 's fekvő jószágot tartja birtoknak, vagyonnak; véleményem szerint pedig se kincs se mező nem az, hanem azok haszonvehetősége. Mit birt Robinson szigetén aranyában, 's vallyon mit ér kiterjedt határa, erdeje és sivatagja némelly Magyarinak?

A' pénznek csak ugy van értéke 's becse, ha azért az élet számos javait magunknak meg is szerezhethjük; mint nem különben a' földnek csak ugy, ha az számunkra az élet számos javait megtermi. 'S így az a' birtokos 's vagyonos, ki magának 's övéinek az élet számos javait mindenkor 's mindenütt bizonyosan megszerezheti; 's birtoka és vagyona nagysága vagy kicsinsége azon arányban áll, mellyben ő az élet több vagy kevesebb javait magának megszerezni képes mindenkor 's mindenütt. Szegény pedig az, ki csak ritkán 's nem mindenütt, 's nem bizonyosan juthat az élet javaihoz, és szegénysége annál nagyobb, mennél bizonytalanabb a lehetőség élte szükségzeit kipótlani.

Az ideális vagyon, mint p. o. olly tőkepénz, mellyet se le nem tesznek, se kamatját nem fizetik, vagy olly erdő vagy mocsár, melly jövedelmet nem hoz, nem egyéb álomnál, 's haszna se nagyobb, mert se kenyeret az éhesnek, se ruhát a' meztelennek nem nyújt; 's mennél bizonytalanabb a' tőke vagy kamat fizetése vagy a' jövedelem, annál inkább képzelethez 's fűsthöz hasonlítható a' birtok, a' vagyon. Ha száz esztendő alatt fizetik vissza pénzemet vagy annak kamatját, nekem semmim sincs, 's nem is lesz soha; ha husz esztendő alatt, akkor tán lesz valamim, tán nem, mert ki tudja, még akkor élek e? 's így folytatva. Mit ért fűszeres ebédje Párisban, 's jó meleg mentéje Vilnában az éhséggel 's hideggel küszködő Gallusnak Berezinánál? Mit értek a' Sárközi és Sióiberkek, mellyek most hasznos kaszálók, elholt eleinknek? — Semmit. — 's a' t.

A' pénznek, földnek s minden egyébnek csak ugy van lehető legnagyobb haszna, ha egyiket 's másikat minden pillantatban arra fordíthatom, a' mire tetszik. Mennél szaporábban juthatok pénzemhez vagy földemhez, 's mennél rövidebb idő alatt cserélhetem az első a' másikkért 's viszont; vagy egyiket 's másikat egyéb életjavakért, annál többet ér 'nekem száz vagy millio forintom, tíz vagy száz ezer hold földem, 's viszont minden becse meg is szűnhet, mert az érték szorosan a' pillantathoz van kötve. A' szomszéd embernek fris ital, fáradtnak ágy, fázónak tűz, tengeren küzdőnek part, félénknek bástya vagy domboldal annak idejében többet ér, mint a' világ minden egyéb kincse. 'S azért látunk sokszor vagyonos embert kevés birtokkal, 's ugy szólván igen szegényt iszonyu vagyonnal, mert vajmi sok életjavakat természet ki csekély vagyon helyes körülmények közt, 's Croesus kincse sem elégséges, még szükség kielégítésre is, ha azzal bátran 's tetszésünk szerint nem élhetünk.

’S ime csak ez a’ kevés is elég annak kifejtésére, hogy pénzéhez ’s földéhez képest mért szegény a’ magyar tőkepenzes és földesur. Az első nem teheti pénzét olly helyre — ha ládájába nem csukja — honnan mindég tetszése szerint ki is vehetné, ’s attul rendes kamat folya is. A’ másik pedig kiterjedt zsiros dűlőji mellett se kap jószágira sok kéregetés, industria ’s datur modus in rebus nélkül bizonyosan ’s okvetetlenül egy forintot is. Meglehet, tán betsületes képére ezeket; — de ez más.

Nem szegényebb e tehát nálunk a’ becsületes tőkepenzes, mint természet szerint lennie kellene? Az országban minden van, a’ mi Hitelt adhatna, fekvő jószág, ház, marha, gabna, bor ’s a’ t. De ő vagyonát nem állíthatja ezen alapokra, hanem fővényre vagy hogy jobban mondjam, levegőre állítani kénytelen. Ha körülnéző ’s óvakodó, esztendeig is elhever ládájában tőkéje, ’s ez által nem gyarapodik, ’s végre olly érzéssel ereszti pénzét más kezébe, mint valaha Mongolfier veszedelmes hajóját levegőnek, — bizonyosan nem tudván, látja e azt még valaha, vagy legalább hírét hallja e még egykor!

Végre minekutána minden észbeli erőltetés ’s vizsgálattal — mellyekkel a’ circulus quadraturáját ki lehetne találni — pénzét úgy nevezett ’bátorságos helyre tette le, sokszor már egy pár év után azt tapasztalja, hogy se pénze tőkéjét, se kamatját többé nem látja, de minden ember által dus capitalistának tartatik, ’s igen szigorú ’s fősvény hirre kap, ha pénzét — melly tulajdonkép nem övé ’s mellyet soha nem is lát — nem költi, ’s abbul se felebaráti segedelmére, se a’ közjó előmozdítása végett nem ad ’s nem áldozik. Ha minden boszut ’s mérget, ’s még ezek mellett a’ pörben élköltendő pénzt tekintjük ’s számba vesszük, nekem legalább tréfán kívül úgy látszik, hogy tizszer boldogabb az, kinek semmi tőkepenze nincs, mint az, ki illy forma tőkepenzt,

azaz csak annak emlékezetét birja. Tantalusi kinnál én nagyobbbat nem ismerek.

Ha pedig a' pénzes ember nem szerfelett nagy scrupulista, nem könnyebben lesz e helyzetetésünkben uzsorássá, mint másutt? A' ki törvényes kamatnál többet kíván, az előttem uzsorás, akárhogy hínezzük a' dolgot. De nálunk sok ember jó szívvvel adná pénzét 5 's 6tal 100tul, ha tőkepénze feneken 's nem levegőn, hypothekán 's nem hypothesisen állhatna, és sokkal szívesebben, mint 10 's 20al 100tul bizonyosság 's Hitel nélkül; 's ha ezen utólsót teszik is, sokan eleintén a' törvénynek ebéli hiányos létével csendesítik el lelkiisméreteket; mint sok katona ellenség előtt szükségbül csak egyszer élvén máséval, végre megrögzött rablóvá lesz; ugy ama pénzes néhány megilletődés után rendes uzsorássá válik, ki többé pirulni nem tud. 'S erre a' törvények hiányossága vezet, mellyeknek az embert éppen ellenkező utra kellene idézni 's kényszeríteni!

De hát még a' földesurak 's földbirtokosak mi állapotban vannak, 's azoknak természet ellen való szegénységekrül mit mondjak? Ha egynek pénzre van szüksége, minden jószági mellett is ugyan kaphat e törvényes kamatra elegendőt könnyen és tüstént? Hány van köztünk, ki nem kénytelen termését, gyapját 's a' t. bizonyos időszakonként, sőt némellykor még idő előtt 's árán alul is eladni? 'S hányak, ki már a' praecipitium fenekén nyugszik, legömbö-rödése első kezdete 's oka nem egyéb volt, mint egy pár ezerre való szüksége, mellyért akkori birtoka ezernyi hitelt adhatott volna, de mellyet rendes és világos Hitel hija miatt csak felette nagy uzsorával kaphatott? Hány birtokost ismerek magam, ki mindég pénzben szükkölködik, 's kinek kincse maga előtt mindég el van zárva?

Vegyünk egy példát elő: ha valakinek százezer forint bizonyos jövedelme van 's egy millió adóssága, az hatvan ezer forint kamatot fog fizetni, 's így neki esztendei kiadásira negyven ezer forint marad, 's éppen annyi birtokkal bir mint az, kinek adóssága nincs, 's tiszta esztendei jövedelme csak negyven ezer forint. Ez axioma, 's ennek az életben is úgy kellene lenni, 's hol Hitel van, a' dolog mindenütt úgy is áll; de nálunk az elsőnek semmije sincs, vagy nem sokára semmije se lesz, midőn a' másiknak negyven ezer forint jövedelme van.

Ez furcsa 's csudálatos jelenés, különös tüné-
mény úgy e? 's kivált azokra nézve igen mulatságos
és hasznos, kik telhetetlen apjoktól az adósságokat
's jövedelmeket illy arányban vették át úgy nevezett
'örökös jószágikon, 's kik mind jobb 's nemesb idő-
szak fiai alig képesek minden buzgóságokkal 's fel-
emeltebb érzéseik mellett is hazánk javára célzó fára-
dozások által néminemüképen kidörzsölni azon mocs-
kokat, 's elfelejtetni azon szenny hazafiaikkal, melly
szüleik élete után hátramaradt, 's melly minden be-
csületes emberben, ha gyűlöletet nem is, legalább
szánakozást gerjeszt. A' Hitel hja felijeszti hitelezőit,
's kérje fel csak tőle egy rész tőkéjét, kész a' meg-
buktatás. Az adósságok mennyiségét senki bizonyosan
nem tudhatja, a' jószágok becse elirányozva nincs —
a' mi szerfelett változó jövedelminkkel lehetetlen is —
's így a' panica sokszor ok nélkül is annyira elfoglal
minden hitelezőt, hogy a' zürzavarban végre mind
az adós mind hitelező károsodik, 's csak azok gya-
rapodnak, kik a' zavarosban tudnak halászni, 's a'
pörök ágozatit, 's archivumok kulcsait olly szorosan
tartják markaik közt, hogy az illy állapotban lévő
földesur minden jó, szelid 's szép tulajdoni mellett
egyéb minden, csak nem ur, 's minden esetre sem
nem földesur, sem nem birtokos, sem nem vagyonos,

's ötöt az, a' mi 'övé, közelebbről nem illeti, mint sok titkos tanácsost a' titok.

Ha idő volna egy jószágot visszaváltani, vagy egy familiabelit megtartani, bár adósság jószáginkat nem terheli is pénzt hihető nem kapunk, vagy bőrkünket nyuzzák. Minden más országban repülve hoznák a' pénzt, 's nem mivel a' pénzkeresők tán Grófok, Bárók, Nemesek, vagy mivel jó 's híres emberek. hanem mivel hypothekát tudnak adni. Nem is ér hitelre annyit a' szép kép 's az ugy nevezett 'emberséges pofa, mint ház, föld, erdő, juh 's a' t. Nálunk a' Hitel, mintha legveszedelmesb tengeren kereskednénk, nem valóságban áll, hanem az adós vagy emberei ügyességén vagy csalfaságán, 'a' hitelezőkkel t. i. elhíttetni azt, hogy az adósság csekély, az érték nagy s minden jó rendben van. A' ki jó színjatszó, egy darabig rá is szedi a' publicumot, mig elvégre magas állásáru a' drama utolsó scenájában nevetségesen maga bukik le, mint Don Juan vig vacsorája után a' gőzölgő mélységbe!

Ha jó alkalom fordulna elő jószágot szerezni, vagy az ősieket nagy 's bizonyos nyereségre instruálni lehetne, vallyon tehetjük 's eszközölhetjük e, kapunk e arra olly könnyen 's bátorsággal, mint azt birtokunk 's vagyonunk szerint találni kellene, elégséges pénzt? 'S nem attul kell e mindég tartanunk, hogy legkisebb gyanu 'nehogy többet költünk mint van, hitelezőinket annyira felijessze, hogy azok tőkepénzeiket! ismét felmondják, 's minket tán legnagyobb zavarba hoznak?

És ez földesuraink 's földbirtokosink állapotjának vázrajza, 's ebből látszik, hogy inkább 'm e n d e m o n d a teszi Hitelünk létét vagy nemlétét, mint fekvő jószág, ház, marha, gabna, bor, 's a' t. Azonban ne aggódjunk ezen, türjük, sőt örülünk rajta, mert ez is praerogatíváink egyik szép következése, mellynek a' Zsidó annyira örül 's nevet, midőn mi felemelkedett büszke érzéssel függetlenségünkről

álmodozunk, de magunkat egyszer'smind általa megkötötni engedjük — hogy azt valóban inkább az ő praerogatívájának mondhatnók!

Ezen következtetések pedig, melyekről szólék, nem valamelly rossz vagy ellenséges hozzájárulás által eszközöltetnek, mint sok szomorú játékban, hol több széplelkű egy gazember által borítatik gyászba, hanem kirekesztőleg a' hibás principiumbul folynak, 's a' hiányos törvények származéki; melyeket azért festék legnagyobb egyszerűségekben, hogy az Olvasó annál tisztábban lássa, 'a' rossz elrendelés milly veszedelemben 's nyomoruságba hozhatja az embert önhibája nélkül, mint a' sors vaskeze 'a' vétek súlyában az erényre született Órindurt bünbe keveri, és szánakozásunkat azért gerjeszti annyira, mivel nemes lelke nem bírhatja a' vétek szennyét. Így gerjeszti bennünk a' szánakozást, de a' haragot is méltán, hogy illy bilincseket szenvedünk magunkon, midőn azokbul kifejlteni csak tőlünk függene.

Nem mondom, hogy kivétel nincs, 's hogy minden familia körülállása ezen rajzhoz hasonlít, mert köztünk is él még a' Hitel, becsület 's az adott szó szentsége; de az egészre nézve mit gyengithet néhány példa? "Terracina 's Nápoly közt nincs veszedelem, mert csak minden tizediket rabolják ki; a' pestis nem valami rossz, mert Törökországban is találkozik vén ember; nálunk jól megyen a' kereskedelem, mert drágán eladhatni Veszprémi vásáron a' búzát; gazdaságunk igen is virágzik, mert Marien-Auban irrigatio is practikáltatik immár," 's számtalan' eféle hijábavalóságokat el lehetne éppen olly igazsággal mondani.

De milly kép lenne még az, 's milly fekete 's vérszin kellene hozzá, ha némellyek pénz-machinációit rendre kifesteném itt — kik mint a' kísértet az ártatlan halandót esztendőig követik, hogy egy gyenge pillantásban bünbe keverjék, kik, mondom, hideg vérrel koholt planum szerint egész nemzetségeket

kirabolnak 's véreket vampyr gyanánt isszák. 'S ezt a' törvény nem hátráltathatja!

Ezen émelygető sárt azonban feldulni nem akarom. Munkám czélja nem felebarátom megítélése, mert az csak Istené; nem büneinek napfényre hozása, mert ez kormányé; szándékom csak pénzbeli hibás elrendeltetésünk következtét Olvasóm szeme eleibe állítani, 's őtet arra figyelmeztetni, hogy a' veszedelemtől magát illy abderita körülállások közt mikép óhassa.

Rossz ember mindenütt van, 's arra vigyázzon, azt sujtja a' törvény. Keresztény jótéviséginkben higjünk minden emberről jót; pénz, kereskedés, alkotmány dolgában mindenkiről pedig a' legrosszabbat — úgy fogunk ezen 's a' más világon boldogulni. Hagyjuk azokat érzékenyen sententiázni, kik mindég kölcsönös bizodalomról álmadoznak, mintha csak szentek közt laknánk. Ha úgy volna, mint ők hiszik, se contractus, se testamentum, se obligatio nem kellene, sőt még a' Corpus Jurist is elégethetnők, 'mert az egymáshoz vonzó szép bizodalom mind ezeket szükségtelenekké tenné. De illy ábrándozók, kik Eldoradóban vélik magokat, vagy minden vagyonikat elvesztették már nagy bizodalomok miatt 's alamizsnára szorultak, vagy a' mit még inkább hiszek, másokat csalni akarnak, a' mit olyanokon könnyebben vihetnek végbe, kik biznak, mint a' kik nem biznak, mert azok magok adják oda a' miek van, ezek pedig elzárják.

Vigyázva vigyük tehát főképen pénzbeli dolgainkat, vagy hogy világosabban mondjam, senkiben ne bizzunk vaktán. Mig pedig hitel nélkül szegénykedésre vagyunk ítélve, vegyük addig sok számos hazánkfiait például, kik ámbár tudják, hogy majd majd lerohanó lavinákön járnak, onnan még se távozhatnak,

mintha természet-feletti erő tartóztatná őket az iszonyu fuvaton, 's mind mélyebbre omlanak le ellentállhatlanul az örvénybe. Mint Goethe halaszát a' bájoló nymppha mágusi erővel vonja le tiszta kristályába, ugy huzza őket is valami lefelé a' szegénység és szegyen zavarába — 's kár hogy felébredtekkor nem lilomszinü hölgyet, hanem Samaritanust tartanak karjaikban, — vagy inkább az őket.

'S így szükséges a' dologhoz, vagy legalább annak philosophiájához valamennyire értenünk, ezt pedig máskép nem eszközölhetjük, mint nevelés, tanulás, idomlás — elkészítés — által.

Mennyit irtak már az elsőrül jó Isten, 's melly sok jót, derekast! De hány ember olvasta, melly kevés emésztette meg, 's ugyan kik hozták életbe? Ezzel is csak ugy vagyunk, mint fen a' bölcsesség előadott állításival; kiki elmondogatja, 's kevés vagy senki se követi. A' nevelésről mindenki szól 's okoskodik, hasznát, sőt szükségét átlátja, de magára 's másokra nézve mi hasznot von belőle? Hány tud élni magához 's körülállásihoz képest? Nézzünk körül; magyar birtokosink kivált a' dusabbak közt hány a' jó gazda, törvényértő, szónok, hazaismerő, honvédő? 'S nem mind ezt kellene e mesterségünk szerint tudnunk, midőn tán sok más egyébhez inkább értünk, 's azokban pedig csak mellelleg 's félszegen vagy éppen nem vagyunk jártasok.

Erről azonban nem mindenki tehet, mert némelyeket szinte már gyermekkorunkban kell tanulnunk, 's ha nem tudjuk, szüleink hibája. Mindég csak azon kötelességekről szólunk, mellyekkel szüleinkhez kötötünk, azokrul soha vagy ritkán, mellyekkel gyermekink iránt tartozunk, holott ezek még szentebbek. Hála az egeknek, hogy Szüleim, kiknek áldom hamvait, ezt éppen ugy hitték, 's azért illy szó illik is ajkaimra! Ha kötelességünk háladatosaknak lenni létünkért — melly előttünk tán nem is kívánatos — 's

azért mivel éhen nem hagytak halni, vagy mivel mint egy agárkölyket messze a' háztul kostba adtak, ahogy XIV. Lajos híres idejében volt szokás, nem százszor nagyobb kötelességünk e olly lényről gondoskodnunk, melyet mi idéztünk életbe, 's mellynek szerencséje 's nyomorusága nagy részint kezünkben van?

A' nevelés 's kivált az első bényomások bámulandó következtetésűek; úgy hogy annak hja, 's ezeknek ereje miatt sokan se lelki se testi javaikkal bölcsen élni nem tudnak, gyakorta legszorosb szükségikhez tartozó isméretekben szűkölködnek, 's az által természetesen olly kábultságba 's végre olly nyomoruságra jutnak, mint azon mesteremberek, kik mester-ségeket nem értik.

Ki dob el kenyeret egy hamar közülünk készakarva, 's ha a' zsemlye bélét vagy kenyér héját elvetjük is, nem rendül e meg bennünk valamelly érzés, mintha nem jól cselekednénk, 's inkább titkon dobjuk félre, vagy zsebünkbe dugjuk, mintsem más előtt hajitanók el; és mért? mert dajkánk mondá egykor "kenyeret vesztegetni nagy bün,, 's a' t. 's való is magában a' dolog, hogy Isten áldását elhajtítani nem kell, mert azzal a' szegény élélhet 's a' t. De az különös, hogy tán éppen az, ki egy darab kenyér elvetésén szinte megdöbben, százezreket, mellyekért még annyi kenyeret lehetne vásárlani, legkisebb megilletődés nélkül szór ki. 'S mért? mert későbbi dajkái, szülei t. i. 's nevelői vagy nem voltak, vagy nem mondták néki, "pénzt, vagyont kivetni bün,, vagy ha mondták is, nem olly jó móddal 's aggódó nyájassággal mondták, mint azt első dajkája éneke zengé fülébe.

Az éjféli óra zendülése — mintha felébresztené a' mult lelkét — mellünket összevonja, 's belső illetdéssel séjdtjük nyitva állni a' régi idő érczkapuit — 's borzadva véljük érezni szorosb összeköttetését az élőknek a' holtakkal. Hány' bajnok, ki a' harczmezőn félni, rettegni nem tud, ki bátor szemmel nézi a'

halált, gyengül el könnyen az éjféli csend magányában a' temető halvány emléki közt? 's mért? mert gyermekkorában száz meg száz mese nyomta lány velejébe eltörülhetlen nyomdokát, 'hogy az éjféli óra által függ a' jelen a' multtal, az emberinem lelkekkel össze! Mi fekete színhez kapcsoljuk a' gyász ideáját a' Chinaiak fehérhez; mert kedvesinket mi fekete öltözetben sirattuk, 's láttunk sirni másokat, ők fehérben. 'S nincs olly okoskodás, olly önmeggyőzés, olly erő, melly kisdéd korunk első behatásit kiirthatná.

Hány észrevételre ad mind ez alkalmat? 's kivált olly szülékben, kik magokat nem ugy sokszorozzák, mint az állatok — hanem az ember méltóságát is fen akarják tartani.

Életbe léptünkkor mindent elkövetnek elgyengülésünkre. A' tiszta levegőt tőlünk elzárják, mintha méreg volna; tej helyett levesekkel fulasztanak 's a' természet utjátul, melly közel van hozzánk, egészen eltávoznak, mert azt igen is távul keresik; később ideinkben pedig szinte mindenre tanítanak, csak életbölcseségre nem. Vagy kirekesztőleg lelki tulajdoninkat, vagy egyoldalulag csak testi tehetséginket élesztik 's gyakorolják, mintha egyedül lélek vagy csupa test volna személyünk. Isméletinket 's ügyességinket is nem annyira idomítják valódi haszonvételre, hanem csakhogy meglegyenek, mint ama filigrán remek, mellyet csak nézni lehet — mert haszonvétel által ketté törnék.

Sem azon könyvtudós, ki testével tehetetlen, sem azon gymnasta, ki lelkének hasznát nem tudja venni, nem tökéletes ember. Mind testi mind lelki tehetségeknek teljes idomzatban kell kifejtve lenniük, hogy az ember a' lehető legnagyobb tökéletességre emelkedhessen. A' lélek ugy megkívánja az eledelt, mint a' sziv 's a' test — 's az is elbágyad, elhervad a' nélkül.

Ugy nevezett világba léptünkkor — mintha az előtt abbul kirekesztve lettünk volna 's azért abba nem

ritkán úgy is lépünk belé, mintha holdbul jönnénk, — annyi bal szokásra találunk 's annyi bévett életrendszabásra, melyeknek alapjuk nincs, de melyeket igaznak tartanak, 's tán mi is tartunk — mert mindenkinek száján forognak — hogy természetesen 'vagy mi is a' többiekkel egy sorban járni vagyunk kéntelenek, vagy víz ellen uszóknak tartatunk.

“Az én fiaim társaságokba, theatrumokba 's a' t. nem főgnak menni, minekelőtte iskoláikat nem végezték el,, így okoskodnak gravitással sokan. És a' köznép, mivel ezt már sok okos embernek tartatott uriszemély mondá, még ugyan egészséges belátás 's elrendelésnek tartja; midőn csak egy kis részrehajlatlan fontolgatás után is éppen olly nevetségre méltó 's természettel összeütköző nevelésmódnak leljük, mintha az anyaveréb fiával csak esztendő korában próbálgattatná a' repülést 's a' róka megnőtt-korukölkével a' ravaszkodást 's a' t. Nem, nem, az embernek esni kell, és sokszor esni, míg maga lábán tud állni; essék tehát inkább akkor, míg teste gyenge de hajlékony, csontjai vékonyak de engedők. Minden törés vagy seb, akár testi akár lelki — nem olly veszedelmes akkor, mint meglett-korunkban.

Tapasztalást pénzért venni vagy hagyományképen kapni nem lehet — fizetni kell azért mindég és mind-egyiknek; a' különbség csak az, hogy egyik minden testi szerencsáját 's lelki egész nyugalmit veszti a' tapasztalási alkuban, másik pedig a' veszedelmes vásárbul még birtokának jobb részét megmenti. 'S nem ez e a' nevelés célja? Minden törekedésünk nem a' szerencsének e, vagy ha azt az egek megtagadják, legalább a' megelégedésnek elérése? 'S idomulásunk az élethez vallyon eszközli, vagy elősegíti e ennek elérését?

A' köznép a' szerencsét kincs és hatalom czirkalmával méri. Sokszor halljuk állítani egy ollyanrul, ki magas születésű gazdag ifju, “Ej be boldog,,!

noha az, körül mondják, tán sokszor közel a kétségbeeséshez halálos keserőséggel éli napjait. Van az emberben valami, mellyben minden a világban mint egy tükörben mutatkozik. Ha tiszta ezen tükör és mindent rózsaszínnel fest, akkor meglegedett az ember; ha homályos és abban minden sötétben tűnik elő, akkor boldogtalan. És azért látunk sok szerencsétlent, kit szerencsésnek lehetne gondolni; és viszont sok meglegedtet alacsony helyzetben, kinek alig van élelme.

Ezen Valami pedig általjában véve nem egyéb hanem elromlottság vagy elnemromlottság. És ugyan ezt mi eszközölheti vagy hátrálhatja jobban, mint az első benyomások, anyatejjel szítt és gyermekkorunk elő-fogalmak, a mi nem egyéb, mint a célirányos vagy elhibázott nevelés, melly jövőendő életünk és sorsunk vig vagy szomorú létét határozza el!

Ha végre már szárnyainkon repülünk, hány bal vélekedéssel kell küszködnünk — és mennyire lép el akaratom ellen minden felvigyázásunk mellett is a rozsdá, a penész, mint a levegő, mellyet be kell szívnunk, legyen az egészséges, legyen bár hideglelés.

A mi testi tehetséginket illeti, hány képzi magát nagyobb tekintetű embernek, mivel nem jó gyalogló. Iovon nem jár, uszni, viaskódni, evezni, síkánkozni és több efélet nem tud és azt véli, hogy az csak ifjúsághoz és alacsonyabb rendűekhez illik. Pedig bizonyosan testére és így egész személyére nézve tökéletes ember az, ki több gymnastikai ügyességgel bír. — A mi ellenben lelki tulajdonink kifejtését illeti, némelly azt általjában csak hazai tudományokra, némelly pedig egyedül külföldiekre, és nem különben úgy nevezett szép művészi vagy speculativa nyomozásokra terjeszti. Ha nem tudunk francziául, szép társaságban kikaczagnak, ha nem tudunk magyarul, szánakozást gerjesztünk hazánkfiaiban. Ha sokat nyargalunk, gyaloglunk, uszunk és a t. némellyek

előtt komoly férfiúi tekintetünk szinte veszélyben forog, mert ezek gyakorlása mély ítéletek szerint minden lelki tulajdont kirekeszt; ha pedig mindig csak olvasunk, ülünk, jöllehet egy kevéssé sétálgatunk, végre akarattunk ellen is úgy meghizunk 's minden esetre annyira elgyengülünk 's asszonyosodunk, hogy Insurrectióhoz többé nem állhatunk, ha ott nem csak vitézi öltözetet 's titulust akarunk halászni, hanem ugyancsak derekasan katonáskodni is.

Egyik ma azért kárhoztat, mert harisnyát viselünk, 's inasunk német ruhában jár, vagy hogy lovunk farka rövid. Másik vadságunk 's betyárságunkért üldöz, 's nevetségesnek látja, hogy még utszán 's lóháton is pipázunk. Egy harmadik mindent megbocsátna, csak szakálunk ne volna olly hosszú; de felejtí, hogy csak két életforgás előtt eldődinknek, kikre annyira szeretünk provocálgatni, igen hosszú szakálok volt, 's akkor megint bizonyosan ők hitték, hogy elbomlik a' világ, ha azon szép férfiúi fekete, vagy patriarchai hó szakálhoz beretva közelít! mint-ha polgári erénynek szakál volna fészke, ugymint Samson óriási ereje — az irás szerint — hajában volt. Egy más megint késő ebédlést gyűlöl mint halálos bünt, 's azt ki későn 's tán munka után eszik, magánál, ki korán 's tán munka előtt nyeli sültjeit, sokkal csekélyebb embernek tartja. 'S számtalan több eféle, mellynek előadására hónapok kellenének!

'S illy helyzetben addig vergődünk a' "mit tegyek 's mit fognak mondani", közt, míg mindenkinek szolgájává 's előítéletek rabjaivá leszünk, vagy keblünket bezárva, az élet piacztát odahagyván, igazi egoistákká válunk.

'S nem ezen két osztály teszi e az emberi társaság nagy részét, mellynek egyike rabláncz által lebilincseltetve minden magasb 's nemesb repülésre erőtlens; másika pedig elkeseredve se felebarátinak, se hazájának nem él, hanem csak önmagának 's elsza-

kadását a' világtul mint embergyülölő kezdi 's közönségesen mint Sybarita végzi, ki se lelkét, se szivét többé semmivel sem táplálja. 'S pedig Magyar boldogan vagy csak megelegetten is miként élhet illy erkölcsi eledel nélkül, ezt kérdem részrehajlás nélkül? A' Magyar, kinek nagyobb része lélek?

De hol a' hiba? Hogy a' nevelés tárgyiban t. i. testünk kifejlődése, statusunkhoz szükséges tanulásink 's társaságban mulhatlanul tudnivalóink közt nincs összehangzás, súlyegyen; 's hogy közönségesen sokban igen is haladtunk, 's így másban egészen hátramaradtunk, melly elég oka tökéletlenségünknek.

A' gymnastikát igen későn kezdjük 's azért minden ágozatiban, mint kellene, azt jóformán soha meg sem is tanuljuk. Bajos is 30 esztendő embernek ügyetlenül a' vizet verni 's abból untig inni, vagy a' jegen nem sokkal igézőbb alakban jelenni meg, mint valamely lóforma állat, mellyet néha juhnyáj közt is látunk, midőn mellettünk ügyes mozdulatokkal a' legkisebb gyerekek is a' vízben vagy jegen egymást versengve üzik. 'S azért, ha szüleink irántunk kötelességiket e' részben elmulaszták, tán többé nem is kezdünk ezen gyakorlásokhoz, a' mi által, akárhogy tagadjuk is, valamelly csorba marad rajtunk.

Mesterségbeli tanulásinkat se folytatjuk olly állhatatossággal, mint azt tenni kellene 's bizonyosan tennők is, ha magunkat őszintén kérdeznők, 's így elhatározottan tudnók, mihez kell fognunk. Mi igen sok oldalra daraboljuk természeti talentuminkat 's azért közönségesen tudunk *'ex omnibus aliquid, ex toto nihil*, — 's így se olly jó 's ügyes katonák, se olly törvénytudók és szónokok, se olly jó gazdák nem lehetünk — mint azok, kik minden idejeket 's törekedésiket ezek közül csak egyre különösen fordítják.

A' mit végre az életben 's társaságban tudni kellene, igen is messze keressük, 's köztünk sokan azt gondolják, hogy öntartásunk mennél feszesb, csafar-

tabb, piperésb 's különösebb, anpál kellemesb 's tetszetősb, holott az egyenes, természetes 's férfiúi egyszerűség, kivált Magyarban, minden bizonnyal kirekesztőleg legnemesebb 's kedveltetőbb mód élni világát. Viseletünk 's külsőnkre nézve kívántatót vagy keveset, vagy tán igen is sokat tanulunk, 's az által hecsünk egy részét megint elvesztjük. A' külső pedig sokkal fontosb mint gondolnók; mit ér a' legszebb Pentelikei márvány, ha kifaragva nincs? De lehet belőle Belvederi Apollo 's csak annyi, és nem több; mert minden még tökéletesbre való törekedés — megsemmisítné a' remeket. Illy formán milly nevetés-ges lehet földink is, ha valami igen különöst 's igen tökéletest akar mutatni, vagy abban keresi eredetiségét 's magát genienek véli, ha se nem nyiri se nem fésüli haját, kezeit pedig mint Newton soha se mossá!

'S így nevelés, tanulás, idomulás kell. De mint eszközöljük ezeket? számos mestert mikép fizethetünk, jó nevelőket mi módon tarthatunk, minden szorgalmat melly uton fordíthatunk gyermekink kimivelésére, hazánkat 's a' külföldet hogy ismertethetjük meg veleek? Hiszen mind ez szörnyű sokba telik. Pénz kell tehát! De ezt megint ugyan ki adja? Kell tehát előmenetel a' gazdaságban, kell kereskedés! De ezekről csak álmodni se lehet bizonyosság 's H i t e l nélkül,

Honnunk felemelkedésének mélyebb köve tehát a' Hitel a' nevelésnél ugy e? 'S azért melly hijábavaló beszéd, mellyet sokszor köz tapssal kéntelenítetünk hallani "maradjunk szabadok, habár szegények leszünk is," — mert akárki mit ábrándoz, csak a' vagyonos nemzet szabad, 's egyes személyekről Franklin azt mondja "könnyebben összerogy az üres, mint a' teli zsák,,. Az, ki jobban bírja magát, rendszerint függetlenebb mint az, ki néha más segedelmére kényszerül, többet tudhat, mert élelmére nincs annyi gond,

több ideje marad öntapasztalására, gyermekeit jobban nevelheti 's a' t. 'S ha lépve megyünk előre, úgy látszik, hogy a' mező virágzása, kereskedés sikere 's lakosok fényes bőre a' szabadsággal mindég karöltve jár; a' szegénységből ellenben elaljasodás, abból pedig végre szolgaság leend, vagy pásztori 's rabló életmód, melly farkashoz illő inkább mint emberhez, ki szebb 's hatalmasb lelkek rokona.

Mindenkinek ön mesterségét kell tanulni; azonban tanulni kétfélekép lehet: 'rendetlenül 's rendesen, és száz tanuló közt, ki rendetlenül, vagy ha szabad mondanom, 'szokás szerint tanul, tizben a' tanulás több hasznót fog tenni, mintha éppen nem tanult volna, kilenczvenben pedig több kárt.

Az elmének főtehetségi — praktikai tekintetben véve — a' képzelet, emlékezet 's ítélet. Ezen három tehetség egyenlő, vagy inkább egymáshoz illő arányozata alkotja a' tökéletes egészséges agyvelőt, 's ha egyike ezen tehetségeknek nagyobb hatalmat vagy kiterjedést nyer, az szinte mindég a' két más tehetség kisebbségével 's csorbulásával szokott esni.

Ki rendetlenül 's minden systema nélkül tanul, az, emlékező tehetségét terjeszti 's képzeletét; mert bizonyos, hogy két idea egy harmadikat szül. 'S némelyek társaságában ideáink csudálatosan szaporodnak, másokéban szinte elmaradnak, 's egyikkel több észet lelünk magunkban, mint másikkal. Ha valakinek egy saját új gondolatja sincs, majd támad két olly gondolatból, melly másé 's mellyet hallott vagy olvasott, 's az észrevehetőleg tán legkisebb hasonlatban sem fog lenni a' nemző gondolatokkal; ugymint az állati vagy emberi származat némelykor egy nemzőjére sem üt, vagy tán egyik 's másikkal is csak igen keveset hasonlít.

Már a' képzelet 's emlékezet felemelése 's kiterjedése által 'az ítélő tehetség csonkul 's keskeny körökbe szorítatik. Pedig ezen tengely körül forog minden embernek mestersége.

Nem kell ennek következésében a' koponyát többel tömni, mint a' mennyit elbir, nehogy az ítélő erő gyengüljön, 's tanulni józanabb az életből, az emberektől, mintsem mindég csak nyomtatványokból 's a' multból. Senki se higgye, mig él, hogy tanulását már elvégezte, hozza inkább Báró St. mondását emlékezetébe "abbul, a' mit nem tudunk", több százezer tudóst lehetne koholni,, mert bizonyos, hogy azon rész, mellyben egy cseppet se vagyunk jártasok, jóval nagyobb, mint hol egyet 's mást homályosan már gyanítunk.

Sokan csak azért sem mennek némellyekben elő, mert azt gondolják, 'tudják immár. Magamnak van emberem, ki a' kávé 's rizskása-főzést Törökországban, fagylaltak készítését Olaszországban 's a' t. soha tökéletesen meg nem tanulta, mert "hisz ez nem nehéz uram, már ezt ugy is tudtam,, volt állítása 's ma se tudja. Mások helytelen szégyenből nem vallják meg egyenesen, a' mit nem tudnak, 's így soha se merik elfogadni az első leczkét, nehogy hazugságon érzék őket.

Hogy pedig általjában még ugy se birjuk magunkat, mint ahogy hitelünk nem léte mellett is birhatnók, ennek még egyéb okai is vannak. Mindenek előtt ritkán tudjuk tisztán 'mi a' vagyunk, 's így közönségesen abban csalatkozunk, hogy jobban véljük birni magunkat, 's ahoz képest élünk is. Nincs továbbá jószágink javításában systemánk. Vagy mind-egyre javítunk, 's szép 's nagy jövedelmink mellett mindég pénzben szűkölködünk, 's életünk nagy részét

ugy töltjük, mint egy vándorló mesterlegény; vagy pedig egyszerre minden életgyönyörűségben akarván részesülni, jószáginkat a' helyett, hogy jobbitnók, inkább rontjuk 's olly állapotba hozzuk, hogy jövedelmink végre mintha kiszáradnának, elmaradnak, kívánságink pedig azonban napról napra nőnek.

Azon módokat 's intézeteket se igen ismerjük, 's kivált nem értjük, mellyek által civilizáltabb országokban ámbár kis tehetséggel, még is sokan szinte minden élet javaiban részesülnek, mellyek nálunk kirekesztőleg csak vagyonosok sajátja. — De ezekről majd más időben.

Az említettek mindazáltal csak hitvány módjai a' gyarapodásnak azokhoz képest, mellyek a' bizonyos Hitelből áradnának a' tőkepénzesre, földbirtokosra 's egész országra 's inkább csak a' creditum természetes következési.

Vehetné csak kamat nélkül mindegyik kün heverő pénzét, melly valóban neki egy kopott malomkőnél többet nem ér, kezibe, kaphatna csak a' földesur jószágai becse szerint elegendő pénzt becsületes kamatra, — 's lehetne is bizonyos, hogy azt megint fontos ok nélkül nem mondják fel — mennyit nem nyerne az által a' közönség, az ország, 's mennyire nem terjedne lassan lassan ennek haszna jöltévőleg a' haza legkisebb ereibe! A' természetények egy kevéssé jobb ára, a' pénznek kissé sebesb fordulása, mennyire nem emeli időszakként egy vagy más vidéknek egész lételét? De, mint változó időben, látszások bár néha napsugár, nem érhetik a' gabna aratásra, mert ahoz állandó szép nyári idő is kell; ugy nem fejlődhetik illy villám rövidségű jobblétünk által mind az ki, a' mi anyaföldünk virágzását, földeink jobbúlását 's a' haza nemesb és magasb állását minden bizonnal következtetné. 'S ha meggondoljuk, hogy mostani állapotunkban semmi egyéb nem tart, mint azoknak okoskodása, kik a' dolgot éppen nem értik,

vagy azok, kiknek a' mostani zavar és setétség esz-
közléseik rutsága miatt kívánatos, — valóban azt
mondhatni rólunk 'szárnyaink magasb repülésre nem
igen valók!

Ezek szerint úgy látszik, hogy mind testi mind
lelki hátramaradásunk egy fő oka a' Hitel hja.
Agyvelőm legalább úgy mutatja, 's más szövétnekem
nincs. Boldogok, kiket inspiratio világít!

Azonban fordítsuk meg a' kérdést, 's ezen sza-
kasztt vizsgáljuk tovább.

A' M A G Y A R

NEM BIRJA MAGÁT OLLY JÓL, MINT KÖRÜLMÉNYI ENGEDNÉK.

Ki minden nélkül el tud lenni és semmi szükségei nincsenek, irigylésre méltó, tagadni nem lehet; 's kivált ha egy olyan szabadulhat meg az élet számos kötelitül, ki annak minden javait ismeri is, 's nem olyan, kinek minden nélkül ellenni kell, és szegénysége 's nyomorusága soha sem éreztette vele valami jobbat. Azonban se Zeno, se Rancé iskolái nem illenek a' mai józanabb időkorhoz helyesebben, mint Epikurose vagy Voltaireé, mert az emberiség diszére jóformán el van már döntve, hogy a' lehető legnagyobb szerencsét sem a' magátul mindent megtagadó, sem az örömeiben undorodásig uszó nem találja fel, hanem az, ki lehető legtöbb keserű érzések eltávoztatása mellett, mérsékelve még édes gerjedelmekkel is örvend. 'S így ne gondoljuk, hogy az, ki nem szegény, már jól is bírja magát, mert a' ki jóllakott, kinek ruhája 's hajléka van, bár sokan boldognak tartják, és szegénynek általjában nem is mondhatni, még messze van azon megelégedés pontjátul, melyet elérni minden ember törekedik. Ki állati része jólétében gondolja feltalálni belső csendét, nem ismeri 'nemesb lelkek szép örömit, 's boldogsága nem lehet sokkal nagyobb, mint az állaté, melly nem tudja "honnan, mi, hová,, 's azért éppen úgy méltó az irgalomra, kinek módja nincs lelki tehetségei kifejtéséhez, mint kinek kenyere nincs; szánakozásra éppen úgy, ki lelki eledelt nem

birhat el, mint kinck gyomra testi táplálást ném emészthet; 's ha valamellyiknek hátramaradni vagy veszni kellene, veszne inkább az agyag. De nem szükség, sőt öncsorbulásunk lenne, mig emberi létel sorsunk, ha csak egyik részünk kényei vagy a' másiknak reményei volnának kielégítve. Se magasb lelkék, se állatok nem vagyunk, hanem emberek; éljünk azért mint emberek, csakhogy halhatatlan részünk soha ne váljon rabbá.

Azon okoskodás, 'boldog ki nem ismeri a' jót, mert így nem is ohajthatja, már elavult — 's éppen olly józan, mint a' 'kő szerencsés, mert semmije se fáj. Nem negativa hanem positiva szerencsére van alkotva az ember, csakhogy kész sültet ne várjon házához, de a' földdel vivjon meg, hogy azt megszerezhesse magának; úgy minden bizonnyal nincs a' Magyar szegénység-tűrésre teremtve, hanem hogy mindegyik azt mondhassa magáról 'jól birom magam. Ennek értelme pedig ugyan tág, 's ezt sem érhetjük el emberhez illendően az országuton, vagy kandallónál ülve, mert számtalan szükségünk van, melyeket kielégítnünk kell, minekelőtte magunkról azt mondhatnók; 'jól birjuk magunkat; 's melly igen nevedeknek azok napról napra, a' mint a' mesterségek 's tudományok inkább 's inkább fejledznek, 's mi állatiságunkból mind jobban jobban kilábolunk. Azonban azt, a' mit az Örökévaló csak resttül tagadott meg, a' fáradozó-nak pedig azért nehezité, hogy munkája gyümölcse annál édesb legyen, kirekesztőleg csak bölcs elintézés 's állhatatos munkásság által tehetjük sajátunkká.

Szép termékeny mező, csinos ház, falusi élet kellemei, vadászat, paripa 's több eféle mit érnek, egy kis külföldi tudósítás, az emberiség egyben másban előmenetelének rajza, jó könyvek használása nélkül, 's ki ura ugyan már az elsőbeknek, de utóbbiakkal nem él, jól birja e magát? Vagy azon férj, kinek felesége szép és hű, gyermekei vidorok 's

erősek — de ki a' közjóra nézve süket és vak, 's hazája előmenetele lelkét éppen úgy nem deríti, mint annak hátramaradásán nem pirul? Egyik 's másik is mennyi számtalan kellemes érzésben nem részes! Vagy tán az birja jól magát, ki városban 's külföldön keresi az élet minden kellemét, 's kinek hazafiai és számos jobbágyi csak unalmas vagy ijesztő álom képében jelennek meg; vagy az, ki mindég otthon nem is sejdíti, melly megillető 's szivrehatóképen tudta a' gyenge ember a' természet némelly titkait már felfedezni, az örök setéséget némellyekben szürkületre birni 's mennyire közelíthetett elne ereje 's lelke tisztasága által a' legfőbb tökéletességhez!

Léleknek a' testtel szoros egybehangzása tökéletes élet 's meglegedés; azok teljes elválása halál. — 'S csak az birja igazán lelkét 's testét jól, ki egyik 's másiknak minden lehető eledelével bővelkedik.

Sok függ a' körülményektől, mellyeket kinek kinek helyzetében ismerni kell, nehogy eledelkeresésben minduntalan víz ellen evezzen, 's vitorláí szél nélkül vergelődjenek, 's ő végre éhen haljon.

Az Angol nem birhatja magát jól éppen azon módon. mint a' Muszka, Magyar nem olly módon, mint az Olasz, a' Chinai nem azon mint a' Török. Mindegyiknek helyzetében különb izü, különb mennyiségü az eledel, úgy hogy hirtelen változtatás veszélybe hozhatná az egész organismust, midőn lassu elszokás az alábbvaló eleségtől 's halk elfogadása a' nemesebbnek csak hasznos 's egészséges lehet.

Szinte mindenki jobban birhatja magát szorgalma után, akárhol jött a' világra. 'S hát még hazánk földén! A' földbirtokos józan elintézés által sokszorozhatja jövedelmét. 'S ez csak magunktul függ. Már az Angol földbirtokos ezt nem teheti, mert mezeje igen nagy javítást nem szenved, földje vénebb lévén a' mienknél. A' tőkepénzes józan elintézés után 12 esztendő alatt tőkéjét kettőztetheti, 's ez is csak ma-

gunktul függ. — Már a' Török tőkepénzes ezt nem teheti, mert veszedelemben forog, ha kamatoltatni akarja, 's gondosan el nem zárja. Mi igen sokat tudnánk természeteni, de kereskedési fekvésünk nem felettébb kedvező. — Gallia fekvése ellenben kivitelre dicsőséges; de ott megint Banáti, Bácskai mező nincs.

Igy van minden hazában felesleg és hiány, 's csak az, ki azokat tökéletesen is m e r i, szerezhethet lassan lassan magának 's hazafiainak több birtokot. 'S nem az cselekszik bölcsen, ki hazaszeretetét abban helyezteti, hogy minden idejét annak dicséretére pazarolja, hanem inkább az, ki hátramaradásit fejtegeti 's boldogításában elősegélleni fáradozik. A' mi igazán jó 's kitünő, nem kell annak dicséret; fénylik a' gyémánt magában is. 'S nem ritkán egy becsületes ember, ha Leonidáshoz, Montaignehez, Pitthez 's a' t. hasonlítjuk, nevetségessé válik; 's az ki hevében neki használni akart, inkább ártott, 's ama két franczia közmondásra emlékeztet 'qui dit trop, ne dit rien. Il n' y a pas de plus grand malheur, que d'avoir un sot ami.'

Kell tehát ismerni hazánk javait, hiányit 's helyzetünk minden oldalit, 'mert csak így birhatjuk valódilag jól magunkat. Hogy az országban a' mi hátra van, előre menjen, 's ne talán félre, ahoz 'legény kell a' gátra 's ember, a' szó legvelősb értelmében! Kell nemzetiség, mert csak úgy birhatja magát kiki jól, ha az marad, mivé Isten alkotá: Török Török, Angol Angol, Magyar Magyar 's a' t. Az igaz Török nem gyengül el Várna düledékin, hanem halni kész, vagy csak urának 's nemzetének élni; nemzetiség vívja ki a' Trafalgari 's Abukiri veszélyeket; ekép gyűlöli az igaz Magyar a' homályt és czimborát 's a' legjobb hazafi törvényes Királyának leghivebb jobbágya is.

'S ugyan hány áll köztünk őszintén a' lelki függetlenség középpontján, valljon! 'S ki nem hajlik kissé egy vagy más részre. Mintha Király és hazaszeretet olyan volna, mint eczet és olaj, melly soha eggyé nem vegyül. 'S mennyire nem idegenit el ezen balvélemény sok becsületes hazafit egymástul, kik a' legfontosabbakban egyenlőn éreznek, gondolnak, 's kiket szorosabb barátság kötne össze, ha egymást jól ismernék! 'S milly ellenkező gát ezen szomoru heterogeneitas hazánkban! Melly többek közt annak is oka, hogy Hitel nincs, és ez, hogy igazi serény földművelés, kereskedés nincs, 's ez hogy 'magát a' Magyar olly jól nem bírja, mint körülményi engednék. Ezen heterogeneitas annak is oka, hogy a' törzsökös Magyar, ki egy lépésnyire sem akar a' világban haladni, midőn még a' föld is forog, ugy áll az igen is külföldies Magyar ellenében, mint Róma és Alba a' Horatiusok és Curiatiusok megküzdésekor — mint ellenségek, 's nem mint földiek 's barátok — holott legjózanabb volna egyiknek 's másiknak is egy kissé engedni 's egymáshoz közelitni.

Mi nem állhatna fel polgári erény és egyesületek által hazánk diszére 's Urunk dicsőségére anyaföldünkön!

Most sok, a' Hitel hija 's mindenek előtt állapotunk nem ismerése miatt t. i. hogy Hitelünk nincs, magát olly szomoru állapotba helyeztette, hogy nem csak illő fentartására nem marad neki elegendő, de még legszentebb kötelességinek se tehet eleget, 's a' neki őszintén kölcsönözött pénznek se tőkéjét se kamatját nem fizetheti, melly talán egy becsületes háznépnek mindene! A' nemzetiség soha szembetűnően 's szivrehatóan nem szólott hozzá, hogy illy hátramaradásbul hazafiaival kilábolni törekedjen — 's így most apathiája 's elkorcsosodása miatt olly helyen áll, mellyről azt látja tisztán, ha felébred pillantatig émelgő szédelésibül 'hogy számos ártatlanra nézve ő egy rablónál nem jobb, vagy egy gyujtogatónál

nem különb! Mert arra nézve , ki teszem ezer forint-jának se tőkéjét se kamatját nem kapja , a' követke-zés éppen olyan , mintha azt valaki tőle ellopta volna , azon különbséggel mindazáltal , hogy az egyik rablót , ki előtt ládánkat zárva tarthatjuk , a' törvények üldö-zik , a' másikat pedig , kinek bizodalommal nyitva áll kincstárunk , majdnem pártolják.

'S milly keserűen éltek illy idő 's vagyon-pazarlók napjaikat , mennyire törekedtek , hogy idejeket mint mondani szokás 'megöljék — az időt , mellyet egy Isten se idézhet többé vissza! Tudjuk meg csak 'sze-retik e hazájokat? De csak jószágikat se ismerik'. — 'Barátjaik e hazafiaiknak? De még anyanyelveket se tudják.' — 'Valamelly speculativa , szép vagy empy-rica tudományokban foglalatoskodók 's jártasok e? — Éppen nem.' — 'Jó gazdák tehát , újat próbálók? Oh nem , sőt'sequestrumrul szólnak.' — 'Örömben , vigsa-gban töltik tán napjaikat , 's távul kerüli őket a' gond? Koránt sem , sőt unalom nyavalájában sinlődnék.' — 'S hát ugyan mik , tán rossz emberek , kik úgy élnek mintha Isten se volna , 's az élet után mindennek vége? Éppen nem , inkább szelidség 's jámborság példái'. — 'Ah , tehát semmik , növényországba való bectelen plánták , 's még annyi hasznót se hajtanak mint egy fa , mert az legalább árnyékot ad 's tüzre jó , — 's annál veszedelmesbek , mennél méltóbbak mentségre 's mennél megbocsáthatóbbaknak látszatnak gyengesé-gaik. Ugy nevezett 'jó emberek , senki sem irtózik tőlök , mint azokat se kerüli senki , kiket sárga szinek még nem árul el , de belsőképen már keblekben a' mirigy. Volna bár inkább vétkek olly rut , hogy a' még el nem romlott ifju tőlök undorodna! mert könnyebben kikerülné a' már külsőjével is émelgést indító hibát , mint azt , melly bizonyos eltüntető gyengeség lepleivel fedezgeti szégyenit.

Némelly érzi hátramaradását , vagy tévelgő uton járását , 's legalább pénzbeli összeköttetésiben akarja

tisztán tartani lelkét 's özvegy 's árva hitelezőji sorsán megilletődik. De nem tud magán erőt venni 's pompás 's fényes életmódjárul lemondani; mert nem ismeri 'az emberékesítő büszkeség 's alacsony hiuság közt a' különbséget. Büszkének véli magát, hogy úgy nevezett rangja szerint élni meg nem szün, 's őtet a' sors csapási nem verhetik le; midőn azonban valódi képen más pénzét költi, és semmi egyéb, mint csak hiu. — A' nemes büszkeség inkább rongyban jár, és száraz kegyeret rág, mint sem azzal élne, a' mi nem övé.

Sok, hív emberit kénytelen kenyér nélkül elbocsátni; más, ki legfüggetlenebb lehetne, magát olly helyzetbe zavarja, hogy sok hijá bavalót, ki szolgálja lehetne 's kit belső képen megvet, süvegelni 's előtte hajladozni kénytetik. De minek terjesszem ezek előszámlálását végtelenre. Szánakozásra méltók, kik magokat érdekelve érzik 's kivált azok, kik szebb tulajdonokkal, keserves érzéssel néznek életekre vissza, 's kiknek szerencsétlenségeket nem annyira magoknak, mint hiányos nevelésnek 's Hitel hijának tulajdoníthatni.

Illyen 'legények a' gáton, természet szerint józan változást nem tehetnek, vagy az áradó balvéleményeket nem tarthatják fel. Minden csak felsőbbségnek enged, legyen az erkölcsi, legyen physikai.

Ha valaki egy szinte 'olly világos igazságot, mint kétszer kettő négy, rekedt vagy gyenge szóval hirdet, tán senki se hiszi, mert tán senki se fogja hallani; de azon igaz szó, melly szabad mellbül derekasan hangzik, előbb utóbb elfogadásra talál.

Ha kívánjuk hölgyeink megmagyarosodását, tegyük azt a' mi magyar elfogadhatóvá, tetszetővé is. Eszközzük azt felsőbbségünk által. Ne várjuk el, hogy Szépeink lenni szeressenek olly hazánkfia társaságá-

ban, ki tán zsiros csizmában látogatja meg őket, pipaszaggal tölti el a' házat, 's beszédje közben a' tiszta padlatra jókat pök, 's vagy alacsony hizelkedések felhőkig dicséri, ha jó reggelt tudnak magyarul mondani; vagy mindenrül oktatólag beszél, anibár a' negyedik vármegyében se volt; vagy egy originált akar mutatni, kinek esze szinte könyökében 's ki mindent össze vissza habar, vagy némán és szolgaként az ajtónál áll 's a' t. Mert természetes, hogy társasága egy olly külföldinek sokkal kellemeteseb, ki messze járt, sokat látott, a' legnagyobb következtetések kutfejen, 's a' legnevezeteseb történetek tanuja volt, 's mulatságos előadása 's életrevaló módja által órákat pillanatokká varázsol. Ne legyünk irántok igazságtalanok, 's csak kérdezzük magunkat: helyzetésekből nem szeretnők e mi is inkább az utazott, kicsinosodott idegen társaságát, mint egy durva előítéletekkel megtöltött földinkét!

Nem kívánunk e inkább ollyan emberek körében lenni, kiktől élni tanulhatunk, mint sem ollyanokéban, kik nevetséges tanácsok 's faragatlan dicséretök által helysönket nem kevesbé sértik, mint részrehajló vagy tán alaptalan okoskodásokkal untatnak? Ne fáradjunk annak megmutatásában, mert ugy is hiábán lenne, hogy magyar leánynak illőbb volna magyarral mulatni 's a' t. ha a' külföldi magaviselete bátrabb, ügyesebb, kellemeseb 's tetszetősben tud körülte forogni. Egymáshoz vonzódásra, barátságra, szerelemre, megtetszésre 's arra a' mi mulat, semmi egyéb nem kényszeríthet, hanem csak felsőbbség és báj! Egyedül tiszteletre lehet valakit kényszeríteni, egyébire semmire, a' mit ha ugyan megérdemlünk, még halálos ellenségünk se tagadhat meg tőlünk.

Ne törekedjünk hiába a' víznek hegy ellen vite-lére, 's ne remélljük, hogy a' teher felfelé essék; de eszközöljük inkább azt, hogy nem csak tiszteletre, de még barátságra, sőt szeretetre méltók is legyünk,

hogy tapasztalásink, szebb szokásink, 's öntartásunk társaságunkat kívánatossá, mulatságossá 's bájolóvá tegye. Ne vádoljuk asszonyinkat, mert bennünk a' hiba. Álljon csak nemzetiségünk 's magyarságunk olly szép fényben, hogy a' szemérmes szüz bátran, habár pirulva is, egész világ előtt ismerhesse meg, 'hogy minket szeret, 's boldog lenne életét miénkkel megosztani; ne féljünk, mind megmagyarosodik a' jóra való, 's kinek férje 'férfi. —

Éppen úgy ne kívánjuk hátráltatni, hogy könyveket, erőműveket, gazdasági műszereket, egy 's más házi butorokat, lovakat 's a' t. inkább külföldről szerezzünk, mint ide haza vásároljunk, de készítsünk helyesebbeket, tenyésztessünk jobbakat. — Ne mondjuk mindjárt hazafitlanságnak, ha egy külföldi könyv külsője jobban tetszik, mint egy magyaré; sőt nézzük azt inkább jobb izlés előmenetelének, 's készítsünk még helyesbeket, ha lehet. Ha pedig belseje jobban mulat, írjunk eszesebbet, 's tegyünk a' sajtó szabadságául józan javallatot. Ne akarjuk, hogy egész világ minket vegyen mintául — modellául — a' vén t. i. az ifjat, 's az erősebb engedjen a' gyengébbnek, tanultabb a' tanulatlanak; alkalmazzassuk inkább magunkat a' többiekhez, kivált a' műveltebb nemzetekhez; mint közönségesen a' fiu követi apja nyomdokát, 's az ügyetlenebb az ügyesebbet, 's nem viszont.

Olasz énekes jobban fog énekelni, mint földink, akármilly magasságra gondoljuk is azt idétlen dicséretink által emelni. — Az angol telivér kifutja lovunkat, akármilly rossz szemmel néznők is. Didot Párisi betűinél szebbet nyomtatóink nem állitnak elő, akármint mondjanak is. Az Éjszakamerikai hajós bizonyosan kitesz Pest 's Budai csónakászinkon. Como 's Belagio vidéke sokkal kiesb, mint Somlyó vagy Badacsony tájéka. A' földművelés Angliában 's Belgiumban a' mienket határtalanul felülhaladja. Madeira. Sheri borok tiz esztendeig is elvannak jól a' hajó fenekén,

a' Hegyaljai pedig sokszor még pinczében is elromlik, — akármilly rossz néven vegyék ezen állítást sokan. Telelni minden kétség kívül kellemetesb Nápolyban vagy Párisban, mint Szabadkán vagy Esztergomban, és számtalan több efélék. Szóval azt mondani 'extra Hungariam non est vita, hijábavaló 's kaczagást vagy szánakozást okozó beszéd.

Hanem azért, mert honnunknál van boldogabb éghajlatu vidék is, hol ugy szolván se nyár, se tél nincs, — azért, hogy több idegen nemzet annyival előbbre van lelki műveltségében mint mi, és sokan köztünk még azt se tudják, mi az igazi szabadság, — vagy azért, mert másutt a' társasági kellem, tudományok bája 's a' bajnoki becsület jobb fényben állanak már, mint nálunk 's a' t. azért az el nem fajult Magyar még se fogja anyaföldét kevesbé imádni, vagy azt éppen elhagyni; mert van valami kinemmondható, mi a' nemesb embert ellenállhatlan erővel csatolja hazájához, legyen az bár kopár mező, bár berkes lapány, vagy hósivatag.

Ha azonban nem a' haza hátramaradási 's szennyei teszik azon bájt, melly minket hozzája vonz, — hanem a' legszentebb kötelesség érzése, 'azt mindenben elősegíteni 's felemelni,' akkor meg kell ismerni magunkban 's körülményinkben a' jót, de a' rosszat is.

A' nemzetek valódi ereje vadságon, fanatismuson, vagy tökéletes kiművelségen épül. Közép ebben veszedelem nélkül nem lehet, mint nem is lehet károsb a' félszeg felvilágosodásnál 's tudmánynál. Mi már ősi vadságunk nagy részét, melly Osmán dühének valaha határt vont, letettük, elhagyott bennünk a' hitbeli viszátkodás 's hasonlós ördöge, hála az egeknek — de most, midőn ősi bálványunk megsemmisült szinte két nemzetiség közt 's így igen gyengék vagyunk, 's mind addig azok is maradunk, míg a' felvilágosodás felut-

jábul ki nem lábolunk 's azon pontra nem emelkedünk, mellyről minden vadságot 's fanatismust meggyőzhettünk; 'mint az ordító oroszánt bátran várja be a' jól fegyverzett ember 's meggyőzi. Ne kételkedjünk, a' lelki erő 's ész végre bizonyosan minden testi erőlködésen diadalmaskodik.

Ki józanabb nemzetiség kifejlésére vágy 's legelősb fegyverekkel akar felruházkodni, az, mennyire tehetségében áll, az egész föld színét bejárja. Ha a' sors magas helyezettetésben hozta e' világra, leereszkedik néha önkényesen, 's felkeresi a' szegénységet, a' nyomoruságot, mert azok legjobb 's leghivebb tanítók; gyalog utazik, 's magányosan 's kevés pénzzel; 's ollyasokra akad, a' miket alig gyanított volna előbb, 's majd nem sokára egészen felvilágosodik előtte belső érdeme könnyű léte, élet-philosophiája csekélysege, 's hogy sok szivességet, szeretetet 's barátságot nem egyébként köszönhet, hanem tán csak véletlen születésének, pénzének 's összeköttetésének; 's hogy egy harmadik, ha megkülönbözteti is czimmal vagy dicsérrel őtet, valósággal magasabbra még se emelheti 's egyedül maga által lehet csak jelessé akármiben. Észre fogja venni, milly szomorú, önerejével 'a' sarat emberül ki nem állhatni 's az élnetlenség lenyomó érzésében vagy Herczegi palást, vagy Grófi korona alá bujni, vagy pénzes láda mögé rejtezni kénytelenített. Tapasztalni fogja, milly szép 's nemes érzés lakja sokszor a' szántóvető hajlékát, 's hogy nagyobb szerencsére méltó. Meg fog végre abban győződni, hogy semmi sem melegíti belsejét kellemesebbül, mint azon érzés, hogy ő, a' mi, maga által az, 's hogy senki és semmi nem teheti őtet nyomorultá, mert ő minden életjavakkal olly bölcsen 's édes örömet élni is fog tudni, mint azok nélkül meglegedten el is lenni.

Illy világi bölcsek mozditják elő a' józan nemzeti szellemet 's ilyenek nagyobb vagy kisebb száma alkotja egy ország nagyobb vagy kisebb erejét. —

Minden felsőbbség jobbára idomitástul függ. A' rosszabb ló, ha idomítatott, meggyőzi a' jobbat melly idomítva nincs. Ugy éppen azon egy ember, vagy ezred minden ellenséggel diadalmi hiedellel szálhat szembe, vagy eggyel se, a' mint ahoz el van vagy el nincs készítve. Mai időben a' legelszántabb bátorság is semmivé lesz a' hidegvérű combinatio előtt, mert az ész meggyőzi a' testet. Gyakorolni kell tehát magunkat az újabb taktika és strategia rendszabási szerint az ország védelmére, hiszen alkotmányunk szerint született katonák vagyunk. Indisciplinált sokaság, bár mi dühös lenne is megtámadása, mai időben végre meggyőzötve széllyed el. Azonban jó katona rövid idő alatt senki se lehet, ahoz tudomány 's hosszas gyakorlás kell, mint se tökéletesen jó, se felettébb rossz ember se lesz egyszerre senki. Hát a' jóban 's igazán nemeshen hány esztendei gyakorlás szükséges életünk minden pillanatiban olly rendületlen önállásra, hogy se szépség bája, se nagyravágyás kísértete, se popularitás tömjénje meg ne tántoríthasson minket. Elpuhulhat lassan lassan egy egész nemzet, melly valaha fél világot megrázá, mint viszont hosszas ostrom alatt végre még az asszonyok is megszokják a' bombákat 's ágyu-golyóbisokat. — Annyi ereje van az idomulásnak, a' szokásnak.

Az a' mi valaha nemzetiségünk talpköve 's ereje volt, időjárával elbomlott, 's jól mondja hazánk koszorus Lantosa

“Óh más magyar kar mennyköve villogott

Atilla véres harcrai közt 's a' t.

's a' mi elmúlt, ne akarjuk azt megint életbe vissza-idézni, mert lehetetlen — ugy mint elfolyt óráink se térnek soha vissza többé. Szükséges inkább — nehogy homokon állapodjon minden lételünk, — uj nemzetiségünk lelkét mind jobban kifejtenünk. Eléggé meg nem becsülhető szerencse, hogy a' Mindenható olly században engedett élnünk, mellyben nem korlátlan

bátorság 's felhevült képzelet, vagy testi erő, hanem csak polgári erény 's felvilágosított emberi elme teszik a' nemzetek tartós sarkalátját. A' vad ember nem erősb védelme, nem keményebb paizsa az országnak, mint a' tanult, a' szelid; készülünk azért inkább éppen olly erősek 's bátrak lenni harczban, mint régi apáink valának, de kiműveltebbek, tanultabbak, nyáj-
jasbak, mint ők 's kivált otthon.

Ne oszljon meg a' magyar erő többé soha, de szerencsében mint veszélyben legyen törvényes Urának leghűbb 's legerősb támassza, — hiszen még a' külföld is azért dicsér, 'hogy Királyunkat, Szabadságunkat egyenlően szeretjük; legyen a' thronus mindennek középpontja, 's azon sziv, mellyhez a' legtávolabb erek is kapcsolva vannak.

'S évek tűnése után virágozzék egy nemesb 's felemeltebb Aera következésében a' Haza, mint örökre készült kert, mellyben idegen a' nyomorult, hol az ember méltósága szent 's mellyben erény 's ész a' legszebb disz! 'S honunk érdemes leányi, kiket ezen munkám szinte illet, legyetek ti segédei egy szebb egy józanabb kezdetnek! vezessétek Ti mint valaha Spárta anyjai fiaitokat az érdem 's erény mezejére! fejtsetek benne ki már gyenge koraikban minden szépre 's nemesre vágyást. Neveljétek bátrakká, igazságszeretőkké, adott szavaiknak teljesítőjökké, szóval férfiakká. 'S ha valaha sivatag, termő kies vidékké, posvány, gazdag gyümölcsökkel viruló ligetté válik a' hazában, ha a' magyar név mindenütt tiszteletet gerjeszt, 's a' magyar hire mindenbeni előmeneteléért a' földkereken elterjed, legyen az édes jutalmatok. Most a' világ legszámosb nemzeti alig tudja hogy vagyunk! 's némelly idegen ritkán hallván magyar szót még főbb városinkban is, azt kérdi 'ugyan hol van Magyarország? — 'S ha magyar szó nem zeng a' magyar asszony ajkain, 's ő tán csak a' külföld gondjaiban vesz részt, 's csak az érdekli, a'

mi Párisban vagy Londonban történik, midőn nem is gyanítja házában a' rendetlenséget, a' zavart, — 's ha némán nézi a' fiatal hölgy a' hazafiuság legszebb tetteit, 's azt anyanyelvén dicsérni sem tudja, nem használ akkor többé semmi, és

“Jár számkivetetten az árva fiu

'S dalt zengedez és dala olly szomorú 's a' t.

De ne tartsunk illy elaljasodástul, mert nem félelem 's hideg tisztelet köt többé sok szerencsés gyermeket érdemes szüleihez, hanem a' természet legszebb kötele, a' szeretet — 's nem hiszik többé a' szülék, hogy külső fény 's felszinség elég a' magasbra szülnék minden csinosodására, és senki nem mer illyeseket már tréfán kívül mondani, 'a' nagy urat rossz írásáru ismérhetni meg 's a' t. hanem kiki azt gondolja, 's arrul van meggyőződve, hogy a' szép név csak érdemesre illik, úgy mint a' kényes ruha jól nőttre, midőn a' görbét, kit senki észre nem vett volna, csak elcsufítja 's nevetségessé teszi, 's hogy a' régi nemzetségbeliek csak abban nyertesek, hogy eldődeknek nemes nyomdokit követni szinte kéntelesnek, nehogy azok őket tán be ne fogadják — 's rokonságokbul kitagadják. Hány szép régi magyar név jeleli már hazánk serdülő fiait, 's Kálmán, Béla, Gejza, Gyula, László, Dénes 's a' t. nevek mennyire nem gerjesztik szíveinket édesen érzett örömeire, ha meggondoljuk, hogy mai anyáink nemesb része nem is fogja tűrni, hogy fiai, illy neveknek új becst, új diszt ne adjanak.

Mi pedig a' szebb lelkü asszonyt ne véljük olyan-nak, ki csak hijábalóságokkal 's őtet kecségtetővel tud mulatni, 's előtte minden komolyabb 's nemesb idegen. Ne gondoljuk, hogy külsőnk 's felszinségünk, bár mi tetszős 's kedves lenne is. hajlandóságokat már

megnyerik. — Óh nem! Csak férfiúi báj — mely lelki 's testi erőn alapul — dobogtatja sebesebben az el nem romlott asszonyi lényt, 's az olvasztja a' kő szívet végre nyájas viszonzásra.

'S mi köti az emberiséget rejtett 's titkos lakhelyében erősb lánczokkal össze, mint egymáshoz vonzó szenvedelmünk? 'S vallyon mi egyéb teszi ezen bájkötelek öröklétét, mint az adott szó szentsége 's egymásban helyezettett bizodalom? Tanácsatok tehát Ti már gyermekkorunkban mindenek előtt igazságszeretést 's a' csalfa, hazug Szó 's Tett gyűlöletére; mert hány vagyonos elszegényülésével, mennyi szerencsétlen köny árjával, hány repedt szív néma fájdalommal tölti be a' hazug szó, csalfa tett a' világot!

Legyen csak bizodalom a' házasok és szeretők közt, hiessen barát barátinak, kösse csak bizonyos Hitel polgárt polgárhoz, kereskedőt földművelőhöz, 's milly kevés idő alatt terem a' meglegedés 's tárnak a' szerencse is ott, hol eddig még soha sem mutatta magát!

'S így mindég világosabb lesz, hogy Bizonyosság és Hitel nélkül 'hijába törekszik az ember jól birni magát, — 's hogy annak tökéletes hija miatt, sok számos birtokos legkisebb hibája nélkül is, a' sors ajándékinak igaz hasznát nem csak nem veheti, de még sokszor üngét, mellyet visel, se képes kifizetni.

A' MAGYAR GAZDA MA NEM VIHETI MEZEIT A' LEHETŐ LEGMAGASB VIRÁGZÁSRA.

A' mezei gazdaságot minden időben törekedett a' józan kormány előmozdítani 's a' legfényesb hivatalbeliek se szégyenlettek azzal foglalatoskodni, ezt kiki tudja; 's abban se fog senki kételkedni, kivált a' szükölködő nem, hogy e' tárgyat tudományosan 's állhatatosan folytatni, akár mulat, akár untat — minden föld- vagy mezőbirtokosnak szoros kötelessége, mert sok az ember, kinek kenyere nincs, 's még több a' mező, melly műveletlen fekszik.

A' mit bizonyos időben egy mező megteremhetne, de nem terem; 's azon dolog, a' mit egy ember elvégezhetne, de nem végez, minden időre el van veszve; 's bizonyosan valami hiánynak kell ott lenni, akárhol is, hol műveletlen termékeny föld 's egyszersmind szegény ember találta. Azon hiányt mindazáltal feltalálni nem tréfa, és sok olaj égett már el annak felkeresésében, 's feltalálási nehézsége csak abból is látszik, hogy annak kipótlása végett 's hogy eke és borona igazi divatba jőjön, a' mezeigazdaság egy igen nemes, uri 's bájos tudománynak hirdettetett minden erővel — ámbár kirekesztőleg csak az abból várható haszon bírhatja az országot virágra 's gyümölcsre 's csak ezek mennyisége végre a' szegényt jobb létre. Legyen azért a' szónok, ki földművelést javasol, bár legékesebb és szivrehatóbb előadásu is, nem fog annyira mozditni, mint egy száraz számolás, melly a'

nyereséget bizonyolja. — Félre azért minden pompás és fényes ajánlással, melly enthusiasmust gerjeszt 's feneke nincs, 's azért éppen olly sebesen lobban fel, mint a' szalmatüz, de tovább se tart; 's előre inkább a' hidegvérű 's józan számlálással, mert gazdálkodásban kereskedésben csak haszon vagy nyereség reménye mozdit.

Ha egy bölcs meglett korában szakadna olly tájra, melly nem hazája 's mellyen élni 's jó előmenettel gazdálkodni kívánna — a' nélkül, hogy a' sok bevett 'mondás 's balvélemény által valamelly csorbulást szenvedett volna — kétség kívül helyzetét vizsgálná mindenek előtt, azt tökéletesen megismerni törekedne, 's úgy gazdálkodna, a' mint uj hazája körülményi engednék. Ha Angliába vinné a' sors, nem kezdené azzal gazdaságát, p. o. hogy a' Parlamentet tüstént a' külföldi gabnának minden időbeli kirekesztésére birja, vagy hogy a' hosszuszőrű juh kivitele szabad, a' szegények fentartására kívántató adó kisebb legyen 's a' t. hanem magát eleinte a' körülállásokhoz és szokáshoz szabná; nem avatkozna mindjárt a' kormány dolgába, de halkkal mind azon jobbitni törekedne, a' mit a' Farmerek mezeiken, házaikban 's a' t. folytatnak 's üznek. — Ha Persia lenne lakhelye, nem vágyódnék ott mindjárt az urbariumot lábra állítani, vagy a' vámok sulyán könnyíteni, mert megtörténhetne, hogy a' Shah ezt nem jó szemmel nézné, 's őtet — a' mi ott büntetés módja — féltedig eltemettetné, 's láb-szárai kertsővény gyanánt szolgálnának; hanem persa mód vinné gazdaságát 's életét; jobb lovakat tenyésztene mint szomszédi, 's mulatságul legjobb lován vadászná a' vad szamarat. Ha Algirba vergődnék, nem kezdené azzal ottlétét, hogy a' tengeri rablás ellen kelne ki, vagy a' Dey Háremét egy Nőre akarná szállítani, mert pallérozottabb szelidsége miatt, 's hogy másokat lelki örömökre birni akar, maga tán egy fej-hosszával rövidülne meg, hanem ott törökösen élne 's

égető hazája szokását 's a' t. jobbitva fogadná el. — Szóval: a' bölcs akárhova vinné is őtet a' szerencse, soha és schol sem uszna viz ellen, de nem is hosszában viz folytával, mint a' lelketlen fa, mert első esetben előbb utóbb elfuladna, másokban pedig soha sem érne partot; hanem azon kikötőhelyek felé iparkodna tartani, mellyekben a' fáradt utazó bátran nyughatik 's mellyeket a' bölcs némiképen Senegál partjain éppen úgy fel tud találni, mint Koczebue öblében.

Szintugy ismerje a' hazában nevededett gazda önálló helyét, 's minden körülményt, mintha már meglett korában hozta volna Isten Pannon vagy Kunság vidékire — mert máskép a' gyermeki kor behatási szemeit mindég homályban 's itéletét örökön kötve fogják tartani, 's ő a' közepszerűség szomorú határin se magát se hazáját tul emelni soha se fogja. — Mindenek felett pedig 'ne keresse a' hátramaradást, a' hibát másban, mert mással nem — hanem inkább magában, mert magával parancsolhat.'

A' legmagasb kiműveltség legközelebb jár a' tiszta természethez. A' nemes egyszerűség egynek mint másnak legszebb bája. 'S ki a' természet szent utjátul soha nem távozik el, az igazi bölcs — 's mind azok elháritásában, mik a' természet utját előttünk homályba borítják, áll az élet legmélyebb tudománya. Józan itéletre pedig a' természetes tiszta belátás nem ritkán annyit ér, mint sok számos jól megemésztett tudománnyal 's mesterséggel teljes fő bírálása.

Raphael képeiről csak tökéletes festő vagy olyan ki éppen nem tud festeni, de lelke ép, hozhat igazságos itéletet. Csak a' tökéletesen hozzá értők, vagy a' nép bírálhatja meg Mozart, Rossini menyeyi nyelveit. Csak az, ki tiszta természeti, vagy minden oldalról

künnüvelt elnéjébe bizik, 's azt foglalatosságára azaz megbírálásra szoktatja, nehogy az élet komolyabb pillantatiban máséra szoruljon, csak az áll a' szó egész kiterjedésében maga lábán. Ha ötöt Walter Scott némelly munkái nem mulatják, 's azt derék historikusnak nem tartja, — ha ítélete szerint Goethe számos darabjai sörház szagát, igen alacsony társaság czimjét 's rossz izlés 's unalom színét viselik, azt ki is meri mondani, ámbár az első ellen való kikelés a' hatalmas divat megbántása, a' másíkrul való ítélet pedig a' német szellem megsértése. Saját szemével 's nem máséval lát a' független.

Igy körülményinkrül se ítéljünk mások szerint, hanem mint magunk szemléljük, nem a' mint mondják, hanem úgy a' mint azokat találjuk. A' gazda ismerje meg földi fekvését, minéműségét 's ne vigye gazdaságát sovány földeken úgy, mintha azok kövér telkek volnának, a' szűk 's népes határon nem úgy, mint a' lélektelen tágos pusztán 's a' t.

Mindennek van rossz 's kellemetlen oldala, ellenben szép 's jó része is. Ezen jobb 's szebb résznek legjózanabb használhatása fog az eszmélkedő gazda törekedése, mint nem különben az okos ember élettörvénye lenni, ki azok megismerésében 's felkeresésében mindenek előtt az önkecsegtetést, az önmystificatiót fogja kirekeszteni — mert ezeknél nagyobb szemfényvesztő 's vakító a' világon nincs.

Hány gazda találkozik nálunk, ki alföldön úgy viszi gazdaságát, mintha felföldön lakna 's viszont? 'S ugyan hány van, kirül azt lehetne mondani, hogy székes vagy vizenyős földi, sovány domboldalai, vagy sűrű rengetegi, 's még legjobb szántóföldi 's rétei is a' lehető legnagyobb tiszta jövedelmet hoznák? Hány ismeri igazán mezeit, lapányit, hegyeit, mocsárit, tavait, összeköttetésit, szomszédit, hazáját, éghajlatát 's a' t.? 'S így nem természetes e, hogy nem ritkán még a' legjózanabbnak látszó elintézés is semmivé

lesz, mint az erős 's másképp ügyesen felállított építmény is összeomlik, ha üreg rejtezik fenekén.

Mit ér azon hijábavaló, de igen közönséges okoskodás, melynek talpköve csak egyedül a' sok 'ha 's mindég 'ha, 's nem egyéb. Ha ők ülnének a' tanácsban, ha Banátban volna jószágok, ha őket meghallgatnák 's a' t. akkor vágtatva indulna minden a' tökéletesség felé 's a' t. 'S mi magunk hányszor okoskodunk így! 'S hányan hoznak rólunk 's tetteinkről bal 's hibás ítéleteket, mert se szándékunkat se helyzetésünket nem ismerik. "Ha N. helyén volnék, tudnám én mint kellene vinni gazdaságát. Most alig van épülete, földei jobb részét víz bírja, tisztei csalják, nem is értik a' dolgot, én két annyi jövedelmet állítanék ki 's a' t. 'S mind ez eszesen hangzik; de ha tudná, hogy N. mennyi adósságot vett át jószággal, semmi Hitele nincs, csak mostan házasodván lakásrul kell gondoskodnia, 's más jószági is vannak, melyekben a' javítás sokkal jutalmasb 's a' t. akkor imígy fejezné be okoskodását: "Ezeket mind nem tudtam". Azért nehezebb cselekedni maga helyén mint másén; magunkén minden gátot 's akadályt meglátunk, másén pedig közönségesen nem.

De ha hibáznánk is ítéletünkben 's eszközünk választásában, nincs e annál természetesebb, bár mi szomorú legyen is?

Helyeztetésünk mennél magasabb, annál kevesebbet láthatjuk a' dolgok valódi állapotját, mert akárki mit mond, általában véve csak magunk szemeivel láthatunk. Ha a' fülbesugást, árulgatást meg nem szenvedjük, hogy tudhatjuk hátunk mögött mi történ? ha pedig elfogadjuk, mint hihetjük csak egy pillantatig is, hogy azok, kik olly alacsony 's megvető mesteriséget űzni képesek, minket, mihelyt hasznokat látnak, megcsalni nem fognak? 'S ine ez az emberiség árnyékosabb oldala!

Gazdáink egy része századát előzi meg 's úgy cselekszik, mintha már 1901ben élne; más része pedig

ugy gazdálkodik mint 2ik András idejében volt szokás. Egynek mezei olyanok, mintha erővel hozták volna oda Belgiumbul, másiknak síkjai pedig olly ábrázatlanok, hogy azokon tevével vagy dromedárral összetalálkozni nem volna meglepő. 'S ezen előmenetek vagy hátramaradások nem mindég a' körülállásoktól, de többnyire a' birtokosak gondolkodás-módjátul függenek. Némellyik a' burkus, a' meklenburgi 's a' t. systemát dicséri 's utánazza, midőn sok kirekesztőleg a' magyar 's erdélyi régi szokást magasztalja 's csak úgy szántja földét, mint azt nagyapja szántá valaha, vagy tán éppen nem is szántja! Ollyik cseréppel 's rézzel földi gazdasági épületeit, másik még nádgarádot se fon 's a' t.

Ha a' Heves vármegyei vagy Bácskai gazda angol módra gazdálkodna, balul tenne, mert a' sokszor uralkodó szárazság miatt nem diszlene minden fü neme lapányin olly derekasan, mint Albion szigetében, hol sok a' köd, sok a' nedvesség; — ugy nem volna annak ítélete ép, ki azt hinné, hogy külföldön általjában semmi sincs, a' mi hazánkra igen illene, és egy 's más tárgyban többé előre nem mehetnénk. Ha ugy volna, szinte a' marhahus mindennapi használásának is meg kellene szünni, mert régi Apáink, bizony nem tagadhatni, valaha csak jobbára lóhussal éltek, 's ha akkor, midőn az ökörjött divatba, szabad volt nékiek előhaladni, mért nem ma nekünk is abban, a' mi helyes 's józan? 'S mért volna tőlünk az megtagadva? De sok akad olyan, ki valamelly előmenetelen ma éppen ugy haragszik, mint 3, 4 száz év előtt azon haragudott volna, a' mit ma dicsér, 's a' miért ős atyáink bölcseségét áldja. Mint Kupa embere éppen ugy kikelt volna annak idejében lóháton faszekér ellen, mint 30 esztendő előtt hintók 's most zártkocsik ellen kelne ki. Az illyes mindenben hátramarad, a' mi által senki sem vesz többet, mint ő maga: 30 esztendő előtt, midőn a' többiek már hintón jártak, ő

mind paraszt szekéren ült; ma midőn mások tisztaság miatt társaságba 's ha az út engedi, olvasás végett még utazásra is inkább zártkocsiban mennek, ő hirtőbe lép; ha pedig az emberi ész idővel még valami ügyesbet találанд fel, a' mi által magát egy helyről másikra vitethesse, 's mindnyájan vagy gőz által vagy pedig levegőben fogunk szélvészkep utazni, akkor ne kételkedjünk, őtet fogjuk látni zártkocsiban.

Eleinte mennyit nem kiabált sok gazda a' spanyol juh ellen, ki végre akkor adta magát testestül lelkestül e tárgynak, midőn legszebb időszaka már leforgott. Ma éppen olly heveséggel kelnek angol ló, kender, selyembogár 's a' t. ellen ki, mint valaha megint más uj javítás ellen fognak hevesen kikelni! Én józanabbnak 's tanácsosbnak látom azon határt, melly az időelőtti előmenetel 's a' hátramaradás közt van, 's mellyet a' hidegvér 's csendes ész jelel ki.

Egyet 's mást mindazáltal próbálni, úgy gondolom, kinek kinek kötelessége, mert máskép egy tapodtat sem mozdulnánk elő. Ila mindenki magában azon egyszerű kérdést tenné csak "valljon mi fogna történni, ha minden ember éppen azt cselekedné, vagy azt abban hagyná, a' mit én,, lehetetlen, hogy igen sok a' világon máskép ne forogna; például "Én a' többséghez csatlom magamat — diatára nem megyek, ott úgy se használhatok, majd lesznek nálam okosabbak is — ország védelmére ki nem kelek, hisz én az ellenséget úgy se tarthatom fel, — én aláírásomat később oldom — két esztendő mulva gyepre én is hozok lovat — váltó gazdaságot, uj ekét, görbe kaszát én nem használlok, majd lesz más ki próbálja" 's több illyest. — Már ha mindegyik ezt szorosan követné, se majoritás se minoritás, de még opinio se lehetne, országgyűlés képviselő hija miatt egészen abban volna, az ellenség legkisebb hátráltatásra se találна, az egyetem pénztára üres volna, a' versenyezés megszűnne, a' földművelés örökön örökké patrio more vesztég állana 's a' t.

Másrúl pedig több értelmet, körülményi szabadságot, bátorságot mért tenni fel 's mért gondolni másban több kötelességet 's tán több kedvet is azok teljesítésére, mint magunkban? Illy mentségek modestia köpönyege alatt közönségesen nem egyebek, mint vagy restség vagy puhaság 's nem ritkán hypocrisis állítási. 'S más mért tegyen, fáradjon inkább mint mi? Hol alapul ennek igaza? Nem! tegyen kiki jót 's műveljen derekast, mennyire ereje engedi. Magát felsőbb, sors által kiválasztott különös lénynek, Reformátornak, uj Mohammednek tartani — legnevetésgebb, tagadni nem lehet; de nem kevesbbé szomorú, magában 's maga erejében semmit se bizni, 's mindenütt mást állítani maga helyibe. Az élet pályáján ----- mert egy férfit, ki kebelében viszi a' justum ac tenacem propositi virum 's a' t. eltökélt értelmét, vajmi nagy auctoritás a' földkereken!

Az eddig előadattak mindazáltal nagy figyelmet nem érdemlenek 's csak azon hiányok vagy feleslegek legtermészetesb következési, mellyek a' gazdát vagy egészen tehetetlenné teszik, vagy minden iparkodásnak ellenszegülnek. 'S azon hiányok vagy feleslegek im ezek: az egyetértés 's Hitel hja, a' legelők, fáizás 's birtokok osztatlansága, a' czéhek, limitatio, robot 's dézma létele.

Az ember közönségesen munkássági körét, vagy hogy érthetőbben mondjam, 'azon időt, melly valaminek kezdetétől fogva annak megérettségeig tart, igen rövidre tüzi ki'. Ezt világosabban nem tudom kifejtteni 's kár, mert bizony igen fontos. Vizsgáljuk azért tovább, 's kérem az Olvasót figyelmezzon.

Társaságban látunk néha olyat, ki elméssége. bájos előadása 's bizonyos kecs által bámulásra ger-

jeszt, mindenkit mulat, 's annyi diszlete — successusa van, — hogy agya épségin nem csak nem kételkedünk, de tán azt irigyeljük is; midőn, meglehet, más nap már számos indiscretioira 's bohóságira akadunk, melyek által sokkal többet megbántott, mint mulatott 's magának tán egy barátot se, de számos ellenséget szerzett. Illyenrül azt mondanám, 'munkássági körét igen szorosra tűzte — vagy hogy csak 2, 3 órára volt esze' — Más iskolából kiléptekor mindjárt feleséget vesz, mind a' kettő gyermek, nincs a' háznál egy kávékalánnyi tapasztalás, de szépen folynak az órák 's a' t. errül azt mondanám, '4, 5 esztendőre volt esze' — Harmadik egyet 's mást vadászott a' világon, a' minek minden becse fény, füst, illat, nem egyéb, és lelki, testi 's házi csendét a' hajhászatban odaveszté, mint magasabbra ment 's mennyivel feljebb emelkedett, annál rutabbá lön, mint a' Gingobiloba, mely gyenge idejében szép 's rendes plánta, esztendők forrásával végre idomtalan rongyos fává válik 's a' t. errül is azt állitnám, 'csak bizonyos időre volt esze' — Van olyan is, kit mindenek előtt hazája elmaradása érdekel, 's kinek minden ügye 's munkája annak fel-emelésére czéloz; de egy pár év alatt századra kiterjedő munkát 's fordulást akar végbevinni, sehol nem szánt, banem mindjárt vet, a' hónapos салатának, mert az szaporán nő, örvend 's csak azt öntözi, midőn azonban a' fiatal cserét, mivel lassan zöldül, még észre se veszi, 's a' valaha felségessé leendő erdei királyt vigyázatlanul elgázolja. Errül is azt mondanám 'be kár, hogy illy rövid időre van esze' 's a' t. —

Ha pedig annak magyarázatjába ereszkedünk mi az ész? — soha tiz ember közt három annak értelmében meg nem egyez; "Mennyi esze van Unak, mivel annyi pénzt tudott szerezni,, — "Csudálatos ész ezen H, tiz ezer verset tud könyv nélkül,, — "Már hogy Onak van esze, arrul nem kételkedhetni, milly jó rendben van háza 's felesége 's gyermekei milly

szépek, be kellemesen él,, — “Ez ám az ész, huszon-négy nyelvet tud” ’s a’ t. — Csak ezek után is valljon mi az ész? Mert a’ kikerül szólánk, azok lelki tehetségi éppen nem egyenlők, sőt inkább igen különbözők; mert a’ jó memoristának tán nem lesz felesleg pénze; a’ dús pedig egy verset se tud könyv nélkül; a’ boldog férj egy két nyelvet tán jócskán, egyen kettőn pedig darabolva szól; a’ lingvistának ellenben nincs, ki szeresse ’s ki élete útját virágokkal hintesse.

Hát ugyan mi az ész? Ítéletem szerint jobb értelményét az észnek nem adhatni — azoknak, t. i. kik érteni akarnak, mint így “Ennek egy pár órára van esze, annak több napra, emennek 5, 10, 20 esztendőre, amannak egész életre, ’s ennek századokra, öröklétre.

Technikai ’s egyéb tárgyakban éppen így áll a’ dolog. Ha egy utat készítünk ’s csak egy pár esztendőt tűzünk ki, akkor az olcsó ’s így természetesen rossz ut fog jobbnak látszani szemünk előtt; ha 10, 20, 30 esztendőt veszünk össze, csalhatatlanul úgy fogjuk tapasztalni, hogy a’ drága ut legolcsóbb! Ha kevés időre számlálunk, fa sindellel fedjük házainkat ’s így a’ tűz, melynek csak jó barátunknak kellene lenni, sokszor fertelmes ellenségünkkel vál. Azon országokban, hol messzebbre számolnak, kiki nevetve nézi, mint tüzelg a’ kémény ’s a’ Londoni lakos örül, hogy már kilábolt nemzete azon időbül, mikor városában egyszerre 13,000 ház égett hamuvá. Másutt, hol csak közelre számlálnak, kétségbeesés festekezik a’ szegény falusi ember képén, midőn lakhelye felül egekbe tornyodzik a’ fekete füst, — ’s egy kevés zsir, melly a’ kéményen kifut, egy darab tapló, melly pipa mellé esik, elegendő ‘az Istenhez hasonló embert sok ezernyi szivreható kiáltás közt gyászba borítani, nyomorúvá tenni, ’s tán éppen olyanokat, kik fa hija miatt ritkán főzhetnek ’s bajjal, vagy csak igen kis

ablaku házakban melegedhetnek 's így a' tűznek kevés javát, hanem jobbadán átkát tapasztalják.

Ha vámot kellene fizetnünk, azon pillantat, midőn pénzünkül megválnánk 's lovaink egy kicsinyt megpihennének, soknak kellemetlen, de aztán több óráig sőt több napig jó uton járni annál kellemetesebb volna. Most kevesebb testi fáradsággal megyen az utazó Bécsből Philadelphiába, mint Bécsből Kolosvárra; ott hosszabb időt tűznek ki munkássági köreiknek, itt kevesebbet. Testi erő 's egészség haszonvételében van szapora, halk 's lassu élő; tudományokban, világbölcsességben kisebb nagyobb magasságra emelkedő; némellynek esze, úgy szólván, már iskolából kiléptekor áll meg, másnak később fagy be — kevésnek lelke tágul 's nagyobbodik koporsóig mind jobban. Alkotmányban, országlásmódban a' legnagyobb rész egyedül egynek, vagy a' népnek kezében szereti látni a' hatalmat — 's így csak rövidre számlál — mert az első legegyszerűbb, a' másik pedig olly kormány mód, mellyben ő is részt vehet. Hogy csak kevés Mark Aurel, Antoninus Pius, Trajan volt, az nem jut eszébe 's vele nem gondol; hogy ellenben 'több nem vezethet keveset józanul, hanem néhány sokat, annak eldönthetetlen igazságát nem is gyanítja, ámbar a' népkormány nem fér jobban össze a' természettel, mintha több kocsis hajtana egy lovat, vagy egy hadnál számosabb tábornok volna mint közvitész. Csak kevés számlál 'hosszabb időre 's keresi képviselői alkotmányban bátor létét.

Vasuttal, csatornával éppen így van. Néhány esztendeig a' köznép keresetét csorbitja, némelly vásárt felesleggel borít el, 's az által a' közel birtokost ideig óráig károsítja, de számos esztendő leforgása után az egész vidéket elősegéli 's felemelkedésre bírja 's végre szinte mindenki, vagy legalább a' számos rész önhasznát sokszorozva leli a' közgyarapodásban. Így van a' legelők 's fűizás elosztásával, a' czehek, limi-

tatiók, robot 's dízma lételével. Ha egy pár évet veszünk össze, akkor jobb ha minden mozdulatlan áll meg, ha egy fertály vagy fél századra tekintünk, akkor változás kell. A' kérdés csak az: mi kívánatosb, rövid vagy hosszú időre való ész 's abbul származó pillantati vagy tartós jólét? 'S a' szerint kiki felelhet magának.

Az Egyetértés hja, mellyet így is magyarázhatni, "Neked sincs, nekem sincs, mert nem értjük egymást,, csálhatatlan oka többek közt annak is, hogy Hazánk jó részét viz birja, posvány fedi, 's hogy sokszor — 's ezen ne kételkedjünk — valami rossz kotyogó malom hátráltatja egy egész vidék virágzását! Ha igazán 's öncsalás nélkül akarjuk számba venni, milly kevés mai napi haszon tartja paralizálva némelly vidékek jövőendő bizonyos nagy hasznát, 's óriási előmenetelét — csak indignatioval szemlélhetjük a' Körös berkeit, Tisza, Dráva, Bodrog kiöntését, Hanságot 's a' t. mellyeken ezernyi familiák élhetnének boldogul, mellyek tán most nyomorusággal küzködnék, vagy egészen uj nemzetségek támadnának, mellyek által az ország ereje 's disze hathatósan öregbedne. Milly szép tartományokat nyerhetnének egy csepp vérontás nélkül a' hazának! 's mennyire szelidülne 's nyájasodna még anyaföldünk levegője is, ha nád és zsombék helyett, mellyben most róka 's farkas csatangol, kies mezők 's mosolygó lakhelyek támadnának! Az egyetértés hja oka, hogy a' föld gyomrában fekvő legnagyobb kincs, a' vas és kőszén, csak kis mennyiségben jut napvilágra; — oka, hogy sokszor hazánkúainak része éhezik, midőn része feleslegben tombol, 's a' haza olly testhez hasonló, mellyben a' vér nem kereng; — oka, hogy sokszor némelly helyeken természetnyinkben fuladunk, mellyek kis

becsüek ide haza, — de kinccsé válnának Amphitrite kék kristályán!

'S mért nem értjük egymást? Mert kiki különb időkört tűz ki munkásságának. Egyik csak magának 's magáért él; 's így előtte a' mai haszon, habár nem nagy is, legfontosb; — másik övéinek 's utóinak szenteli napjait 's így annak a' mai kár, melly idővel hajt csak hasznót, nem sajnós 's azt könnyen türi, — 's a' t. 'S ime itt állunk megint 'az egyesületek mindenek-előtti szükségénél, mert kiki vagy rövidebb vagy hosszabb időre terjeszti ki plánumit 's így azok közt p. o. kinek 2 vagy 5 esztendőre, 's kinek 15 vagy 30ra van esze, egyesség minden bizsonnyal nem lehet soha, — 's ezen hiányt kirekesztőleg csak az egyesületek lelke pótolhatja ki, mert hidegvérü 's minden oldalú vizsgálat, melly indulatoságon tul van, olly világosságba hozza végre a' mai kis haszonnak tán holnapi nagy kárát, vagy viszont az ideig óráiglani elmaradás 's veszteségnek jövődöbeli nagy előmenetelét 's nyereségét, hogy a' magát 's ma it legszeretöbb is fog holnapra gondoskodni 's áldozni; 's az, ki eddig csak mindég holnapután akart vigadni 's ma busult, még ez órában éli világát 's ürit ki velünk egy pohár Mádi tőke nedvét azok jólétére, kiknek ezen munkát szentelém. 'S éljenek boldog megelégedésben!

A' Hitel hja oka, hogy senki nem jobbithatja földeit olly mértékben, mint természet szerint lehetönek kellene lennie. Egy erős ló közönséges uton 's kocsin 200 mázsát nem fog huzni, ez természetes; de hogy 2 vagy 3 mázsánál többet ne huzzon, az természetlen 's mindenkinek is szemébe tünik, mert a' ló erejét 's mázsa terhét combinálni kiki tudja. Hogy hazánkban 50 ezer hold birtok fél millió jövedelmet

pengőben ma nem hozhat, az is természetes; de hogy 30, 40 ezernél ne hozhatna többet 's pedig veszedelem nélkül, az a' természettel összeütközik 's még is úgy áll a' dolog. Már ezt megint nem mindegyik tudja egyeztetni 's azért vegyünk elő példát.

'Gyors Pálnak 200 ezer forint adóssága van — 's csak pengőben vegyünk mindent — nehogy tán valakit papirospénz által, minekelőtte arrul szó lesz, botránkoztassunk — 's közép számmal 28 ezer forint jövedelme. Pál ur sem a' jelent sem a' jövendőt kirekesztőleg nem szereti, de vigan éli a' jelent, 's a' mellett a' jövendő álmaiban is szép reménnyel ringatja szivét; ha mindazáltal valamelly időhöz inkább hajol — az a' jelenvaló, mert jobban kedveli a' mit már megfogott, mint azt, a' mit csak foghatni reméll — 's e' részben azon ezrektől különbözteti meg magát, kik csak mindég azt ohajtják, a' mi nem övék, 's kiknek még a' nádmez is keserűvé válik ajkaikon; vagy azoktól, kiknek szebb jövendő soha nem nevet 's csak a' szűk jelen virágít tudják szedni; szóval Pál ur középuton szeret élni 's javainak ma és holnap is kívánja hasznát venni. Ez characteri főrajza.

Birtoka 70 ezer hold 's hazánk olly tájékán, hol föld 's vásár tűrhető. Törvényes kamatot fizet 12 ezer forintot 's ezt legnagyobb pontossággal cselekszi, mert minden adósságát, igazi hypothekát adni nem tudván, becsületbeli adósságnak tekinti. Egyéb terhei is vannak, mellyeket éppen olly szentül visz, ugymint több egyesületek tagja 's számos aláírások részese, 's ezekre kell 1 ezer forint. Falusi háztartása 's városi lakása, akár ott lakik akár nem, meg 3 ezerre 's így marad szabad rendelkezésre 12 ezer forint. Igazán véve tehát ez valóságos jövedelme, mert az említett kiadásokat becsülettel alig, vagy éppen nem kisebbithetni. Kamatot fizetni, kötelezésnek eleget tenni, olly szent tartozás, mint nem lopni, nem rabolni. Otthon szomszédit szivesen látni. városban jobb

társaságban élni, elkerülhetlen 's egyszersmind kelle-
mes szükség. Már 12 ezer forinttal ugyan mit fog
tenni Pál ur? Ha csillagát, melybe sorsa helyezteté,
csak egy kissé is meg akarja tekintgetni 's úgy mint
a' jó gazda birtokát ismeri, ő mint ember lakhelyét
csaka' határszéleken is meg kívánja vizsgálni, legalább
is kell esztendei utazásra 10 ezer forint. Ha az uni-
versum vagy hazájára nézve csorbának látja, hogy
vele magva szakad, ő lévén az utolsó csemete, fele-
séget vesz 's egy pár év alatt tele a' ház apró néppel,
's 10 ezer forint megint nem lesz felesleg. Ha nőtelen
éli hazaföldén napjait, annyi unalmat lel házában 's
ha birtokához képest nem költ, lova, szakácsa 's a' t.
nincs, jó barátinak száma olly szűk, hogy 10 ezer
forint egy kis előmenetelre a' világban alig lesz ele-
gendő; — szint úgy nem, ha valamelly gyűjteményt
állít fel, vagy tán éppen antiquarius.

'S így ha 10 ezer forintnál több el nem kél sze-
mélyére, a' mi legnagyobb csuda volna illy helyzet-
ben — a' 70 ezer hold birtok javításra esztendei 2
ezer forint marad, melly olly kiterjedésre annyi mint
egy szekér'só a' Dunába. Ezen 2 ezer forint meg se
fog látszani 's olly kevés, hogy alig hajt hasznót. 'S
így Pál ur azon dilemma-ban áll, hogy vagy 'télen
gubában 's nyáron pőrén harmincz esztendeig mind-
egyre oda haza lakjék és javitson, vagy a' 70 ezer
holdat szinte in statu quo hagyja, mert javításra adós-
ságot tenni, a' mi pénzbeli elrendeltetésünkben, bi-
zonyosan nem csak az ügyetlen gazdát, de még a'
józan Gyors Pál urat is tenkre hozná; habár eleinte
csak 5tel 6tal fizetné is 100zát, midőn javítási tán
10et 's többet is hoznának 100tul.

'S itt látszik legvilágosabban, milly természet-
lenségbe helyezteti a' Hitel hja a' magyar gazdát!
Ugy lenne Pál ur boldog, ha sorsához képest élhetne
's egyszersmind jószágát javithatná is; most vagy egyik
vagy másikkul ki van rekesztve; úgy boldogulhatna.

ha 200 ezer forint adóssága mellé még 200 ezer forintot venne fel 's azt józanon jószágiba investálná, hanem egy uttal bizonyos is lehetne, a' miről ma senki sem az, hogy ok nélkül pénzt fel nem mondják, a' mitől az adós egyedül akkor szokott lenni mentt, midőn a' hitelező tudja, 'hogy pénzéhez juthat kétség kívül szinte minden órában.

Ha tapasztalás nem mutatná, melyly Hitelt szűl ezen lehetőség minden pillanatban pénzéhez juthatni, azt csak természetes pszichologiai érzésünk is megbizonyitná, hogy ezen könnyűség 'minden órában magunkéhoz juthatni' mennyi nyugalmat 's lelki csendet terjeszt keblünkbe! mellynek hja sokszor legkisebb ok nélkül lázítja fel a' hitelezőt 's buktatja el szinte kincsei közt az adóst! 'S nem így van? —

Tudom nehányan így fognak ezek ellen kikelni: "nem mondhatni, hogy mindenütt hátra volna a' mezei gazdaság 's még nálam is már egy és más előre ment, hogy pedig hypothekát nem tudna adni a' magyar földesur, az éppen nem áll 's ugyan hol tudna adni valaki bizonyosabbat?,, Ki azt: hogy egy kis váltó gazdaságot, egy pár birkaaklot állított 's mivel már egy canalist huzott, jobbágyit regulázta 's kis bükkönyt, lóhert termeszt, ugyancsak derekas industriának tartja — ámbár igen meglehet, hogy mostani állapotunkban ez legjózanabb — az minden bizonnyal csak mindég anyaföldét tapodta, soha külön nem volt, jobbat nem látott 's így a' tárgyul csak úgy ítélni, mint vak a' színekről — 's ilyenekkel keserves világosságot keresni. A' mi pedig a' hypothekát illeti, ne gondoljuk, hogy az igazán mienk legyen, a' mihez mindég csak holnap 's tán soha vagy igen későn juthatunk.

'S továbbá vegyük tekintetbe, hogy adott hypothekánkat — bár az tán igen felséges — a' külföldi 's legközelebb szomszédságunkbeli pénzesek ollyasnak általában elismerni nem akarják; 's ezen állításomat azon

számosak legjobban bizonyíthatják, kik pénzt kerestek kün, de magoknak, — mert mások számára volt elég a' ládában — nem kaptak. —

“Hisz a' liquidi debiti pör elvégződik hat esztendő alatt” uj ellenvetés! Ha ezt megengedem is, noha tapasztalásom szerint igen kételkedve, mit ér a' hypotheke, ha teszem tőkém, a' mi mindenem, 1830ban adom ki, 's több esztendőig kamatját, sőt hírét se kapom, éltemen azonban unalom, kedvetlenség, pénz szűke rágódik 's végre 1835ben éppen egy esztendővel a' szerencsés executió előtt meghalok; vagy ha életben maradok is, az adós a' törvényes foglalat ellenállással hátráltatja 's ha uj galiba után az ítélet végrehajtatott, az elfoglaltat, melly még kérdés miként kamatolna, ismét erőszakosan visszaveszi 's a' t.! 'S nincs e ezen rajz az életből merítve? És még is jó hypothekeárul mernek némellyek szólani!

A' LEGELŐK, FÁIZÁS 'S BIRTOKOK EL NEM VÁLASZTÁSA

mennyi negativa sőt még positiva kárt szül, arrul már a' számosabb rész meg van győződve, hála az egeknek! 'S ha elosztások még legtöbb helyen végbe nem ment, igen természetes, mert vagy meg akarja az osztozó részek közt egyike a' másikat csalni, a' mi az erősebbnek könnyebb, mint a' gyengébbnek, vagy a' principium valósitása igen nehéz és szövevényes.

Mennél nagyobb a' műveltség, annál több ágra oszlik minden tudomány, minden mesterség, 's mennél jobban eloszlik, annál magasb lépcsőre emeltetik, mert minden ágán külön ember lévén azt legnagyobb tökéletességre bírhatja. 'S csak azon földön lehet a' gazda veritékiért megjutalmazva, mellyen

egyedül maga 's nem más 'gazdálkodik, mellyen önmagára legel csak, 's nem minden bitang ront 's tipródik.

Legyenek Smith és Young hamvai, kiknek halhatatlan munkáit tudom az Olvasó ismeri, ezernyi áldással üdvözölve; az ő erős eszek 's fáradhatlan vizsgálatik gyümölcse már hazánkban is lassan lassan pirosodni 's érni kezd. 'S így a' birtokok elosztásáról se ujat se jobbat nem tudván mondani 's még a' nálam lélekben sokkal tehetős sem, mindenkit az említett munkáira utasítok.

A' CZÉHEK 'S LIMITATIO FELESLEGE.

Majd minden monopolium egy pár évre hasznos, 's eggyel mással provideálja a' sokaságot; de hosszabb időre minden 'hathatós köz előmenetelnek legmagasb 's tetemesb gátja; úgy van a' privilegiummal is. Bizonyos időre mind arra, ki bírja, mind az egészre nézve felette hasznos, örökre pedig nem csak a' közönségnek, de végre sokszor még annak is káros, ki vele fel van ruházva. Ezt paradoxnak látja sok, érzem, 's igazán olyan is képleg, kár hogy fel nem világosíthatom úgy, mint kívánnám, de egészen félre vezetne a' felvett tárgytul; azonban állításom megerősítése végett közbevetőleg azt még sem hallgathatom el, hogy a' magyar Nemesember pénzt kölcsön rendszerint nem kap, midőn a' városok fel sem is akarják mind azt venni, a' mivel kínálják! A' mi többek között egy nagy haszna a' privilegiumnak.

A' czéhek örökké hátráltatják a' természetmények 's mesterművek árainak egymásközti rendes arányát. A' buzának köble felmegy 20 forintra — volt eset — 's vele a' csizma ára is, — és ime leesik buzánk megint 5 forintra, de a' csizma mind fenlebeg 's csak lassan

lassan ereszkedik le 's tán éppen annak legnagyobb kárával, ki a' czéhek mellett leghevesebben kel ki.

A' limitatiók pedig 's kivált a' hus limitatiója annak oka, hogy mezei gazdaságunk egy sarkalatos talpköve béna, 's így egy lábbal a' levegőben áll. Igaz, hogy megszünések egy 's más kellemetlen de csak ideig óráig tartó következtetést szülne. Egy helyen sok is, más helyen pedig igen is ritka lenne a' szabó, csizmadia, asztalos 's a' t. de kivált mészáros. Itt megbüdösödne a' hus, ott jó darabig nem is lehetne kapni, vagy csak igen drágán. — Sok nagy érdemű ur nem ritkán még vasárnap is halat enne hus helyett 's a' t. 'S ezen zavar, tagadni nem lehet, eleinte igen kellemetlen volna, 's tán hosszabb ideig is tarthatna; de végre a' földesurakra, mint nem különben a' parasztságra árasztana legnagyobb hasznót.

Minden változásra, legyen az legislegjózanabb, fog minden bizonnyal valami zavar — crisis következni, 's ezt kiállani mindenki nem akarja, vagy nem tudja, 's kétséget nem szenved, hogy az átváltozási időszakban minden rendetlenebbül forog mint az előtt, 's hogy így azok, kik előre combinálni nem tudnak, megijednek 's minekelőtte a' szebb rend helyre állott volna, már a' kezdettel fenhagynak 's magokat régi helyzetekben még jobban leszegeznek. A' régen sínlődő azon fordulásban, mellyet megint az élet felé teszen, még rosszabbul, vagy legalább fájdalmasabbul érzi magát, mint az előtt. Azon birtok, melly jobb lábba tétetik, átváltozás idejében alig hoz jövedelmet, de legyen csak vagyonbeli tehetség 's békes-tűrés, rövid idő alatt sokszorozva téríti a' kárt vissza. De ha elegendő pénzbeli tehetség nincs, jó ideig szinte minden jövedelem nélkül ellehetni; — ha belső csend nincs, bevárni azt, a' mit csak az idő hozhat meg; — 's ha kivált nincs elég lelki függetlenség, egyenesen járni a' cél felé, nehogy azok pletykái 's mendedmondái eltántorítsanak, kik mindenben találnak hibát,

csak magokban nem 's csak mások iparkodásit tudják gátolni, míg magok semmit se képesek előállítani: akkor jobb mindent régi lábön hagyni, mint nem különben sokkal bölcsebb ahoz való tulajdon nélkül semmi nagyobbat 's komolyabbat nem kezdeni, hanem inkább kis körben 's fény nélkül használni. Senki se kívánja egyébaránt, hogy a' világ scénáján kiki rolát játszon.

A' hus megállapított ára minden derekas hizlalást haszontalanná tesz, hol pedig a' hizlalás haszontalan, ott a' gazdaságnak sarkalatos talpköve hibázik. A' jó hus nem drágább mint a' rossz 's így mért törekedne a' gazda jobb hust állítani? A' fagyuért? Az nem fogja mindég 's kivált hol a' mező szűk 's egyéb 's jobb hasznát is vehetni a' legelőnek, a' hizlalót elégségesen jutalmazni; de hisz az is limitálva van, 's nincs e abban valami természetlenség, hogy valamelly portéka jó és rossz minéműségében egyenlő áru legyen? A' mi pedig a' természettel összeütközik, ideig óráig akárminly fényes és jónak látszó következési lennének is, végre minden bizonyal sikeretlen marad; sőt többnyire kárt 's veszedelmet szül.

'S ugyan egyéb természetményinkre nézve micsoda következése lenne annak idő jártával, ha teszem a' legjobb bor 's legrosszabb, a' legtisztább buza 's konkolos, a' legszebb gyapju 's legdurvább 's a' t. egyenlő áru lenne? 'S milly szép industriát következtetne illy elrendelés! A' hus dolgában pedig ne gondoljuk, hogy máskép van az eset, sőt ott tán a' limitatio még sajnosb következésű, mert egy helyett két rosszat okoz, t. i. hogy azon gazda, ki jövedelmiben hizlalás nemléte miatt igen károsodik, élte folytában a' legrosszabb hust is rágja pasztoralis hazájában! — 1811 és 1816ik esztendei szűk időkben, midőn a' mészáros czéhek teljességgel hust vagy nem vághattak, vagy vágni nem akartak, éppen csak azzal segíthettek számos megyék magokon, hogy mindenkinek megengedték

a' húsárlást. — Mért nem látjuk ezt minden időben így? —

Ha egy gonddal vizsgáló utas hazánk földét bejárna, de nem kastélrul kastélra, curiáruul curiára, hanem minden protectio nélkül — pedig illy utazás hasznos, mint nem különben olly házasság szerencsés, melly valódi 's nem csak ünneplés 's táncz közt lett ismerkedés következése — minden protectio nélkül mondom, azon következtetést huzná testi táplálásunk tárgyairul, hogy vagy igen kevéssel elégedünk be, vagy igen szegények vagyunk. Keveset kivéve, vendégfogadóinkban, korcsmainkban igen alávaló hust, felettébb savanyu bort, szörnyü sovány baromfit 's még ugyancsak rossz kenyeret találna. Ő természet szerint hazánkat földművelő tartománynak tartaná, — mert még fabrika vagy manufactura nyomdokát se venné észre 's minden bizonytalansággal tudakolná a' német kellert "Ugy látszik, a' legelő itt igen kevés és szűk, mert a' hus olly sovány, 'koránt sem uram, itt 6 ezer holdnál több a' legelő". — "Lehet e az Istenért! 6 ezer hold!!! "De a' buza, rozs 's ennek alja igen drága úgy e, mert a' kenyér olly savanyu 's alávaló, a' nyomorult csibék pedig mintha éhen veszttek volna,, 'Éppen nem — most igaz felment egy kicsinyt, de néhány esztendő előtt semmi ára sem volt 's csak nem megrothadott'. "És tán akkor is csak illy hitványok voltak baromfiatok mint most? Ez már furcsa. De a' szőlő tudom nem igen érik meg, mert olly fanyar és zavaros a' bor,,. 'Sőt igen is korán érik, már September végén szedik 's aztán annyi van, hogy el sem adhatni'. "Már ez különös 's úgy látszik, valahol hibának kell lenni,, —

'S úgy látszik — 's valóban, ha igen dicséretes de itt helytelen hazaszeretet által magunkat csalni nem akarjuk, az utazó igazat mond, 's hogy mi Magyarok a' szép ökröt inkább nézzük, mint sem esszük 's ha esszük is, nem ide haza, hanem Bécsben esszük.

Hogy mindent, a' mit termesztünk, jutalmasan el is adhassunk, azt elérni bajos, de az is lehető 's majd annak idejében kifejtjük — de ha semmit sem adhatnánk is el, legyen legalább annyi eszünk, hogy mindenünk a' tökéletesbhez legközelebbre járuljon.

Soha sem emeli fel az embert egy történet a' lehető legmagasb megelégedésre, mint csak ritkán gázolja el egy csapással a' sors egészen. A' megelégedés mint a' megnemelégedés közönségesen sok kellemes bényomások 's érzések sommája 's viszont egyenként véve, mint p. o. mindég rossz hussal élni, meg vagy megnemelégedésünkre alig van befolyások, de összesen és számosan véve az embert boldoggá vagy nyomoruvá tehetik. Rossz kenyérrel, savanyu borral, hitvány baromfival, kemény hussal élni több esztendőig olly házban, mellyben bűdös szag, számtalan szunyog, bolha, csimasz, csótány 's egér van, füstölög a' kályha, közel éles haranghoz, munkás kovácshoz, vagy olly udvarban, hol sok a' kutya, szám nélkül a' lud, kacsá, tyuk; szűk csizma 's nadrág, mellyben nem léphetni, fogfájás, ostoba cseléd, süket szakács, sánta paripa, részeg kocsis, unalmasokkal társalkodás, szomszédban hegedű - trombita - tanuló, magyarul nem tudó hazafi 's a' t. ki élhetne soká ezen körülmények közt? 'S így bizony nem hijábavalóság a' jó 's porhanyu hus mindennapi használásunkra, ha egyébként a' gazdát nem gyarapitná is.

Eleget kísér nálunk már gyermekkorában két huszár is, 's minden tetteit magasztalja, mert így hópénze felemeltetését reméli, de el nem éri: ha csak ezer lépést tett is a' kis Gróf, jó gyaloglónak állitják; ha

oda haza egy exament adott 's szülei nagyobb hivatalban vannak, minden bizonnyal eminens lesz; ha sok kísérvél atyja jószágira megy, ott már várják 's ő mindent csak ünnepi állapotban lát — 's végre egészen kitanulván azaz iskoláit végezvén oda haza Gróf Nhez, Báró Mhez, onnan Vice-Ispán 's onnan F urasághoz élettapasztalás végett utaz — váltott lovakkal járja be a' hazát — volt mindenütt, 's mindenütt jól fogadták 's még nyarat-szaka Füreden 's Mehádián is mulatott, most pedig, minekutána Velenczében 's Monachiumban külföldi bölcselkedést lelteni hat hetet töltött, hivatalba lépett, 's ime ismeri a' hazát, külföldöt 's angol parlament-rül, francia camerákrul szól 's azt fejtegeti hallgatóinak: mikép szegényedett el Gallia mezei gazdasága, 's hogy romlik majd meg Britannia gőz 's egyéb erőművek által, ha ha ha! 's a' t. Már ilyenek csak javát kóstolták honjoknak, a' boldogok! 's csak úgy ismerik, mint mi azokat ismérhetjük, kiket nagy világban csak legszebb köntösikben 's csak olly pillantatokban láttunk, midőn a' legtermészetesb ember is vagy valamelly rolát játszani, vagy belsejét a' sok fagy ellen, mellyre talál, egészen elzárni kéntelen. 'S aztán illy felvilágosított 's a' velő közepéig kicsinosodott elmék perorálnak a' limitatio, czehek 's több illyek szükségérül: "Másutt jó lehet a' limitatio eltörlése, hol több a' népesedés, több a' consumens; legyen csak ki egyo 's a' t. majd lesz hus — 's most is hol lát az ember derekabb göbölyt 's a' t. mint nálunk,,.

Makkbul mindenütt tölgyfa lesz, habár egy hazában nagyobbra, másban kisebbre nő is; a' ló csikaja csak ló marad, akárhol csikózzák is, ámbár itt derekábban, ott hitványabban tenyészik 's a' t. Ugy éppen azon egy oknak akárhol hasonló következtetési vannak, — 's ha más országokban tapasztaljuk, milly nagy hasznót következtet a' czehek, de kivált a' limitatio megszűnése, ne kételkedjünk, hogy ide haza is áldott

következéseket ne szüljön 's annál bizonyosabban, mert Hollandia, Britannia, Németország 's honunk közt olly különbség se éghajlatra, se életmódra nincs, mint tesszem Grönlandia 's a' Jóremény-foka közt. Mi a' keresztény vallás 's józanabb philosophia által Európában, mellynek hossza 's széle olly csekély, inkább csak egy familiabeliek vagyunk. A' mi pedig a' jó magyar gőbolyt illeti, az egy igaz kövér angol ökörhöz hasonlítva csak olyan, mintha pályára készítettettnél volna el!

Hogy a' czéhek 's limitatio megszűnése nagy hasznót hajtana 's igen könnyen eszközölhető is, kételkedni nem lehet; 's ha kételkednek is néhányan, kik a' dologhoz érthetnének, 's magyar hazánkat 's a' külföldet jobban ismerik mintsem fentebb említett magnásunk, minden bizonnyal olyanok fognak az új systemában eszközölhetetlen, a' természet 's jó renddel meg nem egyeztethető képzelgéseket találni, kik a' mellestleges ártatlan jövedelmek baráti, mellyek se nem mezőből, se nem manufacturákból kerülnek, hanem egy kézből másikba csusznak; vagy kik mostani helyzetetések miatt a' középszerű hus javát eszik 's csak olly áron szeretik fizetni a' jót, mint szegény ember a' csontot fizetni kénytelen. 'S illy igazság-szeretők vannak többnyire a' józan ujtás ellen 's minden előmenetel útjában.

A' ROBOT VAGY SZAKMÁNY

létele még nagyobb figyelmet érdemel 's azon kárt, melly belőle háramlik, éppen olly bajosan tagadhatni, mint azt hogy $2 \times 2 = 4$. 60 ezer robot egy esztendőben szint azon munkát viszi végbe, mellyet 20 ezer napszámmal könnyen el lehetne végezni. 'S ki nem tapasztalta, ki robotban is, 's béresei által, de kivált contractus

szerint dolgoztatott, hogy azon munkát, melyet egy egész helyes jobbágy rossz ekéjével, filigrán szekerekkel, gyenge marhájával 52 nap, vagy ügyetlen cselédjő 's gyenge koru gyermeki által 104 nap tud végezni, maga béresivel, jó szerszámmal 's erős marhával, vagy contractus szerint a' mondott idő egy harmad része alatt nem vihette volna végbe! A' manipulans gazda soha sem tudja ott, hol robottal dolgoztat, a' munka 's erő közt forgó helyes aránylatot feltalálni 's vagy igen sok vagy igen kevés munkást rendel; vagy ha eltalálná is az igazi idomatot, előre nem látható eset következtében sokszor vagy igen sokan vagy igen kevesen állnak ki a' munkára 's így az uraság dolga — a' gazda keményebb vagy szelidebb karaktere hozzájárultával sok helyen gyakorta vagy elkeseredve, vagy nevetve vitetik végbe. 'S már ha egy véghatárnak lenni kell, hála hogy jobbára henyélve 's időpazarolva vitetik, mintsem hogy a' parasztság, melly a' haza legszámosb 's így legfőbb tekintetre méltó része, véres veritéke által eszközöltessék az itt amott szebbnek látszó művelés. Igaz, a' henyélő 's rest mezei gazda sorsa, ha máskép vidám 's tetszetes is, a' mi egyébaránt nem hévmértéke a' szerencsének, többnyire olyan szokott lenni, mint a' tücsöké, melly nyáron danol 's télen koplal —; de ellenben se bot se vessző nem hozott még egy országot is virulásra 's csak halvány 's rossz illatu virágokat termeszt a' kényszerítve dolgozó kéz; — 's akárki mit mond, csak azon társaságbeli szabadság, melly mindenkinek helyezettése szerint igazait 's terheit kiszabja, emelheti fel az egészszet legdicsőbb pontra; 's kit a' sors alacsony helyzetbe tett, hol kézi munka által teljesitheti be célját, az ne vesztegesse óráit hijába, hanem állhatatos munka legyen foglalatossága, de arra ösztöne 's vágyódása is legyen. 'S azon okoskodó, ki éretlen philanthropiai érzésbül a' parasztgazda vállairul le akarja venni a' munka terhét, szerencséjére nem tesz több jót, mint

az, ki ötöle minden szebb örömet, mely önbecs 's lelki függetlenségre van oltva, el akar tiltani.

Unalom a' rosszra hajló embert rosszá, jóra hajlót boldogtalanná teszi, 's valóban szánakozásra méltó, kinek az életben dolga nincs. Nem az tesz igazán jót embertársival, ki őket, már mikor elnyomorultak, Rumfordi levesekkel tartogatja, hanem a' ki úgy intézi dolgaikat, hogy tenkre ne juthassanak 's magok tudják munkásságik által elejét venni jövődő elaljasodásoknak. Fáradjon a' szántóvető ember még jobban, mint most fárad, de nyugta 's jutalma is szebb legyen. Most a' magyar paraszt szemekre sokszor vetett restségének oka, ha annak legbelsőbb velejére ereszkedünk, többnyire nem egyéb — ámbár mindenféle álorczáat vesz magára, — mint a' bizonytalanság 's gyarapodhatásá-
rul kétségbeesés.

Éppen úgy nem lehet soha azon gazdaságbeli tiszt oly serény, kinek jutalma mindég egy, akár fárad akár henyél, mint a' ki becsületes uton állhatatos munkásságának hasznát is érheti. A' mi pedig a' kézimunka veszteségét illeti, melyly iszonyu az minden esztendőben! Megengedem, hogy számolásom hibás 's hogy robot által két harmad rész munka nem vész el, mert gyengekoruak is mennek robotba 's azok ellen meglett idejü béreseket számlálhatnánk. Vegyünk azért számításunkban csak egy harmadnyi veszteséget 's hogy annyi elvész, tán még az se tagadná, ki a' robot feltalálója volt; vegyük továbbá számba az 52 vasárnapot, a' sok ünnepet, bucsut, vásárt, rossz időt, katonák körül jobbra elfecsérlett erőt 's a' t. 's azt fogjuk következtetni, hogy nem annyira népesedésünk csekély, hanem systemánk hiányos; hogy nem azért fedi posvány 's díszteleniti sivatag a' hazát, mert nincs ember, nincs kéz, hanem azért, mert annyi munka foganatlan vész el. — Hát még az ingyen utcsinálásnál, melylyre gyakran 4—5 mérföldről hajtatik az adózónép, és sokszor más 4—5 mérföldről visz egy dézsa

kövecset, 's a' t. mennyit vesz a' köz gyarapodás! Egy berek-száritásnál próba tétetvén az világosodott ki, hogy azon kiállított munkások, kik végrevitt ásások szerint fizettettek, tizenháromszor annyit dolgoztak, mint kik ingyen kinszerítették munkára.

Senki sem akarja azt, hogy a' munkáló ember ne nyugodjon — hisz mért fárad egyébért, mint testi 's lelki csend végett; sem azt, hogy vasárnap 's ünnep ne legyen, mert meg kell adni lélekisméretesen a' mi Istené; senki, hogy bucsu, vásár 's más alkalommal a' jobbagy ne vigadjon 's a' t. de azt a' természet úgy kívánja meg, mint a' józan belátás, hogy ha kiáll dolgozóra, azt emberül vigye is véghez. Már hacsak a' robot által okozott harmadrész veszteséget vesszük is fel, 30 millió napszámnál, melly minden esztendőben szolgáltat hazánkban, 10 millió vész el! És ha ezen erő el nem veszne 's ésszel lenne javításra fordítva, ugyan mit állitana elő csak 30 esztendő forgása alatt is!

„Munka, munka a' nemzeti gazdaság talpköve!” Igy áll elő sok, dicséretes hévvel Say, Ricardo, Malthus, Sismondi neveire támogatva. Holott nem a' munka, hanem a' 'jó elrendelt munka, szóval az 'ész a' nemzeti gazdaság talpköve. Ha 1830ban minden erőmet legnagyobb serénység 's állhatatossággal arra fordítom, hogy egy nagy gödröt ássak 's azt 1831-ben megint betöltöm 's úgy tovább, akkor munkámat egészen hijába vesztetem; ha ellenben úgy tudnám elrendelni, hogy embereim csak egy lépést se tegyenek haszon nélkül, akkor minden munkám nyereség lenne. Ezen véghatárok közötti járás — az idő viszontagsági, vásár szerencsési, egyéb veszélyek hozzájárulásával — határozzák el a' munka nagyobb vagy kisebb hasznát 's hogy ki ásott mélyebb vagy kisebb gödröt. A' holland 's angol gazdák csak kis gödröt ásnak; mi meg

igen mélyeket ásogatunk 's aztán megint betöltögetjük: azaz náluk igen kevés munka vesz haszontalan, nálunk pedig nagy a' munkapazarlás.

És mi, kik másokban kötelességek teljesítését jobban meg nem kívánjuk, mint magunk végbevinni tudnók — valljon, ha parasztok volnánk, dolgoznánk e robotban olly jobbra 's balra nem tekintő szorgalommal, mintha valamelly bizonyos pénzért folytatnók munkánkat, mellyet tetszésünk szerint hat vagy tizenhat nap alatt végezhetnénk? Dolgoznánk e olly veritékkel másoknak, mint magunknak? Tegyük csak személyünket más helyibe, mert csak úgy ítélnénk józanon, igazságosan 's ne gondoljuk, hogy az embert ki lehessen természetéből 's gyarlóságibul vetkeztetni.

Hogy egyben másban tett jobb rendünk szép gyümölcsöket hozott már, lehet e azon kételkedni? Alföldön hány birtok nem áll ahoz képest a' millyen volt, olly vigan ma, mintha halálbul támadott volna fel? Milly kevés esztendeje, hogy H---- azon szép és hasznos jószágok helyett, mellyek ma több nemzetségnek Selmecz 's Körmöcznél különb arany bányái, inkább a' Budai malmot vette volna át? 'S ha nagyru kicsinyre okoskodunk, a' rendes felosztásnak haszna szembe tűnik, kivált ha több birtokost tekintünk, kik apjuk jószágiban osztoztak, 's most az idők mostohasága mellett még is jóval nagyobb jövedelmek van egyes osztalékrészből, mint eleiknek valaha az egészből volt. 'S így ha előre mehettünk a' mezeigazdaságban eddig, mért nem mehettünk utóbb is? Hisz tán a' tökéletesség pontján csak nem vagyunk még?

Az egyetértés, Hitel lábraállítása, birtok elosztása, czéhek 's limitatiók eltörlése következtében volna mit dolgozni a' parasztgazdának, úgy hogy robotolás helyett nem volna szükség a' kék eget csudálni, kivált ha a' dézma megszűnne.

D É Z M A.

Young, ki a' józanabb mezeigazdaság apostola, azt mondja: 'a' mezeigazdaság megrontására a' dézmánál sikeresbet kitalálni nem lehetett'. — Mennél jobban iparkodik a' jobbágy, annál jobban büntették, mert mennél többet termeszt, annál többet kell adnia 's a' t. Hogy megijed most sok, ohajtásomnak tán valahai teljesedése 's dézmája elmaradása miatt! pedig kár, mert éppen az, ki attul elesne, más kút-főkből annyi hasznót meritne, hogy azon időt, melyben neki dézmáltak, soha többé vissza nem kívánná. Tekintsük Britannia legnagyobb részét, nézzük Galliát, Meklenburgot 's a' t. 's vizsgáljuk millyen volt dézma alatt 's millyen most a' mezők állapotja? És ha egy bizonyos gazdaságbeli mód valahol temérdek hasznót hajt, mért nem hajtana másutt is szinte nagyot, ha a' körülállások egy és más helyen nem igen különbözök; 's mi igen nagy különbség van Gallia és honunk közt? — Az hogy azt két oldalán tenger környezi? 'A' mi földünk ellenben jobb, és ezen hiányt helyre üti' — Kereskedési fekvése helyesb? 'Most már akadályt az emberi ész 's akarat nem ismér'. Hogy kormányunk más? 'S hát Urunk hátráltatja e előmenetelünket, gyarapodásunkat'? 'S így bátran elfogadhatjuk azt, a' minek másutt annyi sikere van. —

'S ugyan mostani systemánk olly helyes e, hogy abban megmaradni kívánhatnánk? Hol nyújt birtok kevesebb tiszta jövedelmet mint nálunk? Vám 's egyéb terh fekszik rajtunk, igaz; de hát más tartományokban a' terh nem sokkal súlyosabb e még? Van, nem tagadhatni, nálunk is dús, de mennyi jószágbul, milly kiterjedésü földekből kerül ki a' jövedelem? 2 ezer, 3 ezer hold allodiumot hány bir köztünk, 's milly szegény legény még is mind a' mellett? Másutt minden adó 's terhek lerovása után is olly jószágbul két vagy

három annyi haszon maradna a' birtokos kezei közt. Ha külföldi nem olly gazdag mint mi, oka ennek nem az, hogy az ő egy hold földje kevesebb tiszta nyereséget hozna mint nálunk egy hold föld; hanem hogy nálunk számosb az 50 ezer, 100 ezer, 200 ezer holdnyi birtokos, mint őnálok 's így kevesebb ember közt van a' kincs.

Sok azt gondolja, hogy a' földesur jobbágya ellenében úgy áll, mint két kártyás egymás ellen, kiknek egyedül egyike nyer 's éppen csak annyit nyerhet, mennyit a' másika vesz. Ezen hibás előítélet többnyire mindenütt a' két felekezet közt annyi hiedelmetlenséget szül, hogy földesur 's jobbágy közt barátságos egyezés hazánkban valóban csuda. Józanabb ezen balvéleményt letenni, 's inkább egyetértetni 's hol látjuk, a' jó példát követni; mert talpigazság: hogy a' természethez közelebbjaro' rendelkezések által, mind birtokos, mind szántóvető határtalanul jobban birhatná magát. Jobb ha igazán gazdagok vagyunk, mintha azoknak tartatunk; jobban cselekszünk, ha belül van köntösünk bélelve, 's nem kívül nyusztal prémezve, 's mi tudjuk, hogy nem fázunk, mintha mások hinnék csak, be melegünk van. Nem ér semmit azon rossz szagu tömjén, melly csak nemesi születésünk illatját terjesztgeti; hasznosb — ha szebb oldalirul nem is tennénk említést — inkább a' szó méltóbb értelmében nemeseknek lennünk; minthogy nem ér annyit nemesi virtualitás, mint kereskedő készpénze, — 's nem ritkán picziny 's nemtelen ember lakja a' palotát, midőn a' nagy 's nemes pénzért dolgozik. A' világ évráizibul azt tanuljuk, hogy a' jobb, engedőbb 's szelidebb földesur mindég legvagyonosb 's legboldogabb birtokos is.

A' szerencsének úgy vannak törvényarányai, mint a' szépnek 's izlésnek. Azért mert mindenki ön szíveltjét nézi legingerübb 's legszebbnek, még is csak egy Hebe. egy Venus van. És azért mert egynek

legégőbb öröme Neszmélyiben 's Egriben, másnak pedig Vitnyédiben 's Kospallagiban van rejtve, még sem lakik a' szerencse se borban se dohányfüstben. 'S így azon okbul, mert emennek privilegiumi 's praerogatívái vannak, amannak pedig nincsenek, még nem az foly, hogy az első szerencsés, a' másik nem 's a' t. hanem hogy mindenki különös uton, mellyet helyzetéhez képest a' sors tágasbra simábbra, vagy szűkebbre göröngyesbre tűzött ki, találhatja csak fel a' szerencsét, vagy legalább annak szelidebb rokonát, a' meglelégedést. Már a' magyar Nemes ezen szeretetre méltó házitársat — csekély tapasztalásom 's ítéletem szerint — legbizonyosabban találja fel a' hű jobbság, előretörekedő hazafiság 's minden földije magasb felemelésére magán erőt vevő eszközlésekben 's áldozatokban. — Ezek fejtik ki a' mesterséget, művészetet, tudományt, ezek nevelik a' becsületet, polgári erényt itthon, 's hoznak dicséretet 's hirt a' Magyarra oda kün. — És ugyan milly szomorú utakon keresik a' meglelégedést sokan 's a' világ minden kecséi és varázsai közt hánynak nem egyéb élete, mint 'iszonyu üresség, vagy fel nem ébredt plántalétel? A' Magyar szívét semmi sem töltheti tökéletesen bé, mint az igazán nagy, nemes és szép! — 'S nem érzitek é ennek igazát honunk néhány nem hűtelen, de csak elbódult fiai?

Becsésb azon föld mellyen sok a' burján sok a' vadócz, annál, mellyen semmi sincs, 's jobb azon fiu, ki véthet, ki hibázhat, mint a' ki még rossz se lehet, 's jósága nem különb, mint a' fogatlan eb szelidsége. 'S boldog a' magyar nemzet, hogy testi 's lelki erő éleszti fiait! mindennel bővelkedik a' haza, csak vagy nem tudjuk becsülni, a' mit birunk, vagy el van rejtve a' kincs 's nem mozog az élet elég gyorsan, állhatatosan 's úgy mint kellene.

Hány szép talentom fénylik maga kis körében, mert mi nem keressük fel; 's hány nagy érdemü él

elfelejtve 's koszorutlan mint idegen, önhazafiai közt!
 'S mennyi előtűntetésre való erő, mennyi élesztő fekszik a' föld gyomrában, melly csak kezeinket várja!

Azonban végezzük a' szakaszt ezen jószándéku kis tanáccsal 'hogy kiki, ha practicus jó gazda nevét méltán akarja viselni, jövedelménél kevesebbet költsön. Legyen egyébaránt akár váltó, akár három calcaturás, méneses vagy birkás gazda, velem akár kezét fogjon, akár ellenem keljen ki, — az egyetértést, hitelt, legelők osztását hijáavalóságoknak, a' czéheket, limitatiót, robotot, dézmát ellenben igen fontosnak tartsa is — mindegy; mert valódi nyereség a' gazdaság philosophiája.

Illy elavult recipére az Olvasó nem volt elkészülve ugy e? 's valamelly uj angol methodust várt tőlem, de én megvallom, hogy jobbat még eddig ennél sehol se lelhettem.

MAGYARORSZÁGNAK KERESKEDESE NINCS.

A' mit az ember átlátni 's megismerni fáradság nélkül nem tud, azt közönségesen inkább azon oknak tulajdonítja, melly apárul fiura, mint valamelly igazság, axiomakép ment át; mintsem annak józan 's egészséges létét, vagy nemlétét önerejével vizsgálná meg; inkább a' régi szokás göröncsös útján izzad élte fogytaig, mintsem pillantatokig eszét fárasztná egy kissé 'jobb systema és simább ut feltalálása végett. 'S valóban úgy látszik, mintha lelki erőltetés jobban fárasztana sokat, mint testi dolog; éppen úgy mint az elefánt jobban izzad, ha észbeli munkásságra taníttatik, mintha legnagyobb terheket raknak hátára; 's a' kutya és ló sokkal inkább fél 's retteg az értelembeli kifejtésekre czélzó gyakorlástul, mint minden egyéb munkátul.

Az ország sok tájékin zsiros, fekete vagy ragadó agyag földeken ásatik 5—6 ölre egymástul közegyenleg két mély árok, 's az áldott termékeny föld árkok közé domboltatik fel, száz meg száz szekér, ezer meg ezer ember mozog, 's a' ráfordított physikai erogatum iszonyu. Az idő száraz, 's így a' munka, melly mechanice foly, józannak látszik, midőn 'egy kis ész-fárasztás után hasztalannak mutatkozik. Ki kisdedkorátul fogva illy manipulációkhoz nem szokott, mint mi, 's eltökéletten el nem hinné azok általányos szükségét, azt gondolná, 'hogy a' lakosok valamelly igen nehéz foganzatú plánta alá készítik el a' helyet, 's bámulva értené, hogy a' munkások 'képzeletek szerint országotat

készítnek, melly minden tréfán kívül hazánkban sok helyen buza alá alkalmasb lenne, mint utazók 's társzekerek számára. Mennél magasb a' töltés, annál jobbnak vélik az utat némelly 'vármegye és szabad királyi városbeli utkészítők, 's mennél domborubb, a' viz lefolyására, annál helyesbnek; midőn azonban a' magasb töltésnek közönségesen csak azon haszna szokott lenni, hogy a' kocsi, melly dül, nagyobbbat dül, 's az utazó benne kékebbre üti testét, — a' domboru ut pedig arra hasznos, hogy a' ráhányt föld mélyebb, a' sár nagyobb 's így a' süllyedés bizonyosb. Lefoly a' domboru kőutrul a' viz, kétséget nem szenved; de hogy a' domboru földutrul, melly minden nedvet magába szí, lecsurogjon, azt tán senki se hiszi, a' ki gondolkodni akar, mint azt se hinné, hogy a' gömbölyű spongiárul oldalast csepeg le a' viz. Ha az ut bevett szokás szerint elkészült, minden tavasszal 's ősszel, vagy közönségesen ha egészen elromlott, minden észhaszonvétel nélkül 'megtöltetik, azaz egyaránt a' dombos és kemény helyekre éppen annyi föld vagy kavicsos agyag vitetik, mennyi a' sárba, kátyúkba 's lyukakba. — 'S így idő forgásával 's kivált mennél több munka 's veríték fordítottatott ezen ügyes manipulációra, 's melly iránt sokan így dicsekednek 'ugyan jól megtöltöttem az utat! utóljára olly magasra nő, hogy azon végre alig járhatni, vagy azt temérdek fáradsággal megint le kell hordani, mint p. o. S..... városában most hordják le — a' mi a' mai felvilágosított tanácsnak nagy becsületére válik — hol 'sok esztendei munka és szorgalom által olly magassá lön a' főutsza, hogy a' mellette lévő házbirtokosak házaikbul teherrel csak bajjal kaphattak ki az igen göröncsös utra; az eső 's egyéb sár viz pedig, melly vásárokön össze szokott gyűlni, nem csak pinczéikbe, de még földszin szobáikba is beszivárgott. — Csak ebből is látszik, hogy a' jól át nem gondolt munka inkább kárt szokott hajtani mint hasznót.

Kereskedés tárgyában éppen így vagyunk. Vagy a' régi mende-mondákat hozzuk elő nyugtatásunkra, 'hogy kereskedésünk nincs, vagy mindegyre systemát halmozunk systemára, principiumot principiumra, mint bizonyos sárrá váló materialét utainkra — 's aztán a' mint ezeket lehordjuk, azokat szintugy változtatjuk, vagy megsemmisítjük.

Hogy kereskedésünk — vagy olly adás vevés, melly kereskedési nevet érdemlene, általjában nincs, vagy a' mi van is, csak gyengéded lábon áll, — azt tán kiki elhiszi 's annálfogva tekintsük inkább, — mintsem annak vitatásában 'van e nincs e kereskedésünk? időt vesztenénk, — azt, hogy annak hiját sokan főkép milly okoknak tulajdonítják?

Ezen képzelt okok nagy számuak, azért én itt csak a' legközönségesbeket, a' mindennap hallhatókat fogom előhozni, mellyek alaptalanságát megmutatni csekély munka, 's ime ezek:

'Geographiai helyzetünk nem ahoz való. — Pénzünk nincs. — Más nemzetekkel a' Concurrentiát ki nem állhatjuk. — Kivitel a' vámok miatt lehetetlen.'

GEOGRAPHIAI HELYEZETÜNK

igaz nem legkedvezőbb. Kikötőhelyünk csak három van, 's azokhoz is igen bajos jutni. Ha pedig elértük, nem legjobbak. Fiume inkább révpart, mint kikötőhely, 's átellenében számos sziget fekszik, az ugy nevezett Quarnero: husevő tengerben, melly nevet azért nyeré, mivel régi időkben, midőn a' hajós még kevesbbé volt ügyes mint ma, soknak sirjává lön, ki ott hajótörést szenvedé. Ügyesség nöttével kisebbdedék ugyan a' veszedelem, de itt amott még a' régi bal hiedelem tűnik elő, 's így sok inkább Triestnek veszi utját. B u k k a r i elég bátorságos hely, ha egyszer elérte a' hajós, de a' fertelmes Bora, mellyet a' közel hegyek akadályoztatnak, ha azokon már átrontott, olly dühhel rohan a' tenger mélyének, hogy onnan a' hajó sokszor se

ki se be nem mehet. — Még Porto Re sem igen különb, 's azon kívül bár mi szép is egyébaránt fekvése, édes víz szűke miatt csak igen hiányos menedék hely. Dunánknak se vehetjük nagy hasznát, mert miránk nézve visszásan foly, kedvünkért megfordulni nem fog, torkolatjánál pedig nem mienk, hanem másé!!! Többi folyóinkkal is, mellyek a' Dunába szakadnak, szintugy vagyunk. Ugy hogy belső összeköttetésen kívül kereskedésre nézve folyóink természetes haszna igen csekély, mert csak azon portékát lehet kül- vagy világ kereskedésinek hívni, melly tenger vizein lebeg, oda pedig a' mieink minékünk nem folynak. Ott egy pár száz mérföldnyi távolság különbsége nem nagy számba vétetik, 's azon egy portékát, ha kis kiterjedésben nagy a' becse, Fiumében 's Londonban igen egy áron lehetne adni, midőn utakon, csatornákon a' portéka minden órában drágább lesz, 's végre minden becse ugyszólván szélbe megy. Ha teszem a' buza köble 6 forintomban van Fiumében 's szállítására Londonig mérőjétül 1 ftot fizetek 's 1-et minden egyébre, assicuratióra, kamatra 's a' t. buzámát veszteség nélkül 8 forintért adhatom, 's azon felül minden nyereség fejébe megyen. Ha pedig kitermesztéseig buzám köble pusztámon 1 forintomban van s mérőjétül a' legközelebb vásárra szállításaért 1 forintot kell fizetnem, akkor, ha két forinton kél a' buza, semmi nyereségem se marad, 's így az egy helyről másra való vitel azon arányban ró le a' portéka becsébül, mennyivel nehezebb, hosszabb, veszedelmesb 's több akadállyal van összekötve, 's a' veszteség az egészre nézve annál nagyobb, 's viszont. Képzeltetni egy utat, mellyen egy mérő buza vitelo 20 ft. volna, 's Mező-Túrrul Calcuttaig, ha mindenütt szárazon vinnők, tán annyiba telne is; azon két ló munkája pedig, melly rossz ut miatt más két ló elibe fogatik, melly jó uton maga is elvinné a' szekeret, örökre el van vesztve, mert az előfogott két ló azon időben egyebet is vihetne végbe, de végbe nem visz.

Mennél könnyebb tehát a' szállítás, 's mennél nagyobb becsű a' portéka, annál egyenlőbb marad becsé 's ára az A ponton, 's az onnan távol lévő B ponton azon egy portékának, 's annál több tiszta nyereség marad a' kereskedő keziben. Ez axioma 's ezen ok miatt látjuk némelly nemzetek kereskedési foganatját; mert ide 's tova szállítási módjok könnyű, portékáikat pedig nem természeti miségekben, hanem már mint becsesbre vált javakat viszik egy helyről másra. Nem nagyon jó kereskedés jele szinte egész ménesekeket látni egy közép nagyságu szekér előtt, mellyet alávaló gyapju, vagy egyéb kis becsű portéka nyom. 'S nem bizonyága mély tudománynak 's felvilágosított értelemnek, valakit jobb ut, vasut, vízsatorna 's a. t. ellen minden kifogás nélkül kikelve látni.

Az ország java nem egyesek 's néhány magányosak hasznán, hanem az egész virágzásán alapulhat; azon mende-monda pedig, hogy honunkban csak pásztorok és szántóvetők lehetünk, 's tőlünk még el vannak rekesztve fabrikák 's manufacturák — ámbár ezt sokan velős állításnak vélik — nem eszesebb szó, mintha valaki azt mondaná: 'Ó csak gabnát természet 's marhával 's juhval 's a. t. nem bajlódik'. Derekas gazdaságban mind a' kettő elválhatatlan, 's az ki több marhát tart, előbb utóbb több gabnát is fog aratni; szintugy pásztor és szántóvető ember is több lesz, vagy legalább nagyobb nyájakat őriz, többet szánt, a' hol emberkéz 's erőműv a' természet 's föld ajándékit nagyobb becsre emeli.

Igaz, kereskedésre geographiai fekvésünk nem legjobb, azonban nem is olly rossz, mint sokan gondolják, azaz nem olly rossz, hogy azon, a' mit a' természet megtagadott, mesterség által valamennyire segitni ne lehetne. Ha földünk nem olly zsiros, hogy minden trágya nélkül is megteremje a' buzát, abban fogjuk azért hagyni használatát? Ugarnak hagyja e a' Szala vármegei gazda homokagyag földeit, mivel egy szem után

csak 4—5 takarit csürébe, míg a' Banáti 15—20-at. Bizonyára nem; sőt a' Stájer még puttonban viszi a' földet fel a' kősziklák hátára, 's azon gazdálkodik.

Szinte mindenütt állithatni elő életjavait 's kellemeit, 's ezek megnyerése nem annyira éghajlattul, földtül 's a. t. függ, mint a' lakosok nagyobb vagy kisebb ügyességétül. Lombardia nagy részinek földje olly sovány 's olly felszines, hogy emberi kéz nélkül vadság volna, a' mi volt is valaha; azonban szinte egész esztendőtszaka ollyan, mint egy virágzó kert. Aratás után hazánkban legtöbb helyen a' vidék nagy kopárság, marháink porban! földeink pedig midly jók! Kereskedés is mindenütt lehet nagyobb kisebb arányban 's ez is többet függ a' lakosoktól, mint minden egyéb-től. Igy Spanyolország kereskedése, igen szép fekvése mellett is, alig érdemel figyelmet. Saxonianak, Silesianak pedig mostoha fekvése mellett kereskedése virágzó. Minden en diadalmaskodik a' férfitul érett ész, eltökélt állhatatos akarát és szorgalmas munkásság; ezek virágoztatnak, gyümölcsöztetnek jegek közt is plántát, midőn a' tudatlan és rest még Utopiában is éhen halna.

De mennél nagyobb az akadály, annál szükségesb a' fő, ipar 's veríték, 's kettőztetni kell mind lelki mind testi tulajdonokat, hol a' természet mostoha 's engedni nem akar. Ellenzés a' bátorságot csak edzi 's a' derék uj erőre gyul, hol a' közember elgyengül. Fogadjuk hazánk áldását háladatos szivvel, csorbáit pedig hozzuk helyre; fekvésünket ne gyalázzuk, de ne is emeljük felhőkbe. Vegyük hideg vérrel a' mappát 's mondjuk magunknak őszintén: éjszak felé Lengyel föld, nyugotra Német birtok — keletre 's délre Törökország 's egy kis darab tengerpart környez, 's az sem igen jó. Vizeink Duna, Vág, Mura, Dráva, Száva vad természetűek; Tisza, Maros fekvése helytelen, Kulpa kis medrű. — Utaink társzekerekre többnyire haszonvehetlenek. Csatornáink ritkák, hibásak. Éghaj-

latunk csak közepszerű. A' tavasz változó 's a' tél agoniája sokszor majus közepéig terjed 's némelly évben azt kérdehetni: ugyan van e, volt e tavaszunk? Nyarunk meleg, 's ugy e alföldi gazda egy kissé több eső nem ártana? Őszünk jó 's bortermésre egy a' legjobbak közül a' világon. Telünk se hideg, se meleg 's legkisebb karaktere sincs, — földünk ellenben felséges 's milly kiterjedésben! Rezünk, vasunk, kőszennünk, sónk elég. Többi ásványinkat nagyra nem becsülöm 's még az arany 's ezüst bányákért se adok sokat, akárhogy botrányozzanak is meg ezen állításomon némellyek; de én azok létét vagy nemlétét egyenlőnek tartom, 's azt hiszem: hogy papiros-pénz hypothekára állítva többet ér aranyból 's ezüstből; 's hogy sebes pénzforgás nem is fogja soha hazánkat nagyobb méltóságra 's diszre emelni, míg azon balvélekedésen nem diadalmaskodunk 'hogy Selmecz és Körnőcz alatt fekszik a' nemzet kincse. Semmi sem emelheti fel anyaföldünket, csak agyvelőnk 's kezeink; 's nem hiányos geographiai helyzetünk oka kereskedésünk nem létének.

P É N Z Ü N K N I N C S

tagadni' nem lehet, vagy sokkal kevesebb van, mint lenni kellene. De más, most gazdag és pénzes nemzetek, mindég dúsak voltak? 'S nincs olly idő, ha a' régít vizsgáljuk, mikor szegények valának? Számtalan balítélet forog ezen vélemény körül. Némellyek minden 's a' legjózanabb változás ellen így kelnek ki: "Teheti ezt a' szövetséges Éjszakamerikai, az Angol, mert pénze van —" 'S valóban éppen olly igaz, hogy pénz szüke miatt nem is álmodhatunk sokrú, a' mit ők mai nap tehetnek, mint hamis, — 's erre vigyázzunk — hogy nem eszközölhetnénk olly jobbitásokat, mellyeket ők sok év előtt, midőn csak ugyanazon lépcsőn állottak, mellyen mi ma állunk, vittek végbe

's mellyeknek mai gazdagságokat 's előmeneteleket köszönhetik — 's hogy pénzek van.

Velence, Genua, Hollandia arany 's ezüst bánya nélkül valaha Európa minden kincseivel fénylettek 's az emberi ész hozta oda a' pénzt; úgy mint sors és vak szerencse tornyozta fel csak kevés időre a' Sevillai udvarban egykor az új világ temérdek bányabeli jutalmait, — 's ma az emberi ész Britanniába idézi a' félvilág javait, midőn Spanyolország egészen elszegényedett! Nem lehet követni a' régiebbeket abban, a' mit ma tesznek, hanem abban, a' mit akkor cselekedtek, midőn olly időkoruak voltak, mint mi ma vagyunk. Végezni kell előbb az első iskolát 's aztán a' magasbakt. Az Angol nem kezdette gyarapodása talpkövet pénzzel, de munkával — jól elrendelt, eszes, systematizált munkával; — a' tanító nem kezdé ügyét tanítással, hanem tanulással 's nem lehet Euclidest fejtegetni némelly megelőző tudományok nélkül. 'S mind az a' mit részint földművelésben más lábra kellene állítani, mint fentebb emlitém; részint kereskedelem végett eszközölni vagy változtatni, ahogyan alább mondani fogom, nem telik sok pénzbe, vagy olly temérdekbe, hogy azt ki nem állíthatnók. Jobb systema elfogadása 's a' hiányos elhagyása csak olly zavart okoz, mint mikor egy rendetlenül élő rendesen kezd élni. Eleinte, meg lehet, józansága némelly alkalmatlanságot fog vele éreztetni, mellyeket bor, pálinka 's több eféle elnyomott, de csak kis időmulva egész organismusa rendezebben forgand.

Ma könnyen vádolják anglomaniával az embert. Ítéletem szerint lehetetlen Britanniában egyet 's más meg nem szeretni, 's az, ki maga utazza be azon országot 's nem úgy ítél róla, mint rövid-látású szép vidékről, süket hangrúl, nőtelen házasságrúl, 's ki háttárából alig-bujt ki az egész világrúl, valamelly ki nem magyarázható belső édes érzéssel fogja ott látni a' törvényelőtti egyenlőséget, a' nemzeti szellem,

közlélek, publicitás és sajtószabadság által való csudálatos kifejlést 's felemelkedést; örömmel fogja szemlélni egész vidékek álomképéhez hasonló virulását, az emberiség jussai lehető legnagyobb szentségét, — és szánakozással fogja hallani mind azon gyenge 's ügyetlen megtámadásokat, mellyekkel a' gyáva mer szembe szállni oly nagy nemzettel, melly jóllehet minden csudái mellett is sok oly hiányokat mutat elő, mellyek csak azt bizonyítják, 'hogy halandók hijába törekednek tökéletest elérni 's hogy bár mi nagyon közeli tsenek is ahoz, még se lábolhatnak soha ki a' közepszerűségből egészen. De számtalan a' jelest, nemest, szépet, dicsőt soha sem látja, nincs ahoz szeme — csak a' piszkot, mocskot keresi 's tudja feltalálni mindég, 's mint a' bűdös-banka ganéjt tur, vagy mint a' varjudög körül kereng. Így sok Britanniával! Árnyékos részeit keresgeti csak, 's kétségen kívül talál is eleget, szép részeirül pedig mind öröké hallgat. A' mindennapi ocsmányságokhoz szokott rablélek kaczagó ránczba szedi ajkait Leonidás, Zrínyi, Bozzaris hős tettein 's a' szolgálai életet nagyobbra becsüli a' felséges halálnál; 's illy salak elégséges a' legszebbet, legdicsőbbet sardonikai gunyolással elrutitni! Van sok Britanniában, mitül a' jó Isten mentsen meg: — "Intolerantia legelőször is, 's ezt mi bátran vethetjük szemére, mert nálunk annak nyóma sincs, hálá az Egeknek! ha ha ha! "A' manufacturások nyomorusági, azaz hogy mindennap tán hust nem ehetnek és sört nem ihatnak, a' mit megszoktak 's a' minek elmaraadását nem könnyen tűrik. — Nálunk több ember nem eszik hust, mint a' ki eszik, sok oláh még jó kenyeret se szagol élte folytáig 's D - - - tájékán számos ember nyaratszaka görög dinnyén él! Milly jó, hogy már kiseded koroktul fogva illyesekhez szoktak 's jobbat nem ismernek az irigylésre méltók!!! "Irlandia! Irlandia! Igaz, 's hogy lehet oly nagy részét egy németnek minden jusból kirekeszteni; az éppen

ollyan volna, mintha valahol az országnak minden ter-
hét a' szántóvető ember vinné 's pedig szolgálai helyoz-
tetésben 's néhány ezer familia élne csak hijábavaló
here gyanánt az ország zsirján!!! Hiszen az nem szép
volna. — *) "A' nemzeti adósság! Már ebben mi sze-
rencsésbek vagyunk, mert nemzeti adósságunk, melly
senkit se nyom igen, nincs ugyan; de ellenben sze-
mélyes adósságink szépen vannak ám 's agyon is nyom-
nak! Nem nevetséges e mind ez, részrehajlás nélkül
's nem annyit tesz e, 'másnak szemében látni a' szál-
kát, magáéban pedig a' gerendát sem! Minden nem-
zetben van jó, van rossz; fogadjuk el a' jót, ne eresszük
be a' rosszat. Engedjük csak, ha divatba akarna jöni
nálunk az olasz ág 's olasz sajt: az első sokkal jobb
a' mienknél, mellyből a' nyugtalan alvó könnyen ki-
esik, a' hosszúnak pedig lába lóg ki; és sajtjok is
ugyancsak többet ér annál, mellyet tanyáinkon sovány
juh vagy kecske tejből készítenek; hagyjuk ellenben
a' Talián puhaságát, gyenge életszeretét 's magok
közt öröké tartó szakadozásit világos egü hazájában.
Francziának igyuk Campániai borát 's minekelőtte ga-
lamb ganéjjal 's a' t. magunk is hamisítgatnánk ön-
házunknál pezsgő bort, készítsük maga nemében miénket
jobbá; mert a' mi ál 's hamis, semmit sem ér, akárki
mit mond is, — 's keressünk embert, a' ki igya. Lesz
ollyan, ki, mint mi, némellykor jobban fogja szeretni
a' külföldit, mint a' honit. 'S ha jól el tudjuk adni 1, 2,
3 ezer akóinkat, melly évenként szőlőinkben terem,
vagy hogy jobban mondjam, dézma gyanánt hordaink-
ba töltetik, mért ne vennők a' Gallus borát 1, 2 száz
palaczkonként a' legjobb minéműségben? Így vegyük
a' Török dohányát, paripáját, Amerika czukrát, ká-
véját 's a' t.

Ha pedig másoktul többet kellene átvennünk, ki-
vált izlés, mesterség, művészet, tudomány és szoká-

*) Azon időközben, míg ezen munka iratott, Irlandia természetes
jusaiba lépett —.

sokban, mint a' mennyiben ők akarnának minket utánazni, azon inkább örüljünk, mintsem busulnánk, és senkire se irigykedjünk. Ők vének, mi ifjak vagyunk, 's meglehet midőn nappal legszebb tehetségekkel tündöklenek 's a' világot úgy oktatják, mint a' vén professor cathedrából tanítványit, éjjel összezsugorodva gírhén görbén jajgatnak a' köszvénytől, mi pedig éppen annyit mint ők nem tudván, jóízűt alszunk 's új erővel ébredünk fel korán új munkásságra 's nemes tettekre. Legyünk szerencsésbek mint ők 's nem ketten, tizen, ezren, de a' legnagyobb rész; 's csak ne panaszkodjunk szüntelen, hogy pénzünk nincs, hanem valljuk meg inkább, hogy nem értjük a' dolgot 's nem nyúlunk azon módokhoz, mellyek által magunknak pénzt szerezhethénk.

MÁS NEMZETEKKEL A' CONCURRENTIÁT KI
NEM ÁLLHATJUK.

Ez éppen annyit tesz más szavakkal: 'Nekem annyi pénzem nincs, mint R—nek, — 'Olly kiterjedt jószágim nincsenek mint E—nek — 's földeim fekvése nem olly kedvező, olly jó. — 'Egészségem nem olly erős mint a' Karczagi biróé, testállásom nem olly tetssős, mint K—é, — 'Vénebb 's életuntabb vagyok mint S. 's a' t. 's így azon pénzemnek, mellyet Isten adott, hasznát venni éppen nem akarom. Mit is tehetnék egy századrészével annak, a' mit R... bir? jószágim, mellyek kiterjedése E—hez képest ollyan, mint egy vakondok-turás Badacsonyhoz, maradjanak régi mivoltokban; — buzát nem teremnek földeim 's így rozsot, zabot, korompélyt se termeszték biz én! Hacsak egyszer lakom jól disznóhussal, vagy télen pőrén 's egy bundával hegyembe forgolódom jószágim körül, már megárt 's így inkább jobb nem élni, mint illy sinlődvé 's illy óvakodással élni, mint nekem kell. Társaságokban nem igen járok, oda csak olly szép emberek valók

mint K.. 's kik tetszhetnek. Én ráncziummal, göröncsös bőrrömmel, a' millyen életunt 's vénecske vagyok, olyant nem találhatok ott, ki társaságomat kedvelje, kinek szive érettem dobogjon, a' concurrentiát ki nem állhatom 's a' t. Szép okoskodás valóban! 'S ne gondoljuk, hogy ritka, sőt figyelmezzünk csak 's mindennapinak fogjuk tapasztalni. "Ezt amazt teheti A. K. V. B. 's a' t. én nem; ők dúsak, én nem; van mindegyiknek 50 ezer jövedelménél több, én 10 ezernél többet soha nem látok" 's a' t. De ha A. K. V. B. valamiköz czélra jövedelmek felét tudják adni vagy tizedét, mért ne adhatná a' 10 ezres okoskodó jövedelme 20—30 részét a' közjó előmozdítására? 'S milly matematikai számolás szerint foly az, hogy az 50 ezer forintos jövedelmű nagy áldozatokat tenni köteles legyen, a' 10 ezer forintos jövedelmű pedig egy garassal se tartozzék anyaföldének?

Illy okoskodások 'köpönyege'k gyanánt használtatnak 's azoknak szeretem hívni, mert alattok, a' nélkül hogy könnyen észre lehetne venni, sok mindenféle igen rut 's ocsmány fér el. Ezek előszámlálása 's a' hátulsó ajtók rajza, mellyekea a' heves patriota, ha megszorul, valamelly illendőséggel kibujhat, fog idővel valamelly új munkám tárgya lenni. De azt még se hallgathatom el most, hogy illy okoskodók többnyire a' leghazafitlanabb dúsakat veszik például; "Ha E. nem adott a' közjóra, mért áldozzam én; ő százszor gazdagabb nálamnál." — "Mert az ezredes futásnak eredett, hát én, ki csak százados vagyok, mért állanék meg"? Közönségesen legutolsó csepp véreket ajánlják a' haza boldogságaért 's a' közjó miatt, mint Decius akárnikor készek magányosan ellenség fegyveri közé ugratni, mert tudják soha szó arról nem lesz, se Pythia se Augurium többé divatba nem lévén. 'S mi nagy hasznót hajtana lágy velejek, vizes vérek 's puha csontjok honunknak? Még trágyának se volna jó! Egy pár aranykát, egy két forintocskát ellenben,

ellenben, mellyeket nem magok szereztek, hanem a' ládában volt már, mikor születtek, mindenféle, némmellykor igen mulatságos fordulásokkal meg tudnak tagadni, köpönyeggel a' dolgot fedni 's leplezgetni, hátulsó ajtócskán kicsusszanni, p. o. ha vasutra kell pénz, akkor készek szép summákat országutra vagy vizcsatornára adni; — ha tudós társaságot állitunk, akkor legnagyobb áldozatokkal kelnek elő a' Pest 's Buda közt építendő függő hidra; — ha majd egyszer erről lesz igazán szó, akkor bizonyosan a' Ludovica ut megvételére leszen kincstárok nyitva; — 's ha majd ezért alkuszunk idővel, minden kétségen kívül akkor megint találnak ki valamit, a' mit az ember nem is gondolna, 's meglepve mulattatják nyomoru de ügyes fogásikkal a' nemesbre szültet, mint ahogy Bosco bámulásra gerjeszti a' sokaságot ügyes szemfényvesztési által! 'S hány illy Gauckler-Patrióta van hazánkban!

Ha R. E. kincsei, birtokai nem mieink is, azért az élet minden kellemiről lemondjunk e? Koránt se — Tőlünk függ boldogabbakká lennünk, mint ők, mint nem ritkán a' tehetetlen pásztoember vagy kézműves nálunknál boldogabb. — Pénzünk nincs felesleg: éljünk takarékosan, forgassuk azt, a' mit markolunk, ügyesen 's ha egyet 's mást magunknak nem szerezhetünk meg, annyival édesebben fog az esni, a' mit állhatatos dolog, takarékoság 's eszünk által nyerendünk. — Földeink alávalók: szántsuk nagyobb szorgalommal, trágyázzuk kettőztetett erővel, diadalmaszkodjunk tudományunk 's munkásságunk által a' mostoha természetben. A' legkisebb siker, melly izzadásunk gyümölcse, belsónket szebb örömmel fogja betölteni, mintha telkeink egy kis szántás után is megtermenék a' buzát. Hány nem is sejdíti, melly jó izü azon falat kenyér, mellyet a' falusi ember verítékkal szerzett 's hány gazdag — kit éppen az untat, szerencsétlenít 's öl, hogy mindene van 's nem remélhet többé sem-

mit — cserélne a' szükölködővel, ki mindég vágy, kíván és ohajt.

A' határtalan bőség szinte sajnosb a' szükségnél. Az első lelki, másik testi inséget vonz maga után. Egységünk nem erős: éljünk mértékletesen. Öngondoskodással többet győz a' lelki erős a' testi erősnél. 'S megjegyzésre méltó: hogy nagy 's kivált hosszú veszedelmekben, midőn minden korlát megszakad 's az önélet mentése a' legnagyobb urat egy lépcsőre állítja a' legutolsó szolgálával, mint teszem hajótörésben, midőn lassan elhull egyik a' másik után 's száz ember 3, 4re olvad össze, hogy akkor közönségesen nem a' legerősbek 's állatiabbak, de azok mentik meg élteket, kiknek lelkek legnemesb 's tudományok legkiterjedtebb. Ha jobb a' parasztember gyomra mienknél, szakácsunk ellenben jobb az övénel. 'S ha állati részünk egyben másban szenved is, vagy olly határ nélkül nem vigadhat, mennyi szép lelki örömeink vannak, mellyek létét a' tudatlan 's állati ember még nem is gyanítja! Személyünk nem tetszős, lábunk csonka, hátunk görbe, fülünk nagy, pótoljuk ezen hibánkat kellemink, jószívűségünk, nemes gondolkodásunk, egyenes karakterünk által; 's ha szépek szive látásunkra villámként nem gyulna is szerelemre, nyerjük hajlandóságokat állhatatosság 's férfiúi elszánt akaratunk által, 's ha szerelemre nem birhatjuk is, kinszerítsük becsülésünkre, tiszteletre.

Igy áll a' kereskedési concurrentia! Ha az angol gazda eladja buzáját 10 forinton, ha ökréért 100 forinttal kínálják, ha a' Franczia boráért 10, 20 forintot kap 's a' t. nem irigylem, sőt jó szerencsét kívánok neki 's a' helyett hogy gabnámat rothadni, ökrömet kutyáknak 's boromat kifolyni engedném, inkább igen is megelégszem, vagy hogy jobban mondjam, megelégedném, ha buzámat 5, ökrömet 50, boromat 8 forintért adhatnám. 'S ki tudja, ki lesz köztünk nyertesb, kinek marad több tiszta haszon

zsebiben 's mindenek felett ki lesz megelégedtebb? Ha Odessa, Egyiptom, Sicilia gabnával eltölti az olasz, spanyol 's néha francz 's angol kikötőket 's a' mi gabnánk árát nyomja, termesszünk ide haza többet, gondoskodjunk arról, hogy szállítása a' tengerig olcsóbb legyen, vigyünk legjobb 's így legdrágább mineműségből a' külvásárookra, vagy váltsuk becsesbre portékáinkat mint p. o. gabnát lisztté, gyapjút posztóvá 's a' t. 'S csak azt ne mondjuk: hogy más nemzetekkel a' concurrentiát nem állhatjuk ki, hanem hogy több 's jobb termékek kitermesztése, könnyebb communicatio 's a' portékák becsesbre változása végett legkisebbet se teszünk 's csak azt várjuk, hogy a' galamb sülvé repüljön szánkba.

A' KIVITEL VÁMOK MIATT LEHETETLEN.

Portékáink kivitele kétféle: vagy azon tartományokba vitetnek, mellyek Királyunk birodalmai, vagy idegen koronák-alatti országokba. Ha csak a' monarchia körét tekintjük 's közös Urunk-alatti szomszédinkat, akkor a' vámok súlyárul igen bajos szólani. Minden országlás philosophiája 'a' legnagyobb részt boldogítani', 's ha Austriába, Morvába 's a' t. szabadon vihetnők minden termékinket 's a' t. el volna e érve ezen legigazságosb 's legszentebb cél? Én nem tudom, vagy tudja az Olvasó? 'S van e annyi tudománya, van e minden körülállások 's összeköttetések körül olly jó ismerete 's olly találmányos esze 's bátorsága, hogy a' vámok helyett valami egyéb pótolékot tudna állítani, a' mi mind a' két országnak hasznos 's minden résznek elfogadható is volna? 'S merne e ezért vagyonával 's bőrével kezes lenni? Elhiszem, nekünk igen is jól esne, ha javainkat vám nem terhelné; de valljon hogy esne nyugoti szomszédunknak 's arra Urunknak ne legyen gondja ugy e? Azok nem az ő fiai? 'S ha egyetértés által meg is szünhetne a' köz-

tünk lévő vám, feltehetni e azt, hogy nem volnánk kénytelenítve valamelly más terhet vállalni magunkra?

Minden országlásmódban van nagyobb kisebb teher, de teher van mindég 's azt vinni kell akárkinek 's akárhogyan; 's csak abban áll a' tudomány 's országlás mestersége: azt a' lehetőségig kisebbíteni 's olly ügyességgel osztani el, hogy senkit se sértsen, senkit se nyomjon le. Ez mindazáltal Arachne szöveténél is fonadékosabb tárgy 's még a' legegyszerűbb országokban is gordiai csomóhoz hasonlítható; 's hát még nálunk, hol szinte annyi az alkotmány, nyelv, vallás, mint betű az ABCben, 's hol az érdekük olly különbözők, hogy Cherubnak is nehéz volna egyiknek nagy hasznát másik szembetűnő kára nélkül eszközteni, minthogy még Istennek is nehéz lenni, midőn egy pillantásban az utazó száraz időt, a' földművelő esőt, a' borkereskedő rossz, a' kapáló bőtermést, egyik hajós nyugoti, másik keleti szelet kíván 's a' t. 'S így minden panasz az országban lévő vám ellen azok száma közé tartozik, a' miket minden egyéb közteher ellen is hallunk 's melly addig míg emberek társaságban élnek, soha sem szűnhet meg. Hogy egyébaránt könnyebben vihetnők e a' vámok terhet más módon 's erre a' kormány és törvényhozó test ráállana e? azt itt fejtegetni nem kívánom, csak azt tekintvén a' mi magunktul 's ön tanácskozásinktul függ.

Ha pedig azon vámot tekintjük, melly azon portékáinkat nyomja, mellyek vagy egyenesen magyar kikötőkből, vagy tőlünk a' Király örökös tartományin keresztül azaz: transito vitetnek külföldre, már az más 's kétséget nem szenved, hogy minden iparkodás mellett is a' legjobb szorgalmi 's kereskedési gazdák mindaddig tenkre jutnak, míg ezen vámok vagy egészen nem töröltetnek el, vagy olly bizonyos 's alacsony lábra nem tétetnek, hogy azokat semmi többé 'ne változtathassa 's a' terhek az ipart meg ne

öljék, 's hogy jobb a' vám mostani ingadozó léte miatt mechanice, mint eddig, egy táblába őszit, másba tavaszit, harmadikba semmit se vetni, ára van e nincs e, mint kivitelre természeteni dohányt, kendert 's a' t. röviden: gondolkodva gazdálkodni.

Itt hát változás kell, hasznos is, lehető is; 's éppen mert haszna nyilvános, azért lehető. De ha egy két olly projectáns, kinek se háza, se hazája, szól csak az ügy mellett, vagy ollyan, kinek belőle semmi haszna 's ki semmitül nem fél annyira, mint szája elégetésétül, akkor természetesen a' régi megmarad. Legyen csak az ország főbb birtokosi közt egyetértés, éljen köztök tudomány, polgári erény 's nemzetiség, alkossák ők a' thronus rendithetetlen alapját: ne kételkedjünk, hogy szeretett Királyunk hiv jobbagyitúl ollyast tagadna meg, a' mi más kára nélkül hasznunkat olly szerfelett emelné, hogy az által a' közjó 's így még az ország ereje is nevededne. Legyenek a' javaslok honiak 's birtokosak. Más nemzetbeli mért szeresse olly különös aggódással hazánkat, hogy azt magasbra emelni minden erővel törekedjen? Nemes tekintetű álorczák szoktak ezek lenni, mellyek alatt közönségesen rut 's alacsony képvonások rejteznek. Birtoktalan mért fáradjon hevesebben mint birtokos? 'S ugyan ki van jobban interessálva, vegyük a' dolog természetét, a' belső rend és csend fentartása végett, mint ollyan birtokosak, kik 10 — 20 ezer birkát teleltetnek ki?

Tegyünk józan javaslatokat, ha datumink bizonyosak; hallgassunk ellenben mindaddig, ha ezekben szükölködnénk, míg az egész tárgy igazi fekvését jól nem ismerjük, mert nincs nevetségesb az alaptalan okoskodásnál; nem különben nagyobb gorombaság sincs, mint 'másokat oktatni akarni ahoz való tudomány nélkül. 'S így kereskedésünk felemelése végett ne a' monarchia körébeli vámok sulya ellen keljünk ki, mert azt orvosolni éppen olly bajos, mint a' vénülést;

hanem inkább magunk ellen, kik mindég ott akarunk változtatni, hol nem lehet; azon javításokat pedig, melyek tőlünk függenek 's melyek haszna bizonyos, nem eszközöljük. 'S ne mondjuk, hogy általjában a' vámot kell eltörölni, hanem a' külső vám nagy súlyát 's ingadozó létét iparkodjunk megszüntetni.

'S ime ezen képzelt négy sarkalatos okai kereskedésünk nem létének! Én annak hiját másutt látom.

Sokan azt gondolják: hogy szégyen mindent nem tudni 's így tudatlanságok fedezgetése miatt sokszor éppen arrul beszélnek legtöbbet, a' mihez legkevesebbet értenek. Vannak pedig némelly tudományok 's mesterségek, melyeket legerősb fő se fejthetne ki tanítók segéde nélkül, mert tárgyak olly szövevényes, elágzó, hogy csak több élet 's összesedett 's egymásra épült értelem 's vizsgálat fejtheték ki mai tökéletességekre. Így teszem a' mai tökéletes, Manton készítette dupla - fegyvert egy ember nem találhatta volna soha fel, ahoz sok gondolkodó, sok idő kelle, de idő jártával végre számos találmánybul összesedett tökéletes egészsé lön. 'S a' fegyvergyártó tanítványa azt szinte ingyen veszi most át, a' mit századok raktak egymásra, és sokszor valami fontossal javítja, a' mi megint utóink sajátja — 's így szinte mindennel. Némelly tudomány, művészet 's mesterség egészen újabb idejű, 's több évek előtt a' legokosb ember eszé ágában sem volt. Nem is álmodott p. o. Hannibal vagy Julius Caesar puskaporral, ágyukrul, Augustus gőz hajóral, Pythagorás vagy Solon a' nemzeti gazdaság valódi alapjairul, papiros-pénzrül, bankrul 's a' t. 'S így ha sokrul még legkisebb ideánk sincs, lehet azért még több velőnk Sokratesénél, eszünk több Themistoklesénél, isméretünk kiterjedtebb Aristotelesénél 's azért higgyük el, hogy nem szégyen 's éppen nem kötelességünk mindeneket ismerni 's azon dolgokba avatkozni, melyekhez nem értünk, sőt inkább dicséretes 's kötelesség volna olyanokat magunkrul lerázni.

Nemzeti gazdaságrul, papiros - pénzrül, bankrul, kinek van köztünk — tegyük kezünket mellünkre — egészen tiszta 's olly világos értelme 's ismérte mint $3 \times 3 = 9$.? 'S mit ér rendszerint olly theoria praxisban, melly nem áll éppen olly világosan szemünk előtt? 'S nem származott e ezen mondás 'ez theoriában jó, de praxisban nem' abbul, hogy minden theoriáink általjában hiányosak szoktak lenni? Hány nem veszi tudománya forrását ujságokbul, időszaki felszines irományokbul, hibás fordításokbul, vagy a' Conversations Lexikonbul? 'S hány van, ki ezen most említett tudományok felírását se ismeri, 's még is minden heves-séggel ellenek kikel, a' mi megint természetes, — ő olly eszes mint Democritus, meglehet, de körülállási, helyezete, könyvtül irtózása annyira távol tartják őtet de facto ezen most nevezett tudományoktul, mint a' bölcs Abderita — kinek eszével ugyan kiki megelégedhetne — és Ádám Smith közt 2000 esztendei távozat van; 's így ő csak azt tudja, 'hogy p. o. nagyapja 1000 aranyat kölesönzött olly időben valamelly ország 'ugy nevezett nagyjának, mikor 1000 arany annyit ért mint most 2000, hogy idővel a' scala által 200 arany 's később uj devalvatio által 80, és így 1000 aranybul 80 arany lett. Már ezt ő nem a' franczia háboruknak, körülállásoknak 's a' t. tulajdonitja, hanem midőn papiros-pénzt, bankot, Hitelt 's a' t. összezavar, ezen átkozott uj mesterségeknek, mellyekrül apáink, a' boldogok! egy szót se tudtak 's a' t. 'S tegyen azután valaki papiros-pénzrül, bankrul csak távol említést, ugy kiált ellene, mintha nyársolnák, — 's nem természetes? Közönségesen azon csudálkoznak, hogy mind ezek ellen annyi elfogultság 's előítélet van miköztünk. Én megvallom azon csudálkoznak, ha nem lenne; 's nincs e igazam?

Némelly rossz néven veszi, ha egyenesen szembe mondjuk neki: 'Barátom! te ehez nem értesz' — pedig némellykor mathematicae lehetetlen, hogy egyhez vagy

máshoz sarkalatosan értsünk. Ha p. o. soha vármegyénél, curiánál vagy másutt nem practizáltunk, pörök vitelirül 's a' t. tökéletes ideánk nem lehet; ha kereskedési összeköttetésben jó ideig nem voltunk, lehetetlen, hogy Cambium mercantilérül 's egyéb kereskedési cselekvőmódokrul világos értelmünk legyen; ha hajón nem, hajórul; lovon nem, lórul; Amerikában nem, Amerikárul nem lesz tökéletes ismértünk 's a' t.; vagy legalább nem hihető, hogy ezen tárgyak essentiaját úgy nézzük át, 's minden részek összeköttetésit úgy ismerjük meg, mint azok, kik serdülő kortul vénségig azokkal bajlódnak, küzködnének; a' természet azon Kedveltei kivételével mindazáltal, kik embertársinknál felemeltebb lények, — a' millyeneket én azonban nem igen ismerek; ámbár azt lehetne soknak beszédébül kivenni, hogy magát annak tartja, 's hogy ő azt is érti, a' miben soha se forgolódott, soha se munkálódott.

Tulajdonképen a' világon nincs méreg, mert a' legerősb is jóltevőnké válhat 's csak a' vele-élés háttározza el hasznát, kárát 's nincs olly ártatlan, a' mi meg ne ölhetne: a' levegő, a' viz, teszem. 'S így ha még az arsenicum 's kéksavany is barátunkká válhat bölcs kézben, mért gondoljuk, hogy a' nemzeti gazdaságrul értekező tudományok, papirospénz, bank engesztelhetlen ellenségink lennének, ha azok elintézése 's helyzetetésünkre alkalmaztatása becsületes mellbül 's egésséges főbül forrna?

Agyvelő és tudomány szükséges, 's lehetetlen, mint előbb mondtam, az elsőnek — habár legerősb is — helyre ütni a' másik nemlétét. Parasztgazdának elég a' természetes ész, de már annak, ki ország dolgaiban vesz részt, az egész egyetem rugói, lánczai 's kapcsairul világos értelemmel birnia kell 's nincs olly *genie*, melly természetes eszével némelly mai időkben szükséges theoriák 's jól megemésztett tudományok hiját pótolhatná ki. 'S ugyan milly állapotban

van némelly Patris Patriae könyvtára? 'S ha jóban lenne is, hánynak fejében van azok philosophiája jó rendben 's világosan? Már az, ki csak honi dolgokban jártas, külföldiekről pedig semmit, vagy csak zavarban 's felszegül tud valamit, hogy lehet gazdasági, kereskedési 's hitelbeli tárgyakról competens bíró? Eldődink legnagyobb megtiszteltetése mellett se hizelkedhetünk nekik annyira, hogy földművelési, kereskedési 's pénzbeli dolgokban őket választhatnók példaul; mert ősatyáinkat jó gazdáknak, ügyes kereskedőknek tartani csakugyan nem lehet.

Minden előre megyen 's feljebbre emelkedik a' világon 's a' józan ész nem kevesbbé hagyja helyben a' tökéletesülés ideáját, mint valamelly velünk született 's mellünkben mélyen érzett sejdelmet. — A' műveltség Ásiában vette eredetét, onnan Afrikába, 's megint onnan Európába költözött, idő jártával úgy látszik Amerika felé fogja útját venni. A' Görög hihető egyiptomi literaturára alapítá magát 's bizonyosan volt Homeros előtt is már költő. — A' római görögöt; francia rómait 's görögöt; angol görögöt, spanyolt utánazott, — a' német mindegyikét 's a' nemzetiség akármit rejtvé volt is, több vagy kevesebb léte irányában egyik vagy másik nemzet több vagy kevesebb sajátságot fejtegete ki a' másoktól kölcsönzött alapon. Mi Magyarok utánaztuk a' rómait, nem régen a' francziát, most a' németet — 's hálá az Egeknek, hogy sajátságunk egész érettségre nem fejlett ki 's hogy literaturánk ideje nem forgott le még, mint a' spanyolé, olaszé már minden bizannyal, 's az angolé francziáé, németé tán már jobbadán — mert így még előttünk az élet 's nem hátunk mögött! Földművelésben csak kevés esztendővel előztük meg szomszédinkat, a' kontyosokat. De azon utánzás, mellynek kezdete csak újabb idejé 's melly belga, burkus, angol 's a' t. alapon áll, milly nagy hasznu már az egészre nézve, tagadhatni e? 'S mennyivel nagyobb hasznu lenne még,

ha több eredetiséget és sajátyságot fejtett volna vagy fejtene ki. Minden, akármit mondjunk, csak valamelyes kölcsönvétel, plagiarismus segítségével megyen elő 's kiki választ magának mestert, példányt, előképet, habár sejdítlen is.

Kereskedésben is csak kölcsönzött alapon vagy mások példája szerint, kiknek kereskedések van, fejtethjük ki lassan lassan józan systemáinkat 's csak az ő utmutatások szerint találhatjuk fel kereskedésünk nemlétének okát, melyet én közelebbről tulajdonítok:

A' rendelések feleslegének — productumink szükségnek — communicatiók rossz voltának — belső consumtio kislétének — szállítások, transito 's vámok körüli bátorság hijának — kereskedési becsület 's munkásság némelly csorbáinak. — Ezeket is sorba tekintjük.

RENDELÉSEK FELESLEGE.

Gazdaságban valami igen különös adja magát elő, hogy t. i. az igen jól kidolgozott rendeléseknek 's igen szőrszálas instructióknak azért nincs ollykor várt vagy legkisebb haszna is, mert az igen józanon 's tán sok fáradsággal készült rendelés részint jósága miatt annyira megnyugtat, részint terhes készítése minden egyéb munkátul szinte feloldani látszik, hogy a' legfőbb gazdasági actus — sine quo non — némellykor elmarad, a' felvigyázat, az utánalátás! 'S feltehetni általanyos rendszabásul: hogy mennél több a' firkáló, lineázó, rajzoló 's a' t. vagy mennél dicasterialisabb lábra lép valamelly gazdaság, annál rosszabbul szántanak, rendetlenebbül vetnek, trágyáznak 's a' t.

Sok egyébben is így van a' dolog 's nem felszínes azon közmondás: 'hol sok a' szó, ott kevés a' tett.

A' szederfa-ültetésről, selyem bogár-tenyésztésről József Császár idejétől fogva maig mennyi parancsolat

jött ment, mennyit irtak felőle 's a' t. 's ugyan mi sikere lön ezen, magyarországra nézve olly nevezetes kincstárnak? melly ha üggyel 's ésszel vitetnék, gyapjubeli jövedelminket felülhaladná — bátran mondhatni: 'Semmi, — mert a' kevés a' semminek legközelebb szomszédja, 's ugyan mért? mert nem volt 'i g a z i f e l v i g y á z a t, nem volt j ó z a n u t á n a l á t á s — 's ma sincs 's azért ma sem lesz igazi sikere a' tárgynak. És ez ugyan nagy kár! Dráva, Kulpa regulatiója sokszor ki van dolgozva papiroson 's több efélék — de egy nincs ' - - - - - 's a' t.

A' mi pedig a' kereskedést illeti, kétséget nem szenved 'hogya igen sok beleavatkozás rendszerint több kárt okoz, mint a' semmi beleavatkozás — 's hogy kereskedést se mozdíthatni elő parancs által, mint valamelly termék se fog kiterjedtebb időre meghagyás, intés 's a' t. következtében nagyobb mennyiségben természetelni, hanem csak úgy, ha nyereséget ad vagy legalább ígér.

Igaz, vajmi nehéz 's kivált nemzeti gazdaság tárgyaiban — kitanulni: mi az ok, 's mi a' következtetés, 's hogy nem ritkán a' következtetést vesszük forrásnak, 's azért lassan lassan el is szárad ügyünk 's intézetünk, mint azon összeszivárgott víz, mellynek kutfeje nincs 's csak esőből támadt! 'S jobb így — ha kivált, mint fentebb emlitém 'számos időjárást veszünk össze — kereskedési tárgyban mindent a' dolog öntermészeti folyásának átengedni, mint sokat mesterkélteni, mert sokszor a' jó szándéku segítségül olyan gát lesz, mellyen minden megakad. 'S mennyi elhibázottat lehetne nálunk mutatni, 'mert igen is számos avatkozott belé' 's a' sok szakács elsózta a' levest.

PRODUCTUMINK SZÜKE.

Tudom sokan erre éppen nem voltak elkészülve, mert számos hibás isméretek közül az is meggyöke-

rezett köztünk, hogy némelyek bona fide azt hiszik: 'más nemzeteknek nincs mit rágniok 's hogy Magyarország természetnyivel — csak volna jó tengerpart — a' félvilágot is elborithatná; midőn valóban olly kevés van kivinnivalónk, hogy portékáink szüke nem hajtáná be a' költségesb mesterségi közösülésekre fordított pénz kamatját, mint teszem vizcsatornák magasb vidékeken keresztül vitelét, vagy vasutak költségét. — A' mit mondok, éppen olly nehezen hihetőnek látszik, mint az 'hogy nem terem azon summával megegyező számu szem buza a' világon, a' millyen a' Shah játék 64 mezeiből kikerülne, ha azok idomzati sorban egymással sokszoroztatnának; de a' most előhozott példánál nem kevesbé igaz. Vegyünk krétát egyik kezünkbe, másikba pedig a' hihetőséghez legközelebbítő statistikai datumokat, 's nevetve vagy boszorkodva fogjuk hallani sok földinknek — hazája szörnyű nagy szeretete miatt félrecsapó 's csak azon mesékre emlékeztető állítását, melyeket néha igen hosszú bajuszu vitézektől hallunk t. i.: 'hányak fejét vágták le, hány szíven ment keresztül kardjok 's a' t. midőn azt tanuljuk végre, 'hogy vitézünk mindég a' bagáziánál tartózkodott 's csak ott nevelte olly bozontossá bajuszát, okoskodónk pedig nem igen olvas, mert szemei nem engedik, vagy hogy jobban mondjuk 'mert könyvvel kezében azonnal elalszik.

Britanniának esztendei buza, rozs, zab és árpa consumója 200 millio pozsonyi mérőt sokkal felülhalad! Tekintsük most mennyi megy esztendőt át Buda és Pest közt Dunán felfelé: 1, 2 millio! Mennyi forog Mosonyban: 2, 3 millio! 's a' t. 'S ha egy pár esővel több vagy kevesebb van, nyakunkon az éhség; 1816. 1817.!! Hol vannak olly iszonyu provisioink! Egy pár dús vermeiben, hol hála az Egeknek, eldohosul az élet? granariumokban? vagy a' parasztgazda taligáján 10—12 mérőnként, mellyel macskáin a' vásárra igyekszik? 'S hány helyen van egy rakáson 20, 50,

100 ezer mérő! — Tudom én igen is jól, hol van, 'képzeletünkben. — Ez pedig gazdának vagy kereskedőnek nem jobb alap, mint bölcsnek a' szerencse!

Keserves ugyan, hogy a' szükség legjobb tanító, de igaz; keserű, hogy a' szerencsétlenség iskolája emeli a' halandót legdicsőbb 's legszentebb gerjedelmekre, de igaz; borzasztó, hogy kiontott embervérből ered halhatatlan név — 's szabadság, de tagadhatni e? 'S bár mi alkalmatlan legyen is a' sokban való elfuladás, még is ama' crisisen kell átesnünk, mellyet már nekünk egykor egy nagy ur megjövendőlt, minekelőtte boldogulnánk, magunkon erőt vennénk, összeállanánk sokan egy 's más közhasznu czél elérése végett 's abban hagynók eldődink methodusát, 'a' soha össze nemtartást, egymás üldözését 's mindég háboruban élest.

COMMUNICATIÓK ROSSZVOLTA.

Természetes közösülések 'a' gyep vagy töltetlen ut 's folyóviz; mesterségesek ellenben a' csinált ut, kőtöltés, vízcsatorna, vasut.' Ezen utolsók csak úgy juthatnak néminemű tökéletességre 's maradhatnak meg jókarban, ha az egész ország viszi csinálások 's fentartások terhét, mint Franciaországban; vagy ha nyereséget hoznak, t. i. 'ha azon tőke, melly csinálásokra fordított, jól kamatol — mint Britanniában, Éjszakamerikában. 'S ez sarkigazság. Hol csak a' legszegényebb sorsu viszi a' közösülések terhét 's csak az fizet vámot, kinek parasztruhája, vagy kinek semmi uriás tekintete 's pénze alig van, mint nálunk; ott némellykor, ha az időjárás, egy uj 's heves tisztviselő 's valamelly nagy urnak azon menetele járulnak össze, az ut jó; de közönségesen igen alávaló 's némellykor járhatatlan, mint nálunk. Hol pedig a' csináltut, vízcsatorna, 's vasut nem kamatol, ott előbb utóbb minden bizonnyal elbomlik, mint nálunk!! Néz-

zük Carolina, Ludovica útját, az elsőnek már vége, a' második is csak a' mostani birtokosok állhatatossága által marad fen inkább, mint természet szerint, mert azon tárgy, melly 1—2öt hoz 100tul, csak olly lábon áll, mint azon beteg, kinek lelkét egyedül gyógyszer tartja testében 's olly bizonnyal össze is rogy, ha ideig-óraiglani támaszra nem kap, mint a' toronybul a' kő, midőn a' kéz elbocsátja, nem felfelé, hanem lefelé esik. Tekintsük vizcsatornáinkat, milly állapotban vannak azok? — hozzuk vasutunkat emlékezetünkbe, mi lett abbul?

Kereskedésre nézve, melly — 's ezt ne felejtjük el soha, kirekesztőleg csak bizonyos vagy remélhető jutalom 's nyereség által kaphat igazi életre — ezek szerint 'jobb 's minden számlálás után jutalmasb, ha utért vám jár, — némelly helyen semmi ut, máshun csinált ut vagy kőtöltés, meg máshun vizcsatorna, vagy vasut. Minden a' helyzetetéstül 's portékamennyiségtül függ. Hol marhavásár a' legfőbb 's hol csak időszakként megyen portéka, mint teszem Debreczenbe, vagy hol csak nyaratszaka folyhat derekasán a' kereskedelem, hófuvatok, vizáradások miatt, ott a' vám léte — melly nélkül ámbár igazi jó ut sokáig nem állhat fen — nagyobb kár 's akadály, mintha emberkéz semmihez se nyult volna. Némelly helyen legcélirányosb a' csinált ut vagy kőtöltés; a' vizcsatorna leghasznosb, hol egyenes a' vidék, kő nincs 's hol egy munkával mocsárokat is száríthatni ki, vagy irrigatiot eszközölhetni — vasut pedig ott legalkalmasb, hol Á-n kezdve Z-ig elkerülhetlenül minden portékát vasuton kell vinni 's hol portéka elég mennyiségben van is az ut derekas kamatolására. Minden, mint mondám, helyzetetéstül függ 's portékák 's javak mennyiségétül. Kevés vagy csekélybecsű portéka, mellyet még azonfelül más uton is vihetni, hogy fizetheti ki a' vasutat?

Jó ut iránt is igen elágozik az értelem: némelly már ollyannal is megelégszik, mellyen 4 vagy 6 lóval

parasztszekeren elvontathatja magát. Sok csak nyáron mozog egy helytől másikig 's nem is sejdíti, hogy minden szép szabadsági mellett fogva ül 's rossz időben lakhelyéből mint a' medve barlangjából, ki se bujhat! Ha pedig valami a' falusi élet kellemeit neveli, bizonyára az, hogy kényünk szerint egy helyről másira könnyen 's akár milly időben juthassunk el.

Minden akadályoztatja az embert magasb emelkedéstől, annyi súly 's tereh tartja lánczolja a' földhez. — Irigy szemmel nézi a' sas királyi repülését, míg ő itt alacsonyságokkal küzd, 's itt hagyná szívesen lélektelen aranyát 's kincseit, ha ő is naphoz közelithetne. Minden arra gerjeszti, hogy a' földi ragadékokból szabaduljon ki, 's még is hány akad vagy dül inkább sárba, mintsem garasátul válna meg, 's hány képzei magát, midőn sokszor téli időben házánál vagy rossz csapszékben rab, — szabadnak, hacsak darab pénzecskeje zsebiben!

BELSŐ CONSUMTIO KISLÉTE.

Belső consumtiorul a' legnagyobb rész elfelejtkezik, 's pedig ezen talpkövnön áll a' nemzetek gazdagsága, Anglia manufacturai-productuminak három negyed részét maga consumálja, 's csak annak negyede teszi ugy nevezett világkereskedését! — Azért, mennél több lakik diszes házban, él jobb eledellel, jár csinos ruhában valahol 's a' t. azaz mennél nagyobb a' belső consumtio, annál gazdagabbnak fogom hiinni azon hazát. 'S mennél több kívánja 's meg is szeresheti az élet minden javait magának, annál nagyobb lesz a' munka 's iparkodás azok kiállítására, és sivatag, homoklapány, mocsár végre kies erdőkké, viruló vidékekké válnak. Lakjék Magyarország lakosa kő 's téglából épült 's cseréppel fedett csinos házakban, egyék kövér húst, igyék jó bort, ne járjon mindég pőrén, mint tót 's oláh felebarátink 's a' t. nem kell akkor

tengerpart, mert még magunk számára se természetünk eleget 's még juhaink mennyisége mellett se lesz elegendő posztónk nádráginkra, köpönyeginkre 's a' t. Ha ide haza ritkulnak vagy megszűnnek a' kunyhókban lakók, kolompér- vagy málé-evők, vízivők, gyolcsviselők, 's ha már feleslegben uszunk, szállítsuk akkor kincseinket tenger vizeire. Legyen előbb magunknak elég 's aztán másoknak 's ne csak nekünk kedves barátom, de mindenkinek a' ki hazánk levegőjét szívja. Ennek elérése végett pedig emeljük minden embertársunkat önméltóságára lelki kifejlése által, 's engedjük, hogy az emberiség jusaiban kiki osztozzék!

Sok azért dioséri sajátját 's a' hazait, mert jobbat nem ismér 's régi előítéletek 's megrögzött balvélemények közt lépett 's élt a' világban; 's az ő hazaszeretete nem szebb és nemesb kutfőből veszi eredetét, mint azon férj szerelme feleségéhez, ki azt mind addig imádja, míg ő tetszik neki legjobban, ha pedig szebbet lát, mingyárt más után vágyódik, 's nem veszi eredetét azon ki nem magyarázható érzésből, melly minden nemesbre szültet honjához köt, habár az hátra maradt is, 's minden becsületes embert azon szívhez még inkább csatol, melly érte dobog, habár időjárta 's bú eltörlötte is már a' kül bájt, a' testi kecsét.

Lehetetlen — én legalább hinni nem akarom — hogy az, ki ébren van 's józan, anyaföldje 's földiei előmenetelén ne örüljön; 's ha valaki éltében ürességet talál, órái hasztalanul 's unalommal folynak 's ő nem igen érti 's tudja: mire való, mért van 's mért él? bizonyára elfelejté, vagy soha eszébe sem jutta, hogy van hazája. Nem öli azt unalom, kevés lesz annak a' 24 óra 's nem untatja azt a' kora nyári hajnaltámadat, ki honja ügyében fáradoz. A' legszentebb kötelesség teljesítésének érzése tölti be az élet minden helyezetiben édes megelégedéssel a' hív hazafit, legyen herczeg, legyen zsellér!

De ha, teszem, eleget is termeszténénk 's volna is felesleg kivinnivalónk, a' mi egyébiránt csak tőlünk függ, mit érne minden fáradságunk 's javaink soka, ha azok kivitelében áthágtalan az akadály.

A' SZÁLLÍTÁSOK, TRANSITO 'S VÁMOK
KÖRÜLTI BÁTORSÁG HIJA.

Geographiai helyzetetésünk szerint minden igyekezetünknek arra kellene menni, hogy hazánk Fiumével legszorosb 's lehető legkönnyebb kapcsolatba jöjjön. Ehez szükséges a' Dráva, Száva, Kulpa tökéletes regulatioja, Ludovica ut felszabadítása, hogy Károlyvár megszünjön vár lenni, 's mindenek előtt hogy a' vám, melly azon portékákon fekszik, mellyek egészen idegen földre jutnak, olly csekély 's ingatlan legyen, hogy annak nemváltozását 's felnememelését a' földbirtokos 's kereskedő olly bizannyal tudja 's higgye, mint a' becsületes keresztény ember reméli 's hiszi lelke egykori boldogulását. Az említett folyók most regulázva nincsenek, akárki mit mond; sok egyéb akadály is van, mellyeket most elhallgatok, de mellyek elegendek, bár mi csekélyeknek látszanak, a' legiparkodóbb 's legserényebb kereskedőt is elizetleníteni 's keseríteni, mint egy pár csepp ténta elég egy korsó tiszta víz kristálját meghomályosítani. Károlyvárott egyetlen egy kőtárház sincs. Gondolná e az ember? Azon ponton, hová hajón jó a' portéka 's tengelen megy tovább! Legkisebb kereskedésbeli tudomány nélkül átlátná még a' Nádudvari bíró is, hogy olly helyen, hol 8, 10 ezer mérővel jön egy egy hajó 's aztán 20, 30 mérőnként szekereken vitetik tovább a' buza, tengeri vagy akármi, tűz ellen valami bátorságos rakházaknak — páhóknak — kellene lenni 's hogy lehetetlen praxisban vagy 5, 6 száz kocsit a' parton hajót lesve képzelni, vagy azt gondolni, 'hogy a' hajó ott nagy kár nélkül várhat, míg szinte aprónként a'

bennelévő portékákat elhordják! — Most a' kereskedőnek még irásihoz sincs bátorságos helye, mert a' fortificatioi törvények szerint nem szabad a' vár körül kőépületet rakni, ne hogy ostromláskor azokba magát ellenség fészkelhesse. Itéletem szerint ezen csekélység elegendő gát minden kereskedésbeli ipar ellen; 's ha volt számos esztendő előtt valamelly dohány 's gabna-kereskedésünk, annak nyilvános jele, hogy jó kül-kereskedésünk valaha minden bizonnyal lehetne, mert portékáink természetes folyását minden ellenmunkálódásunk 's ellenmanipulációnk mellett se gátolhattuk meg egészen; mint némelly ember olly szerencsés természetű, hogy a' legügyetlenebb gyógyász se tud neki ártani; 's így egy - - - vár, melly mostani időkben senkit se tartóztatna, elég Magyarország kereskedését akadályoztatni! A' Ludovica ut megváltása mit ér, kivált ha szokott manipulatio alá kerül 's egy törtvert uttá válik nem sokára, de ha jó maradna is, mi hasznunk volna belőle, midőn most egy oldalról se érhetjük el? Dráván nincs hid, az utak Károlvárig sokszor haszonvehetlenek, a' Kulpa csekély mélysége miatt az esztendő nagy résziben némelly helyeken legkönnyebb hajót se bír meg, ha pedig lehetne is Sziszekbül Károlvárig egy pár hónap alatt, midőn a' viz elég nagy, provisiókat átszállítani; hová rakja azokat le a' gondos kereskedő? A' tágos kék boltozat alá, vagy fatárházba? 'S kik ezt tennék, kereskedő nevet érdemlenének e? 'S hát a' Dunáról mit mondjak, azon természetű nagy csatornáról, melly Magyarország számára látszik alkotva lenni, ha regulázva volna 's az 1829ki esetek ügyesen hasznunkra fordítatnának. —

A' mi pedig a' vám ingatagságát illeti, mikép gondolhatjuk egy pillantatig is, hogy valaki egész gazdaságát, mellynek teszem őszi vetés volt alapja, dohány, kender vagy akármi egyéb termesztésre változtatná át, mert ezekbül több nyereséget reméll, ha azon kell aggódnia, 'valljon nem emelik e' fel a' vámot? 'S ezen

bizonytalanság 's majd felemelt majd leszállított vám több kárt és zavart hoz a' természetők iparkodásiba, mint a' lehető legmagasb vám, melly elhatározottan 's változhatatlanul marad meg. Ezen esetben a' gazdák ollyannal nem is fogják fárasztani eszeket, minek természetése vámsulya miatt fáradságokat úgy se jutalmazhatja meg soha, 's testestül lelkestül más tárgyra fogják szálni magokat, ha pedig ollyan tárgy nem adná elő magát, pipára gyújtani inkább, mintsem haszon nélkül izzadni. Az ingadozó vám hijába fáraszt sokat, sokat pedig tenkre tesz, 's az iparkodó gazdát bünteti inkább; a' henyélőnek, gondatlannak pedig kedvez, ki mindent a' régi rozsdás állapotban hágy. Egyébaránt nincs nagyobb kin a' bizonytalanságnál, 's a' bizonyos rossz kevesebbé koptatja belsőnket, mint a' bizonytalan jó.

KERESKEDÉSI BECSÜLET 'S MUNKÁSSÁG NÉMELLY CSORBÁI.

Ez már merész szó, megvallom, 's külföldi ajkán tűrhetetlen volna, elég keserű a' honin. Borkereskedésünk, azt gondoljuk, azért szűnt meg, mert a' divat, a' módi megváltoztat mindent. Korántsem. Igaz, más nemzetek szőlőiket jobban ápolgatták, boraikat mind tisztábban 's józanabb methodussal készítették; midőn mi egy tapodtat se mozdultunk elő, 's minden makacs-sággal megmaradtunk a' réginél, mintha Magyarország nevelte volna az első szőlőtőkét 's a' t. de még ez se oka borkereskedésünk elaljasodtának; hanem az, hogy a' külföldit megcsaltuk 's bőrért nyusztuk, azt gondolván 'majd ő azt nem veszi észre. Némelly hegyeken mint bujtogattak - homlítottak - vesszőt vesszőre, 's így a' hegy, a' szüret elaljasodott. Másutt azt nézte földink, milly szőlőfaj terem legtöbbit, 's nem mellyik terem legjobbat, 's csak azt ápolgatta. S...ba Szalából hozták a' mustot, hogy S....val keverjék, 's tiszta S.....i gyanánt adják. Tokajban több volt malozsaszőlő, melly

Syriában érett, mint tán mind a' három kikötőhelyünkben 's a' t. 'S mind ezekre időjártával természetesen rájött a' sógor, 's többé nem csak nem hisz, de ki is került már, 'S néhány csalárd ember az egész ország becsületét veszedelembe hozta. 'Mennyi idő kell most majd ezen csorba kidörzsölésére! 'A' becsületes cselekvő mód haszna legtávolabb időkre hat, egyes személyekre is jól sül el, 's hát még nemzetekre, melyek élete olly hosszú. De ha maga a' becsület nem átkozná is a' furcsaságot, a' fortélykodást, a' csalást, az ész se hagyja helyben; 's bizonyosan az legeszesb kereskedő, ki legbecsületesb is, mint nem különben az legjózanabb gazda 's az érti igazán ön, de kivált utóji hasznát, ki legjobb 's legliberalisabb földesúr egyszersmind. Gyapju 's egyéb contraktusokban, kivált pénz dolgában, hány semmirevaló viseli régi fényes nemzetiségnek nevét? Külföldi kereskedő, kit ide édesgetni kellett volna, hány van, ki nem mer hazánkba jönni többé, mert a' huszonötöt vagy egyéb becstelenséget, ő egyedül lévén 's ellene sok, alig kerülte el. — 'S ha van alacsony szolgálélek a' világon, annak czimje bizonyosan a' fegyvertelennek fegyverrel megtámadása, csak az uszít számos bünöstársakat egyedül lévőre, az tudná csak az alvónak szívébe döfni a' kést. — Átok legyen azok emlékezetén 's megvető gyűlölet jele, kik a' nemes magyar névre tetteik által illy szenny, illy mocskot hoztak. Ha a' forgolódó, piperés, pápaszemes 's a' t. ügyes, sokoldalu cosmopolita csalfa 's hazug, eltűrheti az ember; mert ugy látszik természetéhez illik; de mikor az egyszerű, nyíltképű, bátor tekintetű, férfias valódi Magyar nem olly igaz mint az arany, nem olly hű mint az anyai aggodalom, nem olly egyenes cselekedetű mint a' napsugár, 's nem olly nyíltszívű mint a' tavaszi hajnal, bizonyára csupa pökedelem 's természet csúfja!

Munkásságunk pedig kereskedés végett ugyan érde-
mel é említést? Tettünk e sokat productumink szaporítása

vagy azok javítása 's divatba hozása végett? Iparkodunk e felettébb más nemzetekkel összeköttetést keresni? 's a' t. Nem száradna e sokra minden productuma, ha azt házánál nem keresné a' zsidó? Más nemzetek milly fáradsággal keresik azonban kereskedési előmeneteleket, portékáik olcsóbbá 's jobbá tétele 's minden utak 's módok felkeresése által, mellyeken más hazákba csusztathassák javaikat? Brodiban, Lembergben, Odessában 's a' t. hány francia borkereskedő van? 's még Belgrádban is fekszik angol posztó, melly tán éppen azon juh gyapjából készült, melly onnan egypár mérföldnyire legelt csak? Fogjuk a' mappát! Nem különös? 'S hát megtetszés elnyerése végett hogy forgolódnak mások, midőn mi minden erővel azt akarjuk, hogy mindenkinek az tessen, 's az legyen kedves, a' mi nekünk látszik legjobbnak, leghelyesbnek. A' Francia azok izlése szerint készíti borait, kik jól megfizetik. — Az Angolnak erőset, a' déli Amerikainak sűrű vereset, min nekünk pezsgőt készít, — mi e' helyett a' vevőket oktatjuk, 's józanabb, azaz mi izlésünkre vinni akarjuk 's a' t. el is sül idővel tán philanthropiai tanácsunk, de borunk azonban ár nélkül a' pinczében! Édes - örömet akarunk aratni, de szántani, vetni nem. Az élet minden javaival bővelkedni nagyon is szívesen, de fáradozni, izzadni nem. Sok pedig mind ezen kereskedési munkásságot 's unalmat megvetéssel nézi, magát nemesbre szültnek véli, 's azért inkább büszke érzéssel — mintsem magának becsületes uton igyekezne többet keresni, ha helyezete arra való — némellykor az igazság Istennéje oltára előtt szemét behuntyja. —

A' ki semmiben sem szűkölködik, 's N i n c s miatt soha sem panaszkodik, annak rossz néven nem igen vehetni, ha soha se dolgozik, 's csak munkálatlan nézi a' világot, 's fűtyörészve merül el gondolatiban. 'S tán semmi szükségét sem érezvén, télen nyáron egy öltözetben, pipával, szűk eledellel, savanyu borral, 's néha hegedű keserves nótájával függetlenebb 's megeléged-

tebb, mint kinek mindene van. Tűrhetetlen ellenben azon mindennap százszor hallott panasz 'nincs jövedelmünk, nincs kereskedésünk, nincs pénzünk 's a' t. azon apathia 's tespedség mellett, melly soha nem enged azon módokhoz nyúlni 's azon utakra állni, mellyek által gazdaságunkat, kereskedésünket minden bizonnyal jó forgásba 's divatba hozhatnók, 's így jövedelmünk természetesen sokszorozna! Csak boszongodva szemlélhetni olyat, ki magán könnyen segíthetne, de nem segít.

Mind ezeken hogy lehet valamennyire ovosolni? Kölcsönös felvilágosítás, oktatás 's rávétel által, mellyekbül publicitas hozzájárultával folyni fog nemzeti bank felállítása, több 's jobb természet 's kivitel végett jutalom-tételek, 's mindenek felett a' Hitel szentsége.

'S itt vagyok megint a' réginél, 's annál a' mit már többször elmondtam! Béketűrésért 's engedelmért esedezem. Mindég csak egy harangra ütök igaz; de volna bár sok, kit mind arra, a' mi hazánk diszére hasznos, sőt szükséges, csekély tehetségem mellett is egyesíthetnék! mint a' falusi harang, habár törött is, összeseregíti a' jámbor községet Isten házába.

Kölcsönös felvilágosítás és oktatás előbb utóbb az igazságot úgy annyira kifejti, midőn annak fénye előtűnik, hogy az igazi jót és hasznost végre mindenki elfogadja, a' bal 's előítélet, tudatlanság 's hazugság serege ellenben pirulva vonul vissza 's olly rettegéssel kerüli a' valódit, mint bagoly 's denevér a' napsugárt. — Mi forrhat egy magányos főben tökéletességre, ha azt előisméret vagy közlés előbb nem világosítja fel, 's mindent el nem igazít, a' mi a' képzelet határtalan köriben veszi létét, él és számtalan ivadékra szakad! Mint a' szív csak kölcsönös szívbeli gerjedelem 's vonzódás által tárul ki a' szerelem mennyei érzetire, ugy az agyvelő is csak agyvelő által emelkedhetik lépcsőnkint olly erőre, melly gyakran, bár villámkint, az agyagba szorult halhatatlan lelket teljes fényében tünteti előnkbe.

És ugyan tagadhatni e, hogy szinte minden, a' mi az emberiség előmenetelét, hasznát, diszét 's a' t. esz-közölte, nem egyéb ' kölcsönös felvilágosítás és oktatás gyümölcsénél! 's azon találmányok, mellyeket az emberinem szinte minden ész segedelme nélkül vaktában lelt, mint az üveg, puskapor, nagyítócső 's a' t. milly haszonvehetlenségben maradtak volna közösülés 's későbbi vizsgálat 's javítás nélkül? A' szüntelen discussio szükséges tehát, azaz: hidegvérű, barátságos 's minden oldalu vizsgálás és tanácskozás, 's nem versengés, vagy olly nyomozás és viszongás, hol minden észrevétel, helyben nem hagyás, 's ellenzés a' helyett, hogy nagyobb figyelemre gerjesztne, csak keserít, a' vért nem kevésbbé savanyítja el, mint a' szemeket elhomályosítja, 's az értelmet úgy megzavarja, hogy végre csak önkényes 's indulatos tett foly belőle, a' józan 's okos cselekvésnek pedig sehol legkisebb jele sincs.

Discussio nélkül akármi újhoz kezdenek az emberek, egy fő akadályrul, melly törekedésik ellen szegezni fogja magát, mindég elfelejtkeznek, t. i. a' minden kezdetbül természetesen következő 'oppositiorul.,

Ha p. o. valaki vasutat állit, mit akar ő az által nyerni? ' javak szállítására kevesebbet akar kiadni, mint ezelőtt adott, vagy azon pénzt, mellyet eddig valaki más tett zsebibe, ezéntul maga zsebében akarja megtartani — vagy pedig jó baráti, rokoni, földiei 's felebarátjai zsebeiben, ha a' projectans philanthropos, 's nem a' maga hanem a' közjó elérése végett fáradozik 's törekedik, a' mi ritka. Szóval: ' ő némellyeknek positivus hasznát — nyerendőségét támadja meg, hogy némelly másoknak negativus hasznat — káratlanságot hajtson.

Már azok, kik szinte nemzetségrül nemzetségre fuvarozással keresték kenyerüket, 's az által gyarapodtak vagy gyarapodnak, valljon türedelemmel 's minden aggódás nélkül fogják e' azt nézni, ha valaki előáll, 's az ő hasznokat magáévá akarja tenni? Ez termé-

szet ellen volna. Minden a' mi megtámadtatik, rug, harap 's csip, akármi gyenge legyen is. 'S így azok se fogják hagyni azon vizet más malomra folyni, melly eddig az ő malmokat forgatta; hanem mindent el fognak követni, hogy az új malom felé egy csepp víz se menjen, 's hogy a' molnár szép malmával együtt gabna nélkül maradjon.

Más valaki nemzeti gyapju-sortírozást javasol, 's azt is tiszta philanthropismusbul, 's mit akar az által elérni? Hogy azon nagy summa, melly ideigóráig néhány kereskedők ládáiba csuszott, ezentul a' birtokosokéiban maradjon.

Már ennél a' gyapju-kereskedőkre nézve érzékenyebb megtámadás lehetetlen. 'S a' szörnyű megtámadásnak az iszonyú védelmezés 's véres háboru leg 's legtermészetesb 's kézzel foghatóbb következése.

'S ugyan fontoljuk meg hideg vérrel, minő kimenetelű lehet olly megvívás, hol egy részről a' tudatlan, gondatlan 's adósságokba merült termesztő, más részről pedig az ügyes, éjjel nappal fáradozó 's pénzes kereskedő áll! — A' legeltökélettebb akarattal sem lehet attul egy partie shakot nyerni, ki ahhoz jobban tud. — Minden enthusiasmus, török muzsika, tárogatósip, káromkodás, torzonborz vagy kipödört bajusz, zsinóros nadrág 's több eféle semmivé válik a' jól elkészült katona 's háborui mesterség előtt. Mindennek kell alap, 's a' nélkül a' legnagyobb fáradozás is sikertelen.

Egyéb új kezdetek éppen illyes ellenkezéseket szülnek, a' miből azonban nem az foly, hogy vasut, gyapju-sortírozás 's a' t. el volna tiltva tőlünk, koránt sem, hanem hogy minekelőtte azok órája ütött volna, olyanoknak kell még előbb lábra kapni, a' mik illy kezdeteknek legszükségeseb feneke. Nincs könnyebb faasztal készítésnél, de lehetetlen fa nélkül. Nincs könnyebb mint első emeletet építeni, de lehetetlen, minekelőtte a' földszini épület még nem kész.

Mai körülállásinkban a' kereskedőkkel megvívni akarni annyi volna, mint azzal birkozni kívánni, ki által meg van kötve kezünk, lábunk 's ki a' kötelet markában tartja. Sok kellene még 's igen sok van hátra tennivaló, míg illy viadalra kihivhatnók őket. Egyébaránt mindég jobb, ha kiki csak maga dolgánál marad, mert közönségesen nem boldogul a' kereskedő-gazda, mint csaknem mindég tenkre jut a' gazda-kereskedő.

'S ezen minden uj ellen bizonyosan támadó ellenzésnek számba nem vétele jobbadán mindég azon kis ok, mellyen a' tárgy fenakad, 's mellyet sokszor minden iparkodásunk mellett se tudunk feltalálni. Minekelőtte valami ujat kezdenénk tehát, ne felejtsük el soha, 's vegyük előre számba mind azt, a' mi hihetőleg magát ellenünk fogja szegezhetni.

A' nyílt tanácskozás 's értekezésnek célja pedig, 'vagy tökéletes felvilágosítás, hogy ez vagy amaz káros avagy lehetetlen, 's így annak elkerülése 's abban hagyása; vagy az egyetértés, 's egy cél elérése végett összesedett erő, ipar és munka, s így a' bizonyos siker. — Mennyit vitt már végbe soknak egyre célzó törekedése, nézzük a' historiát, nézzük a' mai időt, 's hozzuk abból a' matematikai következtést, hogy alig van valami, a' min jól elrendelt egyesület ne diadalmaskodhatna, 's hogy kereskedési akadályink, egy és más helyezeti fogyatkozásink eltűnnének, ha elszántan 's állhatatosan sokan akarnók azon egyet, 's éppen azt; 's hogy csak tőlünk függ egyetértés 's közmunkásság által uj mozgást, uj életet hozni kereskedésünkbe.

N E M Z E T I - B A N K.

A' jól elrendelt munka minden gyarapodás talpköve. 'S többet ér két ép tenyér 's egy jó balta valamely vad szigetben egy millió darab aranyból. A' nemzetek mai körülállásiban mindazáltal a' pénz a' munkával olly

szoros összeköttetésben áll, hogy majd egyik az ok vagy következés, majd a' másik; valamint az esőből gőz, köd, felhő lesz, 's azokbul megint eső, — ugy a' munkából pénz lesz, a' pénzből ismét munka. Kezeink vannak 's több henyélő kezeink, mint gondolnók, mellyek legnagyobb haszonvehetőségét részint a' hibás elrendeltetés, részint az elcsüggedés 's a' néhai kétségbeesés 'sikerrel fáradozhatni — gátolják, — 's így nekünk a' pénz az, a' mire leginkább szükségünk volna, 's ma azon ok, mellyből munka 's idővel több pénz következhetne. Ha mi jól elrendelt Nemzeti-Bankot állítanánk, annak éppen azon következése lenne, mintha bizonyos tőkét, mellyet külföldiek hoztak hazánkba, 5tel, legfeljebb 6tal 100tul vennénk kölcsön, nem félnénk hogy felmondják, 's minekutána ügyes haszonvétele által 9et, 10et keresnénk 100zal, lassankint megint lefizetnők tartozásunkat, 's az utóbbi nyereség zsebünkben maradna. — 'S nem világos, hogy sokkal kevesbbé volna veszedelmes, ha önmagunknak tartoznánk, mint idegeneknek?

Bizonyos, hogy egy magányos mesterember, akár-milly jól értse is művét, — vagy termesztő, bármi jó legyen is földje, nem igen gyarapodhat, vagy szinte nem is kezdheti el munkássági körét derekasan, az ő állapotjához szükséges tőke nélkül. Úgy egy nemzet se. 'S azon idomzatnak, melly a' pénz mennyisége 's emberi erő közt van, legközelebbeső egyenlősége birja az országot a' lehető legmagasb gyarapodásra. Hol igen sok a' pénz, ott ingadozás, 's úgy mint árvizekben ezer veszély — bankrott —; hol igen kevés, ott elakadás — mint mikor nyáron a' vizek kiapadnak — szegénység. Ezek a' véghatárok. 'S ha rossz közül választani kell, sokkal jobb az igen sok pénz következése, a' néhai bankrott t. i., mint az igen kevés pénzből származó elszegényülés; mert a' bankrott csak kevésen történik, midőn a' többi addig az élet minden javaiban 's kellemiben részesül; a' pénz hija azonban az egész

közönséget egyenlően nyomja. De ez még nem minden, 's még többet merek mondani, hogy t. i. a' bankrott általjában nem olly szerencsétlen következésű, mint a' lassankénti elszegényülés.

Ha teszem valakinek 1 millió az értéke, 5tel 100tul minden esztendőben költhet 50 ezret, 's ő, ha velem kezét fog, 'hogy t. i. vagyonosban éppen olly hiba keveset mint vagyontalanban sokat költeni, ' egész életmódját 50 ezres lábra fogja állítani. — De ő egyszerre 900 ezret vesz el, 's így marad 100 ezre. Mit fog tenni? fejbe löni magát, ha esztelen; ha pedig eszes, míngyárt másnap élte módját 5 ezres lábra tenni, 's kisebb körben tán az élet éppen mind azon kellemeit lassankint feltalálni, mellyekkel 50 ezres létében gyönyörködött. — Hogy van ellenben annak dolga, ki lassan szegényedik el, a' magyar birtokosnak tudniillik? Két, három esztendeig, minekutána maga ura lön, vagy tán 10, 15ig is egy pár ezerrel több kevesebb 50 ezernél jövedelme, 's így 50 ezres lábon él. De az idők viszontagsági által most jövedelme 30 ezerre, 's aztán 25re, 's megint 20 ezerre esik le 's így tovább. Ő nem tudja, és senki sem tudja, ugy marad e, nem e? 's a' kétség közt, régi embereit bocsássa é el szolgálatjából, falura költözzék e, szakács helyett szakácsnét tartson e, viasz helyett faggyut, ló helyett inkább lábait használja e 's a' t.? leforog az idő, 's ő elálmélkodva azt veszi végén észre, hogy mindenben szükkölködik, és szinte semminél kevesebbje van, 's hogy igazat mond a' számkivetett lantos:

' Donec eris felix 's a' t.

A' nagy veszedelmet 's a' sors óriási csapásit bátrabban kiállja sok, mint a' mindennapi kis sérelmeket, halk elaljasodást, 's mindenek felett a' kétest. Nekem legalább kellemesb.

Nemzeti-Bank által százszor több jót tennénk, mint kórházak 's egyéb illyetén gondviselő intézetek felállítása által; ámbár azoknak is magok sorában

valaha elő kell jőni 's lábra kapni. Mi jót teszünk azon gyermekkel, kit mindég tartogatunk, hogy el ne essék, 's jó szívüségbül ön lábai használásáru! végre elszoktatunk; 's ugyan mi jót teszünk felebarátink erkölcséire 's így szerencséire nézve, ha a' henyélést, korhelységet szinte megjutalmazzuk, 's a' koldulókat csak nem egy külön statusnak fogadjuk be? Tudom veszedelmes ezekrül szólni, mert sok érzelő, 's még több hypocrita, ki nyomorúnak soha nem adott egy garast is, igen is szívesen előáll a' szegények mellett 's olly hévvel fogja pártjokat, hogy az ellenkező rész, mellyhez magamat is számlálom, könnyen keménységgel 's keresztényi irgalom hijával vádoltatik. Nem mondom, hogy azon gyermeket, kit lába soha sem hordozhat, összerogyni engedjük; nem mondom, hogy felebarátinkat éhségnek, hidegnek 's az élet minden sanyarinak engedjük át 's a' t.; de vizsgáljuk őszintén koldulóink legnagyobb részét, nem önvétke vagy hibáji által jutott e mostani szomorú állapotjára, 's nem volna e kevésb más zsirján-élő, ha lelki kifejlődés 's testi ügyesség jókor elkerültetné eggyel 's mással a' korhelységet, betegséget, koplalást 's a' t. Ha éhesnek kenyeret adok, a' tett szép; de én sokkal szebbnek tartom: valakit olly helyzetbe állítani, hogy maga magának nem csak kenyeret, hanem még sültet is szerezhessen.

Mi pedig a' Nemzeti-Bank felállítását illeti, van ollyasokrul sok jó példa; 's más nemzeteknél jókat 's rosszakat is láthatunk, úgy hogy hazánkra illesztésében előre felszámíthatjuk: mit kell elfogadnunk, mitől óvakodnunk. Engedjük át ollyanoknak a' javaslat-tételt, kik a' dolog praxisát érthetik 's értik, 's kiknek a' tárgy jó sikerébül valamelly hasznok is van, legyen az erkölcsi, legyen pénzbeli. Haszonkeresés nélkül nem történik semmi a' világon, úgy mint lehetetlen okozatot vagy követkeezést képzeni ok nélkül, csak-hogy egyik pénzbeli haszon, másik becsület, harmadik

halhatatlan név, megint más menyecske vagy éppen mennyország után vágy. 'S így magyar vér Magyarország hasznáért bizonyosan legsebesebben dobog 's legmelegebben is.

Ezen tárgyat mindazáltal csak kevés szóval kívántam említeni 's igen röviden érinteni, mert annyi jó, derekas és világos, viszont annyi hiányos, zavar és homályos írás jelent meg már a' felül, hogy kiki maga választhat azokból magának tetszése 's önbelátása szerint. Soha se hiszem, hogy kirekesztőleg recipe segítségével jóízű ebédet lehessen főzni, de ahhoz tanult szakács kell, ki már sokat főzött, sütött, pirított. Ugy nem hiszem soha, hogy tisztán könyv szerint érteni lehessen Bank-felállításhoz, gazdaság-folytatáshoz, kereskedés-vitelhez; hanem arrul is sokat kell gondolkodni, 's az egésznek jól ki kell főzve lenni előbb a' főben, hogysem mi ezen tudományok igazi hasznát vehetnők, az ország pedig éppen úgy szedhetné a' mi szolgálatink vagy beleavatkozásink gyümölcsét.

TÖBB 'S JOBB TERMESZTÉS 'S KIVITEL
VÉGETT JUTALOMTÉTELEK.

Függjön a' vitéz mellén kereszt, mint annak, ki toga clarissimus; ékesitse régi nemzetségűt kamaráskulcs, más érdemest hosszú titulus; — örüljön ellenben a' gazda kora fáradozásiért haszonnak, 's legyen ládája, mint a' kereskedőé teli; a' tudományokban merült, a' haza 's hazafiai előmenetelén törekedő lelje belsejében a' megelégedést 's a' t. szóval, minden a' ki tisztében becsületesen 's derekasan jár el, nyerje fáradozási díját.

Jutalomnak erkölcsi világban olly következése van, mint hypomoklionnak mechanikában. Itt egy fonttal 100 mázsát emelhetni, ott egy pár vitézi érdemkereszt, gombon lóggó egy két arany vagy ezüst tallér sokszor

egy nyert csatának nem is gyanított, de tán valódi oka; egy nevezet, egy megjegyzés néha legszebb tettek forrása; úgy egy pár pénzbeli díj 's pár száz aranyka legnagyobb iparkodás, munkásság 's mozgásnak kútfeje 's a' t.

A' Szövetséges országok, Gallia, de kivált Britannia földművelési, művészi 's kereskedési összeköttetései valóban olly lánczolatához hasonlíthatók, mellynek egy karikája 'mesterséges pénz, másik 'jutalom. 'S milly hasznos, sőt szinte mágusi következtetésű ez az emberi észnek olly nagy díszére való rendelkezés, azt inkább látni kell, mint olvasni vagy tőlem hallani; a' mit mindenkinek szívből tanácslok. Nálunk 10 ftnek bece csak mindenkor 10 ft. 's némellykor annyi se, mert ha szinte zsebünkben nincs, tán csak nehezen vagy éppen nem juthatunk hozzá, 's így csak álomban miénk, mint sokszor a' tündérkirály legkisebb leánya, 's nem valóságban. Britanniában 1 font sterling szinte mindég annyi, sőt sokszor ügyes elrendelés által 2, 3, 4 annyit ér 's annyi életjavakat 's kellemet szerezhet az a' kié, mint mesterséges elintézés nélkül 2, 3, 4 fonttal tehetne csak. Ez igen furcsa, igaz; de theoriája ollyan, mint mondtam, praxisa pedig a' theoriának pontosan megfelel. — Kinek nálunk 1 millió értéke van, az csak egy milliót bír, 's ezen somma csak annyi esztendei munkát fog okozni, a' mennyit 40, 50, 60 ezerért — ahogyan kamatol tudniillik a' tőke — vihetni végbe. Britanniában 1 millió nem ritkán 100, 200 ezret érő munkát okoz esztendőnkint. 'S itt fekszik azon csudálatos rugó, melly olly rendkívüli mozgást 's elevenséget hoz Britannia minden intézeteibe, midőn nálunk azt gondolná az ember, hogy földművelésünk 's kereskedésünk forrása 's erei befagytak, 's hogy mi nem annyira élünk, mint tengünk.

Tudom az Olvasó azon varázs-rugót, mellyről szólok, ismérni kívánja, 's bizonyosan minden figyelmet is érdemel. Tekintse meg az angol Parliament, a' fran-

czia Kamarák, az éjszakamerikai Congressus discussióit; nézze az ujságokat, olvassa a' mi e' tárgyul iratott, fogadom, mingyárt fel fogja találni. Én mind ezeket magyarra nem fordíthatom, kár is volna sajátságokbul valamit leróni. Eleget teszek, úgy gondolom, kötelességemnek, ha figyelmet gerjesztek 's útmutatást adok. Eléri egyedül is az ügyes 's gondolkodó utazó azon helyeket, mellyek vizsgálati 's vándorlási célja, nem szorul idegen főre, ki helyette gondolkodjék, vagy idegen kézre, ki őtet vezesse.

Egy két jutalom több száz ökröt hizlal, számos lovat tenyészt 's hoz gyepre, temérdek javakat állít elő, indít 's tart mozgásban 's a' t. De csak úgy lehet varázs következése, ha állandó, mert foganatja első esztendőekben olly csekély, hogy alig vehetni észre, 's csak idő birhatja igazi sikerre, 's így az ideig-óraigvalónak haszna nem nagyobb 's állandóbb, mint azon fák léte, mellyek ünneplésre vágatnak le 's gyökér nélkül zöldülnek néhány óráig, de aztán örökre elhervadnak; midőn azonban a' magbul eredett nemesb fák első esztendőekben alig hagyják el a' föld színét, de annál szebben 's hosszasabban virítnak századokon keresztül. Igaz, hogy kitett jutalmak által csak a' szerencsés és ügyes lehet nyertes, a' többi nem; de ez elegendő, mint a' tapasztalás mutatja, az előmozdítandó tárgyakba éppen olly elevenséget 's életet hozni, mintha kiki bizonyosan lenne nyertes. A' mélyebb emberisméret ennek természetes voltát theoriában is egészen felvilágosítja, mert ki nem bizik többet maga eszében 's ügyességében, 's ki nem próbálja meg a' szerencse nyájasságát, bármí sokszor fordított is azon hűtelen neki hátat? 'S azon forró kívánsábul annyit nyerni, úgy gazdagodni mint a' szomszéd, egy ki nem mondható közipar, serénység 's munkásság terjed el, mellynek megint a' soknak 's jobbnak kiállítása, 's ennek a' felesleg matematikai következése; úgy hogy a' sok munka, iparkodás 's veríték, ha elvétí is a' célzt, minden

esetre számos jót, hasznost 's becsest állít elő. 'S így ezen mesterséges rugó, melly mindent mozgásba hoz, igazi Istenáldás. —

Egy vén gazda az élettől — tudjuk az allegoriát — így bucsuzott el: "Fiaim csak egy mezőt hagyok nektek, de kincset rejt, keressétek., — Ezt ezek betűszerint vevék, 's keresék a' föld gyomrában sok ideig éjjel nappal, de rá nem akadván, utóljára buzával vetették be, melly a' feldult 's porhanyu földben olly jól fizetett, hogy az apjuk jövendölte kincset benne végre megelégek, 's csak akkor juta eszekbe a' jövendölés igazi értelme. A' papirospénz, bank, jutalmak éppen illy foganatuak; azon különbséggel, hogy általok ollykor magát a' kincset is megtalálhatni. Minden a' mi a' munkásságot neveli, hasznos; legyen azon ok való, remény vagy szükség, ezen utólsó pedig legyen természetes vagy mesterséges. Háborúnak, tűznek azért nincs olly igen szomorú következése, mint gondolni kellene, mert háboruban, tűz után kiki sokszorozva munkálkodik. Mennyire nem nevelte sok erőműv 's azóra tökéletességét a' Perpetuum Mobile — örök mozgony — feltalálására fordított fáradság 's törekedés! A' fő cél ugyan elhibáztatott, de a' nem is gyanított találmányok bőven jutalmazták a' munkát.

A' jutalmakkal ezen felül valamelly nyilvános 's közönséges megbecsülés is van összekapcsolva, a' mi nem kevéssé neveli bajokat, mert a' minden dicséret nélküli állhatatos fáradozás éppen olly ritka, mint a' tanítlan erény, melly csak kiválasztott lények sajátja. 'S ki olly független 's erős lelkű, ki olly felemelkedett az örökkévaló Jóhoz, hogy az élet sok pillanatában elkeseredett vagy törött szive ne aggódnék hív barát, hű szerelem, gyámol 's részvevő karjai közé? Ne kívánjuk, hogy mindenki a' szépet, jót 's nemest csak valódi önbecsiért tegye, hanem dicsérjük, jutalmazzuk a' deréket, 's fűzzünk koszorut hív polgártársink homlokára. 's hánva nyugodjon érdememlék alatt. Így a'

korán kelő dolgos gazda, 's a' gondos ügyes kereskedő is találhassa haszna mellett a' közdicséretet 's hazafiai tapsát.

'S több évek lefolytával mennyire különböző folyamatot szül azon tárgy, mellynek kifejtésén csak egy két szoba-bölcs 's néhány fizetett ember töltötte idejét; vagy mellynek felvilágosításán a' közönségnek, úgy szólván, egész észbeli massája munkálódott 's fáradozott. Törpét, vagy óriásit! Sokaságnak legfőbb ingere a' nyereség és taps, szóval az örökké fenálló 's bizonyos jutalom; melly mint minden egyéb gazdasági 's kereskedési tárgy a'

HITEL SZENTSÉGÉN ALAPUL.

Mit ér a' kölcsönös felvilágosítás, ha csalfa szív 's hamis datum csúsz a' tanács közé? Mit a' bank bizonyosság, mit a' jutalom állandóság nélkül? Csak a' Hitel teheti varázsokat, melly ha ketté törik, az áldás könnyen átokká válhat. — A' Hitel védangyala pedig 's fényes napsugára a' 'publicitas — nyilvánosság. —

MIT KELL TENNI

'S MIN KELL KEZDENI?

Mind annak, a' mit eddig néhol rendetlenül, itt ott hiányosan, sok helyen pedig hosszasan 's tán unalmasan is adtam elő, essentiája az: hogy alap nélkül tartósan nem állhat semmi 's kizárólag csak azon tárgyat birhatjuk igazi sikerre, mellyet természetes vagy matematikai renddel — a' mi nálam egy — kezdünk 's folytatunk.

Ezen igen egyszerű az eddig előadottnak philosophiája; 's olly egyszerű, meg kell vallani, 's valódisága olly isméretes, hogy sok méltán azt mondhatná: "minek illyessel, a' mit kiki tud, megint előállani", de én nem is hirdetem ezen elismert igazságot új tálmánynak, mert igen is jól tudom, hogy mindenkinek ajkán forog; de csak azt bátorkodom állítani, hogy szinte mindég is egyedül az emberek ajkai közt marad 's csak ritkán használtatik valóságosan; más szavakkal 'hogy a' világon igen sok tárgy alaptalan 's talpköve csak képzelet 's levegő, 's hogy csak ritkán kezdenek valamelly dolgot 's munkát a' legmélyebb sarkalatnál, azaz jó véginél, természeti vagy mathesisi rend szerint.

Gondoljuk át a' mondottat vigyázattal 's részrehajlás nélkül, tüstént előnkbe ötlük: 'hogy szinte minden tetteinkben a' természeti rendet mindég meg akarjuk előzni. A' nagyobb rész előbb költi jüvedelmét, mint zsebiben van; a' serdülő úgy veszi creje hasznát, mint a' férfit; a' tanuló tanít; 's a' t. Viss-

gáljuk a' világ történetit messzebbreül közelebbreül, magas 's alacsony helyezettetésben, 's nem fogjuk tagadhatni, hogy némelly uralkodó legszentebb szándékából eredt czél azért nem gyökerezhetett, mert a' nép, a' sokaság elfogadására még nem volt megérve; hogy mindenütt látunk összebomlani kezdeteket, ujakat mathesisi rend hija miatt.

Mint nevetnénk illy heszéden: "Szomszéd uram, én nem tudom mi oka, buzám éppen nem termett 's földem olly jó, hogy annál jobbat ugyancsak keresni kell, a' mag pedig, melyet veték, olly tiszta volt — hiszen még magunk szedtük belőle ki a' konkolyt — én soha sem tudom, mi lett belőle — nem tudná e kend?" 'A' szél hordta el édes földim, hisz még nem is szántott alája kend 's hogy a' mennykőbe is gondolhatta, hogy lesz valami belőle.' — Illyen cselekvő mód pedig nem ritka, sőt olly közönséges, hogy azon nem bámulhatni eleget, de némelly tárgyak vitele messzebb fekszik tőlünk mint a' buzatermesztés, és sokan köztünk igen rövid-látásuak.

Kiki érzi 's tudja, hogy valamelly helyen áll 's nem kételkedik a' Pesti hid 222 ölnyi 4 lábnyi hosszáján, kivált ha maga mérte meg. Már olly hely messzeségének tudására, hová nem léphetni, tudomány kell; de középszerű ész is átlátja 's eltökélve hiszi, hogy egy távol pont messzeségét tudhatni, ha más két pontnak egymáshoz mésszesége előttünk isméretes; 's a' csillagász még a' planeták távolságát is tudja, nap és holdfogyatkozásokat 's a' t. jövődől századokra előre 's ma ezeken senki sem csudálkozik többé. — Erkölcsi dolgokban bizonyosan nem igen különböző az eset, csak hogy 'hozá még jó kulcsunk nincs, vagy a' jelent nem láthatjuk olly világosan minden ágai 's gyökereivel, hogy néminemüképen következtetést, azaz a' jövődőt láthatnók. Itt is kiki érzi, hogy él 's kellemes vagy kellemetlen érzelmek ringatják, kinozzák — 's mindenki képes előre látni, hogy hosszú bört után

ehes, munka 's tartós ébredés után álmos, — sok borital után mámoros 's a' t. fog lenni. Távolsabb combinatiókra már tudomány kell, pedig olly tudomány, melly az előttünk fekvő tárgyat a' lehető legnagyobb világosságra hozza, úgy hogy annak mai mibenlétét annyira ismerjük, hogy bizonyos vagy igen hihető következtetést előre tudhassuk. A' thema 's ellenzés azon két pont, ha az előrelátást összehasonlítjuk a' földméréssel, melyekről közelebb vagy messzebb elhatározhatni a' harmadik pontot 'a' j ö v e n d ő t.

Meg kell isméri, ezen tudomány, mellynek eddig neve sincs, gyermekkorában van még; de nem ellenkezik ítélő tehetségünkkel annak valaha most tán még nem is gyanított csudálatos kifejlendhetése. Ujabb időkben e' nevetlen tudomány, mellynek létét sok ember nem is sejdíti, ámbár maga is józanul combinál egyet 's mást előre — mint egykor a' legbölcsebb se képzelé, hogy a' föld kerek 's maga tengelye körül forog, noha rajta volt — olly előmeneteleket tön, hogy annak utóbbi még nagyobb haladásán nem is kételkedhetni, mert mi áll mozdulatlan a' világon? 'S éppen úgy mint a' földmérés 's csillagászat csak lassan lassan fejlődtek ki mostani tökéletesb létekre, de ma már száraz és csálhatatlan számolás 's mechanikai szerszámok által folytattnak: úgy a' földművelés, gazdaság, kereskedelem, pénz dolga, nemzeti gyarapodás is 's a' t. csak lassan bontakoztak ki, de már valamelly bizonyos elvekre — principiumokra — állítottak, 's ma tapasztalás 's hasonlítás által felvilágosított tudományok segítségével jó formán 's elég bizonyosan tudjuk előre mondani: milly következtetést szül p. o. a' legelők felosztása, papiros-pénz, bank, jutalmak 's a' t. 'S mi ebben szerencsénkre Smithnél, Youngnál, Pittnél, Baringnél későbbek vagyunk, mint Herschel is csak Kopernicus 's Galilei fáradozásin emelheté vizsgálattit 's tudományt olly magasra. Mi mások utánzásában minden veszélytől menttek vagyunk mert ha-

talmunkban áll mások századi tapasztalásit sajátinkká tenni.

Ehez, mint már mondtam 's még százszor mondani szeretném, szükséges 'helyezetünk 's körülményink tökéletes ismerete, tudomány mind hazánkrul mind külföldrül 's végre a' józan összehasonlításbul szerkesztett systemák életbe-hozása.

Ezen most említettekre támasztván okoskodásimat, a' Hitel hiját tartom azon oknak: 'hogya a' magyar birtokos szegényebb, mint birtokához képest lennie kellene, 's magát nem bírja olly jól, mint körülményi engednék; hogy mezeit a' jó gazda nem viheti a' lehető legmagasb virágzásra; 's végre hogy Magyarországnak kereskedése nincs. 'S így a' Hitelt, Cambio-mercantile Just — váltó-kereskedési törvényt — gondolom 's hiszem azon talpkőnek, mellyen földművelési 's kereskedési gyarapodásunk, egy szóval 'utóbbi felemelkedésünk 's boldogulásunk alapulhat. Ezen Hitelnél pedig még mélyebben fekszik:

A' HITEL TÁGOSB ÉRTELEMBEN.

Tudniillik: 'hinni 's hihetni egymásnak.' A' Hit azon láncz, mellyel az emberiség össze van kapcsolva a' Mindenhatóval; a' szó szentsége köti az uralkodót elválhatlanul hív jobbagyihoz, 's ezek tántoríthatatlan hivsége alkotja a' thronus rendíthetetlen erejét. Az igaz szó kutfeje a' házassági boldogság, valódi becsület 's cselekvények egyenességének 's így minden szerencsének.

A' Hit olly part, mellyre végre még az is elérkezik, ki annak hazájában soha sem is lakott 's rossz tettei 's bűnei őtet inkább az élet fürgetegei közt tartották, hol szédítő örömek, kincsek 's ál magasztalásokba merülve még az is nyughatik eltompulva egy darabig, kinek lélekismérete nem tiszta, de kinek annál keserűbb egykori felébredése!

Boldogak, kiket nem nyavala, testi gyengeség vagy haláltuli rettegés kinszerit végre térden csuszni a' kereszthez, hanem kik már éltek legszebb éveiben, midőn fiatalság, egészség 's jólét érzése szinte halhatatlanság előörömeivel tölti be őket, ha már akkor, mondom, önkényt, szeretetbül a' legfőbb Jóhoz emelték fel lelkeket a' Legtökéletesbhez 's ha nem csak szóval, hanem tetteik által is gyakorlák Vallások igazi értelmét 's nem csak a' közel veszély inditá őket Istenimádásra, hanem minden nemesb és szebb gerjedelem 's azon ki nem magyarázható belső aggódás, melyet minden tiszta szívű ember érez magában, 'halhatatlan részinek minden alacsony 's ocsmány indulatoktól megszabadítása végett.' 'S nem tölti e be, ha a' természet minden egyéb csudáirul hallgatunk is, csak egy csillogos éj csende 's harmoniája lelkünket édesen a' legszebb reményekkel egy következő jobb létrül 's magasb emelkedésünkrül; 's nem ellenkezik e még mostani eszünkkel is, ha az egész mindenség tökéletes rendét csudáljuk, annak elgondolása, hogy 'a' tanútlan erény örökön örökké rejtekben maradna 's minden időre szinte veszítve lenne? A' hős tette, ki magát elszánja és számosak élete megmentése végett maga alatt a' puskaportárt fellobbantja 's hazájaért hal, örökké fenmarad. — Azon fáradozásoknak, mellyekkel a' hív hazafi éjenként foglalatoskodik, se vagyonát, se idejét, se egészséget a' közjó előmozdítása végett nem kímélvén, midőn tán hazafiai azért még sárral is dobálják — vagy azon jótévő felebarát csendes munkálódásinak, mellyek által az ügyefogyott 's szívetörött nyomorultnak enyhítést, a' kétségbeesettnek lélekerőt ad, bizonyosan van tanúja 's valahára azok legtisztább fényben ragyogni fognak. 'S gondoljuk? hogy mind azon szép diadalmak, mellyeket sokszor négy fal közt az erény a' legbájosabb csábokon nyer, mind azon néma aggodalmak, mellyek vajmi sok tiszta lényt — kik egy gyűlölt férj karjai

közt az élet ki nem mondható kinjait elszánással hiven türik, midőn szívek egy másért remeg — idő előtt sirba terítnek, örökön örökké, minden jel 's jutalom nélkül felejtésbe fognak merülni? 'S hány bajnok dült oda élő bizonyosság nélkül a' vérengző mezőn, hány vitéz csontját fedi néma föld 's a' mennyei gerjedelemről hallgat, melly a' deréket pillantatig isteni erőre emelé? Hány viradás leli a' fáradozó hazafit nem is gyanított nehéz munkája mellett, midőn azt szinte napköltekor végzi? Mennyi áldozat foly le tanu nélkül a' feledék határtalan tengerébe? 'S hány haldokló áldja utolsó nehéz vonaglatiban a' hű barátot, ki éjenként ápolgatja a' szerencsétlent 's nyugalmat és lelki békét piheg reá végpillantatiban is a' nélkül, hogy töredező szava hallatnék? 'S hány tiszta kebel imádja éjféli csendben térdre borulva irgalmas Istenét, hogy a' bűnös szerelem sulya gyenge szívét ne repessze el? Azonban a' mit éjjeli setétség fed, nem hozza világra napsugár mindenkor azonnal.

De illy áldozatok, illy tettek csak szemeink előtt vonulnak el. Lakhelyek dicsőbb, mint a' millyent a' szív legszentebb ömledési sejdithetnének; 's hazájok mentt a' guny 's irigység legkeserűbb tajtékátul — 's élni fognak és fenmaradni még akkor is midőn magyar hazánkrul, de még csillagunkrul sem lesz többé semmi nyom. 'S a' természet szörnyű hazugság volna, az egész egyetem csuf mystificatio; haza-szeretet, anyai könyek, szerelem, barátság iszonyu tréfa, ha ez másképp lehetne. 'S kételkedhetünk e? Mi szép egy nyári reggel, mi remek egy virágzó asszonyi lény — 's az agyagban, melly olly kevés idejü, mi tökéletes már az irány 's idomzat? Mi nagynak 's milly felette tökéletesnek kell a' harmoniának még a' lelkekben lenni? Midőn egy szép hajnal bibora, egy ártatlan hölgy képe olly tiszta és igaz, hogy képzelhetünk a' lelkivilág egybehangzásában hazugságot, mystificációt?

A' szó szentsége azon bíró, melly uralkodó és nép közt itél, 's ha az egyszer megsemmisül, hijába szól a' törvény 's minden társasági rend és szerencsének vége. A' szó szentsége uralkodóban az, a' mi Istenben a' legszebb tökéletesség: 'az örökkévaló legfőbb igazság, 's valamint vallás és hit a' legvadabb embert is összekapcsolja a' Mindenhatóval, szintugy köti hivség 's engedelmesség a' polgárt igaz urához. 'S nem valódi szón alapul e házások közt a' szerencse? mert milly becse van olly hűségnek, mellyet őrzeni kell? 'S nem igazság tart e elváhatlanul barátot baráthoz 's hazafiakat, akármi magas vagy alacsony helyzetűek legyenek is, egymáshoz?

De mind ezen szép tulajdonoknak nincs e mélyebb forrása 's honnan származnak?

POLGÁRI ERÉNYBÜL.

'S ime már megint mélyebbre ereszkedtünk! Nem teszük most már hegyek meredeki, folyók mélységi, tengerek szélessége, várak erőssége a' haza valódi erejét 's bátorságát. Nem teszi azt az alkotmányok szabadabb vagy függőbb léte; az most már csupán azon emberektől függ, kik az országot lakják.

Bár mi szerencsétlen helyzetetésű legyen is az ország, bár milly lánczok által legyen is lebilincselve a' nemzet, előbb utóbb még is szabadabb létre vív, ha lakosiban a' polgári erény tiszta vére buzog. 'S viszont akármitlyen boldog fekvésű legyen is egy ország, bár milly szabadságokkal birjanak is lakosi, lassan lassan még is rabigába görbed, ha romlott a' tiszta erkölcs 's polgári erény nem fénylik többé!

De a' polgári erény igazi 's tökéletes értelmét nem ismeri mindenki, és sok azért nem találja fel soha, mert igen is távol keresi, midőn olly közel van hozzá, hogy azt a' parasztember, ugy mint a' legmagasb polczu minden pillantatban feltalálhatja 's gyako-

rolhatja is. A' legnagyobb felekezeti csak hiuságból jó polgár 's csak ott heves hazafi, hol közel a' tanu 's bizonyos a' taps. Egy rész felemelkedésre vágy, másik popularitást hajhász, 's egyik a' másik szemire veti gyengeségét 's önhibáját erénynek tartja. Ki ur akar lenni, képzelete szerint csak rendfentartás, anarchiaelmellőzés végett 's hogy parancsai körét nagyobbítsa, forog, kérkedik, izzad 's haladása kedviért előszobákban unalommal tengeti napjait, és sokszor, mint Aristippos, térden esedez, de nem másokért, hanem magáért; ki pedig a' nép bábja kíván lenni, azzal csalja magát, hogy ő a' 'régi jó fentartása végett, hogy a' nemzeti szellem 's drága szabadság éljen, áldozza fel magát; midőn nem is tudja, mi a' szabadság 's a' korlátlanyságot, betyárságot tartja annak 's a' nemzet palladiumát nem ritkán kirekesztőleg magyar tánczra és zsinóros nadrágra állítja. Mind a' két rész dicséretet 's hasznót vadász; csak hogy egyiknek az udvari tömjén kellemesb, másiknak pedig a' popularis illat; cselekvények azonban egyenlőn zavaros 's tisztátlan forrásból fakad, csak hogy izlések különböző. Fényleni soknak legfőbb célja, nem — használni. —

A' polgári erény valódi értelmében nem illyeket szül, de a' kötelességek teljesítésének kutfeje 's nem egyéb mint 'anyaföldhez 's honiakhoz vonzódo szerepet 's az uralkodóhoz viseltető hívség tartalma'. Czimje nem alacsony hizelkedés 's határtalan dicséret; egekbe nem emeli a' halandót 's mint Istent térden nem imád senkit; nyelve szemérmes, de férfiúi, bátor szózatú, fő tulajdona: 'törvényes urát, — hazáját, földieit legjobb tehetsége 's ereje szerint szolgálni.' — A' becsületes férfiú mindenkinek megadja az övét, 's a' másé elvételét szintugy gyűlöli, mint önmaga jusáru könnyen nem mond le, sőt azt védeni tudja. 'S bizunk e olly katonában 's valljon legény lesz e csatában, ki előjárójátul megérdemlett 's hiven megszolgált zsoldját minden ok nélkül levonatni engedi a' nélkül

hogyan és mód szerint annak idejében szót ne tegyen róla? 'S olly királyok valljon fénylenek e historiában, érdemlettek e olly magas helyezettést, kik legszen-
tebb jusaikról, ha kinszerítve is, lemondtak 's koronaikat emberül védelmezni nem tudták. 'Legyen leg-
főbb tisztelet Isten után Királyé' polgár maradjon maga körében 's teljesítse, mire alkotva van, hiven;
ellenben a' legkisebb is örüljön bátran 's háborgatás nélkül a' sors ajándékinak, vagy veritéke szerzemé-
nyinek.

De minekelőtte magasbra emelkedhetik az ember 's tulajdoni kifejlődhetnek 's a' polgári vagy nemzeti erény mélyebb gyökereket verhet, mindennek előtt szükséges, 'hogyan legyen

N E M Z E T I S É G.

Mert 'lenni kell előbb 's csak aztán lehet jóra, derékre, erényesre kifejlteni. Szintugy mint a' határtalan csillagvilágban minden vagy nagyobb vagy kisebb részekre szakad 's magában egy egészt alkot; 'napok, planeták 's a' mit nem látunk, ugy lefelé a' legkisebb is részekre oszlik 's megint egy egészszé összesedik: csep, gyümölcs, a' legkicsinyebb férgek oeconomiaja. Ez a' természet rende. A' részek támadnak, mulnak, minden forogva mozog

egymást

Váltja örök romlás 's teremtés;

ujbul vén, vénbül uj lesz — 's csak az egyetem örök. Ugy az ember akárminly vad állapotu legyen is, társalkodik 's az egész emberiném nemzetekre, nemzetségekre, házastársakra ágzik. 'S éppen az, a' mi lélektelen testekben 'attractio, repulsio, az a' nemzettekben 'a' hon szeretete 's védelme. Mélyebben fekszik azért lélkünkben, mint sokan gondolnák, azon ki nem mondható édes aggodalom, melly anyaföldünk-
höz vonz 's melly a' 'halandó port félistenné magasít-

hatja, 's lelki rothanat jele, hol a' természet ezen szent törvényi ki vannak már dörzsölve. 'S nem különben, mint a' kiegésző üstökcsillag iszonyu forgásában se határt se utat nem tart, de mint átok a' végtelen üregben maga magát emészti 's napsystemákat rendit meg, úgy bolyong czél 's törvény nélkül a' hazátlan, hiv jobbagyokat csábit el, megelégedett polgárba nyugtalan bizalmatlanságot önt 's végre maga kétségbe esvén, nem ritkán önkezivel végzi örömtelen éltét. 'S mind ezek után hány dicsekedik még is azzal, 'hogy Cosmopolita!!! Gyengeség, hiba halandótul elválhatlan, de azokkal kérkedni az elromlottság legmélyebb lépcsője; hol a' szemérem eltűnt, ott az élet minden bájainak vége. Szerencsére sok ollyast beszél, a' mit maga sem ért 's ollyannal dicsekedik, a' mi gyalázatjára válik. A' Cosmopolita tágasb szivünek tartja magát 's így jobbnak mint másokat. Ő minden ember-társit hordozza szívében, midőn a' patriota főképen csak hazafiait. Ő magasb értelmünek képzi magát, mert minden régi szokáson, bévett ítéleten áthág, egyszerre keresztény, török, atheista lehet 's chamaeleoni ügyességgel szabhatja magát a' körülállásokhoz, a' hasznoshoz. — De illy tehetség átermészet 's többnyire igen sok vagy bal tudománynak éretlen és savanyu gyümölcse 's az emberbül, ki minden sajátságát elveszti, olly csufot tesz, mint nevetséges a' szelid farkas 's kacajra méltó a' lánczon idomtalanul tánczoló medve 's csuf a' legvékonyabb vesszőtül is rettegő kalitkás oroszlán.

Milly szomoru sors 'öntagjainak egymásutáni lassu sorvadását nyilván érzeni 's az életerő fogatkozását naprul napra csalhatlanabbul észrevenni — 's ennél csak annak kinja lehet még fájdalmasb, ki kénytelen átlátni, hogy ő egy rothadó nemzet tagja; mert százszor könnyebb testi mint lelki aljasodást szenvedni. Hol pedig a' nemzetiség semmivé vált, hol a' lakosok elkorcsosodtak, vagy hol a' nemzeti szellem és sajátság

hiábavalóságokon, gyermeki bábokon alapul már, ott, ha a' sokaság vakságában nem is gyanítja, keserű, de csalhatatlan tekintettel nézi a' gondba merült hazafi, mikép folydogál le szemenkint a' hátramaradt kevés fővény a' nemzet életórája üvegszelenczéjébe. —

Ha nemzeteket egyes személyekkel hasonlítunk össze, akkor a' nemzetiség nem egyéb, mint rokonok közti szeretet, barátság 's a' familiabeli becsület fen-tartását eszközölő ébredés; ha pedig mélyebben tekint-jük, mint előbb érintém, 'akkor az emberi lény minden ereibe 's lelke legbelsőbb rejtekibe szőtt természeti tulajdon, melyet az önbecs megsemmisítése nélkül szinte olly lehetetlen kiirtani, mint bizonyos, hogy a' sziv-kiszakíttatása után világunkon többé élni nem lehet. 'S ha a' világ történetit vizsgáljuk, nem áll e a' nemzetiség legszebb fényében mint azon szent va-rázserő, melly valaha Marathon mezeit dicsőíté 's Thermopyle kőszirteit legnemesb vérrel pirosítá; 's nem érezzük e, hogy futja át velőnk közepét valami édes érzelem, melly egész létünket előzőnli, ha kérdés forog magyar honunk disze 's boldogsága felől?

Boldogak mi, hogy köztünk inkább a' fiatalság jelei 's hibái láthatók 's hogy még távol tőlünk a' vén-ség 's koporsó! mert azon gyávák 's elfajultak, kiknek száma, tagadni nem lehet, elég nagy 's kik midőn ezeket olvassák, tán kaczagnak 's gunyolnak, mit árthatnak nemzetiségünknek 's hogy gátolhatják annak szebb 's tökéletesb kifejlődését? Nem kell attul félni. Ők csak olyanok, mint ama' hasztalan félénk katonák, kik mindég rosszat jövendőlnek, a' legkisebb veszély-nél szaladásnak erednek 's olly messze távoznak, hogy alig éri el őket a' hír, hogy nélkülök is kiküz-dék a' csatát — 's aztán béke idején legtöbb szó szájokban.

A' mi nem önhaszon szomjából, hanem tiszta szándékbul ered, 's a' mi igazán szép, ámbár sok aka-dállyal küzd is eleinte, előbb utóbb még is minden

bizonynal méltatásra, pártfogókra talál; mint az igazság, bár mi nagyon sértené is fényes előtünésekor némellynek szeméit, végre a' szántóvető ember kalibáját úgy meglakja, mint ahogy tanácsban ül 's bátran tartózkodik márvány palotákban.

Igaz hogy hazánk most nem igen van divatban, 's a' külföld alig tudja, hogy vagyunk. Mintha valami kut fenekén ülnénk, se lelki, se testi productumunknak nincs hire. Igaz hogy sok, émedygető hízelkedési 's határnélküli harsány magasztalási által nekünk, minden jó szándéka mellett is, több kárt okozott, mint legdühösb ellenségünk minden ügyességével tehetett volna. Igaz hogy sok, annyi káposzta, juhászbunda 's pipaszagot 's több efelét kevert nemzeti szellemünkbe, hogy a' gyengébb rész egy ideig szinte szégyenlé a' magyarságot 's jobb izlésűnek 's palléroztabbnak tartá magát, ha külföldieskedett. A' mit igen természetesnek látok, 's megint azt tanácslom, inkább magunkban keressük a' hibát, mert minden hazafiságunk mellett se tapsolhatunk bizony, teszem: a' szegedi sárnak, hortobágyi vidéknek, pesti kövezetnek, Duna partjainak, szennyes theátrumának, csömörindító utonálló számtalan koldulóinak 's a' t. 'S hogy illyeseket minden erővel szerettetni akartunk 's szinte magunkra fogtuk, hogy szeretjük, legfőbb oka a' magyarság divatlanságának.

De azért, mivel ezeket mondom, ne bátorodjék neki a' Cosmopolita, ki tudom utazásiban sokkal szebb intézeteket is látott 's ne higye, hogy vele valaha egyértelmű lehessen. Ő így okoskodik "ubi bene ibi patria; jóllehet Magyar vagyok, de azért Angol 's Francia is 's a' t. lehetek, mindenütt a' tökéletest szedem, a' hiányost ott hagyom 's az egész föld kereke enyim 's hazám". Más szavakkal ez annyit tészon "Én feleségemet hiven szeretem, de másét is, — hazám drága, de másnak honja is; — 's így, ha feleségemet meguntam, elhagyom, kivált ha szebbet látok; hábo-

ruban pedig az erősebbel tartok 's ha győz hazám, heves hazafi, ha pedig meggyőzetik, minden kis előítéleteken tulemelkedett világpolgár leszek," — — Illy cselekvőmód, meg kell vallani, előmenetelre a' világon igen ügyes 's tán hasznos is lehet, de nem éppen legnemesb.

Már én máskép látom a' dolgot 's úgy hiszem: 'hogy csak honnosi 's övéi közt élhet megelégedten az ember, ha már egyszer körülnézte a' világot 's létének dele elérkezett, 's mennél hátrább van hazája, annál inkább tartozik annak elővitelén fáradozni, mint a' jó rokon éppen akkor marad leginkább odahaza, midőn otthon legszükségeseb 's közel a' veszedelem; 's hogy nincs olly ürügy, melly minden időre való kivándorlást megbocsáthatóvá tehetne abban, ki hazája számos ajándékot vevé; mert anyaföldét elhagyni nem egyéb, mint azt elárulni; 's hogy végre, ha már minden életiskolán keresztül mentünk, semmi sem oltja el megelégedési szomjunkat, 'mint néhány élő honnosink megbecsülése 's utóink áldása. 'S boldogabb a' Hottentot 's Kakerlák fajabeliei közt, mint a' természetlen világpolgár Londonban, Párizsban, mert ő mindenütt, még a' legnagyobb sokaság közt is mindég csak idegen!

A' mi pedig a' nemzetiség küljeleit illeti, korántsem tartom azokat megvetendőknék. Egyszerű architectura kün, szép festés, kárpit, alkalmas butorok ben, igen is emelik a' ház becsét; csakhogy illyeseket ne tartsuk az építmény alapjainak 's e' külső szín mellett a' dolog belsejéről se felejtkezzünk el. Azonban a' külső is sokkal fontosb, mint azt általányosan venni szokás, mert mit látunk a' külsőn kívül egyebet? 'S mire alapítsuk ítéletünket valakirül, kit nem ismerünk 's kirül soha se ballottunk semmit, ha külsejére nem? 'S ha rongyos házat látunk, fogunk e abban csinos lakást gyanítani 's keresni? 'S ugyan mért gondolnánk szép beltulajdonokat annál, ki külsőleg nem csak nem csinos, de olyan mint a' madárváz; 's hogy kereshetünk

rendes lelki tulajdonokat annál, ki minden testi foglalatosságiban rendetlen 's ügyetlen? Nem mondom, hogy külsőről belsőre csálhatatlanul ítélhetnénk, mert igen is tudom: az igen keveset mutató 's ígérő személy nem ritkán legszebb belső tulajdonokkal diszeskedik. De csak azt kérdem, min ismérhetni meg azokat? Egyébaránt a' szebb szokású társaságokat csak olyan sértheti meg büntetlenül rongyos és tisztátlan öltözete, andalgó vigyáztalansági, házi butorok eltörése 's efélék által, ki az ellenmérő serpenyűbe tudomány - vagy érdemsulyt vethet; de kinek nincs mit odavetni ellensúlynak, annak hasznát csak kaczajra vehetni; ez sommás becse, minden egyébre hasztalan.

Egy hadisereg valódi erejét nem teszi az öltözet színe, egydedisége, szabása 's ékességi; legyen az tartós 's védje idő sanyarai ellen azt, kit ruház, ez főczélja. Hanem e' főczélon kívül hány mellékes van még, mellyeket a' bölcs kormány tekintetbe is vesz. — 'S milly különböző érzéssel állja ki, teszem, a' magyar huszár a' sarat nemzeti öltözetében, mintha plundra, hosszú kaput vagy egyéb gunya 's haczuga lógna derekán. Így más legény a' jó öltözetű paraszt gazda fia, mint a' ronggyal fedezkedő; 's mi magunk sokszor kirekesztőleg köntösünk ügyetlen szabása, kopott vagy szurtos léte miatt társaságokban minden lelki felemelkedésünk mellett is, feszülten érezzük magunkat 's az ajtónál állunk hallgatva. Alig gondolhatnók, illy kicsinységek milly nagy befolyással birnak ránk tanultabbakra 's mi nagyobbbal még a' népre! Csak hogy illyeseket alapoknak nem kell venni, mert a' magyar ember nemzetisége 'egyenese, bátor 's komoly férfiúi érzés a' szó legtágosb értelmében, szabadság - imádás, hon legforróbb szeretete 's az élet kész elhagyása törvényes Királyaért. Ezen alapul sajátságunk, ez régi nemzeti szellemünk, 's 'becsültesd meg kün a' magyar nevet, van szivünkbe vésve. Ezeket fejtsük ki mind jobban. Illy tulajdonok, 's nem

ám pengő sarkantyú, vitézkötés — tán vitézség nélkül —
's nem panyókás mente, nem sinór, borítás, paszománt,
kócsagtoll, túri-süveg, atila-kalap, zrínyi-dolmány
's t. i. fogják szépeinket magyarosítani, honunkat fel-
emelni, mindenki bizodalmát megnyerni 's a' külföldet
arra kinszeríteni, hogy egy tökéletes férfiú említésénél
mindég Magyar jusson eszibe.

Ketté törik Ozmánnak nemzeti szelleme, ha fa-
tumot nem hisz többé 's elgyengül valahai dühös meg-
támadása, ha az eszeveszett Delhi csata közben nem
zengi többé viadalmi énekét:

'Látom, látom szép szemekkel
Egy Istenszűz leng elém,
És kendővel zöld kendővel
Bájosolygva int felém,
'S édesen hí — tárogatva
Keblin a' menny-kéjeket —:
"Jer, siess, mivel szeretlek,
Hintsd be csókkal hölgyedet!" 's a' t.

Mi lesz az Angolbul, ha a' szabadságra épült alkot-
mányt minden ébredséggel nem tartja fen, 's honsze-
retet 's férfias egyenes életmód eltávozik a' szántóvető
csinos de egyszerű hajlékábul. John Bull piperés,
kényes ellágyult Dandyvá, 's a' Peerage olly elzárt
helyé válik, hogy azok, kik belőle ki vannak rekeszt-
ve, szintugy bolyongnak, mint Ádám 's Éva kívül a'
paradicsomon, midőn egy Herczeg 's egy Lord Che-
rubkint áll Éden kapui mellett. — Mi a' Francziából? ha
nemzeti palladiuma, a' becsület, nem áll olly tisztán,
mint a' kristál egész szüzességében? 'S ugyan mi
egyéb tartá fen tévedései 's szomorú véres zivatarai
közt 's mi emelte mostani szerencsés létére, ha becsü-
let nem? — Távozzon el isteni félelem 's egészséges
egyszerű természet a' Moszka néptől, csusszon közé
is főbb rendeknek sokban megvetést érdemlő romlottsá-
ga, 's azon ország, mely a' két hemisphaerát lepi el
's nap keltét 's nyugtát egy pillanatban szemléli, ugy
pattan szélyt egymástul, mint azon iszonyu boltozat.

mellynek ékköve nincs. Nevekedjék jobban 's jobban kicsapongó nyereség 's haszonles az Éjszakamerikaiban, 's Washington 's Franklin nemzetsége óriási nem lesz.

Milly ritka az egészséges 's ép több századi tölgy! Közönségesen a' fiatal sugár sarjadékból görbe vén fa lesz, mellynek ágai rothadnak. Növészek a' földtől függ; ha ez jó mély, egyenesek 's magasok, ha sovány 's felszíni, görbék 's törpék maradnak. — Gyermekekből sokszor, férfikorok egészen kimaradván, vénnek lesznek, 's itt akárki mit mond, úgy látszik valóban gyakorta van 'saltus in natura. Nemzetek is szint így, támadnak 's vénségre 's halálra jutnak — férfikoro' elmarad. — Mennél rosszabb 's felszínesb alapj annál rutabb, nemtelenebb növések 's bizonyosb mulandóságok; 's viszont.

Ki fákat ültet, előre tudhatja hihetőleg, milly növések lehet 's lenni fog, ha azon helyet, hova ülteti, előbb gondosan megvizsgálja. Így a' nemzetek növését, kifejlődését 's éltek hosszát is néminemű igazsággal előre jövendölhetni, ha alapjuk vagy szellemek miséjét szorgalommal nyomozzuk 's azt átlátni lelki erőnk megengedi, — vagy inkább 'ha testi gyáva létünk lelkünk tehetségit nem gátolja.

Ebből nagy erőltetés nélkül sok mindenféle következés foly. Szemünkbe fog tűnni: 'hogy azon alapnál, melly tudományt kirekeszt, asszonytársinkat egyedül állati vágyaink 's ösztöneink tárgyivá teendi 's őket mennyek országából kizárja 's a' t. tán erősbet is képviselhetni; — hogy azon sarkalat, melly intolerantiát 's elválási hevet rejt, korántsem olly valódi 's erős, mint gondolnók; — hogy egy szép érzés 's gerjedelem, melly minden tántorító kecsei mellett is csak ideale marad, sok rut salakkal van vegyülve, mint a' becsület fentartására kettősviadal 's a' t. 's korántsem olly valódi talpkő, mint tán sok hinné — 's végre, hogy minden, a' mi fényhez, fűsthöz, illathoz, homokhoz és sárhoz hasonlítható, — gondolom kiki érthet —

nemzeti alapnak nem egyéb, nem jobb, hasznosb 's nem ígér nagyobb kifejlődést, mint mikor a' fa levegőbe, mocsárba, vízbe, sziklára 's a' t. ültetetik. Észre fogjuk venni, hogy csak az "Igaz - - - - - - - - - -", valódi alapja a' nemzetiségnek 's hogy

— 'minden ország támasza, talpköve

A' tiszta erkölcs, melly ha megvész,

Róma ledül 's rabigába gürbed,,

Tisztán fogjuk látni, hogy egyedül az erény, bár mi csuf kísérekkel volt is néha környezve a' régi világban, oka néhány nemzet gigási felemelkedésének, 's hogy dicső lételeket századokig fentartotta, bálványimádásik, ember-áldozatik 's egyéb a' természetnek illy szennyei és szörnyei közt 'a' polgári erkölcs! — 'S végre meg leszünk abban győződve, hogy 'a' keresztény vallás zavaratlan forrásán megtisztult erkölcsi jó, ma legegészesb mint leghosszabb életidőt ígérő feneke a' nemzetiségnek'. 'S hogy hazánk akkor lesz boldog, ha illy felemelkedett nemzeti szellem éleszti földieinket, mellynek felébredésére ugy volna kötelességünk magunkat ösztönzeni, mint Darius pohárnoka neki minden nap azt jelenté komoly figyelemmel: 'Király, emlékezzél a' görögökrül,! — Így mi 'emlékezzünk nemzetiségünkrül'.

Nehezebb sovány földön, silány éghajlat alatt 's messze jó vásártul gazdálkodni, mint hol a' természet pazarolva jutalmaz minden fáradozást. — Nehéz olly várat védelmezni, és sok lelki erő kell hozzá, hol a' világ szemei elől elvonultan a' legjobb siker sem lehet egyéb, mint hosszú nyomoruság után a' vár omladéki alatt tanu 's taps nélkül temetőhelyre találni. 'S csuda ott szépet alkotni, derekast írni, hol nincs megismertő, nincs olvasó 's a' t. —

Könnyű azért sok szépnek véghezvitele más nemzeteknél, a' mi nálunk igen nehéz. Minekünk az erény sokkal magasb lépcsőjén kell állni, mint másoknak, ha igazán kívánunk használni. Zrínyi fényes végét ki

tudja, ki ismeri külföldön 's számtalan más derékeink halhatatlan tetteit? Játékszinünk olly keskeny 's csak szinte olyan, mint valamelly privátházban, hol a' játszóknál nincsen sokkal több néző! 'S az a' kevés, a' mi Zrínyiről más hazákba át sugárzott, nem inkább Körnernek tette é mint magunké? Midőn a' világtörténetinek rajza kitörülhetlenül festi Salamin, Platea 's Leuktra dicső napjait, és szinte az egész emberiség számos halandók nevét keletről nyugotig tisztelettel említi 's nevezi, hazánk historiája azonban néma 's halhatatlan eldődink, mint jeles egykorunk 's éldődink csak előttünk isméretesek 's rólok is csak a' kisebb 's tehetetlenebb rész tud.

Midőn másutt sassal repül a' költő képzelete a' határtalan kékben, 's ezernyi embertárs osztja szíve hevét 's vele sir, vele mosolyg; nálunk nem mer emelkedni, nehogy tollait veszítse. 'S ha még is köd, szélvész 's zivatarok közt merészen fellövell, szinte csak maga, kevés más nézőkkel méri felemelkedési magasságát! — 'S iparkodjunk, hogy itt is ne mint Körner Zrínyit, a' külföld hozza igazi fényébe, vagy hogy jobban mondjam közünkbe 'Berzsenyieket, Kisfaludyakat, 's a' t. hogy ne a' külföld ismértesse meg velünk Virág munkáit, az Erdélyi Muzeum 's Literaturánk egyéb szépeit. Siessünk 's vegyük magunk elő azon sok derekast, a' mi hazánkban rejtve van; 's ne tőrjünk, hogy megelőzzön minket az idegen, 's azt tapsolja 's dicsérje, a' mit nem is gyanítunk hogy mienk, vagy annak még hátat is fordítunk, 's mi magunk tiporjuk otrombán saját szülteinket, midőn még a' rhinoceros se sérti tulajdon borját.

'S hát egy 's más hasznos létesítésében mennyi akadály 's gát minden oldalról! Milly kevés jóakaró 's becsületes elősegélő! Hány factio 's hány utbanálló! Valóban annak, ki nálunk igazán kíván használni, szünetnélküli öntagadás életmunkája, 's minden várható jutalma

‘az önbecs-érzés ’s önisméret. ’S azért nálunk szükségesebb az erény mint másutt!

Az egészséges nemzetiségnek pedig egy főkísérője a’ nemzeti nyelv, mert míg az fenmarad, a’ nemzet is él, bár mi sinlődvé is sokszor — mint erről számos a’ példa — de ha az egyszer elnémul, akkor csak gyászfűzt terem a’ hon, melly a’ voltakéért szomoruan eregeti földre csüggeteg lombjait.

De miből támadhat a’ nemzetiség, hogyan fejlődhetik ki erősebb - ’s magasabban? ‘Társalkodás, ’s gondolatok közlése által, ’s így a’ nemzetiség alatt fekszik még a’

C O N C E N T R A T I O.

Az emberek egymást közönségesen vagy igen magasra emelik vagy legalsóbb lépcsőre állítják, ’s magok-ruli itéletikben is szintolly ritkán tartanak középutat, mint csaknem minden egyébben. Falun nevelt ’s alacsony helyzetetésű azt hiszi sokszor, hogy minden városi lakos romlott, ’s a’ magas születésű elfajult, — némelly előkelőt pedig könnyen félistennek tart. Az úgy nevezett ‘nagyvilágban nevelt pedig, kün a’ mezőségen csak faragatlan társakat képzel, ’s egy szerencsétlen rablórul, ki tán borhevében vagy pajkosságbul agyon üté a’ zsidót, ’s egy pár forintját elvevé ’s végre akasztófára kerüle, azt gondolja, ‘abbul minden emberi érzés ki volt rekesztve, és szinte gyönyörűséget érzé vérontásban ’s a’ t. Embertársink se nem olyan jók, se nem olyan rosszak, mint azt mindent nagyító képzeletünk festeni szokta. A’ legjobbak esnek, buknak, ’s a’ legromlottakban is van jó. ’S csudálva látnók némelly nagy ember gyengeségít, hibáit, mellyeket az idő ’s távolság rejt csak el szemünk elől, — mint közönségesen a’ legrosszabb hirben és szagban lévőkről, végtére, ha jobban megismérkedünk velek, azt szoktuk mondani: ‘Nem olly rossz, ’s nem olly rom-

lott mint állították 's gondoltuk, 's a' német példabe-szédre emlékezünk ' hogy Asmodaeus korántsem olly fekete, mint a' millyennek festik'. Az embernek nincs elég ereje se tökéletesen jónak, sem elhatárizottan 'rosznak lenni; hanem a' legerősb is majd felemeltetik lelke által, majd teste gyarlói huzzák le a' földre.

A' dolog illy fektében ugyan mint képzelhetni társaságot, békességet és csendet? Nehéz; 's azért látunk még ma is szinte örök háboruban 's üldözésekben lévő vad nemzetségeket. Mennél jobban megismérkednek az emberek, annál tökéletesebben eltűnik az őket rémitő váz, 's annál jobban átlátják, hogy utóljára, ha ideig-óráig nem is, de minden bizonnyal végesleg abban fogja találni kiki legnagyobb jólétét, boldogságát, 's ezek bátorságos birtokát: ha mindegyik 'természeti szabadságának egy részét a' társaság-beli szabadság megnyerése végett feláldozza. Így támadtak társaságok, országlások, 's egy nemzet ereje azon itomzatban nő vagy apad, mellyben, vagy még egyes familiák is háborgásban élnek egymással, vagy a' társalkodás legfőbb pölczra 's a' társasági szabadság legtökéletesb kifejlődésre emelkedett már. Ezek a' véghatárok. Az első eset következt láthatjuk Amerika, Afrika, Újhollandia némelly nyomorult lakosi közt; — a' másik gyümölcseit pedig Britanniában, Francia - Németországban 's a' t.

Két ember közt, de még egyes főben is rendszérint van valamelly discussio. 'S így hogyan képzelhetni egy egész nemzetet, hol csupán egy gondolkozásmód lenne 's tökéletes egyenlőségüek a' száz meg száz természetesen előforduló tárgyak körüli képzeletek? 'S ebből tagadhatlanul az foly: hogy mindenütt van megelégedett, 's még számos meg nem elégedett; olyan, ki minden rendelést felhőkbe emel, 's olyan is, ki mindent ocsmányol 's gyaláz; udvari, nép embere 's számtalan eféle árnyékozások. 'S valamint egyik a' má-

sikrul nem tud józanon itélni, hanem vagy nagyítva vagy kisebbitve, szint úgy emeli mindegyik rész maga pártbeliét igen magasra, a' más felekezetű vagy vallásukat, — ha szabad úgy kitennem — pedig sárba dönti. A' nép embere a' hivatalbelieket vagy Urunknál kedveseket igen gyakran hazaárulóknak, lelkek fenekéig elromlott 's minden ármánnyal 's rossz mesterkedéssel felruházott uri személyeknek tartja, kikben többé természetes szó sincs, 's kik minden lépésiket valamelly mélyen kigondolt plánum szerint intézik, midőn nem ritkán csak oroszlánbőr függ rajtok. — A' hivatalt 's felemelkedést vadászó ellenben mindenütt zavart, titkos egyesületeket 's több efélét lát, midőn közönségesen csak farkasbunda, 's így csak héja 's külseje teszi nemes viselőjét olly gyanuszinessé. 'S így a' két rész többnyire úgy áll egymás elleniben, mint azon uri személy — ki pőréen éjfél tájon kiment a' holdat, vagy nem tudom, mit keresni, — a' kéménytisztítóval, azt kísértetnek, ez pedig a' nagyságost léleknek tartván. 'S nem különben főz mérget 's boszut, a' bizalmatlankodás 's feketevéri képzelgés hozzájárultával, ezen két osztály, és szánakozást érdemel, mint a' két egymást ijesztő fehér 's fekete jelenés, egy derekas hasrágás után a' házicseléd által jól kikaczagtatván, még most is bámulná tán egymást, ha a' nap, — azon megbecsülhetetlen világosság, nem mutatta volna meg mind a' kettőnek igen nevetséges 's éppen nem ijesztő mibenlétét. 'S itt csak az a' különbség, hogy a' kéményseprő költeménye kaczajra gerjeszt, 's néhány óra múlva minden félelemnek vége, — az osztályok közötti bokrosság, bizodalmatlanság 's visszavonás pedig évekig tarthat, legszomorubb, ha nem positiva, de bizonyosan negativa károknak kutfeje, és nem szüntethetni meg egyébkép mint 'mesterséges egyesítés által, melly az egymástul tartó felekezetekre nézve nem egyéb mint a' nap jótévő sugára az említett két ijedkezőre volt. —

'S ugyan mit tehetni egyesség, 's így egyesülés, 's illy módon megismerkedés, 's eképen középescdés vagy egy középpontra-gyűjtés nélkül? Dicsekhetünk e azzal, hogy lelki erőnk, belátásunk, tudományunk, éltünk hossza elégséges egyedül 's minden segéd nélkül valami igazán nagyot 's tartóst a' föld kerekén létesíthetni? minekutána szinte legközönségesb foglalatosságinkban, építésben, gazdaságban, mindennapi életünkben 's a' t. olly nagy számuak együttmunkálkodása szükséges, 's csak egy findza kávéhoz is két hemisphaera productuma kívántatik! — Mai világban, — 's csuda hogy annyi idő kelle illy egyszerűség kitalálására — már kiki átlátja: hogy egy magányos ember semmi, 's csak egyesületnek van hosszú élete, 's igazi sulya.

'Egyébaránt minden ollyas szövetség 's egyesület, melly homályban támad, 's mellynek czimje titok, jobbára bűnös, 's így az egészre nézve káros következésű. Illy alattomos társaságokban sokszor eleinte a' czél igen szép, időjártával pedig csak köpönyeggé válik, melly a' bűnt 's rosszat fedi, mert nincs bizonyosb mint az, hogy akkor, midőn az első hév már kigőzölgött, kirekesztőleg csak önhaszonkeresés a' társaság egyes tagjainak minden foglalatossága, — 's hogy elvégre a' kisebb, de ügyesb rész halássza az intézet minden hasznait, 's többnyire a' legnemesbeket is fekete galád tettekbe keveri, és sokszor a' legártatlanbakat is vesztőhelyre hozza. Én legalább olly társaságokban nem bizok, mellyek titkos aláírások 's esküvésekkel vannak erősítve. A' szövetségbeli vagy érzi szívében azon forró kívánást 's eltökélt akaratot, felebarátját, hazáját, az emberiséget szolgálni, vagy nem érzi; ha érzi: az esküvés felesleg, szükségtelen 's hasztalan; ha nem érzi: ki fogja őtet annak teljesítésére vagy meg nem szegésére kényszeríteni? A' szövetség más tagjai? Erről alig van példa, 's illy hűtelen tagoknak csak megbüntetését 's nem

hűtlenségek akadályoztatását találjuk a' sok számos titkos összeköttetések évráiziban. — Egy két ember vagy számosabbnak véleménye nem olly mágusi korlát, mellyen az indultatos vagy félénk némellykor áthágni ne merne, 's csak a' hatalmas közvélemény azon törvényszék, mellytől a' legerősb is fél 's retteg; — 's azért igen különbözik azon szent szó és esküvés, mellyet az uralkodó népének, 's a' biró igazságszolgáltatás végett 's a' t. nyiltan tenni szokott, azon alattomos lekötelezéstől, mellyel setétben a' szövetkezők ön gyengeségik ellen pánczél gyanánt szoktak felruházkodni.

Hanem vegyük ezen kívül még a' dolog pszichologiai részét is. Legmélyebb belső ihlet szerint úgy érezzük, mintha setétség bűnnek, világosság pedig erénynek volna kísérője; 's hol a' fedezés szükséges, ott mindég rejténivalót, rutat 's bűnöst szoktunk előre feltenni. 'S így azon béfejezéssel végzem ezen elmélkedésimet, hogy az egyesületek palladiuma "a' világosság; a' tagoknak olly misége, hogy rájok az egyesülés sikeréből haszon is folyhasson, legyen erkölcsi, legyen markolható; 's az egész egyetemnek kezesség-adhatása.,,

A' világosság áldott hasznát tudom, nem tagadja senki, hozzuk azért ujjonnan emlékezetünkbe: hogy 'következés ok nélkül lehetetlen.' — Nem igaz azért vagy legalább nem hihető, hogy egy külföldi, magyar intézetekre tetemes áldozatokat tegyen a' nélkül, hogy valamely rejtett 's mellékes célja ne legyen; 's így csak honbeliektől várhatni hű járulást olly tárgyakhoz, mellyek minden haszna erkölcsi 's nem pénz. A' Persa, Spanyol vagy Chinai fog e igen örülni magyar hazánk előmenetelén, ha áldozatibul rá semmi nyereség sem háramol, 's az actiájából — részvényéből — ötöt illető dividend — osztalék — nem egyéb erkölcsi örömnél? Ez természet ellen volna, 's csak honáért munkálódhatik kiki tisztább szándékbul, magasabb célbul.

Az egyetemnek kezesség - adhatása pedig tagjainak erkölcsi 's vagyoni sulyán alapulhat, úgy hogy az egyesület a' kormánynak az által legyen mindég kezében, nem azon értelemben hogy ez abba avatkozzon, hanem hogy a' részvevőket, ha nem jóra vezetné az intézet, test és vagyonképen is felelet alá vonhassa. Ha számos minden vagyonban szükölködő külföldi nálunk titkon állana össze valamelly szép 's hasznos végbevétel végett, nem lehetnénk e szinte bizonyosak, hogy a' szép és hasznos csak czégér 's egyedül önhaszon az egész szövetség alapja; 's nem cselekszik e bölcsen olly kormány, melly illy sarkalaton nyugvó társaságokat megsemmisít? 'S csak újabb időkben is, milly pestist terjeszthetett volna a' világra 's még hazánkra is az illy elfajzott és setét összecsoportozások árja, ha azokat Urunk hatalmas kézzel nem fojtotta volna el?

Ha ellenben számos hazafi, kik között sok jó birtokos, áll össze 's a' nap legvilágosb sugárit keresve keresvén egyesül valamelly intézet felállítására, 's e nem savanyult ember természete szerint elég jutalmat talál a' közjó előmozdításában; akkor azokat a' bölcs kormány, mint a' tapasztalás mutatja is, összeállani 's cselekedni minden akadály nélkül engedendi. Ezen utolsó állitást sok azért hozta volna csak kevés idő előtt még kérdésbe, mert imígy illendően gondolt kisurranni a' hátulsó ajtócskán 's pár szomoru forintját megmenteni, mellyet esztelenül vagy izetlen örömekre 's csak magára költ inkább, mint közjóra 's hazája felemelésére. Hála az Egeknek, hogy ezen bujósdi lyuk be van tapasztva 's így egy hátulsó ajtócskával kevesebbünk immár!

Minden, a' mi a' hazafiakat nyilván gyűjti össze, még ha legcsekélyebb ok lenne is, hasznos és jó 's áldott következési számlálhatlanok. Concentrációbul — közepesülésbül — foly mondtuk nemzetiség, 's ebbül nemzeti erény. Összeköttetése 's fejlődése illycek által

eszközöltetik lépcsőnkint: 'A' pusztán lakó, tán bámulására, némelly jó oldalra talál a' városiban, ez ellenben sok dicsérni-valót, a' mit nem is gyanított, a' gubásban. Számos hazafi, ki egymást hevesen gyűlölé 's ez által az életnek vajmi sok vissza soha nem térő pillanatit minden ok nélkül elkeseríté, végre megbékül, 's ezentul 'egymással 's nem egymás ellen dolgozik. Az utazott, a' sok faragatlan 's hogy egyenesen kimondjam, nem mindég józan szokások 's előítéletek közt felnőtt mindég idehaza ülőben, ha közelebbbrül nézi, sok szépet 's fényest fog észrevenni, mellynék a' vastag rozsdá nem engedi távulra is tündöklését. Az pedig, ki körülállási miatt hazáját soha kívülrül, de csak mindég belülrül láthatá, lassan lassan tán pirulva fogja megvallani: hogy ő előbb olyanokat ítél el 's kárhoztatott, a' mikrül legkisebb tiszta 's rendelt képzete se vala, másokat megvetett 's a' kényes öltözetűeket — kik zsebkendőjökben szép szagot hordanak, jó tánczolóknak 's a' t. vagy kik csak vizet isznak 's legtöbbnyire édesekkel élnek — általában puha 's asszonyos urfíknak tartotta; midőn annak ugyancsak legénynek kell lenni, ki a' Gallussal vagy Törökkel megmérkőzni bátor.

A' kereskedőkrüli balvélekedés lassankint eltűnik, 's a' földesur, ha nem avatkozik is kereskedésbe, olly státus elősegéllését minden iparral 's tehetséggel fogja eszközteni, melly egy országot a' másikkal tart kapcsolatban. Mind azon betyárságok, mellyek hazánkat csak disztelenítik, 's a' vitézségnek nem különb jelei, mint részegség az erőnek 's bátorságnak, lassan elenyésznek; nevelés, csinosodás, türedelem — tolerancia — egyszóval az egész nemzet disze 's valódi ereje pedig nőn ten nő.

A' mesterséges egybegyűlést — concentratiót — végre vagy a' véletlen de csak rövid időre, vagy az emberi bölcsesség tartós haszonná eszközli. 'S eként

minden kifejlődés, előmenetel, erő, érték és szerencsének legmélyebb sarkalatja

A' KIMÜVELT EMBERFŐ.

Ennél lejjebb nem bocsátkozhatunk. Ezen kis gyökérből származik boldogság, 's viszont átok is az emberiségre, csakhogy az első, századokra terjed, 's közönségesen akkor fénylik legjobban, midőn szerzője már a föld alatt, — az átok pedig 's a' t. jobbadán egyszerre tűnik el.

Az ész erő, 's így az ész boldogság. — Tekintsünk csak mélyen a' legnagyobb következtetések elveire 's fenekire, 's mint a' nyári reggel olly tisztán fogjuk látni, mennyi bámulásra méltó szivárgott 's nem másunna, mint emberi agyvelőből a' világra, Confutsee, Bacon, Franklin és számtalan mások marok nagyságu veleiből!

A' véletlen, melly igen sokban látszik legelső rugó 's indítóoknak lenni, — úgy áll az emberi főhöz, mint a' földben lévő arany a' bányászhoz, vagy hogy többet mondjak, az országuton fekvő gyűrű az utazóhoz; kiasó vagy felvevő nélkül egyik sem ér semmit: az arany föld gyomrában marad örökké, a' gyűrű sárba tipratik.

A' tudományos emberfő mennyisége a' nemzet igazi hatalma. Ezek Statistikája az ország legérdekesebb — leginteressánsabb — része. Nem termékeny lapány, hegyek, ásványok, éghajlat 's a' t. tesz a' közerőt, hanem az ész, melly azokat józanon használni tudja. Igazibb súly 's erő az emberi agyvelőnél nincs. Ennek több vagy kevesebb léte a' nemzetnek több vagy kevesebb szerencséje. Mi nagy erő egy vagy több 100 ezer ember, fő nélkül? Nézzük a' történeteket a' Duna folyta körül 1828 és aztán 1829ben. Nem a' sok katona vivja ki a' csatát diadallal, hanem a' tábornok által jól elkészült 's bölcseséggel vezetett bajnok. Nem annyira a' fegy-

verhordók 5—600 ezres számátul kell félni, hanem azon morale pondustul — erkölcsi sulytul — melly tán annyi ember közt hihetőleg rejtekezhetik. 'S milly természetes, hogy valamelly háború kimeneteléről annak mindég meg kell csalatkoznia, ki az ellenség számát 's ágyuit veszi csak számba, nem pedig a' hadinép műveltségét 's vezérinek esztét. — 'S azért bölcsen cselekszünk, ha — mint hajdan Carthago Lacedaemonbul hítt hadvezért, Sicilia Athenébül törvényhozókat, ugy mi is csak kevés idő előtt építőmestereket Olaszországbul — ma mechanikusokat Britanniából hozatunk 's a' t. 'S midőn szinte mindent mechanikai sarkigazságokra lehet végre visszaidézni, tagadhatlan, hogy a' kormányzónak vagy fővezérnek maga dolgában ugy szólni mechanikusnak — műszerésznek — kell lenni, hogy alattlétvőit jó sikerrel vihesse. Sokszor, ha csak olly szakácsok forognak a' konyhában, kik előbb soha sem főztek, vagy csak uri kocsisok ülnek a' bakon, illy javaslatot volnánk hajlandók adni: 'Bizony hozassunk inkább valahonnan egy bölcsét.,

Nem hihetni, milly nagy hasznu azon igen egyszerű, természetes, 's még is olly ritka őszinte önvallomás: 'Ehez én nem tudok, 's így egészen másra bizon' — Birtokosink közt hány lenne dus, ha dolgai után soha se látott és sok fáradtság helyett inkább mulatozott volna; emberhalál mennyivel kevésb, ha egy fiatal tábornok helyett, mingyárt tapasztalt vezér fogta volna markába a' hadipálczát! mennyivel kevésb hátramaradás, elaljasodás, nyomoruság 's tán szomorú epedések, ha számtalan systema, projectum 's még experimentumok helyett is tüstént az előbbi vagy külföldi tapasztalásokat vettük volna példányul 's illesztettük volna hazánkra!

Nem nevetséges e nézni olly gazdát, ki tesztem sáfrányt akar ültetni, 's mindent próbál, időt, pénzt, békestűrést áldoz fel, 's erővel önmaga akarja kitalálni a' leghelyesb vele-bánást, vén szomszédját pedig, ki egész életében jó sikerrel termesztí azt, nem látogatja

meg 's tőle utmutatást nem kér. — Gazdaság 's kereskedés dolgában pedig szórul szóra így vagyunk, 's higye az Olvasó, hogy úgy vagyunk, 's Istenért! nem mivel én mondom; hanem maga szemével vizsgálja meg.

A' Török e' részben minden egyéb hátramaradási mellett igen eszes. Ő a' vár- 's hajóépítést, ágyuöntést 's a' t. mindég idegenre bizza, 's így ezek meglehetősen is vannak elintézve nála; 's most midőn már bort is iszik törvényesen, 's így természetni is fog, ne legyen jó próféta, de fogadom, nem sokára drágábbat — nem akarám mondani jobbat, quia de gustibus etc. — is fog készíteni, mint mi; mert ő olly emberekre fogja bízni a' tárgy- elrendelést, kiknek mestersége; míg mi magunk kevergetjük mustainkat 's experimentumokat vég nélkül teszünk, és sokszor tárgykörűli minden tudományunk abban áll, hogy természetesen gondoljuk vinni a' dolgot, midőn csak tudatlanul visszük. — Mi a' természet, mi a' természet- szerinti vitelmód? tudja valaki? 'S még is nálunk a' borzagyváló annak szent törvényei szerint véli keverésmódját intézgetni, ámbár végre közönségesen falusi kádár forumára szorul! —

Korántsem hagyom egyébaránt az Ozmán apathiáját helyben; de ránk nézve inkább azt szeretném, ha a' Franczia, — mint az Angol Debreczenből akará vinni a' gubaszövvőt hazájába, — innen vinné a' szőlőnevelőt, pintért, 's a' t., mintsem hogy tán minekünk volna rájuk szükségünk, mert az annak lenne jele, hogy nálunk 'a' borkészítési morale pondus nagyobb, mint nálók, 's így e részben hatalmasbak vagyunk, mint ők. Így méltán dicsekedhetünk azzal, hogy egy csehországi társaság csak nem régiben magyar földmőrőre szorult.

Egyébaránt igen is tudom, hogy idegen vezér, idegen törvényhozó, idegen tanító mai felvilágosodásban általányosan több kár mint haszon, 's nem igen külön figurát játszik az uj hazában, mint egy harmadik személy egy házaspár közt; mert odahaza ugyancsak kiki önkénye szerint szeret élni, 's ha itt amott ujítani,

javitni kell is 's akar is, azt inkább kiki maga cselekszi, mint más által vitetné végbe.

Nagy szerencse, hogy az agyvelő hazánkban szép mennyiségű, csak hogy itt amott kifejlődése hátra van, — 's így ha még szokásban lenne is bölcseket 's tanultakat felkeresni 's hozatni, megkérő követséginket messzire fárasztani nem kellene.

Nem a' sok kéz, de az ügyes kéz festi az évrাজи képet, készíti az órát, erőművet 's a' t. De még kapálni 's kivált kaszálni se tud száz ügyetlen kéz annyit 's úgy, mint ötven gyakorlott. 'S ebből az következik: hogy a' munka-felosztás, mint kiki tudja már, emeli az emberi fő tehetségit lehető legmagasb tökéletességre. Természetes hogy az, ki mindég eggyel foglalatatos, azt ügyesebben tudja vinni, mint az, ki husz tárgyban munkás. Ha husz embert képzelünk, hol mindegyik mindennap félczipőt varrni, félívnyit leírni, két beretvát élesíteni, egy tánczleczkét adni, félóraíg vashámorban dolgozni, két beteg után látni, 's több efélet tudna, képzelhetni e józanon azt, hogy ezen husz ember illy módon annyit 's olly tökéletesen tudjon végbe vinni, mintha egyike óraműves, másika hámoros, tánczmester 's a' t. lenne kirekesztőleg? 's ezen progressio szoros tudományi igazsággal még nagyobb osztalékra vitethetik, mint minden manufacturában vitetik is, — 's ezek tökéletessége a' munka lehető legnagyobb felosztásán alapul. Azon idealis arkádiai életmód, hogy minden a' háznál készüljön, nem századunkra illő többé, 's az ki mindenhez tud egy kicsinyt, jól közönségesen semmihez sem ért.

A' háztartás igen kicsinyben országláshoz hasonlítható. Ha az elsőben a' vadásznak főzni, kocsisnak fagylalt készíteni, szakácsnak nyargalni, czukrásznak vasalni, szobatisztitónak beretválni 's a' t. kellene, milly következt lehetne várni? 'S mindennek sarkalatja, a' morale pondus, milly hasztalanul volna rakva? 'S országlásban nagyobb kisebb mértékben szinte mindég így

vesz el a' nemzet legfőbb ereje. 'S vizsgálja szeme 's esze szerint kiki őszintén ezt vitatásomban, igazam van e vagy sem? —

Mennyivel számosb jó és tökéletes építőmester, fegyvergyártó, ács, timár, asztalos 's a' t. van egy országban, annál rövidebb idő alatt 's így kevésb idő-vesztéssel fognak erős építmények, jó fegyverek 's butorok 's a' t. előállítani, 's azon mestereknek összeveleg ügyessége, vagy inkább azon lelki mennyiség, melly mind ezen tárgyak körül úgy szólván a' 'teremtő erő' határozza el egy nemzetnek a' többiek közt ebéli feljebb vagy alantabb létét. A' gazdák kisebb vagy mélyebb tudománya mérlege az ország földművelési erejének. A' vezérek több, kevésb józan tanultsága 's ügyessége pedig a' nemzet támadó vagy védő erejének scálája. Végre a' kormányozó, birtokosak, 's így lefelé minden lakos, a' magok álláspontjokra alkalmas tulajdonok könnyebb vagy nehezebb sulya, az Egész valódi erejének vagy várható kifejlődhetésének staterája, szóval: a' köz intelligencia — értelmesség — azon jel, mellynél fogvást a' bölcs a' nemzeteket mészálja. 'S az mennél nagyobb, annál kevesebbet szorul másokra, 's így annál függetlenebb, szabadabb 's erősb a' nemzet.

Ezek szerint mindegyiknek tehetségében áll, akár-milly alacsony helyzetű legyen is, — 's ez milly kellemesen hevítő önértés! — nemzete erejét nagyobbítani. Hanem azt — mint már előbb érintém valahol — mindenki csak 'a' maga természeti álláshelye tökéletes betöltése által teljesítheti. Sokszor alacsony lépcsőn nyert tudomány egészen új életerőt hoz egy nemzetbe, mint Watt az Angolok közé a' gőz-machina által. De többnyire felemelkedtebb helyről szivárog le az erény és tudomány, 'Regis ad exemplum 's a' t. — 's úgy nem tehetnénk bölcsebben, mint kegyes Fejdelmünk egyszerű igazi patriarchai életmódját, melly egy koronázott fő legtartósb fénye, minden tettinkben szorosan

utánazni; úgy a' földesurnak az volna többek közt kötelessége, hogy a' jobb gazdaság 's elevenebb kereskedés józan systemája 's ennek elismerése általa szivárgana lassan lassan az ország minden lakosiba. Nem parasztgazda kezdheti a' birka 's lónemesítést, őneki azt végezni kell. 'S nem a' tudja Isten honnan közinkbe esteknek — kiknek egy petájkok, de még egy káposztafejek sincs — 's kiknek ereikben a' vér egyaránt folydogál, magasodjék bár a' haza, bár bomoljon — nem azoknak összeállása azon szép tiszta kutfő, mellyből a' nemzetiség 's polgári erénynek derék hívei emelkednek a' halandók közé — valóban nem — de azon hazafiui egyesületekből fakadnak, mellyek egyszerű de legmagasb czimje; 'Mindenkinek, idő, és 's pénzbeli tehetsége szerint forró 's állhatatos járulása a' közjóhoz.' Legyen őszhaj, vén fő fiatal vállakon, ellenség előtt nyert vitézi szép karczolatok 's erőltetett vizsgálat redőzeti 's tudomány benyomási a' homlokon — a' zsidótúl béke — jobbágyok szeretete, külföld becsülése a' társaság ismértető jele — 's mennyi halhatatlan eredend belőle! Mi szelid 's jótévő, de egyszersmind ellenállhatlan hatalom illy egyesület! 'S engedelmeskedni illyesnek tán tanácsosb, mint neki parancsolni akarni — neve közvélemény!

Mennél magasb születésű pedig a' hazafi 's mennél dusabb, annál jobban nevelheti 's terjesztheti a' köz értelmességet 's így a' haza erejét. A' földesur jobbágyai lelki 's testi csinosodására legsikereseb befolyással lehet, midőn, mint a' tapasztalás mutatja, a' jobbágy jámborsága, szelid erkölcei, de sokszor még nyomorusága se mozdít egy hüvelknyit is a' földesur állati vagy növényi életén; pedig csak a' földesur igazságos léte, emberiséges gondolkodásmódja 's tanácsa emelheti a' szántóvetőt nagyobb méltóságra, — 's ez viszont teheti őtet vagyonsb, becsültebb, szerencsésb földesurrá. — A' kormány atyai gondoskodása, törvényekre szoros ügyelése 's hiv jobbágyiba helyezettett

bizodalma teszi a' nemzetet boldoggá 's erőssé, midőn ennek erkölcsi sulya azon sarkalat, mellyen biztosan 's rendületlen állhat még akkor is a' királyszék, mikor a' világnak fele másutt fel volna zendülve már 's bontakozva.

'S egy főből mennyi hatalom ered sokszor, 's hogy ragaszkodik, mint planeták a' naphoz, számtalan emberi lény egy fényes észhez? Hány élt már, ki százada utját maga jelelé ki, 's nemzete létét századokkal hosszabbítá 's viszont! Egy orvos gyógyít, a' másik öl; de azon szer, mellyet Philippus nyújtott, keserűhasznos vala. Bár olly nagylelkűséggel vennék mindég a' nemzetek öntapasztalások hasznát, és szintolly nemes diadalmakat nyernének önmagokon, mint a'hogy a' nagy ember valaha fenséges érzéssel 's félelem nélkül ürité a' jótévő serleget.

Ezen most felvilágosított talpkövek után, mellyeket illy renddel raktam egymásra 'az ember főt legmélyebbre, arra a' középesülést, erre a' nemzetiséget, erre a' polgári erényt, 's ismét erre a' Hitelt tágosb értelemben — végre azon sarkalatot fogom vizsgálat alá venni, melly, ámbár ezeken nyugszik, mostani munkám tárgya, 's a' földművelés, művészetek, kézletek — manufakturák, — gyárok — fabrikák — 's kereskedelem alapja,

A' HITEL SZOROSB ÉRTELEMBEN — CREDIT. —

Mig nyelvekben mathesisi pontosság és szoros elhatározottság nincs — millyent egyébaránt az emberinem hihetőleg egykor feltalálанд — addig a' mondott tárgyak tökéletes felderítésére az Olvasó szerkeztető 's megemésztő ereje nem kevésbbé szükséges, mint a' szerző tulajdona gondolatit világosan előadni. 'S így minekutána öngyengességemet elismérem, mindenkitül, kinek kezibe kerüendő ezen értekezés, azt bátorlakodom kérni: 'méltóztassék tiszta 's rendszeres előadásom hiját figyelme 's békestüvése által pótolgatni.

Ha az eddig előadottakra visszanézek, annyi külön szín 's olly mindenféle tárgy tűnik magam elibe is, hogy a' zavarosan eltagoltbul valamennyire türhető egészt alkotni valóban mesterségnek tartom. Azonban a' leg-
 tulabb csapongó 's a' fő tárgytul majd egészen eltávozni látszó eszméltetések is azon szándékbul 's olly meg-
 győződéssel hoztam itt ott elő, hogy azok csekély munkám velejét 's philosophiáját tán érthetőbbé tehe-
 tik, 's reméllem szorosb vizsgálat után úgy fog talál-
 tatni: 'hogy legkisebbet se akartam hijába mondani,'
 's tán csak ügyességem nem volt elegendő, minden
 beiktatott okoskodásimat egyetlenegy pontra intéznem
 's egyesítnem.

Valamelly tárgynak legmélyebb alapjára eresz-
 kedni soha sem ártalmas, habár néha tán igen unalmas
 is, de jobbára nagyon hasznos sőt szükséges, mert
 csak így óvakodhatni 'valaminek hibás véginél való
 megmarkolásátul 's csak az által lehet az elhibázás
 valódi okát 's utóbbi tévedést elkerülni. P. o. an-
 gol gazdaságot állitunk, de nincs sikere; 's így min-
 den szájban csak az cseng, 's a' mi több, oktatólag:
 "az angol gazdaság semmit sem ér, vagy legalább
 nálunk nem". 'S ez megnyugtató! Midőn nincs vilá-
 gosb, hogy osztatlan legelőkkel, dézmával, robottal,
 limitációval, bizonyos vásár hijával, ingadozó vámmal
 's a' t. az angol gazdasági systema szinte olly chimae-
 ra, mint főrugó, kerekek, mutatók 's a' t. nélkül az
 óra, tán minden egyéb, csak nem óra. 'S így nem az
 angol gazdasági mód hibás 's valósíthatatlan nálunk,
 hanem a' mi vizsgálatunk nem elég mély. — Dombos
 helyen egy pár lábnyira ásván, azt állítjuk nagy böl-
 csen, hogy vizet semmi móddal se találhatni. A' vasut
 összebomlik, 's nem mivel nem volna áldásunkra, ha-
 nem mert vitelre portékánk nincs elég 's a' t.

A' Hitelt szoros értelemben — annak életbe ho-
 zását, akár pénzbeli szorostörvényszéknek, akár cam-
 bio - mercantile jusnak — váltó-kereskedési törvény-

nek — hívjuk, tettem minden pénzbeli összeköttetésink alapjává, 's a' Hitel hiját állítottam nem csak azon physikai természetlenség okának, hogy t. i. pénzt valamelyes bizonyossággal se felvenni se kiadni nem lehet, de még az erkölcsi romlottság egy fő kútfejének is. — A' Hitel hijából eredő hibás következtetéseket mint actiót — hatást — 's ezek elágozásait 's eredetikhöz visszatérésiket mint reactiót — ellenhatást — egész vizsgálatom folytában mindegyre feszegettem, 's így most minekutána mint a' légy jó darabig kerengtem a' világ körül, végre a' dolog praxisába — ténylegibe — bocsátkozom 's nem hogy én is mint vak, magamat az esztelenek legundorítóbb elemében perzseljem vagy égessen meg, hanem hogy a' látóra 's keresőre nézve legjótévőbb természet ajándékát, a' világot, lelki szemem szerint, a' közjó végett használjam!

Mit a' Hitelről, egyenes szórul, becsületről, erényről 's a' t. előadtam, sokan azok értelmével tán ellenmondásban fogják találni, a' miket fentebb állítottam, t. i. hogy a' keresztény vallásban 's így mennyei dolgokban a' határtalan bizodalom; társasági összeköttetésben ellenben a' lehető legnagyobb óvakodás — a' mi hímezés nélkül, ha annak akarjuk keresztelni a' gyermekeket a' minek kell, nem egyéb mint 'bizodalmatlanság, — kirekesztőleg az igazi alap. De szorosb vizsgálat után úgy fog mutatkozni a' dolog, hogy igen is egyeztethető azokkal.

Az egész nemzetnek egymástal olly igen különböző tagjait erény 's büntetéstüli félelem tartja sulyegyenben. Ezek jelelik ki a' pályakört. Az erkölcsiség 's közvélemény az erénynek bírószéke, a' testi büntetésnek pedig a' törvény. 'S ezen két forum egymással alig áll valamelly összeköttetésben, mert sokszor megbocsátna a' közvélemény, hol a' törvény halálra itélni kénytelen; nem ritkán pedig a' közvélemény nyom el egészen, hol a' törvény felold. — 'S így ha a' hitelnek 's adósságbeli kötelesség feloldozásának minden

alapja szinte nem egyéb executionál, kivetésnél, tömlöcznél, akkor a' némettel azt mondhatni: 'jó éjszakát földművelés, kereskedés, gyarapodás, vagyon, birtok!' — Ellenben hol semmi félelem, semmi fenyték, és semmi lehetőség sincs erővel is visszavenni rövid idő alatt a' maga tulajdonát, ott a' vérnek leglassudabb folyása, lethargia, marasmus 's 'requiescat in pace!

Milly élet embernek, ki önbecsét érzi, 's milly szomorú országlás, hol a' kenyér olcsóbb - vagy drágább-sága több vagy kevesebb péknek fülénél fogva ajtóhoz való szegeztetésétől függ, 's hol cselad-kilidzsi és színír — hóhérpallos és sinór — a' legerősb indító-ok! Ellenben van e nevetséges azon édes és rózsaszín képzelgésű alkotmányoknál, hol mindenkiben szentet látni tanácsoltatunk 's hol ezen szép, egyszerű 's nagyobb értelmet 's jobb nevelést áruló 's igen sokszor hallott szólásmód közdivatu "hogya is lehetne ezt vagy amazt illy nagy uri személyről, illy előkelő gavallérról, vagy annyi esztendő óta olly magas hivatalokban, annyi fénnel 's a' közönség legnagyobb bizodalma megnyerésével szolgáló méltóságrul 's a' t. csak fel is tenni"? Gondolkozzék 's ítéljen ezekről többnyire kiki tetszése szerint; én részemről, ha pénzem lesz valaha kölcsönzésre, nem azt fogom tekinteni adósomban, 'az erénynek milly magasságán áll, 's hihetőleg valaha a' mennyország hányadik grádicsán fog örökön örökké vigadni; hanem, micsoda hypothekát adhat nekem 's mikép foghatom üstökénél 's ránthatom ki alóla még a' párnát is, ha becsületes 's törvényes kamatra adott tőkémet ő akarná használni csak, míg én addig tán sínylődöm, és szinte instantiával kellene keresnem a' mi enyim, míg ő fényes palotájában azzal tartja fen meg kell vallani igen szép 's nemes rangját, a' mi nem övé! — Ha valaki pénzérül máskép szeret rendelkezni 's intézni — tessék, én jó szerencsét kívánok, melly mint sokan mondják, — de én nem hiszem, — synonymon a' bölcseséggel.

Itt állunk végre azon többnyire igen meredek hely-nél, melyet távolról csak ritkán szoktunk észrevenni 's hol az van írva 'hogyan és mikép?

Mindennek — 's már erről is volt szó — van szép, van rut oldala. Már az, ki se nem szerelmes, se nem indulatos, se nem vak vagy rövid-látásu, hideg vérrel fogja megkülönböztetni a' szépeket rutaktul; mázsálni, 's a' szerint, mint dül, elfogadni, visszavetni. Ezen cselekvő mód igen egyszerű, csak hogy alig van valaki, ki maga vagy szomszédja feleségébe, gazdasági systemájába, verseibe, irományiba, homöopathiájába, alkotmányába, honjába ne volna szerelmes, és így vég nélkül; — igen ritka ellenben a' tisztalátásu; mert egyiket a' természeti kód — az ostobaság — másikat a' tudatlanság, tapasztalatlanság, elfogultság, előítélet 's a' t. fekete felhőji tartóztatják a' világosan látástul.

Némellyik pedig mindenkor maga becses személyével áll a' közjó útjában 's így azt önárnyéka miatt soha sem láthatja. Mi mind ezen gyengeségeket tegyük félre, legalább míg szemközt állunk, 's világosítsuk fel:

Azon megjegyzéseket, melyekkel közönségesen Magyarországon a' Hitel felállithatása ellen kelnek ki.

Azután, mely okoskodások vólnak Magyarországon a' Hitel lábraállítása mellett.

Vége az ezekből következő természetes béfejezést.

A' megjegyzések 's ellenvetések vagy törvényi vagy politikai tekintetűekre ágoznak. Vegyük előbb

A' TÖRVÉNYIEKET.

Némellyek illy ellenvetéssel élnek: "A' cambio-mercantile jusnak a' magyar Nemest alá nem vethetni, mert az által a' nemesi praerogativa az Iső rész 9dik tit. ellenére megszoríttatnék".

'Ám de az Iső rész 9dik tit. azt rendeli: hogy a' magyar Nemes, ha csak rendesen törvénybe nem idéztetik 's a' törvény rendes útján nem ítéltetik, se sze-

mélyében, se javaiban senki által se háborgattathassék; — úgy de mihelyt a' jus cambio-mercantile törvényesen elfogadtatik, az is törvényes út lesz 's a' nemes ember ott is pörbe idéztetnék 's magát védekezhetné, — csak azon különbséggel, hogy akkor az adós a' pört olly soká nem huzhatná 's jólelkű hitelezőjét ki nem játszhatná, nem faggathatná; — ahoz járul, hogy a' Ildik rész 68dik 's a' IIldik rész 28dik tit. szerint most is az adósnak, bár magyar Nemes is, — ha nem fizetheti meg adósságát, személye is a' hitelezőnek, ha ez kívánná, odaitéltethetik 's által is adathatik.'

Mások így okoskodnak: "Ha a' jus cambio-mercantile béhozatnék, az által az ordo juris — törvénykezés mód — változást szenvedne 's így a' szerint a' magyar Nemes nem legitimo juris ordine marasztaltatnék 's ennél fogvást az Ildő rész 9dik tit. által neki adatott szabadságtul meg lenne fosztva. — Most az adósság iránt, ha idéztetik, 1—4szerig tizenöt vagy is 15—60 nap adatik megjelenésre; ha marasztaltatik, ellenállással 's egyéb pörorvosló móddal hátráltathatja az ítélet-végrehajtást 's a' t. de a' jus cambio-mercantile szerint a' megjelenésre csak 3—24 nap engedtetnék, ellenállással 's más törvényes menedékkal nem élhetne 's így törvényes szabadságában nagyon megszoríthatnék".

'Ezen ellenvetésnek már az 1792ki 17dik törvény-cikkely megfelelt, melly megengedi: hogy a' magyar Nemes külső országi Austriai cambiale forumnak is alája vetheti magát 's ottan megmarasztaltathatik, 's az executio ellene penes compassum végre is hajthatik. Ha e' mellett a' nemesi szabadság csorbulást nem szenved, hogyan szenvedne csorbulást önhazánkban felállítandó cambio-mercantilís — váltó-kereskedési — bíróság által?'

Egyébaránt ezen ellenvetések más forrásokból erednek, mint a' törvényekhez ragaszkodásbul 's nem

egyebek 'köpönyegeknél. 'S azért minekelőtte a' politikai megjegyzésekre mennénk át, becsületbeli kötelességemnek tartom általányosan ideáimat — eszméimet — a' törvényekről itt olly röviden, mint lehet 's egyenesen kimondani; mert illy őszinte vallomás után kiki tudhatja, embere vagyok e vagy sem, 's így velem kezét foghat, vagy kardot avagy tollat ránthat ellenem 's én őtet álkép által e' módon semmi esetre se csálhatom meg, a' mit vélemény dolgában némellykor legjobb akarattal sem kerülhetni el.

Némellyeknek azon igen bölcsen hangzó okoskodását "gloriosa incertitudo, amabilis confusio,, én egy cseppet se csudálom, mert én inkább azt hiszem józanabbnak barátok közt 'clara pacta boni amici, — ellenzők közt pedig, hogy kiki ismérje egymást 's a' szerint cselekedjék. Nincs előttem Judáscsóknál csönmörletesb 's egyszersmind esztelenebb. 'S akárki mit mond, a' készakarva homályos törvény 's zavar szeretete egy részről, másról pedig a' teljes torokbuli vivát kiáltozás, mindég Judáscsók szagát terjeszti! De én hasznát is tagadom. Sokan a' törvény alig-érthetősége által gondolják eszközölni zivataros időben az egyegy lépésével való előre - mozdulhatást 's egészen felejtik, hogy csendes időben éppen azon homály, melly ítéletek szerint palladiumok, őket megint igen számos 's ugyan nagy lépésekkel taszítja hátrább. Illy alapok olly gyengék, hogy szinte jobb semmit sem építeni rájuk. 'S ha mint systemákat tekintjük, nem hosszabb időkre valók, mint a' gyermekeknek nyaválájok eltagadása, vagy mint p. o. egy uzsorásnak..... manipulatiói, ki valóságos 10 ezer helyet tán 100 ezerről hagyott maga után kötelező levelet a' ládában, mellyért most utói egy garast se kapnak; — vagy valakinek ön adóssági össze nem számolása, hogy valóságos szegénysége maga előtt rejtve maradjon mindég, 's több eféle. Illy systema kis időre derék lehet kivált ollyannak, ki képzelettel is jól lakik, de egy kissé továbbra ugy

fogja találni kiki, hogy a' bizonyos mindég kíváncsi a' bizonytalannál; — 's így én világosságot szeretek a' törvényben, — magamrul pedig azt tudni minden bizonnyal: pénzes vagy szegény, ur vagy szolga vagyok e?

A' mi pedig valamely törvénynek semmi módon sem eszközölhető eltörlését vagy változtatását illeti, egy külföldi szerzővel így okoskodom: A' változhatatlan 's még kérdésbe se vehető törvény philosophiája 'jövendő törvényhozók kezeinek megkötésében áll.' 'S így mathematicae sül ki, hogy illy törvény káros, mert belőle rossz sok, jó semmi se folyhat.

Ollyas országban, hol nem önkény uralkodik — a' törvény nem egyéb, mint a' fejdelem 's a' nép képviselői közt való contractus. Már ha ezen utolsó változhatatlan 's a' törvényhozó testnek valamely javaslat tétetik 's a' többség nem is veszi kérdésbe, sőt ha nyilván látja is leghasznosb következésit, még se fogadhatja el 's csak azon egyetlenegy igen bölcs ok miatt, 'mert az egykori gyülekezet, melly régi időkben nem birt nagyobb jussal, mint millyennel a' mostani gyülekezet ma bir, azt előre ugy határozta el.

A' törvényhozó test mindég akkor hozhat legbölcsebb törvényeket, mikor az idő szükségai előtté legjobban tudva vannak, — de midőn szerencsétlenségünkre vagy tán szerencsénkire a' jövendőt nem láthatjuk — utóinkra nézve mi éppen olly keservesen tethetnénk józan 's eltörülhetlen rendszabásokat, mint eldődink legnagyobb bölcseségek mellett se tudtak ránk nézve olly törvényeket hozni, mellyek minden kivétel 's változtatás nélkül minden időkre jók lettek volna, vagy jók lennének. 'S így a' törvény változhatlansága 's eltörülhetlensége nem egyéb, mint az országlásnak azok kezében létele, kik a' dolog természete szerint arrul semmit se tudhatnak, 's nem azokéban, kik előtt a' legkisebb összeköttetés sincsen rejtve.

A' 19dik századbeli a' helyett, hogy magok esze szerint cselekednének, behunyják szemeiket 's a' 18dik

századbeliak által vezettetik magokat minden ellenvetés nélkül.

Azok, kiknek tehetségeiben áll a' tárgyak folyamatját 's kifejlődését, mellyek a' józan ítéletre szükségeseek, tökéletesen ismerni, kénytelenek hódolva olyanok ítélete alá vetni magokat, kik a' dolog fekvéséről 's velejéről általjában semmit se tudhatnak.

Azok, kiknek egy századdal több tapasztalások van, olyanoknak engedik át a' kormányt, kiknek egy századdal kevesebb tapasztalások 's így kevesebb ismeretek is van.

'S ha józanság az, hogy a' 19dik század tettei nem a' maga belátása 's ítélőereje szerint határoztassanak el, hanem a' 18dik századé által, nem kevesebb józan az is, hogy ismét a' 20dik század cselekvényeit a' 19dik század szabja ki előre.

'S ha így lépcsőnkint tovább mennénk, ugyan mi lenne belőle? az: hogy idő haladtával elvégre minden törvényhozás megszűnne; mindenkinek cselekvésmódja és sorsa azok által volna elhatározva, kik se nem tudtak, se nem gondolkoztak sokat a' dologról, 's az élők összesereglett sokadalma a' halottak egymásra halmozott nemzetségeinek mozdíthatatlan urasága alá volna örökre bilincselve.

Illy eltörülhetlen törvény, akármi bölcs és hasznos volt is hozatalakor, előbb utóbb minden bizonynyal kárt szül, vagy a' jót akadályoztatja. 'S illy bilincstül menekedni végre alig lehet.

Caligula, Nero nem iszonyubb nem fertelmesb illy törvénynél. Pillantati irgalom, szükség, kény rábirhatja az élőket a' bilincs ketté törésére; de a' holt tyrannust — zsarnokot — ki indíthatja szánakozásra, ki birhatja engesztelésre?

'S mind ezek igazságát a' javítások legeltökéltebb ellenségi is sejdítik, mert csak mindég gátló 's hibás törvények védelmére kelnek ki eféle támogatásokkal, jól tudván: a' törvény, melly még jó és hasznos, nem szorul illy fonák gyámokra 's kopott ál fegyverekre.

Hazánk régi 's mai legbölcsebb gondolkozói 's törvényalkotói pedig e' részben velem tökéletesen kezét fognak, a' mit elhatározásik által, mint a' törvénykönyvben nyilván láthatni, minden ellenvetést megczáfoló módon megbizonyítanak. A' leghomályosb törvények az egész hasznára lépcsőnkint mind jobban 's jobban fejlődtek, felvilágosítottak; hol pedig a' homály igen is nagy vala — ott - - - - - ?

Olly törvények pedig, mellyeket a' holtak alkotmányi alapokká tettek 's mellyeket az ő későbbi parancsok szerint az élőknek még discussio alá se szabadna venni, részint hosszú fejtegetés alá vétettek, részint egyenesen eltöröltettek; p. o. an onus publicum fundo inhaereat, — resistendi facultas 's a' t. 'S alkotmányunk illy javításán, mellynek következései áldások, ki nem örvend? kik a' korlátlanságot teszik a' szabadság eleibe - - - - quod tibi non vis fieri etc. egy üres sententianak tartják — a' kik igen jól érzik, hogy építeni semmit sem tudnak 's így csak úgy tehetik magokat a' világ előtt ismételtesekké, ha akadályoztatnak 's rontanak; 's eképen csak a' nemzet salakjai.

Kétségtelenül volt elég okoskodó, ki egy illy sarkalatos törvény megsemmisítése alkalmával a' haza felfordulását jövendőlte, úgy mint volt 5—6 száz év előtt is elég próféta, ki minden javítás ellen a' legfeketébb 's legvéresb színre mázolt képekkel kelt ki, — 's kétség kívül ma is lesz elég, ki jobb pénzbeli systema ellen fog harczolni tehetsége szerint, 's azon szép fajzat szintugy ki nem irtható 's a' hazára nézve olly makacs, mint a' burjány a' buzaföldre átok; de az igaz és jó előbb utóbb minden akadályon diadalnaskodik 's nincs olly hatalom, melly gátolhatná utja megnyitásában. Csakhogy több évi, több századi elnyomatása a' köz embert megijeszti 's elszomorítja, azt gondolván 'örökre el van nyomva immár! azonban nincs ugy.

Ila törvényesen lehet alkotni, úgy annak rendiben törvényesen megint fel is lehet bontani, 's midőn 1230ban valamelly rendszabás igen hasznos lehetett, melly 1830ra nem alkalmas többé, 's 1830ban valami jó következeseket szülhet, mellyek tán 2430ra nagyon károsak lennének: igen természetes, hogy a' törvény változtatása 's eltörlése sokszor szinte olly józan, bölcs és szükséges, mint a' legjobb uj törvény hozása.

'S ugyan gondoljuk e, hogy több száz esztendő után sok változás nem fog történni 's jóvá hagynók e, ha utóink semmi javításokat se tennének? Lehetetlen képzelni; tehát mért akarunk mi annál, a' mit eldődink határoztak el, mozdulatlan maradni 's az emberi legszebb tehetséget 'a' tökéletesülésre munkálódást nem gyakorolni?

Fentebb azt mondtam 'a' homályos törvény semmi garantia — kezesség, biztosság — semmi erő. 'S theoria és praxis szerint eltökéletten úgy is hiszem. —

Azon időszakban, mikor a' homályos törvény fejtegettetik 's midőn bástya gyanánt kellene szolgálnia, akkor vagy a' király vagy a' nemzet részére magyaráztatik; ha a' királyéra 's ez akarja, milly szép védelem egy két homályos törvényke; ha ellenben a' nemzet részére, nincs e hatalmában ezen utolsóinak inkább világos mint homályos törvényeket szerezni? De bezzeg sok már nagy és hasznos hazafi tettet gondol végbe vinni, ha a' törvényhez egy pár clausulát ragaszt, mellyet a' kormány szint olly jól értett mint ő 's igazság-szeretetből ráállott, — midőn ő setétben óvakodással 's ügyességgel fedezgeté azt, a' mi a' bölcsőbb szem előtt még se maradt palástolva.

Ila árendásink, contractualistáink, szóval alattvalóink inkább homályos contractust — szerződést — kívánának mint világost, ugyan kivenné azon homályocskának jobb hasznát, ők e, mi e? Ne csaljuk meg magunkat. 'S ha vérengző tyrannismus és revolútiók alkalmával fegyverrel világosítottak is fel a' törvé-

nyek az emberiség büntetésére némellykor, még akkor is sokkal ritkábban vette a' nemzet a' homály hasznát, mint a' kormány.

És ha királyi 's nemzeti jusok közt nem volna egyéb garantia eféle homályosságok - szörszálhasogatások 's rabulistai ügyes fogásoknál, valóban kár lenne tovább szabadság tömjénjével terhelni a' képzeletet 's egy idealis jó miatt fáradozást 's időt vesztegetni.

De hála az egeknek! nem buktunk még annyira el — 's csak magunktól függ mind nagyobb 's erősb garantiát nyernünk.

A' Király úgy ül erősen széken, ha jusaibul egy pontot sem enged: a' deréket jutalmazza, rosszat bünteti 's királyi eskét pontosan teljesíti.

A' lakosok ellenben úgy szabadok minden elnyomástul, ha sok van köztök, kik egész világ előtt ismeretes 'sago et toga clarissimi férfiak, kik mai világban a' hatalmas vélemény paizsa alatt minden igaztalanságtul mentek; 's ha a' nagyobb rész szereti 's imádja alkotmányát 's érette halni kész.

Ezen utolsó a' mathesis törvényei szerint van alkotva. Ott is 100 font, — bár kavics legyen is az, 10 font vasat; sőt aranyat is maga után vonz, ha a' természet örök jusait akadály nélkül gyakorolhatja. —

A' változhatlan törvényekről pedig azt mondtam: 'hogy azokbul jó soha, rossz pedig mindig folyhat 's így a' szabadságnak inkább bilincsei mint alapjai. Ha jók 's hasznosak, mikor kérdésbe vétetnek, úgy is megállnak 's örökségi czimerek szükségtelen; ha pedig károsaknak mutatkoznak, akkor nem szabad változtatni; 's így 'eltörülhetlenségek jót semmit se, hanem csak rosszat szülhet.

De sok ember előtt a' régi rendszabások 's törvények több hitelűek mint az ujak, 's eként velem a' törvények változtatásáról vagy megsemmítéséről egy értelemben nincsenek. Ők régi időkben a' komolyságot, férfiui méltóságot 's ősz tapasztalást látják tanács-

ban ülni; midőn ma forró vért, az ifjuság kicsapongó képzelgésit 's az indulatosság 's korlátlanság legkisebb tapasztalásra sem állapított veszedelmet szemlélik a' törvényhozók közt. Én ellenben azt hiszem: hogy illy provocatiók 's idézgetések "Eldődeink bölcsesége, — régi idő belátása, elmés hajdankor, az ó világ szemesége, méltósága 's a' t." azon számtalan balvélemények közé tartoznak, mellyek szokás által fogadtattak el 's mint valamelly igazságok apárul fiura hagyománykép mennek át, 's mellyek alapja hófuvaton nyugszik 's egy kis nyomozás után szintugy el is oszlik, mint az egy kis meleg által. — Vizsgáljuk.

Tapasztalás a' bölcsesség anyja, 's egyenlő észbeli erővel 's tudománnyal kettő közt az bölcsőbb, ki több tapasztalásu. Ennek igazságán nem kételkedik senki. De az említett balvélekedés még is éppen ellenkezőt hirdet 's a' sokaság benne meg is nyugszik.

Illy elfogultságok a' legközelebbső okokbul erednek 's még is olly nehezen jönnek az emberek igaz eredetekre. Atyáinkra 's régiekre való alaptalan hivatkozások p. o. egyenesen

'A' szavaknak nem csak hibás, de éppen ellenkező használásából folynak, 's azon bévett szokásbul, hogy a' holtaknak mindég több tiszteletet szoktunk adni, mint az élőknek.'

A' mit közönséges beszédben régi időnek, hajdankornak hívnak, józan ész után uj időnek, ifju kornak kellene hívni.

Két egyes személy közt tagadhatlan, az idősbnek van vagy lehet több tapasztalása. — Generatiókban éppen megfordultan áll az eszt 's a' közelebbsőnek 's így az ifjabb generciónak van vagy lehet több tapasztalása.

A' 13dik század a' 11dik 's 12diknek, a' 15dik század ellenben a' 13dik 's 14diknek, mi pedig Árpádtul fogva időnkig szinte egy évezred tapasztalásit halmoztuk egymásra! 'S így ha p. o. a' 13dik század ta-

pasztalásit 's bölcseségét hozzuk elő okoskodásink támaszául, nem az őszhaj hanem a' bölcső tapasztalását 's bölcseségét hívjuk védelmünkre!

A' Tibeti bölcsék egy bölcsős gyermeket emelnek isteni magasságra 's azt hiszik legcsalhatatlanabbnak. Mi őket nevetjük, azonban mi magunk mindég azokra provocalunk — hivatkozunk — kiknek se annyi tudományok, se annyi tapasztalások mathematice nem lehetett mint a' mennyivel mi birunk, 's kik hozzánk képest csak gyermekek vagy serdülők.

A' Magyarak Vezérek alatti volta: születése; sz. István, szent László ideje: gyermekora. I-só Lajos 's Mátyás alatti: serdülő ideje. Mária Theresia alatti: fiatalsága. Mi vagyunk férfiai. A' jövődő lesz emberikora; — 's csak tőlünk függ eszközteni, hogy valaha egésség színe fényledezzen e nemes tekintetén, 's szép fehér szakál lengjen e számos esztendőig a' vén Magyar ajkai körül, vagy hervadás, halvány kép 's életunalom legyen nemzetünk véghatára; 's csak mi hatalmunkban áll olly pályát járni, hogy valaha az öreg Magyar öröm szívdobogással nézhessen vissza férfikorára, 's ne legyen arra kárhoztatva, a' mire sok halandó — hogy rája nagyobb áldás nem szállhat 'el-felejthetésnél'.

A' mi pedig értelmi erőnket 's erkölcsiségünket illeti, ki akarja 's veheti azt kérdésbe, ki csak egy szót is hallott vagy olvasott a' multrul, hogy annak sommája mai időkben hasonlíthatlanul nagyobb, mint a' régiben. Volt hajdan is ép eszű 's tudós ember, tagadni nem lehet, de mindég csak a' tudományok akkori sokkal szűkebb köréhez mérsékelve. Nincs rejtve a' világ előtt, hogy csak egy pár század előtt a' tanácsban ülők legnagyobb része még azon igen egyszerűhez sem értett t. i. az olvasáshoz; hogy azon tudományoknak, mellyek mai józanabb cselekvőmódaink alapjai, még czímei se voltak az egyesült törvényhozó test előtt csak neveknél fogva is isméréte-

sek, - - - - hogy jóval előbb az országgyűlésin azon határozás tétetett szükségképen több eféle rendszabások közt: hogy az ország előkelőinek 's papoknak ezentul lopni szabad ne legyen 's a' t. 'S Ladis. L. II. cap. 1. 13. etc.

'S ezek mellett mindég a' régi méltóságra, ősz bölcseségre, eldődeink okos határozására emlékeztetjük hallgatóinkat!

A' holtakrul való előitéleti sententia pedig így hangzik: 'de mortuis nil nisi bonum' —

Ezen igen veszedelmes balvéleménynek alapjára jutni nem nehéz. Ez által mindég a' nagyobb és szelidebb rész mystificáltatik, és sokszor az élők haszna ezen köpönyeg alatt a' holtak emlékezetének áldoztatik fel, kiknek se használni se ártani többé nem tudunk. 'S azok kik az élőknek tehetségek szerint minden lehető kárt okoztak 's tán idő előtt koporsóba taszították, nem engedik, hogy valaki őket, midőn már nem éreznek, bántsa és sértse! Számtalanok elevenen égettettek el 's kik elítélték őket, azok hirdetik: de mortuis aut bene aut nihil! —

A' halál legnagyobb engesztelő 's az ki többé nem lehel, senki útjában sincs is többé, senkit fényével, erényivel nem sért, elsőséget nem nyerhet, se tapsot se hivatalt, se hagyományt 's a' t. 'S az elhamvadottnak dicsérete, kivált előbbi ellensége ajkán, a' kised belátásu előtt sokszor igen nagy bámulást gerjeszt, de az csak olyan mint a' színjatszói csillogó korona, melly papirosbul készült 's igen olcsó.

Ha pedig igazságát tekintjük a' dolognak, midőn azon senki nem kéteskedhetik, hogy többel tartozunk az élőknek mint a' holtaknak, mért ne volna szabad az elhunytul rosszat mondani — ha gyalázatosan élt? 'S volna é e' nélkül akár egyes nemzetnek akár a' világnak igazi historiaja vagy csak egy biographia is a' szó 's hitelesség valódi értelmében? Egy becsületes embernek, kit tán életében elnyomtak, üldöztek 's

minden napjait elkészeríték, mi jutalma volna végre, ha még holtá után is a' rossz cselekvő 's alacsony élővel, ki itt tán kincsel 's hatalommal volt felruházva, szinte egyenlő dicséretet nyerne, 's így ezzel hasonló sorsu lenne?

Mi emeli lelkünkben az igazság szeretetét magasbra az Egyiptomiak azon régi szokásánál, melly 'a' királyokul holtok után tarta ítéletet? 'S az egész közönség lelki tulajdonira mi lehet hathatós 's áldottabb befolyásu, mint ha még a' serdülő is naponkint tapasztalja, milly szenny 's kárhozat ragad a' rossz névre még akkor is, mikor ez nem is árthat többé; midőn a' derék becse még akkor is zeng századrul századra mind tisztábban, mikor föld fedí már csontjait. Ezeknél fogva a' holtakruli közmondásnak így kell hangzani: *de mortuis nil nisi verum.*

Semmi sem fogja szembetünőbben előnkbe állítani 'a' törvények idő 's körülállások szerint, közegyetértéssel 's közakarattal intézendő némellykori változtatásának vagy eltörlésének hasznát, sőt szükségét, mint midőn nem önmagunk, de más nemzetek kifejlődését tekintjük. Ezen cselekvésmód leghasznosb, 's egyszerűsmind legegyszerűbb. Magunk szemeiben rendszerint semmit sem látunk, máséban mindég mindent. — Azon bizonyos eltörülhetlen törvényért, mellyrül tudom, kiki hallott, jól lenevetjük a' máskép bölos Athenei tanácsot, de magunk..... A' Chinaiban igen kaczagjuk azon gyengeséget, hogy ki nem magyarázható örömet érez, ha kék pántlikára függesztheti háza tetején csengetyűit, melly megkülönböztetésért sokszor legnagyobb hazafitlanságot kész elkövetni, de mi..... 's a' t. Nézzük tovább, miben van Persia, Marokko 's milly magasban áll Pensylvania, Britannia? Az Amerikai szövetséges országokban sok törvényhez nyilván az van csatolva, hogy körülállásokhoz képest időjártával a' törvény is javíttassék.

Azonban menjünk át a' cambio-mercantile jus ellen támasztható

POLITIKAI MEGJEGYZÉSEK 'S ELLENVE-
TÉSEKRE.

Ha megmutathattuk, hogy a' törvénybeli ellenvé-
tések alaptalanok, vagy csak homokon állnak, úgy
fogjuk tapasztalni, hogy a' legszámosb politikai okos-
kodásoknak nem csak legkisebb alapjuk sincs, de kép-
zelt resultatumik éppen diagonaliter ellenkeznek
azon testesült következtésekkel, melyeket a'
mindennapi életben tapasztalhatunk 's melyeket szinte
a' vak is lát, mert kezével foghatja. Annál pedig ne-
hezen lehet valami nevetségesb, mint ha valakitül nagy
bajjal nehéz követ látunk hirczoltatni azon hiedelem-
ben, hogy arany; vagy valakit sebesen, teszem, Pestrül
Rákos felé nyargalni, ki eltökéletten azt hiszi, hogy
majd Vörösvárra érkezik; — vagy valakit nagy proso-
popaeiával bölcselkedni, és szinte jövendőlni hallunk,
kinek jóslatai éppen ellenkezőleg ütnek ki.

"A' FAMILIÁK CONSERVATIÓJA

azon czél, melyet elérni akarnak. 'S ugyan azok mos-
tani systemánk által bátorságba vannak helyeztetve?
Nem egyenesen az ellenkezőt látjuk e? Mert ollyast
tán senki se fog épen fentartatott familiának mondani,
melly többel adós mint értéke van 's melyet tulajdon-
kép a' más birtoka közt csak születési sánczai tartan-
nak fen.

A' familiákat akarják fentartani — 's valóban szép
szerencsések van, mert nehéz találni közel országot,
hol annyi dus olly 'szomorun vagy olly nevetségesen
bukott volna el, kivált újabb időkben, mint szegény
anyaföldünkön! 'S ne gondoljuk, hogy mindég ren-
detlenségből vagy más egyéb okokból ered ezen ter-

mészetlen elszegényülésünk, hanem egyenesen Hitel hijából, mert a' rendetlenség 's pénzzel tudatlan bánás, kísérője csak ezen hiányosságnak.

Ha valaki 5tel 6tal 100tul elég pénzt kaphat 's nem fél hogy könnyen felmondják, nem fog e több esztendőig adósságot tehetni, mintha egy hozzá hasonló birtoku 8al, 12el, 20al 100tul kaphat csak pénzt 's azt sem eleget; a' nála lévő tőkét pedig közönségesen, vagy tán systematice is éppen akkor mondják fel, midőn hitelre legnagyobb szüksége volna 's ő 20al, 30al, 40el kénytelen felvenni 100át.

Én ugy látom, mert 5öt, 6ot kevesebbnek tartok 8nál 's 40nél, hogy az első birtokos hosszabb ideig fog költhetni és sokkal többet is mint a' második, 's hogy így az elsőnek jóval nagyobb időszaka van a' lecsendesülésre, meggondolásra, józanodásra, mint a' másik patrio more birtokosnak — 's hogy sok, ki jobb elrendeléssel 20 esztendős korában vette volna át birtokit, szeleser költené jövedelmei felét 's 40 esztendős koráig korhelykedne — melly gondolom elég liberalis feria gondolatlan életre — midőn egyszerre felpattan esze, a' számadás kivonatalából még vagyona felét lelhetné 's így ha régi ember lesz, még meglehetne, hogy testamentomban az átvettnél nagyobb értéket hagyna hátra, mert a' vénülő sokszor nagyobb örömet talál egy forint elkaparításban, mint a' fiatal százak kidobásakor. A' mostani elrendeltetésben olly keskeny pályát talál a' birtokos szédelgő ifjusági futásának — melly gyakran az erősbnek, szomoru mondani, ismértető jele — olly keskenyt, hogy sokszor a' kevesebbé dusaknak ma jószágok átvételéről 's holnapután már sequestrumjokul hallunk; az igen dusokat pedig nagy részint, — a' helyett, hogy a' thronus támaszai 's haza szószólói lennének, itt szomorun, mint a' tollatlan árva verebet, elhagyatva szemléljük dűledező váraikban; ott ügyesen 's prókátorosan harapogatni magok körül tapasztaljuk 's jó rókát mutatni, midőn őseiket a' vad Oz-

mán V.....nél 's a' t. valaha oroszánoknak tartá; amott megint mesterkéltségekben látjuk, mint a' házaégett horvát embert, ki megmaradt máriását az istenek savanyu italaért kinjában kurjongatva költi el.

Ha valaki adósságot csinál, legyen szükségben, legyen számolás után, legyen végre könnyelműségben, 's azon tudomással teszi, hogy azt vagyonán vagy bőrön tüstént megvehetni, 's minden bizonnyal meg is fogják venni, ugyan fog e majd olly 'előre fejjel' adósságok árjába rohanni mint ma, midőn annyi régi rozsdaszerető a' serdülő birtokost — kinek se vagyonrúl, se igazi becsületről, de tán semmiről sincs józan ideája — eszméje — már jókor azon szép, nemes és igazán tiszta lelkű praerogatíváival betölteni nem mulasztandja el, hogy a' pörököt in infinitum lehet huzni, alkudozni, sokszor a' hitelezőt kijátszani, 's így éppen nem is fizetni; 's. hogy végre a' legrosszabb esetben még is megmarad mindég valami 's a' t.

Nincs veszedelmesb, kivált gyermekekre t. i. minden ország lakosai nagyobb részére nézve, a' félvékony jégnél; ki rálép, előbb utóbb bele szakad, de azért szinte mindegyik megpróbálja. A' viz sokkal bátorságosb, arra csak jó uszó vagy csónakász mer bocsátkozni, a' többi parton marad. Pénzbeli systemákkal szintig van: mennél bizonyosb a' valahai visszafizetés napja, annál nagyobb a' meggondolás, tartalék 's óvakodás az adósság-csinálásban, 's így lassankint annál több a' rend, erkölcsiség 's a' t. Mennél több pedig a' kibujódsi hátulsó kapu, annál nagyobb a' gondatlanság, szelesség a' pénzek felvételében, 's így lassankint annál több a' rendetlenség, erkölestelenség, 's a' t.

Vegyünk a' mindennapi 's legközelebbi életből példákat. — A' fiatal birtokos vagyonai átvételekor ritkán tudja, mennyi adóssága, mennyi jövedelme, szóval miye van. Előtte minden vagy nagytás, vagy titok, 's néhány esztendei illy 'maga nem ismerés után ugy annyira eltömjéneztetik az egyébaránt valaha nyílt

keblü ur, hogy az igaz szó neki nem használhat ezen-
tul, mert fűleiben az igaz végre goromba szó gyanánt
kong. — Jövedelemre nézve az idők rendkívüli bősége
— 's itt a' veszedelem, mert ritka csak az is kiismerné
valódilag ezen igen egyszerü szempontban és sinormér-
tékben az előreláthatás főkulcsát; t. i. hogy mennél
erősb az actio — hatás — annál hathatósab a' reactio —
ellenhatás — az időknek mondom jövedelemre nézve
rendkívüli bősége felingerli az indulatosságot; mert a'
kívátnak eleget is lehet tenni; a' soknak kiadása
szokássá leend, 's a' pénz olly könnyen dobatic el,
mint a' milly könnyen jöve a' ládába; lassankint szor-
galom szükségteenné, a' számadókönyv szinte haszon-
talanná lesz; 's ez így forog egy ideig, míg végre az
ellenhatás kezdődik, — 's ime itt állunk a' dráma
kezdetin. A' nagy ur emberei keresik a' pénzt, 's kön-
nyen találnak; árva, özvegy, kisebb birtokos örömet
hozza; második harmadik esztendőben mind nagyobb
a' pénzszükség, midőn azonban a' nagy ur, ki termé-
szet törvényt nem érti, várton várja a' reactióbul ter-
mészeti leforgása előtt megint az actiót, azaz a' viz
felfelé folyását; 1816—17beli jövedelmek elötünését!

Ha végre szűkebb lesz az állapot, és se a' jószág,
se az özvegyek, árvák 's kisebb birtokosak serege
nem állit ki elég pénzt, akkor 'egy generalis rendbe-
hozási planum koholtatik, melly a' nagy birtokost el-
végre egészen tenkre teszi, mert a' mindenféle czikor-
nyás nevekkal készült operatumbul végre az sül ki,
hogy a' birtokos mindenét aláírta igen kevesért, vagy
semmiért. - -

De ha tán — hogy a' szóban meg ne akadjunk —
illy körülállások közt lévő nemzetségeket conservál-
taknak hívhatni is, — a' közjóra nézve illy familiák con-
servatioja szükséges e, hasznos e? Én azt hiszem,
lételek se nem szükséges, se nem hasznos, 's egész
becsek csak ama' képzeletben áll, melly a' régi nem-
zetségeket a' korona drágaköveivé varázsolja. Azonban

hol csak a' régi név maradt meg, a' régi becsület 's tehetség pedig eltűnt, ott a' gyémánt kitört, 's csak üveg tölti be helyét. 'S többet ér a' királyra és országra nézve egy új nemzetség, melly érdemeket szerez, egy olly régi familiánál, melly a' helyett hogy elődei dicső példája által hasonló nagy tettekre buzdíttatnék, — inkább magát minden áldozat 's munkáttal mentnek hiszi, mert már ősei vittek végbe valaha sok szépet 's halhatatlant, 's így azt gondolja: ingyen élhet, 's csak ünnepelve töltheti napjait.

Minden bizonnyal nem a' tudatlanság, rendetlenség, és sokszor szükségből eredő olly tett, mellyen pirulni kell, örökítheti a' nagy nemzetségeket. Mai pénzbeli systemánk pedig éppen a' legnagyobbakat hagyja pénzállapotban vagy tökéletes tudatlanságban, és szinte rendetlenekké neveli, vagy becsület-elleni ügyességre ösztönzi, 's így a' Hitel hija azon ok, melly a' legnagyobb familiák fentartását nem eszközli, de éppen azt, a' mitől óni akarják 'elaljasodását 's végromlását kerülhetlenül következteti.'

“Hiszen most is jól áll a' dolog” új ellenvetés. Az ön eszében bizó nem kérdi, ha csupán a' thema józanságáru akar itélni 'ki mondta, de mit mondott, — hanem ha azt akarja tudni, ez vagy amaz miért van mondva, akkor a' mondó nevét is kell ismerni. E' szerint az, ki a' mostani pénzállapotot helyesnek tartja, vagy jobbat nem ismer 's azért tartja jónak; vagy az körülállásira igen hasznos és jótévő. A' dologhoz értők vagy mind új systema mellett vannak, ha t. i. kün heverő tőkéikhez nem juthatnak 's jószágikat javítani akarják; vagy mind a' régi systemához hevesen ragaszkodnak, ha t. i. több az adósságok mint értékek, kellemesnek találják sub aegide legis máséval élhetni, 's birtokaik virágzása vagy porban léte őket nem érdekli közelebbről, mint nekik mindegy 'hazájok felemelkedik e, eltipratik e. 'S így okoskodása szerint kinek kinek erszényére ítélhetni.

Azon felekezet, ki jobbat nem ismer és sokszor nem is gyanítja jobb systema lehetőségét, minden esetre a' legveszedelmesb, mert azzal vizsgálat alá se vehetni a' dolgot, 's azt minden okoskodás előtt arra kell kérni: 'datumokat szerezzen; ezt amazt olvassa; ide oda maga menjen, 's minekelőtte olyanul bölcselkedne — a' mi előtte nem egyéb, mint hang süketnek, — foghatósága 's tanulása körét tágítsa.' Míg azt hiszi ezen osztály: 'a' Magyarának van mindene, más nemzetnek semmije sincs; Magyarország gazdag; Gallia, Anglia szegény; — csak nálunk a' jó rend, másutt rendetlenség; mi tudunk élni, mások nem; minekünk van eszünk, másoknak nincs; míg nem pirulnak némelly íróink olly mystificatiót tenni az egész nemzeten, 'hogy Brunel csak egy magyar földmérő után képes elvégezni a' Tunelt, midőn egész hazánkban, de csak egyetlenegy becsületes hidunk sincs, 's mindenütt csak az elhibázott 's összebomlott ötlik szemünkbe; — míg hivatalbeli embereink lesznek, kik szivreható tudatlanságokban a' patrio more gazdaságot azon állítások által gondolják védelmezni, mintha Lombardia 's Anglia földművelése a' mienknél különb systema következésiben el volna aljasodva; szóval: míg az emberek kettőt többnek tartanak négynél, 's a' vad mezőt jobb műveltségünek a' virágzónál; addig még fontolgatás alá se vehetni némelly tárgyakat, mert egy csöbör nem fér egy pintes palaczkba, 's éppen így némelly kiterjedt tudomány nem fér soknak igen szűk 's keskeny értelme körébe.

Azok pedig, kik igen is jól tudják, hogy a' Hitel hija szinte minden mozgást elakaszt, de kiknek vagy ön állapotjokra, vagy vér- és gondolkozási rokonbellekére lassu circulatio, azaz pöröknek végnélküli húzávonája, alkudozások, kamatok nemfizetése, vagy hogy ők kamatot húznak, de nem fizetnek 's a' t. — kellemes; azok, ha már nem hiszi senki a' mostani systema jóságát nagy familiák fentartása végett 's azt

se, hogy eféle aristocratia nélkül Magyarország nem is lehetne: ügyesen elforgatják a' dolgot, 's a' figyelmet egyébre gerjesztik. p. o. "A' józan országlás mindég az adósokat legyezi," 's ime ezen sok már megnyugszik 's elhallgat; mert azt gondolja, hogy ez által az iparkodó kedvezést érez, 's a' pénzét elásó büntettetik, midőn, — ámbár egypár eszfundőre a' rossz fizetőknek való kedvezés házak, hidak építésére, városok csinosodására 's a' t. igen sokat segíthet, — csak egy kevés hosszabb idő után a' reactio örökös törvénye szerint nem szül egyéb következt, mint ha iskolában rossz deákok, falun pedig korhely gazdák várhatnának becsület- vagy haszonbeli megkülönböztetést. Az egészre nézve nem haszon, igaz, ha valaki kevesebbet vesz magára, mint elbirhat, de korántsem olly káros, mint mikor valaki minden tehetségén felül terheli vállait 's összerogy. Azonban ha nem vesszük kérdésbe a' physikai következt, nem tűnik e tüstént eszünkbe, milly erkölcsi foganatja lehet az adósok 's rossz vagy éppen nem fizetők pártolásának? 'S kivált nálunk, hol tizedik ember se vesz fel pénzt józan számolás okábul, hanem többnyire vagy fényűzés vagy rendetlenség miatt?

Illyest is rebesgetnek: "Nem hibás a' systema, de szerencsétlen körülállások 's jó idők után következő mostohák rántották le nagy familiáinkat a' völgy fenekére; hisz előbb illyesekről nem hallottunk, 's mért akarjuk éppen most változtatni, a' mi eddig olly jó volt." — Erre minden hosszab feszegetés helyett csak Bebek, Oláh, Bátor, Hédervári, Kanizsai, Újlaki, Zrínyi, Drágfi, Homonnai, Pázmány, Rozgonyi, Gara, Dersfi, Telegdi, Czobor 's a' t. nemzetségeket hozom az Olvasó emlékezetébe; továbbá azt bátorlakodom állítani: hogy nem a' jövedelmek csökkenése tette nagyainkat tenkre, hanem az, hogy nem vettek erőt magokon valamivel kevesebbet költeni jövedelmikéül, 's végre 30al, 40el kapták csak 100át; 's elvégre: hogy

éppen azért, mert eddig nem esett változás, most az annál szükségesb, — 's hogy nincs alkalmatosb idő javításra a' mainál.

AZON OKOSKODÁSOK, MELYEK MAGYARORSZÁGBAN A' HITEL LÁBRAÁLLÍTÁSA MELLETT VÍNAK.

Sok dusnak újabb ideai szomoru elszegényülése vázként szolgál a' mostani generationnak; 's úgy mint néhány 30—40 esztendő előtt koczka, kártya, pazarfényűzés, a' legizetlenebb időtöltések unalma 's kivált maga dolga után nemlátás némelly előkelőt mai elaljasodásra birt; úgy a' maiak nagyobb része játéokban se pénzét nem vesztí, se idejét hiába nem tékozolja, hanem maga dolga után szorgosan jár 's mindenben rendet tart; 's mai napokban 'sziate olly nagy, ha nem nagyobb száma az úgy nevezett "romlott vagy veszedelmes idejű" férfi 's fiatal, jó 's rendes gazdának, — mint az úgy nevezett "józan idejű, koros 's vén pazérlóknak!", 's így nem tagadhatni, némelly egyesek elbukása igen jó következtést szült az egészre nézve, mint minden ijesztő példa; csakhogy haszna nem tartósb, mint azon benyomás, melyre a' szemlélők ébresztettek általa.

A' kemény büntetések 's vesztőhely lecsilapíthatják, le is csilapítják a' rablási 's gyilkolási hajlandóságot, de csak józan törvények, 's nem bot, nem hóhér képes birni halkan egy egész nemzetet nemesb erkölcsiségre; 's nem annyira szép okoskodások 's magas helyen fénylő példák tartják a' közembert az emberség útján, mint inkább azon helyezettetés, melybe tesszük, hogy t. i. 'fáradozási után jobban 's bátrabban élhessen. Könnyű annak nem lopni, kinek mindene van, könnyű megelégedtnek 's így csendesnek lenni, ki mindennel bővelkedik, de a' szegénynek, fázónak, koplalónak vajmi nehéz!

A' közel szomszédságban porrá égett egy két falu olly beható példa, hogy a' megmaradt helységekben jó darab ideig — mig t. i. a' benyomás eleven az emlékezetben — gyertyára, zsirra, pipára, kenderre sokkal nagyobb a' vigyázat, — de igazi bizodalom mindaddig nem lesz, mig a' házak kőből 's fedelek cserépből, szóval az épületek gyulhatlan 's el nem éghető szerekből nincsenek. 'S így világos, hogy az akasztófa 's egypár elégett falu csak negativa — nemleges — de semmi positiva — igenleges — hasznot nem hajt; így soknak pénz és vagyonbeli elbukása tagadhatlan, szinte az egész ma élő generatióra nagy negativa hasznot hajtott, de positiva jót egyenesen éppen semmit sem tett, mert azt csak a' Hitel felállítása viheti végbe; mint a' közember erkölcsiségét csak jobb értelme 's nagyobb tehetsége emelheti fel; a' helységek 's építmények bátorságát pedig csak kő, téglá 's eféle alkothatja; szóval: jobb systema.

Ha pénzbeli törvényink olly szorosak 's kemények volnának, hogy az adós minden bizonnyal előre tudná, 'majd megveszik rövid uton rajtam, a' mivel tartozom, akár vagyonomon, akár bőrömen', — kételkedni se lehet, hogy más érzéssel írná nevét a' hitelező-levél alá, mint ma teszi.

Az alig serdülőt szülei már jókor intenék veszélytől való óvakodásra, midőn ma tán az illy oktatásokat feleslegnek tartják, vagy övéiket arra figyelmeztetni egészen el is felejtik.

Nehezebb volna, kétséget nem szenved, új systema után ön nemzetségét mint mondani szokás 'örökíteni, mert a' törvény az adóst igazságon túl védelme alá nem venné. 'S tán az öröködést egészen más módon kellene eszközteni; — nem herczegi palást vagy grófi köpönyeg alá, vagy régi név, avagy pénzes láda — mellyben pénz sokszor nincs — mögé bujás, hanem igazi becsület, egyenesség, takarékosság 's halhatatlan tettek által. Azon időt, mellyet a' szülék majoratus

's efélék kinyerésére fordítanak, gyermekeik jobb nevelésével tölteni kinszerülnének, mellynek sommája lenne: "kitörülhetlen betűkkel sziveikbe vésni; hogy csak erkölcsi szép és jó nemesíthet valóban 's hogy mennél magasb a' születés, mennél nagyobb a' vagyon, annál jobb 's hivebb szolgálatot vár a' haza, vár a' király. Illy aristokratia a' thronus igazi támasza, illy örökös a' nemzet fénye! —

Az, hogy azon rendkívüli jó időket, mellyeket sok sajnosan emleget, a proportione olly kevesen tudták használni, a' pénzbeli actio 's reactiorul való közértelmesség hiját nyíltan bizonyítja; 's ezen tudatlanság is Hitel nemlétéből ered; mivel annak felállítása mindenkit kinszerítne, ha márul holnapra nem akarná elveszteni mindenét, tudni: 'mennyi jövedelme, 'minő terhei, röviden 'mije van. Most több van olly birtoikos, ki ezen igen egyszerűt és szükségest nem tudja, mint ollyas, ki világosan 's öncsalás nélkül tudná. Most természeti apáthiájából — bár szabad volna nevezni némellyeket! — sok nem is igen ébred fel, noha sejdíti némelly pillantatokban lefelé hengerülését, mert még messze 's homályban a veszély. Milly nagy haszon lenne az országra nézve, ha illy veszedelem, — melly a' rendetlenségből származik 's abból, hogy sok, számos egyéb oktalansága mellett csak azt se tudja, 'minek ura 's mije van — olly világosan 's rémítőleg állana mindenkinek szeme előtt, hogy végre az álmosak, tudatlanok, vagy minden egyébbel foglalatoskodók felijesztetnének némellykor magok dolga után is látni, 's azt nem mindég minden egyéb után hagyni, vagy tán csak akkor kezdeni, midőn nagyon késő, 's a' vagyon meg van emésztve immár.

Sok, elbukása után rendesb és szinte megelégtettebbé lesz, mint az előtt vala, 's nem azért mivel kevesebbje lön, mert azon keveset is rendetlenül költethetné, vagy hogy kevés jobb volna soknál; hanem mert tudja világosan 's elhatározottan 'mije van,

a' mit előbb soha sem tudott, 's főképen azért, mivel azon meggondolási processuson esett át, melyre a' szükség kinszerité, 's melyet önmagávali számolásnak 's rendbenlétnek hívhatunk.

'S nem szembetűnő e, milly nagy jótét lenne sokra nézve, 'ha ezen önmagávali számolás 's rendbenlét benne nem szükség, hanem nevelés befolyása által eszközöltetnék? Az egész közönség nevelésére semmi sem hathat erősebben a' törvényeknél, 's így eldönthetetlennek látszik, hogy a' törvényesen felállított Hitel azon fordulást teszi a' nevelésben, mely által minden rendű 's birtoku jókor arra figyelmeztetik már, hogy magával vessen számot 's rendben legyen. 'S ha illy meggondolás sok életforgás 's nemzéssoron hat egy egész nemzeten keresztül és szinte a' nép vérbe elegyül, lehet e kételkedni áldásterjesztő következésin, 's nem áll é egész tiszta miségében elő, hogy az igaz Hitel felállítása földművelés 's kereskedésbe egy eddig nem ismert életet öntene, 's hogy mind annak, a' mitül félnek, éppen ellenkezője valósodna, mert a' rendes és bersületes ember jutalmazva, a' rendetlen 's csalárd ellenben büntetve lenne, 's a' Hitel hazánk valóban nagy nemzetségeit 's oszlopait nem csak elhomlani nem engedné, de azokat mind erősb 's hatalmasb létre magasítná.

Ha azonban mind ez még se volna elég suly az eddig előadott, és sok számos elő nem adott 's tölem még nem is sejdített ellenvetések megczáfolására, legtanácsosbnak tartom azon nemzetek mibenlétét, kiknél Hitel van, azokéval összehasonlítni, kiknél Hitel nincs. 'S ezt mindenkinek saját vizsgálatára bizom, netán valakit önitéletében azzal is untassak, a' mi ugy is olly világos, hogy szinte szemet szúr.

Ha még efelett azt is számba vesszük, hogy némelly nemzet szerencsés fekvése — ugymint az erősnek a' rendetlen életmód se árt — a' józan systemát nem is teszi olly okvetetlen szükségessé, 's hogy szinte

minden ország pénzbeli elrendelése tökéletlen 's nagy javításokra képes, akkor azon következtetést huzhatjuk: 'hogy a' legjobb fekvésű 's egyébaránt erős nemzet, melly Hitel hijával is fentarthatja valamiképen magát, Hitellel határnélkül emelkedne fel, 's hogy a' gyengébb 's mostoha helyzetű nemzetek Hitel nélkül nem is élhetnek; vagy más szavakkal: hogy az egészséges jóvérű ifju a' vénség fájdalmat elkerülné és sokkal idősb lenne, ha korhely 's rendetlen nem volna; de hogy a' beteges, hidegvérű férfi koporsónak indul, ha korhely 's rendetlen. Sok éjjel nappal korcsában ül 's részegségéből alig ébred fel, de egészséges; sok pedig óra szerint él, lat számra eszik iszik, 's legrendesebben tölti napjait, még is nyavalgó; de azért az első életmódot jónak, a' másodikat pedig rossznak nem mondhatni.

Magyar hazánk is a' jó 's erős természetűekhez való, 's Hitel hijával is boldogabb sok egyéb országnál, mellyben a' Hitel legszorosb; de azért ebből nem az foly, hogy nálunk jó pénzbeli rendelkezés felesleg volna, mert így is el lehet élni; hanem hogy éppen azért, mert jó systema nélkül is életben marad az ország, jobb systema következtetésében annál bizonyosabban tenne mind testi mind lelki jobb létére óriási lépéseket.

Azon okbul, hogy Zápolya vagy Dózsa ideire 's midőn Rákoson gyűltek össze eldődeink, szoros pénzbeli törvények nem illettek, még nem az foly, hogy azok mai időkre se valók, hanem hogy illy józan változásokra 's elrendelésekre éppen a' jelenkor legalkalmasb; mert midőn hosszabb nyugalom 's békesség 's az abból eredő jövedelmek apadási a' mezeigazdaság körüli állhatatosb gondot lehetőbbé, de egyszersmind szükségesebbé teszik; akkor jelenkezik azon időszak, mellyben a' nagyobb rész józanabb elintézés által egyenlő vagy csekélyebb erővel több élet-javakat előteremteni minden módon iparkodand. Ezen közipart 's mindenütt napról napra nevezendő szorgalmat hazánkban

közülünk ki nem vette észre 's ugyan ki tagadhatja? De mit ér minden gazdasági fáradozás, kereskedési észtörés, ha javításra, javak vásárlására 's messzebb szállításra pénz nincs; pénzt ellenben olcsón hogy kaphatni bizonyos Hiteladhatás nélkül? 'S ime itt vagyunk megint azon következtetésnél: hogy a' Hitelt közénk nem holnap, de inkább ma kellene bévennünk, mert az 1814ki béke óta ugy is elég idő veszett immár.

Sok azért irtózik minden változástul, mert azt gondolja, ma meglehetősen vagyunk, 's holnap tán rosszabbul lehetnénk. Illy aggódás helyes és hasznos, ha megfontolás 's minden oldalú vizsgálat származatja; helytelen ellenben 's minden javítás gátja, ha legkisebb felvilágosítás előtt is félretevést vagy elvetést szül.

Veszedelemtül nem félni, 's vakmerőn neki rohanni 's kártul nem óvakodni; ártatlantul ellenben rettegni, 's a' hasznost 's jótévőt messze kerülni, egyenlőn gyarló értelmet, gyermeki agyvelőt 's gyávaságot bizonyít. A' vadász négy karót dug a' földbe, és zsineget kötván rájok, egy négyszegletű helyet jelez ki, mellybe rozs alját szór; 's így fogoly madarait, mellyek a' zsineg alatt elbukva eledelhez juthatnak, kitelelteti. — A' varju eszesb a' fogolynál, de az értelem legszomorubb lépcsőjén lévén, nem tudván mire van azon négy karó és zsineg, mint szük eszű mindjárt feketét 's maga ellen lest gyanít benne, 's nem akarván magát az ügyes ember által megcsipetni, — a' mit egyébaránt ez illy készüléttel nem is tehetne — ön esze magasztalásával távulról nézi a' hasznos magot, mig maga szép esze szerint koplal; de csak olly csekély eszközök által is, mellyek öngyengségét vagy másokra törő ellenséges érzelmeit gerjesztik, mint a' dög, a' bagoly, könnyen puskára kerül! — Így fél sok a' legártatlanabb uj intézetektül, 's büszkélkedve nyomorog tovább a' régi zavarban.

A' behozatandó váltó-kereskedési törvénynek nem volna hátraható ereje, 's természetesen csak azon adós-ságokra terjedhetne ki, mellyek elfogadása után tétetni

fognak; 's így a' Hitel szoros lábra állítása azt, — ki eddig azon szép 's becsületes mód által tartotta csak fen magát, a' mi egyébaránt nem is szembetűnő már, mert szinte szokássá vált, 'senkinek se tőkéjét, se kamatját, se más tartozásit nem fizetni soha' — egy cseppet se háborgatná, 's még tovább is élhetne jeles praerogativáival. Az új rend csak az új adósokat illetné, 's illyeseknek valóban egyéb elsőségekről kellene gondoskodni, mert a' ki tartozásiban eldődei példáját akarná követni 's csak pávatollakkal fényleni, mindenképp megfosztva, urbul könnyen szolga lehetne. Rendetlen familiák elbuknának, és sok helyen a' legszomorubb példák tűnnének elő, ezt nem tagadom; ellenben éppen azon mértékben, mellyben az álfény minden becsét elveszteni, a' valódiság mind erősebben nőne 's gyökerezne.

Új elrendelés után egyes személyek, kik az új törvény alá vetnék magokat, vagy egész familiák is, sokkal sebesebben fosztatnának ki minden vagyonikbul, mint ma; de éppen azért sokkal kisebb számuak is. Egyetlenegy példa, melly csak rövid idő előtt ritka gazdagságot, és szinte márul holnapra tökéletes elbukást úgy szólván egy festésben mutat, a' község javára többet ér, mint azon lassu aljasodások, mellyek egy egész életre terjednek, és szinte több képekre szakadván, mert több személyeken hatnak keresztül, azon erőt egészen elvesztik, melly benyomást tehet a' népre. Olly mérget, melly rövid idő alatt öl, a' legostobább is kerül; midőn lassu méregtől a' sokaság soha sem fél 's attul csak a' bölcs fog távozni.

A' nemzet eszesb 's így sokkal kisebb része ma is meglehetősen rendben van, ámbár Hitel-állapítás után mód nélkül jobban bírhatná még magát; a' nagyobb rész ellenben szinte minden bizonytalanságba bukik.

Ezen veszély ellen pedig nem tehetni egyebet mint azt, a' mi eddig csak lassu de bizonyos méreg vala

tüstént megsemmisítő méregg  változtatni, mert csak illyest l óvakodik a' nagyobb rész.

A' gyenge vel  illyes rendeléstől retteg, mint sok hadvezér a' helyett, hogy 10 ezer embert vesztene bizonyos diadal rt, inkább szereti lassankint serege nagy részét kórházakban vagy eledel hija miatt veszni hagyni, 's azzal a' gy zedeiem minden gyümölcseit is. Az energiás elrendelés kegyetlennek látszik; de csak látszik, mert éppen ellenkező. A' foghuz  vagy operator — m vegl  — akkor kegyetlen, ha esztelen l gysziv s g miatt lassan és halkán huzdog l, 's csak kis vágásokkal végzi hosszas ideig munkáját.

Minden országlás philosophiája a' legnagyobb rész boldogit sa, 's azt csak illy férfias eszk zl sek által nyerhetni meg. A' katona közjóért 's polgártársai nyugalmaért legnagyobb kincsét, az életet áldozza fel, — 's ezt kiki természetesnek nézi, mivel csak   vagy az egész nemzethez képest igen kevesen vesztenek, bár mi sajnosan is; nyer ellenben a' közjó, az egész.

Szoros Hitellel is az egészre nézve csak kevesen buknak el tökéletesen 's rövid idő alatt, de annál jobban és szaporábban emelkedik a' k zs gjava 's az egész haza disze. Valóban csak azon különbség van az elveszett katoná 's az elbukott birtokos vagy kereskedő közt, hogy az első többnyire a' sereg virágja 's felemelkedett lelkének áldozatja; a' második pedig nem ritkán a' nemzet salakja, 's tudatlanság vagy korhelys g hozta csak szomorú állapotjára. Nincs egyébaránt rendszabás kivétel nélkül.

Meg fog sz nni azon bontr nkozttat s, melly külföldön a' magyar névre olly nagy homályt terjeszt: látni némellyeket szinte mint privilegiált rablókat váraikban bátran  lni, mig özvegy,  rva 's több hitelezője kenyérben is sz k lk dik, 's minden más, de kivált külföldi hitelező legalacsonyabb fortélyokkal j tszatik ki jusaibul.

Elenyészik azon veszedelmes balv elem ny 's helytelen puhasziv s g, hogy a' gyáva 's tudatlannak p rt-

ját kell fogni; mert ez által csak egyes nyer, midőn a' község annál sajnósabban vesz. Jók 's czélarányosak bizonyos helyeken az ügyetlenek 's részeknek kedviért a' kerítések, sorompók; de az egész országot olyanokkal nem korlátozhatni. Hasznos, sőt szükséges a' boldondház, hanem a' nemzet valódi ereje közértelmességen alapul. Egy két személy semmi, a' község minden. — Ugy pedig nem nevelhetni a' szorgalmat, takarékossgot, rendet, igazi becsületet, az adott szó szentségét, 's tetti egyenlőséget — ha ezek ellenségei nem csak bocsánatot nyerne, hanem még pártoltatnak, védelmeztetnek is.

TERMÉSZETES BÉFEJEZÉS.

Józan ész soha sem áldoz fel pillanati vagy igen kis időre terjedő haszonért, habár ma nyulhat is hozzá, jövőre nagyobb 's tartósbb hasznat; de inkább az ideig-óráiglani rövid nyomást a' várható hosszabb kelleni miatt békével türi. A' rabló legesztelenebb, mert ő egy igen kis időszak miatt, mellyben pénzben, borban 's a' t. rendkívül bővelkedik, egész jövődjét megsemmisíti. Nincs egészséges belátása azon gazdának, ki nagyobb jövedelmezés végett jószágát kimeríti, mert annál kevésbb jövedelme lesz nem sokára 's a' t. A' józan ész időtlen lágyszívűség miatt nem pártol pillantatig egy két érdemetlent, hogy az által az érdemes utóbb szenvedjen. Jutalmat 's pensiót nem tesz ki olly célra, mellyet a' selejtes ha meg nem hal, szinte olly bizonyosan elér, mint a' derék; — 's fonák és helytelen jószívűség miatt jutalmat 's büntetést egy pontra nem állít.

A' józan országglás — mert a' nemzetek élete sokkal hosszabb, mint egyes személyeké — pedig még tágasbb időkört tűz ki elintézésinek, 's minden anticipatiót a' lehetőségig kerül, 's előtte inkább a' nagyobb szám haszna, jóléte 's boldogsága azon főtekintet, mellynek minden egyéb mellékes haszon, fény vagy szükség hátrátétetik és hódul.

Ezek szerint, ha az előadottak igazak, 's azt tán senki se fogja kérdésbe hozni, az foly: hogy a' józan ész közünkbe a' szoros Hitelnek mennélelőbbi felállítást javasolja, mert csak egy kis pillantati zavar 's ideig-óráiglani nyomás után annál nagyobb 's tartós lesz a' jövődő kellem 's haszon, 's néhány méltatlan egyesek nem pártolásával annál bizonyosb a' közgyarapodás és boldogság. A' mit pedig józan ész javasol, 's józan országslás végrehajt, annak jó haszna 's bizonyos sikere nem is marad el.

A' mi végre a' Hitelállitás praxisát — valósításmódját — illeti, ne merüljünk theoretikai systemákba, mert könnyen elbódul az ítélet a' képzeletek 's hiedelmek árjában, hanem nézzük közelebb 's távolabb szomszédinkat, mikép munkálódnak azok, válasszunk józanul, alkalmaztassunk helyesen, 's időjárával javítsunk. —

A' pénzheli Hitel vagy cambio-mercantile forum — váltó-kereskedési törvényszék — velejének akármilly módosításokkal legyen is alkotva, minden esetre annak kell lenni, hogy:

Először: a' pör sebesen folyjon.

Másodszor: az ítélet után mingyárt kezét lehessen tenni a' vagyonra 's birtokra, melly annyiba adassék, a' mennyit az valóságosan 's nem képzeletben meg is ér, azaz a' mennyiért tüstént dobra üthetni; 's ne is lehessen az ítélet-végrehajtást ellenállással 's egyéb késlető parancsokkal vagy akármiféle nevezetű pörorvosló menedékkal 's módokkal — juridicum remediumokkal — hátráltatni, vagy az exequált jószágot erővel vissza foglalni.

Ezen két fő feltételt pedig igen könnyen kivihetni a' nélkül, hogy akár a' törvényekkel, akár valamelly fontos politikai tekintettel összeütközzenek; mivel hogy az óra jól, de szaporábban jár, mint az előtt, midőn némellykor egészen meg is állott, azért óra marad minden épségében; — 's így ha 6—20 esztendő helyett egy pár hét alatt is eljuthatni sajátunkhoz,

nincs azért felforgatva a' törvénykezési rend, hanem csak javítva; — 's mert egy pár rendetlen nem pártol-tatik 's néhány úgy nevezett 'nagy familia nem tartat-tik fen, midőn azonban a' rend 's nemzeti értelmesség nőtten nő, nem bomlik el azért a' haza.

Egyébaránt nem lehet ennél igazabb 'libere volenti non fit injuria, — 's így maradjon meg a' régi is, 's álljon egyszersmind mellette fel új systema. Igen könnyen megférnek egymás mellett. Én részemről kölcsön senkinek egy garast se adok, ki a' régi systema örve alatt tovább is bujdoklani akar 's így az másutt keressen pénzt; ha pedig kölcsön-pénzre szorulok, szívesen az új rend alá vetem magamat, mert örömeztőbb fizetek kisebb mint nagyobb kamatot, 's mert bona fide révén fel a' pénzt, bona fide vissza is akarom fizetni; 's ha esztelenségem által vagy örökösöm bitanglása miatt, én is ők is tenkre jutnánk, békével tűrném, hogy vegyék meg, a' mivel tartozunk, ha úgy kell, bőrünkön, ha egyebünket esztelenül elprédáltuk, vagy nem volt elég becsület bennünk arra vigyázni, a' mi tulajdonkép soha nem volt sajátunk. A' ki tartozásinak becsületesen eleget akar tenni, nem fél az lekötelezéstől, sőt a' nagylelkű némelyekben örömet is teszi, hogy ön indulatossága 's emberi gyarlósági ellen maga magának tegyen korlátot, — 's tán nem olly széplelkű örökösit — igazság szolgál-tatásra kényszerítse.

Többnyire az is egyike azon számos előítéletek-nek, mellyek a' társaságban igazság gyanánt adatnak 's fogadtatnak el, hogy szabadság ellen van 'magát valamire lekötni.' Az a' mit szabadon 's megfontolt önkényünk szeriat teszünk, akármi legyen is, igazi szabadságunkra soha sem hozhat csorbát. Senki sem fogja kérdésbe venni, hogy valamelly közjó előmozdítására tett áldozatunk minket rabbá nem tesz; ha ez áll, úgy szinte olly kevéssé veszjtjük szabadságunkat, ha több esztendei vagy örökös hozzájárulásunkat

önkényt igérjük 's az intézet sikere miatt — mellynek alapja soha sem lehet változékony jókedv, hanem valami bizonyos — magunkat meg is kötjük. A' társasági szabadság bája soha sem kap az által, a' mit mindegyik önkényesen az egész miatt áldoz fel, homályt; hanem azon mód által szeplősül gyakran meg, mellyel az áldozat tétetik. Az önkötelezés szabadsággal jár, 's ha nem volna szabad önmagát megkötni, akkor lenne igazán vége a' szabadságnak, melly csak akkor tűnik el, mikor idegen kéz köt meg!

Az uj pénzbeli elrendelés olly hitelt fog adni, hogy 5 — 's 6tal, sőt 3 — 4el elég pénzt találанд az, ki hypothekát adni tud. Csudálni fogjuk, mennyi pénz tűnend majd elő, ámbár egy garassal se lesz több, csakhogy egy kézben, hová előbb rendesen, de lassan minden esztendőben egyszer kétszer esett, szinte azon pénz most számtalanszor fog megfordulni. Nyitva marad az előbbi ut is, de azon pénzt lelni, tudom előre, senki sem fog, kivévén azt, ki a' régihez ragaszkodása miatt, Hitelt nem, de jó nagy kamatot kíván adni minden erővel. Ezt ellenzeni nem fogja senki, 's éljen a' szabadság 's kivált olly belátás, melly megkülönböztetésnek 's privilegiumnak tartja 100tul 5nél 6nál magasb kamatot adni! Mindenki úgy fog tenni, a' mint neki legjobban tetszik, 's ezzel tudom minden magyar ember meg is lesz elégedve.

Ki uj rend alá veti magát, tudni fogja előre: hogy a' pénzbeli pör egy pár hét alatt lefoly 's hogy a' törvény mindenére kezet fog tenni, ha kötelezését nem oldja fel; 's így ennek elkerülése végett vagy gondoskodni fog, vagy zugolódás nélkül tűrni, a' mire szinte maga ítélte magát; ki pedig az ó rend mellett marad, annak is igazsága van, ha azzal is boldogulhat.

Senki nem akarja a' régi várat feldulni — Isten mentsen — 's az által hogy nagyobb kényelem 's kellemért itt az ablakok üveggel rakatnak be, ott kandalló állítatik, ide kárpit vonatik 's oda alkalmas

butorok tétetnek, gondolom a' vár falai nem gyengülnek, — de a' benne lakni való kellemesség, kivált béke idején, határ nélkül magasbra emeltetik.

Azon előítélet, melyet számtalanszor hallunk, "eddig is jó volt, tehát ezentul is jó lesz," egy cseppel se józanabb okoskodás, mint p. o. ezek: 'mert eddig volt pénzünk, továbbad is lesz, — mert eddig éltünk, tovább is fogunk élni, — mert máig nem törött el kocsink, ezután se törhetik el, — mert már 14 esztendeig szolgál ezen ló a' postán, tehát még 14 esztendeig jól fog szolgálhatni 's a' t.'

A' természet szent törvényei egészen ellenkezőkép állanak. A' mi eddig jó volt, az éppen azért, mert a' mult időben volt jó, ma tán csak meglehető's utóbb még káros is lehet, mert minden előre vagy hátra megyen a' világon. Ha pénzünket elköltöttük 's ujat nem szereztünk, nem az foly: hogy tovább is költhetünk, mert eddig is költöttünk, hanem hogy többé nem költhetünk, mert már a' mi volt, elköltöttük. Abbul, hogy fiatalságunkban sok mozgás, lovaglás, uszás 's több eféle egészségünkre vált, nem az foly: hogy 70, 80 esztendő's korunkban is nagy hasznunkra leend, hanem hogy bölcsen cselekszünk, ha éltünk módját korunkhoz, nyavaláinkhoz szabjuk. — Azért, hogy kocsinkon nagy utunkban Cadixig 's vissza nem törött el semmi, nem az foly: hogy most megint Irkuczra mehetünk bátran rajta, hanem hogy éppen az elkocsizott hosszú ut miatt kováccsal, kocsigyártóval — bognárral — kell szólanunk, nehogy gyalog jární kénytelenítessünk, — 's a' vén postalovat, nehogy hijába egye a' szénát, legjobb lesz kimustrálnunk 's a' t.

'S így van minden tárggyal, minden intézettel a' világon; mennél régiebbek, annál szükségesb az utáinalátás, gond, támogatás, javítás!

B É R E K E S Z T É S.

Ki igen keveset vagy semmit se tud, annak természetesen fájdalmas a' tudatlansága miatti szemrehányás, 's kegyetlenebb alig lehet valami, mint 'a' tudományok 's isméretek hiját a' jó indulatban nevetéssé tenni.' Nem sértheti ellenben a' kiművelt eszűt, tudóst 's életrevalót olly észrevétel p. o.: hogy 'ő chinai nyelven nem beszél, uszni, kávéfőzni 's a' t. nem tud. Kegyetlen igaz, annak, kinek egész tudománya úgy áll mint 2, olly isméretek hiját előhozni, mellyek úgy állanak mint 1 vagy $1\frac{1}{2}$, mert lehuzván a' nem isméretet az ismérettől, annyi észprovisio marad csak, mellyen 'mint lelki szegénységen méltán pirulni kell. Ha ellenben az isméret 's tudomány úgy áll mint 100, nem nagy csorbát okoz az egész észbeli funduson egy két három isméret hja — bár mi szükséges lenne is — 's nem lesz az, kinek ebéli kis hátramaradás szemeire lobbantatik, ha egyébaránt igazságos, az által megbántva, mert mindent tudni lehetetlen 's azért mindent nem tudni nem szégyen; egy 's más hasznosra ingereltetni pedig 's felébresztetni inkább kívánatos 's köszönetet érdemel.

Fiatal magyar hazánkban olly valódi isméretekkel bővelkedik köztünk sok, annyi a' szép nemes 's dicséretre méltó, hogy azon szó, melly a' pénzállapot nemismérése körül forog 's melly ezen munka tárgya, megbántó szemrehányás, megsértés nem lehet: Hogy pedig a' dologhoz nem értünk, vagy érteni nem akarunk, ha eddig nem mutattam volna is még meg, végre Olvasóim pénzes ládáikat 's erszényeiket vagy egyéb

kincseiket hívom állításim erősítésére bizonyságul. Azokban több eloquentia van, mint minden egyéb okoskodásokban, és szivrehatóbban szólnak mellettem, mint akármilly élő tanú; és ki mondhatja köztünk, hogy egy kevesse több pénzre nem volna szüksége? Boldogok, kik ebben egyet nem értenek velem 's capacitálva nincsenek, mert ugy látszik pénzek elég van. De a' nagyobb rész tudom, ha nyiltan nem is — a' mi a' mostani Hitelt ronthatná, — belsőképen mindazáltal kezet fog velem.

'S tagadhatni e, hogy hazaszeretetünk sokszor csak pusztá szó, és szép gerjedelem marad, melyet a' szél hord el; 's nem mivel tisztátlan, vagy szineskedő kebelből fakad, hanem mivel 'pénzünk nincs. Életünk legszebb idejit odahaza fecséreljük el 's alig teszünk emberhez illőt, midőn a' világ fergetegiben kellene tapasztalást 's élettudományt gyűjteni 's hasznos ismeretekkel édes hazánkba visszatérni; 's nem azért mert vakondok gyanánt félünk a' világtul 's csak határunkból se merünk kibujni, hanem mivel 'pénzünk nincs. Gyermeink nevelésére, jószágink javítására, ön kellemeinkre alig fordíthatunk valamit, és szinte mindég krétát kell kezünkben tartanunk szünetlen számoló gonddal, hogy el ne bukjunk; 's nem azért mivel magzatinkat nem szeretjük, gazdaságinkat előmozdítani nem kívánnánk, nem törekednénk, — 's alkalmas lakást, szép könyvtárt, tiszta cselédséget, jó asztalt, 's a' t. nem kedvelnénk, vagy olly különös mulatságunkra válna számadásink szoros és szőrszálhasogató vitele, a' mi érzésem szerint majdnem elég elkeseríteni az életet — hanem mivel 'pénzünk nincs 's így mindenütt — köztünk maradjon a' szó, de ki kell mondanom — szegénységünk áll gát gyanánt legszentebb hazafiui kötelességink, kellemeink, kívánatink 's minden akaratink ellen.'

Egyik — 's a' legvagyonosbak közül — a' külföldet lakja, még pedig takarékossgal; másik egy két

telet városban tölt, vagy jószágin kastélt állít; harmadik gazdasági próbákat tesz, néhány keleti vagy angol lovat tart — negyedik szívesen látja házánál jó barátit 's a' haza és külföld áldását vig örömben osztja meg velek 's a' t. kiki tetszése szerint, ugymint urakhoz illik; 's mi sül ki belőle? Minden ember álmélkodására, többször mint nem, 'sequestum. 'S mindenkinek szájában; "az Istenért hová teheté pénzét" És mért? Nem azért, mert vagyonostul — kiben szinte olly hiba a' vagyont nem költeni, mint vagyontalanban többet költeni mint a' mije van — el volna tiltva az utazás, városban téli lakás, kastélepités, gazdasági próbatétel, keleti vagy angol lótaratás, jó udvar 's a' t. hanem mert 'szegények vagyunk, nem birjuk jól magunkat'.

Fő okait előadtam 's a' tárgyat tehetségem szerint felvilágosítottam, sokat azon szándékból ismétlettem is, a' mi egyébaránt hiba, hogy némelly állításom azon számosak elibe is jusson, kik munkámat felette száraz 's unalmas léte miatt rendesen nem olvassák, hanem csak itt amott szemelgetik; 's most se mondhatok 's ha végnélkül terjeszkedném is vizsgálatimban egyebet: hanem hogy a' Hitel 's pénzbeli rendelkezésink jó lábön nem állnak, jó karban nincsenek — melly pénzünk szükinek, vagy szegénységünknek valódi oka — 's hogy éppen azért, mivel egyéb számos intézetink igazán jó karban, erős lábön állnak, éppen azért józanabbat nem tehetünk azon nyilvános és őszinte vallásnál, hogy e' részben hátra vagyunk, és systemánk nem ér semmit — 's így előre lépni 's abban javítást tenni kell.

'S ebéli hátramaradásunk, mivel annyi dicséretre méltó van bennünk, korunk 's körülállásinkhoz képest mi szégyenünkre válhat? Nagy szégyenünkre valóságosan, ha jónak hirdetjük, vagy palástolgatni kívánjuk, — a' mi egyébaránt mai világban senkinek hatalmában nincs többé, — 's a' mellett makacson

maradunk meg a' mi helytelen, 's az idő lelkéhez nem illik ezentul; nagy becsületünkre ellenben, ha bebizonyítjuk a' világ előtt, hogy hátramaradni nem tudunk, 's ott hol hiányt érzünk magunkban, nőtten nő lángoló akaratumk 's győzhetetlen állhatatosságunk 'előre lépni, javítani. A' sok dicséretre méltót 's fényest pedig, a' mi bennünk van, és megengedi, hogy egész világ előtt bátran megvalhassuk: 'Ehez nem tudunk, itt hátra vagyunk 's a' t. — én hozzam elő? Én legyek nemzetem elsőségei 's diszei hirdetője, tárogatósíposa? Soha! illy szennyet, illy salakot hozni hazámra nem vágyom, mert igen is jól tudom, milly rossz illatú az 'öndicséret. Tegyéek ezt külföldiek, 's mincünk csak az legyen legaggodalmasb gondunk, hogy ők tehessék is azt, 's mindenért 's mindenben dicsérhesse nek 's magasztalhassanak is — mi hallgassunk. Vajmi szép 's tiszteletre méltó a' szerény érdem, 's nincs nevetségesb, kivált ha nem nálunk fordulna elő, mert így inkább szomorú, 'némelly alkalomnál számos hazafit egybegyűlve látni, kik egymást viszontagolva felhőkig emelik 's olly kicsapongó dicséretekkal 's émelygetős hízkelkedésekkel tömjénezik, hogy a' józan gondolkodó így szól magában: 'Hazám illy aljasodásra, illy rothadásra jutottál immár! — Nincs a' világ évráiziban név, nem lehelt Athenében 's Rómában ember soha, kihez sok gyáva és semmi egyéb mint csak hiu hazánkfia nem hasonlítottatott volna. Nézzük csak gyalázatunk 's porba csuszásink számtalan tanujeleit, elég van kinyomtatva — 's Aristidest, Demosthenest, Leonidást, Catot, Brutust, Scipiot végnélkül találunk benne; mintha köztünk csak egy termenének, mint a' káposzta vagy dinnye! — Nem illy szolgálai dicséret emelheti halandó embertársinkat magasb lépcsőre, valóban nem; mert a' lelki rab csak úgy szól, mint haszna vagy félelme sugja; 's valóban a' nemesb és büszkébb érzésű — mert semmit se gyűlöl erősebben rossz társaságnál — ollyasokkal, kiknek minden érdemek 's

becsek nem egyéb születésnél, titulusról, kincsnél, egy helyen állni nem kíván 's ha azok dicsértetnek, ő inkább egészen ismételtenül 's taps nélkül ohajtja hazafiúi kötelességit gyakorlani 's folytatni; mert a' szolgaszájbul jövő dicséret előtte csak bántalom, 's tudok olyanokat is, kiknek némelly ajakról rágalom 's gyalázás jobb izün esik, mint minden magasztalás 's felhőkig emelés eshetne.

Nem fogok én hazám dicsérője soha is lenni, mert az arra nem szorult, 's egyébaránt magamat olly szoros kapcsolatban vélem hazámmal, hogy annak dicsérete nem látszik előttem helyesbnek, min ha valami rokonomat vagy önszemélyemet magasztalnám, 's ha valamiben kivételt merek tenni, az egyedül és kirekesztőleg csak közjóra célzó adakozásunkat érdekli, mellyel bátran előállhatunk, mert abban sok nemzet előtt elsőséget érdemlünk.

Sok azt gondolja, hogy az ugy nevezett 'közlélek', melly önhasznát a' közhaszon mögé teszi 's azt csak az egész előmozdításában 's felemelkedésiben keresi, nálunk kimult, és az önszeretet 's öntekintet ki nem irtható gyökeret vert, melly minden nemesb érzések kifejlődését gátolja; — de koránt sincs ugy, jól tudom én azt; 's alig van ország, hol mesterkéletlen, igazi 's felemelkedett hazaszeretet több mellben lángolna, habár titkon is, mint hazánkban.

A' siker hja elvégre a' legállhatatosbat is elgyengíti, elijeszti; 's az, ki, tesse 9 esztendeig bajjal 's mindég kárral vetett buzát. 10ben végre abban fogja hagyni. Hazánkban szinte minden, a' mit eddig magányosak 's társaságok próbáltak, csak elbomlást, összedülést, elhibázottat mutat, szóval: a' sikeretlenség czimjét viseli. 'S mennyi fundatio — alapítvány — mennyi áldozat van, mellyek lételet a' nagyobb rész azért nem is gyanítja, mert sikerek nincs; sárba vannak dobva 's hasznok tudatlanul vagy elfecséreltetett, vagy idegen kezekre jutott — 's még is —

's itt az igazi hazafiság meg nem csalható jele — még is kész a' nagyobb rész legkisebb meghívásra is minden ollyashoz járulni, a' mi a' közjó előmozdítását igéri, azaz 'készen állnak mind a' becses buzát még tizedszer is elvetni,' 's ezen vakság, szép remény fejében minden hasztalan törekedést 's fáradozást elfelejteni tudni 's új erővel mindég kiállni, teszi azon magyar nemzeti szellemet, melyet köztünk kiki érez, de tán senki világosan még ki nem mondott, 's melly országunk egykori bizonyos felemelkedését, a' mit senki se gátolhat, nyilván igéri.

Lenne bár egyetlen egy classicus emlékünknél, mellyet gyermekinknek 's a' külföldinek édes büszke érzéssel mutathatnánk: "Ezt őseink nagy áldozatokkal állították, azt számos esztendő lefolyta után mi fogjuk végezni hazánk diszére.,, Lenne olly végbe vitt tárgy szemünk előtt csak egy! — mellyhez több esztendőig érzékeny 's szinte fájdalmas áldozatokkal járultunk, mennyire emelné az lelkünket! Ismérem én a' Magyarat, — illy egyesülési jelek alatt, mellyek az igazi nagyság czimeit 's mellyeknek eddig mindég hijával volt, szépen egybe olvadna 's egy testté válna mind azon számtalan felekezet, mellyet vallás, írói gőg, státus, személyes haszon, mania 's a' t. úgy mint a' könnyen eldarábolható követ a' fővény, eddig egymáshoz csak gyengén tartott 's hazánkat töredékesen mosaikhoz tette hasonlóvá, midőn ha akarnók, olly könnyen válna gránittá.

Nem tagadhatni, hogy ezen közlélek él bennünk 's hogyha legnagyobb áldozatokra mingyárt készen nem vagyunk 's oda nem is adjuk mindenünket, nem azért akadozunk, mert szívesen 's édes örömet nem tennénk mindent, a' mi csak telik tőlünk, hanem mert félünk, hogy nagy áldozatink haszon 's jel nélkül úgy oszlanak el, mint egy csepvíz a' tengerben, azaz: úgy mint eddig szinte minden áldozatink sokszor csak nyomdokat

se hagytak magok után. 'S nem úgy van? De erről ne szóljunk többé, nehogy lelki nagyságunkon bámulni látszatnánk, mintha a' Nagy és Szép nem könnyen vehetné eredetét keblünkben.

A' sok részből pedig, mellyek nem csak összekapcsolva nincsenek, de vonzó erő helyett még szinte visszalökő erőt rejtenek magokban, mikép lehessen alkotni gránitot, valóban sokkal könnyebb mint gondolnók: 'csak igen messze ne keressük a' ragaszt, hanem magunkban. Kiki szeresse felebarátjában a' hazafit 's embert, 's ne nézze, mi módon vet számot Istenével 's melly uton igyekezik mennyek országát elérni; ne kárhoztassa íróbajtársát — be jó illik ide ez a' baj! — mert teszem némellykor e-t ír ő vagy j-t y, vagy bul-t rul-t ből ról helyett, 's a' t.; ne üldözze honbeliét csak azért, mert Gróf vagy Bíró 's viszont, 's végre ne vessen meg senkit, mivel tisztviselő, kereskedő, polgár, vagy paraszt 's viszont. A' gránit-erejű egész alkotása egyenlően függ mindegyiktől, csak hogy valóságosan 'használás 's ne fénylés élessze lelkét 's az tiszta legyen minden irigységtől. Ebből áll az egész mesterség 's ebben kiki mester lehet, — milly felséges érzés!

Egyébaránt nem lesz itt felesleg, hogy hazánk utóbbi felemelkedése előmenetelét 's hogy az mi módon történhet, még tisztábban láthassuk — egy két szót mondani a'

KÖTELESSÉGEKRÜL.

Hol kötelesség van, ott jusnak is; hol pedig jus, szabadság 's privilegiumok vannak, ott bizonyosan kötelességeknek is kell lenni! Ezek elválhatlanok, a' különbség egyedül az: hogy első esetben mind azok, kiknek polgári életek csak kötelességik által tűnik szembe, 'jusaikat számtalanszor tapasztalják áthágnai, másodikban pedig mind azok, kik szabadok 's privile-

giumokkal birnak 'kötelességikről közönségesen el szoktak felejtkezni.

A' magyar Nemes olly irigylésre méltó helyzetben él a' világon, hogy szerencsésb sorsu szülöttet csillagunkon találni bajos. Ha leveleket 's ujságokat házatul eltílt 's izmos kapusa van, ki várába nem ereszt senkit, élte fogytaig azon édes andalgásban ringattathatja magát, hogy ő egy külön 's boldogabb planeta lakosa, mellyben minden csak öröm 's vig időtöltés, gond, fáradság, munka pedig semmi. Ő az országnak semmiféle terhét nem viseli, nem adózik, se nem katonáskodik, se gyűlésre nem jár, ha nem akar; — mert ezeket mind mások által vitetheti végbe — szóval: őtet az Alkotó felséges jó kedviben ollyanná teremté, ki a' világ legszebb örömeire 's az élet legédesb érzésire született! És, gaudeant bene nati!

Vannak köztünk — gondolná e az ember — kik Magyarországnak 500dik, de ollyanok is, kik hazánk 100ad részét birják, sőt még olly dusak is, ha minden erdőt, homok-sivatagot, mocsárt, havast és szigetet, mellyek a' világon vannak, felszámolunk is, kik az egész földkerék 17,000dik, Európa 1100dik, az Ausztriai birodalom 86dik és szegény jó anyaföldünk 30dik részének urai!

'S ha egy illyes ur reggel felébred 's csak pillantatig emeli szívbeli gerjedelmet az örök Tökéletességhez 's boldog sorsát számos millió embertársiával hasonlítja össze; kik csak márul holnapra se tudják, mint fognak élni, fejeket hová fogják hajtani; mikép lehet.... annyi istenajándékért nem éreznie legbelsőjében egy bizonyos ellenállhatlan vágyást, bőven nyert áldásért nem csak üres szavakkal, de valódi tettek által is mutatni halát? —

'S im ebből foly legszentebb kötelességink egész tartalma! Melly nem egyéb, mint 'Szép sorsunk — melly a' kegyes istenek ajándéka — férfias fentartása egy részről; a' haza dicsére 's felemelkedésére buzgó

törekedés pedig más részről.' Ez teszi az igazi el nem fajult jó Magyar életkörét! Ezek közt mozog 's fáradoz ő mig lehell, 's nem úgy mint sok, ki se védelmezni nem tudja Isten ajándékát, se érettek tetheli háláját nyilvánosítani. 'S milly közel áll hozzánk mind ez 's melly ritkán jut még is eszünkbe! 'S midőn Cicerót de officiis etc. etc. elragadtatással olvassuk 's másutt a' hazafiság dicső tetteit felhőkig emeljük — magunk nem vagyunk jó 's buzgó hazafiak; vagy a' mi több, még azon keveseket is, kik azok, rágalmazzuk, üldözzük! De éppen, — mivel a' legegyszerűbb 's legtudatlanabb is ki tudná segéd nélkül találni a' halhatatlan tettek ezen szent forrását, azért nem akadunk közönségesen rá, hanem mindég másutt 's másban keressük a' hibát, melly, mint már többször ismétlém, csak magunkban van.

Nézzünk magasb helyre 's tekintsük kegyes Fejedelmünket. Ő általa legnagyobb veszély közt is mindinkább erősödött a' királyszék 's a' szerencsés kormányos minden zivataron keresztül végre áldott békeséget hozott népeire; azonban legmagasb helyzetében mennyit fáradoz! mennyit munkálkodik! korán reggel 's későn estve, midőn mi annyival alacsonyabb helyzetésűek tán még álom karjaiban vagy még örömek közt vagyunk. Urunk dicső fenségében mint hatalmas király él, de egyszersmind legnagyobb lélekismérettel gyakorolja szent kötelességét. — Tegyen kiki köztünk önkörében úgy, mint Ő magas helyén; kövessünk olly szép példát, mert mennél nagyobb a' születés, kincs, talentom 's több az üres idő, annál többet vár tőlünk a' haza, és méltán. Ezen lépcsők szerint kiki ön álláshelyén könnyen átláthatja 's minden tanító nélkül elismérheti kötelességét, 's nagy fáradság nélkül észre veheti, teljesíti e azokat, vagy sem.

Sorsunk legédesb oldala pedig az, hogy mindent, a' mit hazánk előmenetelére tenni akarunk, önkényesen teszünk. 'S ezt hívom részemről legszebb privilegium-

munknak ; mert vajmi kinos valamire kinszeríttetni , a' mit tenni nem szeretünk 's önkényből nem is tennők ! ellenben nincs szabad mellnek édesb érzés , mint 'még a' legveszedelmesbhez is ' szabadon járulhatni.

Független helyzetetésünk 's ebből folyó természetes kötelességünk következésiben pedig látunk hazánkfiai közt vagy igazán jó vagy egészen elromlott embereket ; közészerű e tekintetben alig van. Kik irigylésre méltó sorsokat észrevették 's azt szem előtt tartják , hálaérzésből készek mindenkor éltek - 's mindenekkel a' haza mellett kiállni ; kik pedig azt gondolják , hogy a' magyarföld része nekik cum omni et pleno jure competál 's ők jobb 's nemesb csontból 's vérből származtak , mint a' haza többi lakosi , 's így csak ünneplésre 's minden örömek kiürítésére születteknek vélik magokat a' nélkül , hogy mind ezekért legkisebb jót vinnének végbe , — azok valóban megvetésre méltók 's megrakva a' nemzet utálatjával egyedül az által használhatnak honunknak , a' mit megemésztenek — vagy szégyenünkre kün a' világban hordozzák állati kéjek közt 's unalomban gyalázatos léteket.

De a' mihez könnyen jut az ember , azt közönségesen nem becsüli 's másként bánik azon kincsel , mellyet szerzett , mint a' mellyet világba léptekor már készen talált. Hány volna kész e' föld gömbölyegén feláldozni vérének egy részét , ha helyünkre léphetne , míg mi szabadságinkat sokszor nem csak nem becsüljük , de szinte lábainkkal tapodjuk. Sok az által gondolja megmutatni felsőbbtségét 's kiterjedt ismertetit , hogy hazánk hiányit 's hibáit minden tekintet 's kímélet nélkül 's kivált idegenek előtt rendre kürtöli 's még ollyasokkal is megismérteti , miknek csakugyan rokonok közt kellene maradni ; — nem tesz ellenben javításokra legkisebbet is , sőt még azt rágalmazza 's kárhoztatja , ki azon fogyatkozások gondatlan hirdetése helyett honbeli józan társaival inkább tanácskozik , mi módon lehetne segíteni 's orvosolni rajtok.

Haza sérveivel és szennyeivel dicsekedni csak alacsony vagy gyáva lelkek sajátja, azoknak el nem ismerése 's tán még felhőkig emelése — mint sokszor tapasztaljuk — ellenben vakság 's tudatlanság jele. Nem tudom mellyik veszedelmesb 's ártalmasb; de valamint csak az valódi Magyar, ki jusait védelmezni, egyszersmind Uráért vérét ontani 's hona előmeneteliért legszebb javait feláldozni tudja: úgy csak az érti hazafi kötelességit józanul, ki a' hiányt, a' csorbat látja, de azon egyszersmind tehetése szerint segíteni törekedik is.

A' kormány érettünk mindent nem tehet, úgy ni földesurak mindent jobbágyinkért nem végezhetünk. Minden rendnek van külön foglalatossága 's máséba nem elegyedhetik a' nélkül, hogy az egész rendes forgását zavarba ne hozza. A' földbirtokos helyezete olyan, hogy azon a' józan gondolkodó 's ki a' külföldet is bejárta, és így Eldoradorul vagy Utopiáruul többé nem ábrándoz — nem panaszkodhatik, mert lehető jobb lételünket semmi a' világon nem hátráltatja, csak ön apathiánk, tudatlanságunk 's a' legkárosb előítéletekhez bojtorjány ragaszkodásunk. Nem panaszkodhatik ellenben a' jobbágy, ha földe, rétje 's a' t. elég, 's bátorsága van, hogy természeti jusait áthágatni soha se tapasztalhassa. Nem a' Király hibája, ha rossz gazdák vagyunk és szép birtokinkat elpazaroljuk; hasonlóképen nem mi tehetünk arrul, ha jobbágyunk rendesen se nem szánt, se nem vet, földeire trágyát soha se hord, hanem resten 's korhelyen éli napjait.

Ha a' kormány a' földesurnak módot ad, benne bizik 's tenni hagyja, ez pedig a' jobbágyinak bizonyos és bátorságos birtokot nyújt, akkor egy rész se panaszkodhatik — 's ön köriben minden hátramaradásának senki más nem oká, egyedül önmaga, akárhogy akarná is másra tolni a' hibát. 'S így midőn a' kegyelmes Isten magyarföld birtokossá teremtett, én legalább önkötelességimet szeretem mindennek előtt fejtegetni 's ezen értekezést legfőképen 'velem egy helyzetetésüekhez

intézem. 'S ime nyíltan azon vallást teszem: 'hogy hazánk előmenetele 's magasb felemelkedése legfőbb gátjai mi tehetős birtokosak vagyunk.

Ha az alacsony sorsu és szegény tudatlan 's előítéletekkel teljes, szemére vetheti e azt a' magasb születésű, a' dus, ki tán egy kis külső simításon kívül még tudatlanabb, 's lerázott hazai előítéletek helyett sokkal veszedelmesb külföldi balítéletekkel 's legkicsapongóbb ujitások szomjával tér vissza hazájába? 'S ha erkölce 's esze határtalanul jobban ki volna is csinosítva 's az élet minden előre látható 's nemlátható eseteire felkészítve, azért jobbnak tarthatná e ő magát azon sok számos hazafi-társainál, kik csak nagy fáradsággal kis körben, és szinte csak önmagokbul szerezhetnek valódi tudományt 's élettapasztalást? Midőn a' tehetősnek egyedül kényétül függ önmagát kipallérozni, az egész világ 's legjelesb emberek társalkodása nyitva, postalovak, hajók, egész könyvtárak 's facultások szolgálatjára — azonban a' tohetetlen szinte mindenbül ki van zárva 's könyveket is alig szerezhethet 's cseléd és szolga közt kénytelen tölteni élte legszebb napjait! 'S még is nem csak a proportioné, de valóságosan több igazi 's férfihoz illő tudomány van Magyarországon a' közép, mint a' fő rendűek közt.

Ránk gazdagabbakra nézve ez milly szomorú phenomenon! Némellyeknek tudom, ezen szeri elnyelni keserű lesz. Sajnálom! de tán használhat, adná Isten! 'S mennyi jót és hasznost lehetne még belőle következtetni! De a' jóvérű elérte földije barátságos tanácsát; kiben pedig elfajult a' vér, annak még sarkantyú se használna. Azonban az illyesek lassan lassan ugy is kihálnak országunk hasznára és az emberiség diszére.

De valamint igazi bölcsességünk 's ebbül folyó lelki tisztaságunk 's nemesb vágyaink hja legfőbb gátja hazánk emelkedésinek — mint imént emlitém — szint-ugy sarjajhatik, ha lelki tehetségünket jobban kifej-

jük, egyetértő, elszánt 's állhatatos akaratu kézfogásunkbul 's egyesülésünkbul minden 'a' mi jobb embernek édes, nemzeteknek disz, uralkodóknak fény.'

Ha országunk nagyjai 's tehetősb birtokosai egy és más közhasznu cél végett mind egyet értenének 's közakarattal 's közerővel törekednének a' haza javát előmozdítani, mi lenne néhány esztendő, mi félszázad mulva honunkbul? Mi volna nehéz, mi ki nem vihető?

'S csak illy módon 's illy uton emelkedhetik leginkább magyar honunk'

Tudom illy okoskodás nem csak az elaljasultakban — kik magasb repülést senkiben sem sejtítnek, mert magok mindég csak földön csusznak — de még sok szebb lelkűekben is 'jámberszívű álm és szép ábrándozás képében jelen meg, mint valami eszközölhetlen, mint valami, a' mi soha és sehol se volt még 's így nem is lesz.' De könnyen szembetűnik, hogy én éppen nem evezek levegőben, hanem csak azt hiszem 's kívánom, a' mi lehető 's minden becsületes ember kötelessége, 's nem költők elnefuttatási vagy ábrándozók szelid ohajtási.

Ha más országban közhasznu dolgok elősegállításül kiki elzárja erszényit, megbocsáthatónak tartom, 's tán én is úgy tennék, ha ott laknám, mert jövedelem egy részét a' kormány vonná le adóul 's az országglás terhét viselni segitné. Némelly vidéken a' jövedelem úgy áll mint 100 's abbul 60 azé, a' kié, 40 pedig adó. Illy helyzetben 'kötelességi alapim ábrándozások volnának, nem tagadom; — de munkám kirekesztőleg Magyarországnak, magyar rokonok számára 's magyarul van írva. Ezt nem kell felejtetni. — Azon 40 a' 100tul, de ha egyetlenegy volna is csak, nagyon megkönnyíti a' lélekisméretet 's egészen megváltoztatja az esetet 's azt másutt szinte nevetségessé teheti, a' mi nálunk semmi egyéb, mint hideg vérrel átgondolt 'szent kötelesség.' 'S ki nálunk 1, 2, de 20 négyszeg mérföldet bir — 's abbul a' mit

termeszteni tud, egy garas se vonatik le, nem fogja e maga legigazságtalanabbnak itélni — ha csak egy pillantatig veti rá gondolatit 's Istenben hisz — hogy ő mindenbül ki van hagyva, a' mi az igazi polgár becsülete 's disze, 's nem fog e maga magán elpirulni: hogy illy különböztetésért, illy tetemes áldásért, 'eddig önkényt nem tett már sokkal többet, mint a' mit más hazákban tennie kellett volna.

A' legszabadabb emberek adót fizetnek, egyre 's másra kinszerítve vannak, csak a' magyar Nemes nem fizet semmit 's napjait töltheti mint neki tetszik. Az eset egészen különböző nálunk és másutt, 's azért gondolatim is a' kötelességrül egészen más színűek 's más értelműek lehetnek, mint a' millyenek eddig ismértések a' nélkül, hogy kicsapongók volnának, mint a' millyeknek tán első tekintetre látszatnak.

'S ha általjában a' magyar Nemesség tulajdonit 's caractere fővonásit legmélyebb gyökerinél vizsgáljuk, nem fejlik e ki nyilvánosan előttünk: hogy ezen most említett kötelesség alapjait az igazi Magyar születésétül fogva mindég szívében hordja, habár azokat világosan soha ki nem fejezte is? Honnan fakad azon bálvány-imádása anyaföldéhez, törvényes királyához rendíthetlen hűsége, hazája felemelésére 's legnagyobb áldozatokra készsége, mellyek őtet minden nemzetektül megkülönböztetik? Nem másunnan, mint az igazság azon örök szent forrásából: 'hogy a' hol jus, szabadság 's privilegiumok vannak, ott bizonyosan kötelességeknek is kell lenniük.'

A' jobb lelkű ember, ha már ifjúsági heveibül kihült, legszebb örömit hazája előmenetelének eszközlésében találja, 's lelke soha sem lehet nyugott, míg maga magának csak azt mondhatja: "Neked hazád mindent ada 's te hazádnak soha semmit." De illy elaljasodás messze van még tőlünk; számtalan 'igazi nemes, 's nem csak magyar Nemesember, lakja még országunkat. Tudom én azt jobban mint sok

ki azt hiszi: 'hogy már mindennek vége, 's a' legszelbb gerjedelmek 's legállhatatosb munkálódások is hasztalanok már ezentul, 's így inkább jobb hiába nem fáradozni.' Eképen gondolkoznak sok erős vár félénk védei, kik erősségek elhomlását 's összedülését várton várják és szinte ohajtják: hogy a' védelem terhitül 's veszedelmitül szabadok legyenek egyszer — 's rabságban, bár mi rut legyen is az, legalább élteket menthessék meg.

Azonban a' ki szendereg vagy elaludt, az nem halt még meg, sőt jóízü álmából még elevenebben szokott felébredni. 'S ha köztünk sok csak fruges consumere nati gyanánt tiporta is eddig a' földet, nem halt még azért meg, korántsem, hanem csak alszik. Nehány kevés, igaz, olly tompulásba van merülve, hogy e' szomoru nyugvásból, melly kábakórság inkább mint álom, a' végső ítéleti trombitán kívül semmi egyéb nem képes őket felserkenteni; — vegetáljanak egyébaránt vagy éljenek illyesek növény vagy állati módra mint eddig, tovább is, nem nagy gondom; csak a' világ Ura őrizzen minket olly álmaktul, millyeket ők álmodnak némellykor 's annál józanabbul ébredjünk fel mi, egy nemesb aera Hiv fiai! —

Nyerjünk szép diadalmakat önmagunkon, merjünk nagyok 's igazán nemesek lenni, 's mondjuk ki hímezés nélkül: 'hogy az, ki szerencsés helyzetünkben a' közjóra törekedésből akármi szin vagy ürügy alatt kivonatkozik 's hazája boldogítására legjobb tehetsége szerint nem tesz mindent, semmi ember 's a' haza gyalázatja, mint viszont az — 's ezt is szemben tartsuk — esztelen 's olly házba való, millyen Magyarországhban még nincs, ki többet vesz vállaira, mint a' mennyit elbirni tud 's gyenge velejű ábrándozásban mindég vérét önteni 's mindenét a' haza oltárán akarja feláldozni, midőn vére 's értéke csak ugy használhat igazán honjának, ha az első se lassan se sebesen, de rendesen foly, 's nem ám a' földre, de

ön becses ereiben; a' másik pedig, ha a' józan vele-
élés ötét mindég a' tehetősök közé állítja is, mert mit
ér az akarat tehetség nélkül?

Bölcsebb azt önkényesen 's nemes indulattal tenni
most, mire az idő 's világ szelleme elébb utóbb mul-
hatlanul úgy is kinszerítend; mert akárki mit mond,
olly igaz, mint a' napfény: hogy mostani világban,
midőn kiki lát, gondolkozik, okoskodik 's annyi jó
ad fractionem panis, 'nem erős lábon áll olly Rend,
melly még napról napra nőtten nő — 's az ország minden
javát huzza, és semmi terhet nem viszi.

'S ha szívünk nem sugalja is munkás és bőkezű
járulásunkat a' haza előmeneteléhez, fogadjuk legalább
eszünk tanácsát! Tudom sok van köztünk, ki soha sem
álmodá azon szép álmot: hogy hazafiai 's az emberiség
javára feláldozni magát édes, 's így ébrenté azok hiv
szolgája valóban nem is lehet soha. Milly szánakozásra
méltók illy állati tengetegek, kik az ember legszebb
örömit nem is gyanítják, sőt sokszor, a' halhatatlanság
honjában élőket 'rendetlen képzelgésik miatt,
mint ők mondják, sajnálják; midőn inkább ők igen is
földi szagokért legkisebb irigylésre sem érdemesek.
Azonban midőn hazánk lakosinak, ha nem is szép de
ugyan nagy része illy érzésű, és számos feje 's nem
szíve szerint cselekszik, 's inkább az önjót mint a'
közjót tekinti; én mind azokat, kiknek szívek se nem
tágul, se össze nem szorul, akármi legyen is Magyar-
ország sorsa, 'eszek nevében kérem 's intem: legye-
nek a' szó egész értelmében jó hazafiak, mert
ha becsület, dicsőség, hazafiak szeretete nem mozdítóok
is előttök, tekintsék nem csak a' hasznót, melly áldo-
zatikbul valaha bizonyosan rájok sokszorozva háram-
land vissza, de még inkább 's legfőkép 'ön 's kivált
utóik bátorságát.'

Szív és ész egyenlően helyben hagyja kötelesség-
alapimat, 's illyesekkel önmagát végre nyilvánosan
megismértetni 'nemességünk nemesítése.

Ebben is milly szerencsések vagyunk! Legszebb honi tettinkből legnagyobb haszon is foly, 's az, a' mi diszünkre 's nemzeti fényünkre szolgál, egyszersmind nagyobb hátorságunk talpköve. A' mi sorsunk olyan, mint a' boldog vőlegényé, ki vakon 's csak szépségi 's kellemiért imádja szive édes rokonát, 's később, midőn az Istenek serlegéből az élet legégőbb kéjit már kiüríté vele 's csendesb és tartósb örömek után vágy, még azt is veszi észre, hogy igen sok pénze is van bájos hölgyének.

'S ugyan mire lehet — ha magunkkali meglegedés fő szemügyünk, 's azon belső csend, melyet minden halandó némiképen megnyerhet, ha egyébaránt meg is tagadták tőle az Istenek a' szerencsét — mire lehet, mondom, fáradságot 's áldozatot eszesebb 's ügyesebben fordítani 'mint a' közjóra? Ki pénzét csak vendéglésre költi, az által egy jó barátot se szerez, de mind azokat megsérti, kiket szívesen látna ugyan házában, ha palotájába több férne — 's így minden egyében. A' legnagyobb szépség is elhalványul, a' legjobb ló is kiadja páráját; egymásra halmozott gyűjtemények, mellyeket senki sem néz, egymásra rakott könyvek, mellyeket senki nem olvas, rutul elporosodnak 's a' t. Közhasznu intézetek ellenben, csinos épületek, mellyekben a' nemzet kincsei tartatnak 's mellyekből a' köz-értelmesség nőtten terjed, szép hidak, jó utak, helyes communicatiók, virágzó vidékek, mellyek a' hazát gazdagítják, midőn mindenki sorsát javítják 's emelik, századokon hatnak keresztül 's kétségen kívül jobban kielégítik lelkünket, mint közönséges pénzfecsérlésünk. Valóban tágosabb billikombul 's nagyobb kortyokban innók az örömet, ha az egész világ előtt illyeseket tudnánk előmutatni, mint mikor magányba csukva olvassuk aranyinkat, 's rettegünk, ha nyitva áll a' ház, 's éjenkint ebeink nyugtalanok; vagy minden értékünket egy felette nagy kastély rakására fordítjuk, melyet "magunknak építünk, 's melly nagy pompája miatt

nem ritkán úgy áll a' nyomoru falusi kalibák közt, mintha gunyolni akarná azokat; vagy ha előítéletink, tudatlanságunk 's hiúkodásunk következtében odahaza őrizgetjük juhainkat, hazánkfiával ellenségesen élünk, 's egyedül magunkat, 's csak mindég magunkat ápolgatjuk, vagy a' mi több, bosszus kajánsággal mások törekedését gátoljuk 's a' t.

A' mi pedig legszebb 's megint legszerencsésebb, hogy a' közjóra törekedés, 's önmagunkért 's micinkért való fáradozás egyenlően kitelik tőlünk, 's csak úgy tesz bennünket hasznos 's egyszersmind boldog polgárokká, ha ezen kötelességeket egymás mellett gyakoroljuk is. A' jó hazafi egyszersmind jó gazda is lehet, 's kell! is lennie, mert csak a' takarékos és jó rendű lehet közönségesen hasznos 's nem csak lármázó hazafi. A' községért munkálódás ellenben lelkünket az önbecsérzésnek azon édes csendével tölti be, mellynek végeztével magunk dolgainak vitele könnyűnek, minden egyéb foglalatosságok pedig mulatságnak látszanak. Milly jó izü, munka után pihenni! Ki nem érzette azt, hát még olly munka után, melly nem csak a' testet fárasztá, hanem egyszersmind a' lelket magasbra is emelé!

Eledel nélkül sem állat, se növény nem élhet, nem lehet. Ugy az ember se; csakhog' neki még többféle eledelre van szüksége. 'S valóban mi mindenét kell táplálnia, minekelőtte azt mondhatná magáról "emberhez illendően élek"? — Eledel kell testének, mert a' nélkül meghal, 's mennyiféle: étel, ital meleg, álm, 's a' t. Eledel fejének, mert a' nélkül állat marad 's milly különféle: társasági rendszabások ismérte, ház körüli munka, világi tudomány 's a' t. Eledel végre szívének, mert máskép vad marad, 's hánynemű: fiui, rokonbeli szeretet, barátság, szerelem, hazaszeretet 's a' t.

Már, ki csak testét hizlalja, annak esze végre fagygyuvá, szive pedig kiaszott bőrré válik; ki csak eszét táplálja, sovány, embergyűlölő, gyenge, félör-

dőg leend; ki ellenben kirekesztőleg csak szívbeli eledelekkel él, nem egyéb testesült sopánkodásnál. 'S így complicált létünkben nem lehetünk egyoldalú táplálattal belsőkép nyugottak 's megelégedtek. Mert bár mi fényes legyen is bőrünk, bár mennyit tudjunk is, 's a' világ szépei bár milly nagy számban enyhítsék is szívszomjunkat: lesz azért, ha ezen eledelek csak egy neme kimarad is, mindég valami üresség mibennünk, mellynek neve ifjukorban unalom, vénségben pedig életgyűlölet.

Ezen utólsókból bátran azon következtetést huzhatjuk: 'hogy a' magyar Nemes, ha egyéb nem akar is lenni, mint örömekben sokáig 's undorodás nélkül uszó sybarita, bölcsebbet nem tehet: mintha ideje 's értéke egy részét hazájának szenteli, mert így elnyelvén a' férfiasb eledelt, többi tápláléki, melyeket magához venni szokott, majd annál jobb izüen fognak esni, 's nem olly könnyen irtózást okozni; mint vajmi jó a' fagyalt, hideg ital, könnyü sütemény 's illyesek; de minden bizonnyal hamar csömört okoznának, ha annak idejében nem volna marhahus, jó kenyér, Érmelléki vagy Váli bor 's t. illyek elégségesen kész szolgáltatunkra.

Ha valamit mondtam eddig, a' mi egyenesen az életből van véve, ugyan nem ezen utólsó állításom igazsága e az? Híjába gondolja elrejteni a' mélyebben néző szemek elől — a' nevető ajak, pillantati jókedv, táncz, ünneplés, nagyság, vagy hogy jobban mondjam, a' vén név, hosszú titulus és sok pénz körülményei — azon belső epedést 's életunalmat, melly némelly honbelit holdogtalanabbá tesz legutólsó jobbagyánál 's legalacsonyabb cselédjénél. 'S hány lenne köztünk megelégedett, ki ma éppen nem az, ha csak vagy egyszer jutna eszébe megpróbálni: milly könnyü 's jutalmazó 'jó hazafinak lenni'; soknak — ki minden-
nel bővelkedik, a' mit e' világ csak nyujthat embert boldoggá tenni — kacaját vagy szánakozást érdemlő

életunalma nem abbul ered e, hogy kirekesztőleg csak maga dolgait és önszemélyét hordozta 's hordozza keblében, 's az örömek szűk köriben forog; midőn születése szerint olly dicső sphaerában haladhatna, millyen csak kevés 's kiválasztott lények pályatére, 's mellyen virágokkal ékesített életut, myrtus koszoru, Istenek itala, hazafiak dicsérete 's halhatatlan név már bölesőtül váltva kísérik a' halandót. — Ha végre mind ezek egymás után eltűnnek, 's ezen dicső kísé-
rők helyett unalom, csömör, életfáradtság, hazafiak gyűlölete, idegenek megvetése, túskekorona 's a' t. környezi csak fejét 's lakja palotáját, 's fizetett szeretőt és fizetett jóbarátot kivéve, csak az társalkodik vele, ki düledező udvarából egyet 's mást akar szerezni magának, ki tehet róla? egyedül őmaga!

Az ember lélek és test, 's az elsőnek örömei, ha földi szennyein valamennyire túlemelkedé már, sokkal felülhaladják az agyag legforróbb vágyainak kielégítését. És még is sok — a' min senki sem csudálkozik többé, mert mindennapivá lön — ugy szólván éjjel nappal azon töri fejét: mikép hagyhassa 'dicső pályáján Sardanapalt messze hátra; midőn azonban legszebb 's legédesb lelki örömeiről 's jusairul elfelejtkezik, 's azoktól békes türéssel hagyja magát megfosztatni, vagy a' mi több, azt maga cselekszi, maga hajítja el 's ön lábaival tiporja azokat semmivé! — És számos palotáinkat nem lakják e illyes Izék, mellyek szomoru de legnagyobb szerencsésekre nem is gyanítják, mennyit vesztek azon kivetkeztetés által, mellyet moraliter személyeken végbe vinni engedtek, vagy magok tettek; 's milly kár, hogy dicső céljokat elhibázták 's az emberiség gyalázatjára legszebb ékességiktől megfosztva hitvány ágyasok 's pénzés zsidók rabjai, midőn őket az Alkotó hatalmas urakká teremté, kik mind csatapiacson, mind országgyűlésin olly sugárzó fényben jelenhetnének meg!

'S mennyit nem lehetne még előhozni állításim józansága támogatására t. i. hogy a' magyar földesur csak

ugy lehet igazán szerencsés, ha a' szó legsúlyosb értelmében 'hiv jobbágy, és buzgó hazafi — de okoskodásom végtelenre terjedne; tekintsük azért röviden 'kötelesség-alapinrul hihetőleg mit fognak mondani, 's minő hangu lesz az azokat követő 's tőlem annyiszor szórul szóra hallott zaj és

L Á R M A.

"Illyeseket hogy mondhat egy született magyar Magnás 's hogy teheti a' vele egy rendüeket a' haza előtt guny 's gyűlölet tárgyiva 's nevetségesekké, 's mit akar? A' régi szép rendet eldönteni veszedelmes principiumival 's mindent zürzavarba hozni? 's a' t."

'Igazságokat, habár keserűk is, végre kimondani nem csak hasznos, sőt szükséges; mert az önisméret minden előmenetel 's jobbulásnak legelső kezdete; kellemetlen ugyan, de józanabb azokat honbelitül, rokонтul hallani. mint inkább idegen vagy veszedelmes hazai figyelmeztetőre 's dorgálóra várni; kik 'mibenlétünket annyira ismerik, hogy némelly hátramaradásink 's hiányos rendelkezésink titka olly nagy lett, vagy hogy hibátlanabbul mondjam, 'olly tágra nőtt, hogy mindenütt kilátszik 's egy, hazánk minden gyapjából készitendő, köpönyeg alá se férne már el többé. 'S így az által hiszem legszentebb kötelességim teljesítését, hogy Magnás létemre illyeseket nem hallgatok el, hanem egyenesen 's hímezés nélkül kimondani merek. Mert valóban nem csak dicséretre méltóbl — hanemly hibát — eltagadás 's abban megrögzés helyett — megismérni 's abból kilábolni, hanem határtalanul bölcsőbb 's tanácsosb is.

A' görbe, nagy fülü, kaszás lábú, ha eszes, maga fogja magát a' természet mostohasága végett gu nyolni 's így idegen gunytul ment lenni 's egyéb lehető elsősegeit 's kellettő tulajdonit pedigéleti nyájassága által annál szebb fényben előtűntetni. Ki mind ezeket tagadni

's fedezgetni akarja, nem csak hijába fáradoz, sőt azon veszélybe esik, hogy kiki ujjal mutat rá 's kaczagja. És így bölesebbet nem tehetni az önvádolásnál, ha így lehet mondani, még akkor is, midőn a' kellemetlen létbül 's hátramaradásbül kilábolni lehetetlen. De hát ha ezen kilábolás nem csak nem lehetetlen, sőt igen könnyű, és szinte semmi fáradságba se kerül 's önmagunktul függ: akkor a' hiányok 's homályok eltagadása 's rejtegetése csak azt bizonyítja, hogy azokbül kiemelkedni nincs szándékunk vagy nincs erőnk.

A' képzelet mindent nagyobbra fest mint a' valóság lenni szokott, 's csak tőlünk függ p. o. magasb tornyot a' Strassburginál, tágosb szentegyházat a' Római sz. Péterénél, nagyobb hajót egy spanyol lineahajónál képzelni. Így egy cseppet se nehéz jobb utakat, műveltebb mezőket, kiesb vidékeket, serényebb kereskedést, helyesb communicatiókat, vigabb falukat, tisztább várasokat, jobb vendégfogadókat, nagyobb culturát, kiterjedtebb 's több oldalú tudományt, nyájasb hospitalitást, értelmesb rendeletű curiát vagy kastélt, nemesb patriotismust, több közlelket, polgári erényt — 's kevesebb sárt, port, nádat, korlátlan partu vizeket, hasztalan erdőket, hecstelen lapányokat, bozótot, kevesb egoismust, 's egy részről a' legalaptalanabb hiuságot, más részről a' határnélküli hajlékonyságot, alattvalók iránt dölýföt, előljáró előtt porban - csuszást, kevesebb előítéletet, balvéleményt, tudatlanságot, féktelen betyárságot 's a' t. — magunknak képzelni, mint a' millyen 's mennyi valósággal talál-tatik honunkban.

Ennél fogva nem hívja meg a' Magyar, vendégét soha 'fényes táblára, nagy bálra, pompás udvarába, hanem egy kis barátságos ebédre vagy tánczmulatságra, szegény házához, 's a' t. — 's így sokszor a' képzelet igen kevésre 's kicsinyre lévén elkészülve, a' meglehetőst, türhetőst is jónak 's különösnek tartja a' hi-

vatalos. Nincs veszedelmesb mint valamelly elsőségnek kicsapongó reputációja — becsesítése — mert ‘valóságban mindég kevesbet találunk, mint azt képzeletünk festi, midőn azonban az árnyékban szerénykedő szépet ’s érdemest kiki csudálva szemléli. ’S nem szolgálhatni valakit gonoszabbul, mint ha dicséretünk által igen magasra emeljük, a’ mi által őtet úgy szólván egy magas toronyra állítjuk, mellyrül szégyen nélkül nem ereszkedhetik le ’s magát olly magas helyen nem is tarthatja sokáig — ’s így arrul, azaz a’ közvéleményben a’ legfőbb pontrul egyszerre a’ legalacsonyabbakra szokott süllyedni.

Nemzetekkel, hazákkal szinte így van, ’s főkép olyanokkal, mellyeket nem igen ismérnek ’s mellyek körül eddig mindég valami homály ’s köd boronga. ’S így ha némelly állításim nagyitva adnák is elő hiányink ’s hátramaradásinkat, annál jobban fogja csudálni a’ külföldis magyar, vagy az igazi külföldi azt, a’ mit ő helytelennek ’s rosznak vélt, ’s a’ mit türhetős sőt jó karban talál; midőn azonban azon igazságok, mellyeket előadék, ma hónap bizonyosan jó ’s hasznos következtetéseket fognak szülni.

A’ mi pedig a’ ‘nevetségest, gyűlöletest ’s veszedelmes principiumokat ’s a’ t. illeti, valóban igaz: hogy számos hazánkfiainak életmódja ’s öntartása ugyan csak nem kacajra gerjeszt, hanem a’ szemeket könnybe borítja, ’s nem annyira gyűlöletre — mert ki gunyolhatja, ki gyűlölheti az igazán szerencsétlent? — mint inkább keresztény irgalomra méltó. ’S így mind azokat, kik magokat érintve ’s némelly rajzimbán hű hasonlattal festve érzik — ha már magok akarják elárulni magokat — arra kérem, változtassák utóbbi tetteik által mai állításimat hazugsággá; mert mindaddig míg se nem jó polgárok, se nem jó gazdák, se rendet se takarékoszágot, se józan életet nem tartanak, mind addig senki se fogja hinni, hogy azok, kik velek egy értelemben nincsenek, velek kezét nem fognak, pén-

zeiket nem úgy pazarolják, jusaikat nem úgy tiporják, 's napjaikat nem úgy ölik mint ők — veszedelmes emberek; hanem azt fogják hinni: hogy kiki önmaga színét viselvén, 's nem más csak ön tulajdoni által lehetvén 's lévén valóságosan nevetségessé 's gyűlöletessé, 'bizonnyal nem olly birtokosak fogják a' fentebb előadott köteleességekrül értesítő gondolatokat helyteleneknek tartani 's megtámadni, kik Urunk közelebbsőbb tisztei 's kik élteket köz szolgálatra szentelék, hanem olyanok, kiknek se vagyonok rendben, se rokonbeli összeköttetésik tisztában, se jobbágyik se gazdaságok jó állapotban nincsenek. Sőt kiki arrul lesz meggyőződve: hogy azoktul kell tartani 's azok fogják az egész egyetemet minden kétségen kívül végre zavarba 's veszélybe hozni, kik már mindeneket eltékozlák, 's gyermekiknek egy garast se hagynának, ha az 'valóban nagy tiszteletet érdemlő atyai tehetségekben állana, 's a' birtok 's vagyon sequestrum vagy majoratus által valamennyire mentesítve nem volna, — 's nem azoktul, kik a' haza ügyében fáradozván, anyaföldöket mind magosbra emelni törekednek, midőn a' bal- 's előítéleteket kiirtani, valódi 's életrevaló ismereteket, tudalmakat mind jobban 's jobban terjesztetni iparkodnak; — hogy azok valóban a' veszedelmesek, kik mindent mutatók csak Magyarat nem, 's kik a' rendtelenség közepébül mindég csak jó rendrül 's áldott nyugalomrul habaráznak, helyesb ekében pedig, lóherben, jobb vendéglőben, versenyfutásban, tudományos társaságban, 's tán még egy magyar dictionariumban is véres revolutiót látnak, 's kik azokat hirdetik ügyes észfogással veszedelmes principiumuaknak, kik nem az ő nyomaikat tapodják, hanem az által hiszik tántoríthatatlan hűségeket királyjokhoz megmutatni 's azt egész Europa által elismértetni, hogy legédesb jusok szerint szavaikrul 's tetteikrül lerántván a' homályt, kétségest, alattomost, hypocrisist 's minden alságot, olly szívesen áldoznak ideik, vagyonik 's fáradozásikkal

honjok elősegállítására, mint készek is fejdelmikért véreket ontani egy cseppig mindenütt 's mindenkor!

“Néhai bölcs és dicső atyáink 's eldődeink is csak úgy éltek mint mi, azért ne akarjunk jobbak lenni mint ők, 's így ne változtassunk semmit; sok, a' mi theoriában szép 's a' jobb szivűt de mélyebben nem gondolkozót bájolja 's elcsábítja, praxisban ki nem vihető. 'S mikép mondhatni, hogy az ország semmi terhet sem viseljük, hiszen az indirecta teher szinte elnyom, 's efelett nem insurgálunk e, ha kívántatik? 's másutt a' külföldön jobban mén a' dolog? 's a' t.”

‘Néhai bölcs és dicső atyáink 's eldődeink éppen nem éltek úgy mint mi, hanem kemény vadságokban háborúhoz 's veszélyekhez edzve lóháton vagy váraikban, sáncz és mocsár közt igazán nagyok voltak; mi ellenben ellágyultan 's elpuhulva se vadságunk se civilizatiói súlyunk által félelmesek többé nem vagyunk. Megváltozott az idő, 's azzal mi. 'S így könnyebb az eldődiekre provocálni, mint megmutatni: hogy csak ők is úgy kocsiztak 's henyéltek mint mi, 's őhelyettek is mindég csak az adófizető kelt ki ellenség eleibe, 's akkor is jobban levágta a' Török fejét mint ők; a' mit ma minden bizonnyal jobban tudna mint mi. De ha megengedtük magunkon azon cardinalis változást végbe vettetni, mellyen az okos csak örülhet, mert az új uton mindent elhomályosíthat, a' mi eddig magyar földön dicső valaha csak volt — azon cardinalis változást mondom, hogy ‘örökös katonákból kirekesztőleg földművelők, tudósok, írók, ügyvédek 's efélék legyünk, midőn azonban csak az adófizető nép katonáskodik igazán — hogy ellenezhetjük józanul 's igazságosan azon változásokat, mellyek a' fő kivetkeztetés természetes kísérői?

Mi most éppen — ha úgy szabad kimagyarázni magamat — az oroszán, a' mi hajdanta valóban voltunk is, 's a' jó fegyverzetű férfiu közt állunk. A' régi iskolabeliek mindég vissza akarnak vezetni oroszlánságunkra 's ebben nem cselekesznek ítéletem szerint ter-

mészetesebben 's mélyebb belátással, mintha egy 32 esztendőös férfit megint 18 esztendőssé akarnának varázsolni, vagy az emberiséget rák gyanánt hátra léptetgetni; vagy mábul tegnapot csinálni, 's így minden igyekezetik 's intésiknek a' mathesis rende szerint nem lehet egyéb következése 'durvaságnál, gőgnél, betyárságnál 's hosszú bajusznál. Én inkább fegyvert fogni tanácslok; azon fegyver pedig, mellyet ajánlok nem egyéb, mint már előbb is mondám, 'kicsinosított emberfőnél. Ebből ered minden, mert a' bölcsesség erő és szerencse. 'S így csak a' csinosodás van itt ott még hátra, mert hála az Egeknek, feje van mindegyikünknek.

A' mi pedig a' theoriát és praxist illeti, mellyel némellyek minden körülállásban elő szoktak állni: tudjuk azt igen is jól, hogy könnyebb házat, hidat rajzolni, mint építeni; könnyebb erőművet kigondolni, mint mozgásba hozni; könnyebb tökéletes respublicákat 's országlásmódokat képzelni, mint csak egy falusi bíró dolgait is derekasan 's emberül végezni; - - - de tudjuk ellenben azt is, hogy ezen thema a' rest, rossz-akaró 's kivált az interessált szájában olyan mint a' méreg 's a' legjózanabb javítást, legbizonyosb előlépést is, sokszor gyökerestül megsemmisíti p. o. hogy a' vármegyeházi cassa mindég legnagyobb bátorságban legyen, azzal visszaélés ne történhessék 's bukás ne kövesse, mint sokszor a' régieket dicsérők közt lenni szokott, illy komoly tekintetű okoskodók előtt, kivált ha magok kezei alatt van, 'theoriában szép, de praxisban ki nem vihető'. Hogy a' hus limitatioja eltörültsessék 's illy könnyű, egy garasba se telő javítás által a' mezei gazdaság egy pár év alatt századi szökkenést tegyen, 'theoriában igen is szép, de praxisban ki nem vihető'. 'S valljon mért lenne ki nem vihető? - - mert az által némellyeknek, kik a' tanácsban ülnek 's mindég a' régi rendet emlegetik — egy jövedelmi részek, - - - midőn a' hus felemeltetik, elma-

radna - - - - - 's így az új theoriából származó praxis 's mint ők mondogatják 'az ujításokból fakadó zavar rájuk nézve természetesen semmit sem érne 's káros lenne. Hogy a' földbirtokosak utak csinálásához 's egyéb communicatiók létesítéséhez járuljanak 's így elevenséget 's egészen új életet hozzanak hazájokba, 'theoriában szép, de praxisban ki nem vihető, — 's ugyan mért? mivel a' vásárhoz közel lakónak a' rossz ut ideig óráig hasznos, mert a' concurrentiát kizárja, legfőképen pedig azért, mivel 'ha megszűnik a' régi rend, megint az uti biztosok jövedelme maradna el - - - - 's a' t.

És ilyen praxisok, mint p. o. legeltetésben, hol a' földesur lassan lassan minden legelőből kiszorítja jobbágyit, vagy utcsinálásban, hol 14 napra idegen tájakra hajtják el a' szegény parasztot 's ott bitangkép jobbára esztelenül 's így hijába pazérlott munka közt marháját legelő hija miatt romlani 's veszni látja, midőn azonban maga sinylődik vagy pénzét a' csapszékben költeni kénytelen - - - - végre ha ő készítette el az utat, csak szinte megint egyedül őmaga fizet vámot tőle; vagy forspontozásban, midőn a' jobb lovas jobbágy földesurának vagy tiszteinek ingyen szolgáló kocsisa; vagy vármegyeház-építésben, hol közönségesen egy pár szabad oblatum után a' munka 's költség legnagyobb terhét azon osztály viszi, mellynek a' vármegyeház néha nem egyéb 'kinzó helynél; vagy országgyűlési költségek vitelében, mellyen az, ki a' költségeket viszi, repraesentálva nincs - - - és számtalan eféle praxisok ugyancsak jó szép 's nemes elintézések! 'S lehet é azokat rendnek 's igazságnak hívni? 's ugyan változtatások ki nem vihető e? 's tán veszedelmet hozna hazánkra? "Ó szegény! hol marad elpirulásod" 'S még is hány ügyes hypocrita teszi illyesek által a' sokaságot bolonddá, melly vak heviben rá merne eskünni, hogy alkkotmányunk illy égbe kiáltó 's a' természettel összeütköző sarkalatokon áll. —

A' mi pedig az indirecta terhek vitelét, melly minket, a' mint állítják, elnyom, vagy háborúkori felkelésünket illeti: arrul most inkább hallgatok 's más időre hagyom, mert igen sokáig kellene az abszurdumok tengerén hajóznom, minekelőtte józan partra juthatnék. Azonban nem hiszem: hogy ezen sokszor előhozott tetemes súly t. i. az indirecta teher agyon nyomott volna eddig csak egyetlenegy magyar Nemest is — tán parasztnak sajnosan esett, az meg lehet; 's éppen olly nehezen képzelhetek magamnak, akár mint hevítsem is fel 's kinozzam fejemet, egy olly hadi sereget, melly a' mai nevelés 's életmód következtében a' legvadabb 's dühösb ellenséggel győzödelem-hihetőséggel szállhatna szembe, melly jobbára csak Nemesekből, Magnásokból, Lordokból, Pairekből, Püspökökből 's ország Zászlósiból volna szerkeztetve, kik a' nemzetek tábornoki, hadnagyai voltak régi világban!

'S hogy másutt sincs jobb világ, külföldön se megy jobban a' dolog, az ránk nézve mit következtet? Ezen állítást tagadni is lehetne, mert igazságos ítélet előtt Magyarország minden lakosit 's nem kirekesztőleg a' Nemeseket kellene csak kihallgatni; 's továbbá, ha sehol se volna is a' jólét olly indigena mint nálunk, mért kellene azért a' középszerűség szomorú pontján megállani, ha mindnyájan határ nélkül szerencsések lehetünk még 's arra szeretett Királyunk atyai gonddal kezét is nyújt?

“Még igen is kora illyeseket mondani — szerzőhöz nem illők, országgyűlésre valók; egyébaránt nem tanácsos annyit változtatni egyszerre, hanem csak hal-kan 's egymást követve. Efelett mi közünk nekünk ahhoz, ha Magyarország félszázad után fog is virágozni - - - mi akkor nem élünk már 's a' t.”

‘Némelly emberek mindenre — kivéven a' mi közvetlenül önhasznokat következteti — csak azt tudják mondani: ‘még kora 's nem ma, de még ezer esztendő múlva is mindég csak azt mondanak? Van is,

tagadni nem lehet, sok az időt megelőző, mint p. o. lónak gyepre hozása idomítás nélkül, urfinak examen-adása tanulás nélkül, soknak házasodása tapasztalás nélkül, repraesentativum systema köz értelmesség nélkül 's a' t. - - - De a' Publicumnak valami hasznosra elkészítését tán nem ezek közé számlálhatni, sőt úgy látszik, hogy némelly tárgynak egyszerre — minekelőtte a' tanácskozóknak tökéletes világos ismerete lenne még róla — tanácskozás végetti felvétele inkább tartozik azon nevendékek társaságába, kik születésekben apjakat előzték meg.

Mit ér a' legjobb vadász, legjobb munkás, legjobb deák, legbátrabb ember előkészület nélkül; az elsőnek puskája nem sül el, a' másodiknak ekéje biccen ki, kaszája tompán vág, a' harmadik minden esze 's talentoma mellett is második osztályba jó, a' negyedik 's kivált mostani időkben haszontalan katona, 's a' t. Minden idomítástul, elkészítéstül függ! 's a' legjózanabb systemákat 's intézéseket minden előkészület nélkül, azaz rendetlen képzeletek igazítása 's rendezése, hamis bényomások, vakító elfogultságok 's megrögzött balitéletek kiirtása 's a' tudnivalók nagyobb kiterjesztése előtt tanácskozásba hozni nem egyéb, mint magot vetni száraz kemény földbe, melly se szántva se trágyázva se boronálva nincs, 's ennek következtében látjuk 's tapasztaljuk sok összeülők közepibül, és sok fáradság után igen is sokszor mikép veszi eredetét a' 'semmi, és ez B-re emlékeztetvén azt mondatja velünk "Ils travaillèrent beaucoup, mais firent très peu" 's errül megfontolásra csak ennyit!

Igen sokat kezdeni egyszerre, igaz, többnyire igen ártalmas 's az ki így cselekszik, nem dolgozik nagyobb sikerrel, mint azon agár, melly egy izben több nyulat hajhász; - - ellenben nem lehet p. o. gazdaságban az idén ökröket vásárlani, esztendőre kutakat ásni, harmadikban béreslakást építeni, negyedikben szekereket, ekéket készíteni 's a' t. de soknak szinte egyszerre kell

megtörténni, hogy a' sok elkészült tagok részarányos egybefogó egészet alkossanak. A' józanabb gazdasággal 's kereskedéssel olly szorosan függ a' legelők felosztása, hus-árosítás eltörlése, Hitel, papirospénz 's több eféle össze, hogy ugy szólván csak egyszerre mehetnek előre. Igy van sok egyéb fontosban is. 'S kezdeni kell valamikor, mint nem különben nem lehet mindig alunni, hanem végre csak fel is kell ébredni.

'S hogy sok nem bánja, mi lesz hazájából holtá után, azt igen is elhiszem, sőt bizonyos vagyok benne, mert látom, hogy élteben se törődik vele sokat. De a' nemes nem így gondolkozik, — a' mit megvallani nem szégyell — 's azt hiszi, ha bár egyedül maga maradna is, hogy egy becsületes embert kirekesztőleg csak az boldogíthat vénülő korában, ha férfi ideje férfias munkalódási által megérdemlé 's előre sejdíti, hogy hazafiai leglelkeseb része valaha, ha ő többé nincs 's minden irigységnek 's megsértett önszeretetnek vége — hamvai felett azt fogja rebegni: "Itt a' föld igazán nemes csontokat, igazán becsületes hazafit borít." Mert mi melegítheti a' nemes vért édesebben 's mi által felelhet az ember jobban meg titoktele ittlétének, — mellyben minden kétes 's rejtett 's hol még a' legvilágosabban látó szebb lelki felemelkedéssel is csak sejdíthet, — mint midőn ön álláshelyén, mellyre a' sors állítá, hazája 's ez által a' mindenség tökéletesbitéséhez tehetsége szerint járul!

Azért ha másnak hazája fejős tehén gyanánt jelenik is meg, nekünk azon remény maradjon mindig legszebb örömünk, hogy magyar honunk mind magasbra fog emelkedni még; 's leszünk e tanuji annak, vagy sem, a' hatalmas Istenekre bizzuk 's ugy fáradozzunk, mint halhatatlan lelkűek, kik az idő mohátul mentek. 'S ki tudja, ha soha többé halotti álmunkbul nem ébrednénk is fel, ki szerencsésebb: az e, ki a' fákat ülteté, ápolgatá 's azok lassu de meg nem szünő növést tapasztalá; vagy az,

ki megnőtt korokban nyugodott 's henyélt csak árnyékok alatt?

“'S milly jussal mondhatja a' szerző mind ezeket, ki bizta rá; minket tán vezetni akar 's a' t. Ó bizonyosan mellékes czélt vágy elérni 's nagy lelkű állításai egyedül kifüggesztett czégér, melly által a' lágy velejüket mystificálja, midőn magában nevet 's önhasznát lesi 's a' t.”

‘Ezen megtámadás személyemet illeti egyenesen 's így azt megczáfolni sok tekintetben bajos, mert önszemélyérül szólni annyi mint a' szebb társasági rendet sérteni, 's így tán tanácsosb lenne hallgatni 's a' rólam való ítéletet az Olvasóra bízni. Azonban illy megtámadást nem csak rossz néven nem veszek, sőt annak ugy annyira örülök, — mert részint a' büszkeség szava, részint pedig azoknak, kik némellyeket a' velem tartástul nagy becsű tanácsokkal elvonni akarnak, igazi mystificatioja,—hogyan néhány kis megjegyzésimet elhallgatni nem vagyok elég erős.

Ollyasokat, kik jusomat gondolatim előadásira nézve kétlik vagy el is akarják tagadni 's magokat általam vezetettni nem engedik, csak dicsérhetek; mert ők az által azt bizonyítják, hogy több észbeli erőt érzvén magokban, mint bennem tapasztalnak, örszemélyeket hiszik vezetőkké alkotva. 'S illy nemes önértet, illy büszke felemelkedés legnagyobb tiszteletre méltó; 's éljenek! Ne is menjenek illyesek senki mögött, de a' legnemesbek mellett, vagy előttök is — csak rajta! —

Galileire nem bizta senki a' föld maga körül forgásának kitalálását; Newtonra senki a' nehézség törvényei felfedezését; ugy nem bizta senki Franklinra azt, a' mit emléke mutat 's a' mi egyszersmind dicső életrajza: ‘eripuit coelo fulmen, sceptrumque tyrannis.’ De ők halhatatlan pályájakat minden titulus, protectio, salarium 's efélék nélkül — 's a' nélkül hogy más emberek által rájuk lett volna bízva, eljárták 's ugy látszik ‘meghívások az emberiség felvilágosítása végett

magasb helyről történt, mint a' milly magas hely e' földön van. 'S így jeles megtámadóim — mert ollyasokru! itt nincs szó, kik csak hibát tudnak találni, magok pedig soha sem visznek végbe semmit — ne várjanak senkire, járjanak elől, mint a' például felhozott három bölcs, szívesen leszek követőjök; adjanak jó tanácsot, okta'ssanak bölcseségre; erősítsék meg önpéldájok 's tetteik által, a' mire oktatnak — leghivebb tanítványok én fogok lenni. A' miben hibáztam, ö! igazítsák el — 's fussanak velem egy pályát. Nem kívánok egyebet, mint hazafiságomban ö! általok meggyőzetni; 's nem ohajtok semmit buzgóbban, mint hogy hazafi kötelességim gyakorlásában általok messze hagyassam hátra, mert így — 's ezt büszke érzéssel merem állítani — az ország nem sokára ugyan más képet mutatna!

Sok, igaz, azt is rossz néven veszi 's a' 'ki biztarrá-t, veti szememre, hogy némelly Magyarokat szégyen, gúny, satyra 's egyéb tőlem kitelhető üldözés által anyai nyelvek — melyet tulajdonkép anyanyelvnek sok magyar házban többé nevezni nem lehet, — megtanulására kinszeríteni akarok. Már ez ugyancsak nagy szemtelenség 's égbe kiáltó igaztalanság, azt nem tagadhatni — 's én azt csak vak hevemben teszem; mert hogy is kívánhatni azt okossággal 's mérséklettel egy Magyartul, 's kivált ha több ezer jobbágyi vannak: hogy még magyarul is tudjon, midőn hazai dolgokban úgy sem igen jártas? Hisz ez igen is nagy praetensio lenne — és szinte a' természet törvényivel ütköznék össze!

Akármihez 's mi ellen való vak bizodalom vagy bizodalmatlanság pedig a' lágy velőnek 's felette gyenge ítélőerőnek legnagyobb betűkkel irt testimonialis. Rézzé válik e az arany a' rossznak vélt markában, vagy arannyá a' réz a' jónak gondolt kezei közt? Nem változik biz az egy cseppet sem, akárki markolja is — csak hogy ismerni kell. Szint így van a' gondolattal, okoskodással, állításokkal. A' rossz ember sokszor sok

jót és eszest mond, mint nem különben sok hiábavalót 's esztelent a' jó. A' maga lábán állni 's maga eszivel gondolkodni tudó nem hagyja magát, mint a' nép, fényes beszéd, kellemes előadás 's ügyes sophismák által elcsábítatni, de mindenkor és mindenütt a' dolog velejére tekint 's ezt a' szerint fogadja el, azt úgy veti vissza. 'S ki azt mondja: "Ne higyjetek neki, mystifical" az mystificálja inkább hallgatóit, mert nyiltan szűk eszű 's keskeny belátásuaknak nyilatkoztatja, kik magok se nem látnak, sem itélni nem tudnak.

'S ezek szerint a' rólam való ítéletet — 's valljon mi a' fő czélom 's milly jutalmat 's hasznot vadászok — kinek kinek önbelátására 's megbírálására bizom, — midőn azt hiszem, hogy hazám java előmozdítására minden tőlem kitelhetőt cselekedni szinte olly jusom van, mint egy, se igen magas se felette alacsony helyezetű katonának tagadhatatlan jusa van, — a' mi legszebb bére — 'minden tőle kitelhetőt a' diadalomnyerés végett elkövetni; 's ezen fényes jusombul, melyet a' legitimitas legszentebb törvényei szerint, mint az Isten legszebb ajándékát tekintem 's becsülni tudom 's mellyet tőlem míg élek el nem fog ragadni senki, folynak személyemre azon kötelességek, mellyeket fenntebb előhoztam.

Az ötödik, hatodik 's számtalan többi megtámadókat, kik okoskodásim ellen minden bizonnyal hydra-ként fel fognak kelni, még most megczáfolni nem akarom. Legyen az 'utolsó szó Olvasómé. Thema van elég 's így berekesztésem vége legyen még egy barátságos 's már többször érintett rövid

T A N Á C S.

A' legnagyobb igazságbul minden részre a' legnagyobb haszon is foly, úgy mint kirekesztőleg csak a' természet örökös rendszabási szerint alkotott tárgy — legyen erkölcsi, legyen lelketlen — rejti magában a'

lehetőség, siker 's állandóság mineműségét. A' legfőbb igazság erkölcsi világban az, a' mi mechanikában az öröklétü axioma.

Nem kényüinktől függ tehát p. o. a' vizeket erre vagy amarra vinni, mert azoknak nem parancsolhatunk, — nem kényüinktől gőz-erőműben a' lombikot nagyobbra kisebbre, az emelőket hosszabba rövidebre készíteni, — szorító erőműben a' csöket hosszaságokhoz képest szűkebbre tágabbra rendelni, mert ezek közt mathesisi idomzatnak lenni kell 's a' t. hanem szükséges — ha igazán józant akarunk előállítani, — hogy a' természet örök rendszabási szerint, eszközésinket a' viz, gőz, levegő 's a' t. változhatlan tulajdonikhoz alkalmaztassuk. 'S szinte így nem önkényüinktől függ a' társaság, alkotmány 's országlás józan léte; nem tetszésüinktől 's jó szivü ohajtásinktól függ embertársinkat 's honbelieinket jobb létre emelni, boldogítani; hanem az csak a' lehető legigazságosb elrendelésből, azaz: a' természet eldönthetlen szent törvényei hű teljesítéséből eredhet; — szóval 'semmi sem közelíthet a' tökéletesbhez, ha sarkalatja nem talpigazság. —

Ezek következésében tanácsom semmi egyéb, hanem hogy "Hazánkban mindenkinek vagy legalább a' lehető legnagyobb résznek gyomra, feje és erszénye ne legyen üres — sőt hogy kiki magának több 's több életjavakat 's kellemeket szerezni iparkodjon — de azokat fáradozása után minden hihetőséggel el is érhesse 's azokat elérvén bátorságban birhassa is. —"

Mennél több marhahúst eszik, mennél több bort iszik, mennél több posztó ruhát visel 's a' t. a' nép, annál jobb lábra kap a' termesztő 's nincs mit rettegnie a' vásár változásai, külföldi tilalnak, banquerotte 's lankadó kereskedés miatt — mert minden terméke szinte már mezein kél el; — 's mennél számosb házi butort, csinosb konyha 's ebédszereket 's egyéb élet-

alkalmat. 's a' t. szerez magának a' sokaság, annál jobban emelkedik a' mesterember 's kalmár, 's mennyivel több a' belső termesztés 's nagyobb a' kíváncságot külföldi javakkal is élni, annál jobban diszlik a' kereskedés.

És így a' serényebb földművelést, nagyobb industriát, virágzóbb kereskedést, szóval: a' jobban birást, 's gazdagabb lételt megelőzi — 's ezen talpigazságon áll a' földbirtokosnak, ha úgy szabad mondani, kincstára — "Az ország lakosi legnagyobb részének olly körülmények közé helyezettése, hogy az nem csak marha de még borjuhust is ehessék; nem csak savanyu de még ugyancsak jó bort is ihassék; nem csak posztó ruhát viselhessen, de még kárpitot is használhasson 's a' t." — röviden 's olly világosan mint lehet: 'hogy az adófizető nép halkkal azon erkölcsiségre emeltessék 's a' jobban fáradozó és iparkodó test és észbeli törekedésinek azon bizonyos és bátorságos jutalmát is nyerje, mellyek nélkül akárki mit mond, egy ország sem emelkedhetett ki eddig 's egy se fog kiszabadulni a' középszerűség 's alacsony állás szomorú köreiből soha!

Azon közmondás 'gazdag paraszt teszi a' gazdag földesurat' honunkban nem mindég teljesül be, sőt mai időkhez többé nem illő feudális létünk következtében, mint igazság, szinte sehol sem áll; mert a' birtokosra nézve ideig óráig csaknem mindenütt hasznosb a' lelketlen pusztá, mint a' népesített határ. Azonban, ezen most említett közmondás, melly valóban talpigazságon alapul, nem azért válik köztünk hasztalan állítássá, mert valami hiányt rejt magában, hanem azért nem illik mostani helyzetetésünkre, mert jobbágyink vagy nem birják igazán jól magokat, hanem csak a' mi képzeletünkben; vagy nem birják jól magokat olly módon, melly a' földesurnak is hasznos lenne, azaz 'nem birják közönségesen magokat szorgalmasb ipariáik után jól, hanem csak tágas mezeik és szá-

mos marháik következtében; 's így természetesen jobb 's gazdagabb létek sem uroknak sem az országnak sok hasznót nem hajt.

A' magyar szántóvető közönségesen, komoly férfusága következtében, nem törekedik úgy mint sváb vagy szász szomszédja némelly életjavak megszerzése végett — 's így se maga nem bírja magát olly jól, se földesurának, se a' községnek nem olly hasznos jobbágya 's embere, mint az. De ebből nem az következik: 'hogy a' magyar földműves régi 's részint mostani, semmit vagy igen keveset ohajtó 's így igen keveset szemfüleskedő henye apathiájában hagyassék, hanem, hogy renyheségi hajlandósága miatt inkább a' legnagyobb inger 's azon magusi erejű indítóok használtassék, melly más országokban, mint a' tapasztalás mutatja, olly csudákat művelt, hogy azokon alig bámulhatni elegendőleg 's mellyek következtében p. o. Britannia, esztendőnkint szinte 8 millió mázsa vasat készít, 1 $\frac{1}{2}$ millió mázsa gyapjút, 2 millió pamutot és számtalan illyest varázsol leghasznosb 's kellemesb 'mindenfélékké; míg mi tán 200 ezer mázsa töredékeny vasat se tudunk előállítani, — egy kis durva posztót, pamutbul 's egyébbül pedig a' semmihez igen közeljártót készíttetünk 's a' t.

A' belső consumtio bírja a' közönséget a' lehető legjobb 's gazdagabb létre; hogy pedig a' legnagyobb rész az élet legszükségeseb, nem különben legkellemeseb javait fogyasztani forrón kívánja 's azon kívánságnak eleget is tehessen, elkerülhetlenül szükséges mint *conditio sine qua non*: hogy minden statusbeli — személyes függetlensége 's vérébe mélyen rejtett 's gyökerezett nemzetisége leöltése nélkül — állati vadságát hagyja el 's józanabb philosophia alapjain, melly keresztény vallás által megtisztult, fejthesse ki halhatatlan emberi méltóságát.

Errül pedig nem is álmodhatni "bizonyos 's bátorságos birtok 's azon lehetőség sőt hihetőség nél-

kül: hogy 'fáradozási után határtalanul jobban bírhasssa magát.' 'S erre módot nem nyújthat senki más a' földesurakon 's tehetősbeben kívül.

Ezen utólsóknak kell tehát, részint a' szív ösztöne 's még inkább az ész tanácsa szerint önmagokon nemes — vagy ha egyenesen ki akarjuk mondani — józan diadalmakat nyerni, tudniillik: 'az ország terhének egy részét vállaikra venni 's így a' szántóvető sorsát könnyíteni 's méltóságát felemelni.'

Illy concessiók — mellyektől a' nagyobb rész azért retteg, mivel se természet törvényeit nem isméri eleget, se más nemzetek tapasztalásit használni nem tudja — csak ideig óráiglani nyomást 's kárt vonzanának az áldozókra, 's az igazán nemes tett legjózanabb cselekvésnek is mutatkoznék csak rövid idő alatt; mert a' helyett, hogy most az adófizető napról napra tehetetlenebb lesz 's mi birtokosak és nemesemberek se vagyunk gazdagok, sőt mindég szegényebbek leszünk — igazságosb rendelkezés után a' szántóvető is, mi is jobban bírnök magunkat; a' helyett hogy most az adófizető a' rá rótt csekély adót se képes fizetni 's erejéből olly bizonyosan mint $2 \times 2 = 4$. mind jobban 's jobban fog kifogyni, miköztünk pedig a' messzebbre tekintők titkolhatlan belső aggodással magokban azt kérdik: 'ugyan mi lesz ennek vége? — a' 19dik századhoz illő előmenetel 's magasodás által a' haza szükségai bőven kipótoltatnának, mi végre kiszabadulnánk azon kellemetlen dilemmából, mellynél fogva 'vagy kénytelenek vagyunk éltünk fogytaig ispánkodni, vagy legszebb napjainkban sequestrum alatt sinlődni' — drága hazánk pedig a' többi európai nemzetek közt helyet foglalna 's a' jövőndő olly tisztán 's reménytele derülne fel szemünk előtt! midőn ma ránk nézve nem csak beborult, de kétes is.

Valóban nem gondolhatni át belső megilletődés nélkül más nemzetek reformatióinak philosophiáját 's milly csudálatos utakon 's milly számos keserű epedések 's gyászos történetek kísérésevel tetszik az isteni

gondviselésnek az embereket boldogságokra vezetni, kik buta hevekben 's egymás - ellenti kajánságik 's üldözéseik közt mind addig szokták lábaikkal tiporni önhasznokat és szerencséjeket, míg vagy kegyetlenségikben 's vérontásikban kifáradván, vak Véletlen által tűnik fel köztök a' szent igazság 's annak áldása, vagy lelki tehetségik emelik őket a' jobblétel 's bátrabb 's boldogabb élet körei közé.

Britannia 's Franciaország vérzivatarjai mit bizonyítanak egyebet mint 'szegénység miatti megvívást'? mert mind azon borzasztó convulsiók, mellyek egy 's más országot olly fertelmesen megráztak, mi egyébbül vették legvalódibb eredeteket, mint abból: hogy a' tehetősb rész, melly hatalommal volt felruházva, a' haza minden terhinek vitelét az alacsonyabb de a' hazafiak nagyobb részin akará mindég hagyni — a' mit ez végkép tűrni és szenvedni nem tudott 's nem akart 's elvégre rablánczait ketté törte, 'azoknak, kik őket úgy szólván fogva tartották, legnagyobb ijedtekre 's ideigleni károokra tagadhatatlan, de egyszersmind legnagyobb valódi hasznokra 's mai tartós jó létekre is; 'mert ezen kinszerített változások következtében ők most határ nélkül 's minden tekintetben jobban birják magokat 's boldogabbak, mint régi helyezetekben lennének, mellyért annyit fáradtak 's harczoltak 's mellynek további fentartása végett, legnagyobb szerencséjekre, a' csatát elvesztették! —

Hogy Britanniában hajdan a' privilegiált földesur készebb volt inkább vérét ontani, mint feudalis alkotmányából egy hüvelknyit is engedni — a' minek következtében ha t. i. józanabb intézkedésre nem kinszerítettetett volna, ma szintolly szegény 's tehetetlen lenne mint mi vagyunk — azt minekünk igen természetesnek 's megbocsáthatónak kell látnunk 's itélnünk; mert mi se kívánczozunk az elavult rozsdás systema bilincseiből kiszabadulni, ámbár mi példahasználás által igen is jól 's minden bizonnyal tudhatjuk — 's ha nem

tudjuk csak önhibánk — milly valódi lételre 's eleven életre juthatna hazánk 'minden honbelink felszabadtatása 's polgári jusokban részesülhetése által.' Az Angol előtt példa nem volt: hogy valljon mit szülne az alkotmány egyenlő kiterjesztése az ország minden lakosira; 's azért ha ott hajdan az előítéletekkel teljes földesur önkényesen jobbágyinak concessiókat egyben 's másban tenni nem akart, 's arra őtet végre önléte miatti aggódása kinszerité, van e annál természetesebb? — mint valóban nincs természetlenebb: hogy mi illy nyilvános utmutatásokat nem csak nem követünk, de még jobb felvilágosításával 's kifejtésével se foglalatoskodunk, sőt azokrul hallani se szeretünk, jöllehet egész existenciánk homokon alapul.

Ki a' külföld mai állapotját 's némelly vidéknek mostoha fekvése mellett még is bámulásra méltó virágzását ismeri — melly progressive terjed, — 's aztán hazánk szomorú állását tekinti, 's hogy mindenekben századi távulságban kullog más nemzetek után ezen föld, melly kimeríthetlen szendergő kincseket rejt ölében — akkor valóban a' legéletrevalóbb is elszomorodik, a' legerősb is elgyengül — kivált ha átgondolja: 'hogy nem csak a' tudatlan, de még a' tudományosb rész is minden gyökeres előmenetel 's javítás ellen szegül — 's jobbára porban vagy mocsárok közt senyvedő jószágit, üres ládáját 's azon boldogító praerogativáját, — hogy igen kevésbül semmit se kell adóznia, midőn egyéb képviselői jusa alig van, — olly vitézi hévvel 's bajnoki állhatatossággal védelmezi, — mellyekkel ha józanra fordíttatnának, legnagyobb csudákat lehetne vinni végbe, — hogy észtehetség, példa 's a' természet örök törvényei alig kaphatnak a' sok szívköd, hiusági gőzölgés 's elmesetéség közt napvilágra!

A' tudatlan egyoldalú 's mindég idehaza ülő azt hiszi 's rá esküdne, hogy a' külföld minket csudálva irigyel 's csak Magyarország van eszében — ugymint sok falusi lakos maga isméretlen kis határát igen hi-

resnek 's ön tetteit 's törekedését világszertieknek véli — midőn honunkrul a' külföld alig tud valamit, azzal egy cseppet se gondol 's külújságokban se szoktunk róla közönségesen egyebet olvasni, 'mint hogy erre sok eső volt, ott egy nagy falu égett el, amott egy kis földingásocska volt 's a' t. — a' határjábul ki nem bujt honfogoly pedig előítéleteit, tudatlanságát és születési gögjét házánál 's övéi közt úgy védi, mint hajdan Ilion palladiumát!

A' tudományosb ellenben elisméri civilizáltabb országok elsőségeit, 's mint tapasztaljuk, honját kerüli 's rendszerint azokban tartózkodik; — minden hazai változástul pedig úgy retteg, hogy inkább régi hátramaradásában, bár mi utálatos legyen is az előtte, kivánczozik megmaradni, — és szemét a' jövőendő előtt, hol rózsaszínűt nem sejdít, behunyván azt rebesgeti: "Boldog a' mai Gallus, Angol, ki már átesett a' crisisen 's most annak csak áldását tapasztalja; — de bezzeg nem volt ám az ki akkor élt! maradjon minden veszteg míg élünk, forduljon meg akkor a' világ, ha mi már nem vagyunk többé." —

'S nem így okoskodik e jobbára a' kicsinosodott 's előre tekintő rész? A' mit magzatlannak se bocsáthatni meg, olyannak pedig annál kevesebbé, kit számos gyermeki 's unokái élnek tul, kik szüleiktől egészen soha se szakíthatatnak el! 'S nem ezen 'egy rettentő crisisből rettegés e legnagyobb gátja lehető tökéletesülésünknek? Semmi egyéb, meg kell őszintén vallani — de azt is egyszersmind: 'hogy minden rettegősködésünk kirekesztőleg csak éretlen képzelgésünkből származik; holott hatalmunktul függ "legkisebb mozgás és veszély nélkül éppen olly magasra hatni, mint a' nálunk régibb, de éppen azért kevesb tapasztalásu nemzetek csak sok évi vérengző zendületek 's küzdelmek által juthattak."

Ugyan hol alapodik annak igazsága: hogy 'halálos betegség nélkül igazi férfiségra nem fejlődhetni ki —

dussá nem lehetni előleges bukás nélkül — erényessé nem, bűnhődés 's töredelem híjával, — józanná nem, cszelősködés nélkül, — igazságossá nem, kinszeritlemül? 's a' t.

Vaccina feltalálása előtt mennyivel nagyobb számu kised halála meg mint most; de azért mert sok szülő tudatlanságában több gyermekét veszté el himlőben, minekelőtte vaccinához nyult volna, nem az következik: hogy minekünk is több gyermeket kell feláldoznunk 's illy szomorú crisen átessünk utóbbi magzatink megmentése végett; hanem hogy mi újabbak 's így több tapasztalásuak legkisebb crisen se vagyunk kénytelenek átvergődni, hanem minden gyermekinket elsőtől utolsóig a' természet örök, habár titoktele törvényei szerint a' himlőtől megóhatjuk. Újabb időkben több függőhid bomlott el 's még több gőzhajó pattant szerte; de azért, mivel általak annyi veszté már életét, — 's most mind a' hid mind a' gőzhajó türhető bátorságu létre kapott — nem az következik: hogy minekünk is szintazon crisen kell átessünk 's így bizonyos számu Magyar kénytelen hiddal leomlani, vagy gőzzel levegőbe repülni, minekelőtte bátorságos függő hid 's gőzhajó hazánkat is diszesithetné; hanem hogy minekünk nem kell, ha esszünk hasznát akarjuk venni, mind ezeket A-nál kezdenünk 's experimentumok által időt vesztenünk 's végre magunkat 'éppen azon crisekbe kevernünk, melyektől annyira rettegünk 's méltán — hanem inkább más nemzetek tapasztalásit — melly próbák világiak 's az egész emberiség sajátja — kell hasznunkra fordítunk.

Minden egyébbel szint így van. 'S éppen azért mivel a' mai felvilágosított 's jobbadán a' vak eset által olly hatalomra emeltetett Angol mosolygva tekint azon időkre vissza, mellyekben őseit a' legelők elválasztására, limitatiók, czéhek, dézma, robot eltörlésére 's egy és más concessiókra — mellyek következésében Albion szigete világunknak úgy szólván középpontja —

nem annyira eszek 's belátások, mint kénytelenség bírá, — minekünk nem kell azon valóban nevetséges 's végre szánakozást indító 's legnagyobb bajokat szülő újhuzásokon, egyetnemértéseken, viszongásokon, egymáselentiségeken 's a' t. — mellyek az angol történetek rajzait sok éveken által annyira eldisztelenítik, — keresztül szomorkodnunk, "Hanem hogy minekünk ránk, gyermekinkre 's honunk minden lakosira nézve legszentebb kötelességünk: önkényesen 's így minden zavar nélkül állapotunkhoz 's hazánkhoz alkalmaztatva azon ideigóráiglani áldozatokat tenni, mellyeknek más nemzetek előmeneteliket köszönhetik."

Lehetne mondani, kétséget nem szenved: "Ugyan mért kellene álladalmunkat 's régen gyökerre kapott intézetinket új formákkal, új törvényekkel toldani, mért új utat nyesni oda, hol már tágas szabad járást látunk?" De erre nem kész e a' czáfolhatatlan felelet? Mit bizonyít a' jelenlét? Szegénységet, hátramaradást 's itt ott szinte penész és rothadás jeleit.

Ha szent István, szent László 's Kálmán Fejedelmink törvényei a' nemzet gyermeki korát ápolgaták is, 's Nagy Lajos a' serdülőt nagyobb isméretekre készíté, minden intézetik még is milly felette különbözők az 1729diki törvényektől 's milly szükségesek voltak ezen újabb idei józan ujitások arra, hogy lelki fejlődésünkben csak annyira is juthatánk, hová nagy nehezen érkeztünk?

A' 11 - 's 14dik század törvényei elégtelenek 's hibásak voltak a' 17dik század szükségére, 's így a' 17dik századiak elégtelenek 's hibásak a' 19dik századéira, ugymint minden bizonnyal mai napokban — habár a' bölcsesség serlegét legutolsó cseppig kiürítőnk is — nem fogunk hazánk javára 's diszére mindent olly józanon elintézhetni, hogy azon utóink koron - 's fokonkint határtalanul ne javithatnának még, mert a' lehető legnagyobb tökéletesülés csak jövőendő 's boldogabb nemzetségek sajátja! És éppen azért, mert ha-

zánk 's alkotmányunk a' legszomorubb helyzetetések közt 's a' legsarkalatosb változások által se bomlott meg, sőt mai időkben százszorta boldogabb mint a' régi zavarban és setétségben volt, — éppen azért a' legnagyobb ujitások által, ha józanok, ma se fog megrendülni, hanem mind erősbre 's tartósbra fejtekezni.

Ki azt állítja: "8 századon fénylik keresztül alkotmányunk mozdulatlan" nem végzé iskolái philosophiáját 's nézze felébredése végett törvénykönyveinket!

Lehetne továbbá mondani: "Ma meglehetősen vagyunk 's ugyan hol a' garancia hogy mostani kis szabadságinkbul, ha változásnak ered egyszer alkotmányunk, végkép nem fogunk kivetkeztetni?" — De milly szomorú, magában nem bizó, szűk eszű 's félénk lelkű okoskodás az ilyen! —

Ha az időhez 's a' század szelleméhez illő változások 's ujitások által hazánk java 's boldogsága még akkor se szenvedett csorbát — 's ma mindnyájan háttartalanul boldogabbak 's bátorságosb helyzetetésűek vagyunk, mint eldődeink! — még akkor se, mondom, midőn tudományi súlyunk 's lelki fejlődésünk olly alacsony lépcsőn állott, 's a' királyi székből Péter, Aba Samu, II. Lajos ült — hazánkat Török birta — a' Nemest Caraffa, 's az Eperjesi szék ítélte — ha mind ezek 's több illyesek által se szenvedett csorbát, melyeknél fogva úgy szólván a' multért, mostért 's jövőendőért bűnhödénk nagy részben: — miként retteghetünk mai napokban az Istenért, hogy úgy mondjam, azon áldásoktól, mellyek szeretett Fejdelmünk atyai gondviselése és számos bölcs hazánkfiai férfias tanácskozásai élesztő kútfoiból honunk vidékire áradni fognak?

Mi Fejdelminknek engedelmeskedünk 's utolsó pihenetig hív jobbagyi vagyunk, ez 'megismértető' jelünk, ez ősi szokásunk — de csak ollyant hordozunk igazán szivünkben, ki hatalmas Urunk, de egyszersmind kegyes Atyánk is, mint mai Fejdelmünk. A' Király disze, hatalma 's dicsősége ellenben nem alapul tudatlanokon,

szegényeken, elkoresosultakon 's rabszolgákon uralkodás által. —

'S ime itt jelen meg lehető jobb 's bátrabb létünk legbiztosabb garantiája! mellyet részemről törvényes és szeretett Királyunk igazság-szeretetiben, erős lelkiben 's rólunk való atyai gondoskodásában talállok fel egyrészt, — más részt pedig a' magyarság nemes kifejlődésében, — mert hijába, nem lehetünk más nemzetbeliek önbecsünk elvesztése nélkül, — azaz önerkölcsei sulyunkban keresek mindég.

Ezt tágítsuk, ezt szaporítsuk tehát minden módon, minden uton, mert ez Védangyalunk. — Csinosítsuk értelmünket, terjesszük tapasztalásinkat, keressük fel a' tudóst, társalkodjunk az elmetehetőssel, nagyobbítsuk könyvtárinkat, jutalmazzuk a' tudományokban, művészetekben fáradozót, haladót — üljünk kocsira, szálljunk hajóra 's nézzük a' világot — 's emeljük hazánkat dicsőbb nemzetek sorába!

De mind ezekről, drága Olvasóm! mindaddig le kell mondanunk, sőt álmodnunk se szabad, míg szegénységünk, a' tudatlanság, előítéletek 's balvélemények közt valódi szolgaságban fogva tart bennünket. Pénzünk 's valóságos tehetségünk pedig addig soha se lesz, míg a' Hitel lábra nem áll hazánkban.

V É G S Z Ó.

Ha ezen előadott tárgy értelmét 's több elágozásit csendes vérrel átgondolom, senki sem érzi 's nem tudja jobban mint én, milly különféle 's nem mindenkor legkellemesb bényomásokat okozand a' közönségre. Jóakaróim száma kevesedni, rosszakaróimé nőni fog, 's így rám nézve fáradozásom láthatólag több kárt hozand, mint hasznót. Lesznek ellenben, ha bár kevesen is, olyanok reméllem, kik lelkem és szándékom tisztaságát elismerendik; — lesz továbbá egy bizonyos Valami legbelsőmben, a' mi túl fogja élni az előítéletek 's balvélekedések mulandóságát. — Azok hajlandósága, — mert korántsem érzem magamat elég erősnek 'egyedül is ellehetni a' világon — lélekisméretem csende 's azon remény: "lesz egykor haszna munkálódásimnak" minden jutalmam. —

A' hazaszeretetet sokan úgy képzik mint Amort, 'bekötött szemekkel. Így hátramaradást, hibát nem láthatnak, míg a' sűrű kendő homlokok körül; ha ez egyszer leesik, minden báj is egyszerre megsemmisül. A' hon igaz szeretete, vallásom szerint valamelly nemesb 's állandóbb gerjedelmek tartalma, nem vak szerelem, 's azért nincs is olly változó phasisok alá vetve, mint azon magusi de még is tökéletlen érzés, melly csak nyomorúságunkra emlékeztet, midőn pillantatokig fél-istenekké magasít 's megint minden szép vágyink mellett is porba gázol.

Ha mindent nem dicsérek hazámban, abbul foly: mert hazámhoz nem olly gyenge kötelék csatol, mint valaha Venus fiát Psychéhez — 'a' világosság hija.' —

Ha anyaföldünk mocsárit, kopárságit emlitem 's nem dicsérem: hazaszeretetből ered; mert inkább viruló kerteket kívánnék ott szemlélni, hol ma vadkacsa 's vadlúd, vagy homok és por. — Ha előítéleteket megtámadni, balvélekedéseket gyengíteni, oszlatni 's a' tudatlanság sokszori büszke szavát nevetséges hanggá iparkodom változtatni: hazaszeretetből cselekszem; mert soha sem hihetem, hogy előítélet, balvélekedés 's tudatlanság alapja lehessen egy nemzet előmenetelének 's boldogságának. — Ha itt amott az elaljasodást, romlottságot 's rothadást keserű szavakkal festem: honom imádásából teszem; mert illy nyavalák ellen csak a' corrosiv szert tartom használhatónak. — Ha végre hazánkban mindent tökéletesb létre ohajtók emelni, 'a' középszerűnek, melly ocsmánnyal rokon, gyűlöletéből származik 's kivált azon középszerű gyűlöletéből, melly hazánk fényét homályosítja. Legyenek egyéb nemzetek hátramaradásokban megelégedtek, ne vágyjanak előre, magasbra — nem gondom; de köztünk csak az melegítheti szívemet édesen: ha az Isten legszebb ajándéka 'az emberi ész, mind nagyobbra emeli Királyunk hatalmát 's Hazánk díszt.' — Csak az teheti éltemet előttem kedvessé, ha mostani már ugy is szép helyzetetésünk-ből mind magasbra lépni keresünk erőt magunkban, mellyet bizonyára találunk is.

Szándékom tiszta — mondásim azonban helyesek e, az más. Ezeket makacsul pártolni nem akarom; mert igen jól tudom: mi nehéz legjobb akarattal is jót alkotni, és az ahoz vezető módokat megfoghatólag előadni,

De javallatim nem kötelezők, 's így azokat el is lehet fogadni, ha jók; 's még könnyebben visszavetni, ha rosszak. Magamat hazám igen kis szolgájának tartom; de azt hiszem: hogy a' legkisebbnek is vannak nagy és számos kötelességi. 'S így ha egyet mást érinték, vagy emlékezetbe tünteték, azt, ha jól megfontolja tettemet, rossz néven senki se veheti. Ha valamelly hiv szolgálja urát eszmélteti "Idő volna már valamire, — egy

és más neki ártalmas, egyéb pedig igen hasznos lenne,” azért az igazságos ur, ha eleinte forró vére miatt elveszti is békétűrését, ’s kemény szavakkal fogadja szolgájának sokszor tán untató ’s kellemetlen jelentésit, még is megvallja végre: “ezen hivnek sokat köszönhetek, bár javallatit nem fogadtam is el mindég, de szándéka becsületes volt.”

Nekem úgy látszik — ’s tán minden csalódás vagy önkecsegtetés nélkül — hogy külföldön tett többszöri utazásim, helyszinen szerzett tapasztalásim, és sok jeles emberekkel gyakorlott társalkodásim által egyrül másrul világosb, kiterjedtebb ’s több oldalú értelmem lehet, mint sok más nem olly kedvező állapotban voltak; ’s így azt bátorkodom remélni: hogy e’ munkában előterjesztett ’s a’ mindennapi vélekedéstől eltávozó jegyzésimet honunk valódi jóakarói rossz néven nem veendik; mert azokrul említést kirekesztőleg azért tevék, mivel használni kívánok.

Egy csillagász régi cselédje — ha nem tudja is egyébaránt a’ mathesis legegyszerűbb törvényeit, — csillagvizsgálásban t. i. miképpen kell a’ műszereket állitni, felkészitni, forgatni ’s a’ t. még is nagyobb hasznunkra leend, mint valamelly más igen erős mathematicus ki nem jártas illyesekben. Senki se magyarázandja gorombaságra, ki igazságos, ha illy szolga forgolódik ’s mesterkedik leginkább a’ toronyban, mert kiki azt fogja mondani: “Természetes, annyi esztendő alatt valami csak ragadhatott rá.” ’S így velem! Ha némelyeket láttam, tapasztaltam ’s eredetek ’s forrásiknál szemléltem, a’ mit mások nem tapasztalhattak — azért nem azt állitom, hogy nekem több érdemem van mint másoknak, — hanem hogy körülállásim sok másokénál kedvezőbbek voltak, ’s hogy azokat kötelességem szerint használni törekedvén, itt amott rám is ragadhatott valami.

Az nem tud pirulni, ki azzal dicsekedik, hogy több tudománya vagy több pénze van, mint felebarát-

jának; de szinte egyenlő, sőt még nagyobb hiba, egyet 's mást a' közönség java elől eltemetni. — Megvetést érdemel azon dus, kinek erszénye csak önkéjei elégitésére van nyitva; 's a' közjó előmozdítására mindég zárt; — úgy szánakozást vagy dorgálást érdemel az, ki sértés félelméből vagy egyéb mellékes szempontokból tudományit 's tapasztalásit elássa hazafiai elől.

Sok szerénységi küpönyeg alá bujik, hogy ő ezt 's amazt inkább tudósbakra, bölcsőbbekre hagyja, midőn igazán azért nem avatkozik a' dologba, mert vagy nincs bátorsága, vagy tüsténti önnyereségét nem látja belőle. Ki pedig a' közönségnek akar használni, legelső kötelessége: 'magárul egészen elfelejtkezni. 'S ki ezt nem cselekhethi, nem is lesz soha valódi hasznos embere hazájának.

Gyermekek boldogságaért fáradozni, 's éltek tava-
zában tőlök megfosztatni — olyat imádni, ki gyülöl —
hivnek tartott baráttul megcsalatni: szívrepesztő ki-
nok; — de türhetőbbek, mint minden hazánkfiaitul kár-
hoytatni, elhag yatni; 's még illy áldozatra is késznek kell
lenni az igazán lelkes hazafinak. Curtiust szoktuk emlí-
teni, mint a' honszeretet legfényesb képzel tét; 's mi nagy
volt tette? Tán gyülöletes életét legszebb halhatatlan-
sá gért egy ugrással elcserélni, mi nagy mesterség ez?
Hány volna köztünk Magyarok közt, kik ha olly téjjel
nevekedtünk volna mint Curtius, 's olly meggyőző-
dés sel birnánk mint ő, 'hogy halálunk használ', inkább
ma ülnénk a' bátor szürke derekára mint holnap; —
de nálunk több 's nemesb hazafiság kell hol
sokszor tanú helyett zordon magány, dicséret 's taps
helyett fanyar visszavonulás, elhidegülés, 's egy rész-
rül tán gyülölet, másikrul veszély! Mi nehéz félórára
valamiért felhevülni? de esztendőig türni lelki sé-
relmet: ehez kell, a' szó legsúlyosb értelmében —
'férfiu. —

Csak ezek szerint is látja az Olvasó: hogy igen is
jól tudom, miben fáradozom 's mit várhatok. Előre el

vagyok készülő a' rossz hazafi nevezetre; mert általában mindent nem dicsértem 's mindent felhőkig nem emeltem. Sok tán azt fogja mondani: "Ocsmányolja hazáját."

Két gazda közül ki cselekszik józanabbul: az e, ki magára 's másokra fogja, hogy egész határja legjobb buza-föld, 's így vakságában földei legnagyobb részét javítás nélkül hagyja; vagy az ki magában így szól: 'Része birtokomnak jó karban áll, részét viz bírja, becsutelen fák vagy bozót fedi, része pedig sovány, homokos föld, 's így árkokat kell vonnom, irtanom, ültetnem 's a' t. Mellyik jobb gazda e' kettő közül: az e, ki még hosszúszerű juhaival is megelégszik 's azt gondolja minden bizonnyal, hogy már a' szorgalom Zenithén áll; vagy az, ki kételkedik 's lassankint durva 's olcsó gypju helyett selymest 's drágát iparkodik nyírni; — így mellyik józanabb patriota, az e ki azt mondja: 'Be szép azon sok mocsár melly hazánkban van, milly jók 's kellemesek az utak, milly rendesen forog minden, milly élet 's elevenség van a' földművelés 's kereskedésben, mennyi pénzünk van, mi nagy hire Magyarországnak kün 's a' t. 's így minden javítás ellen vak hévvel kél ki; — vagy az, ki azon törekedik, hogy mocsár kaszálóvá, süllyeteg sárárkolat kemény uttá, rendetlenség renddé váljon, — hogy vérakadozási helyett a' haza szive uj erőre kapjon, 's a' legtávolabb erkebe uj életet lövelgessen, 's a' külföld, mellynek nagy része létünket még nem is gyanítja, ha nagy fényét nem is, legalább értékét 's belbecsét ismerje el hazánkknak. — Az első cselekvőmód jó hazafiság meg nem csalható jele, és szeretetünket méltán gerjeszti, de haszna semmi, kára pedig sokszor számtalan; másik cselekvőmód pedig 'józan hazafiság 's ez hasznot hajt e nem e? Nézzük régiebb nemzetek évrájit, ha öneszünk nyilván nem teszi előnkbe, hogy a' ki nem lát, soha sem használhat de árthat; 's csak az hajthat hasznot a' ki lát. Vegyük rendre francia,

holland, német, angol 's t. nevezetes általunk ismert hazafiak életét, 's azt fogjuk találni: hogy nem a' vak használ honjának, hanem a' szemes, nem a' mindent dicsérő, hanem az igazípondó.

“Nevetségessé teszi hazáját” — ezt is fogja néhány pengetni — mert némelly rajziban tulajdon rutalmokra fognak ismerni. Ezek ne gondolják: hogy ők teszik 's alkotják a' hazát 's ne tolják azt, a' mi egyedül 's egyenesen őket illeti, a' hazára. Hogy a' londoni vagy párizsi cloakok jó szagát nem dicsérem, nem becsmérlem azért egynek tisztaságát, másnak kellemeit; 's hogy némelly egyes személy rothadását említem, nem hozok én az által homályt hazámra. Egyébaránt olly nagy egy nemzet, egy magányos személy ellenben olly kicsi, hogy egyesnek nincs hatalmában amaz nevetőségessé tenni. Mit árthat a' régi 's erős várnak, ha valaki vak mérgében sárt 's követ hajít ellene? Nem mozdul meg rendületlen fala, 's csak önerejét emésztí az esztelen megtámadó. De árthatnak az apródok 's még a' férgek is nagy számu sokaságban — 's ezek inkább mint minden egyéb “őrlik meg erős gyökerit a' valahai kevély tölgynek”. Azon egyes személy, ki nem alattomosan cselekszik, sőt minden gondolati 's szavairul igyekszik lerázni a' homályt és kétest, 's minden tetteiről félre vonni a' fátyolt 's lepleget; ki nem hát mögött rágalmaz — hanem egyenesen szembe szól, az mi kárt tehet? Ha igaz a' mit mond: nem árt, hanem használ; — ha alaptalan: elhordja a' szél 's kicsapongó elneveztetését elnyomja a' közértelem 's valódiság sulya. Én nem gyermekekhez szólok, kiknek lágy agyvelejekben az előítélet és sophisma könnyen gyökeret verhet, de férfiakhoz; ítéljenek! — Nem mondom, hogy csálthatatlan vagyok. —

Sok azt hiszi, ki törvényalkotmányunkat olyan-nak képzi mint egy harisnya, — mellynek egész léte könnyen semmivé válhat, ha csak egy szem oldatik is fel — hogy legkisebb javitástétellel is felfordul min-

den. Azt hitte hajdan az Angol, a' Holland is; de drágán fizetné most meg, ha némelly eszesek 's mélyebben gondolkodók nem kinszerítették volna, úgy szólván, okoskodásik terhe által a' sokaságot előítéleti 's balvélekedésiből kigázolni 's javításik által szinte a' félvilág kineseit honjokba halmozni. Semmi sem áll csendesen a' világon, még a' nap systemák is mozognak, — tehát csak Magyarország álljon 's vesztegeljen mozdulatlan? Nem nevetséges törekedés é ez? Vagy azt gondoljuk: hogy a' Lajtától Feketetőig, 's Beszkéd bérceitől Drávaig fekvő, csak 4000 négyszeg mérföldnyi tartomány az universum közepe — melly körül milliárd világok forognak? Istenért! nyissuk fel szemeinket, vegyünk hasznát eszünknek. Minekünk is mozdulnunk kell, akár akarjuk, akár nem 's nehogy hátrafelé nyomattassunk, 'lépjünk inkább előre'!

Munkám tartalmából kiki azt fogja látni: 'hogya' végsőségeket 's tulságokat gyűlölöm 's békítés barátja vagyok, szeretném a' számos felekezetet egyesíteni, 's inkább a' lehető jót akarom elérni közép uton, mint a' képzelt jót, mellyet tán csak más világon lelendünk fel, levegő utakon. Nem nézek én, megvallom, annyit hátra, mint sok hazámfia, hanem inkább előre; nincs annyi gondom tudni 'valaha mik voltunk' de inkább átnézni, 'idővel mik lehetünk 's mik leendünk'. A' Mult elesett hatalmunkból, a' Jövendőnek urai vagyunk. Ne bajlódjunk azért hijábavaló reminiscenciákkal, de birjuk inkább elszánt hazafiságunk 's hiv egyesülésünk által drága anyaföldünket szebb viradásra. Sokan azt gondolják: 'Magyarország — volt; — én azt szeretem hinni: lesz'!

T a r t a l o m :

	Lap.
Előszó - - - - -	IX
Bévezetés - - - - -	21
Néhány a' tárgyat megelőző észrevétel - - - - -	27
A' magyar birtokos szegényebb, mint birtokához képest lennie kellene - - - - -	41
A' Magyar nem bírja magát olly jól, mint körülményi engednék	61
A' magyar gazda ma nem viheti mezeit a' lehető legmagasb virágzásra - - - - -	76
Magyarországnak kereskedése nincs - - - - -	108
Mit kell tenni 's min kell kezdeni? - - - - -	153
Bérekesztés - - - - -	220
Végző - - - - -	264

A kötetet
— hasonmás kiadásban —
az első kiadás 150. évfordulója alkalmából
megjelentette a
Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó
A kiadásért felel: Keresztes Tibor igazgató
Egyetemi Nyomda — 79.4105 Budapest, 1979
Felelős vezető: Sümeghi Zoltán igazgató
K—4480
Budapest, 1979. december
A szerkesztésért felel: dr. Fébó László
Műszaki vezető: Büchler Alfréd
Műszaki szerkesztő: Szabó György István
Formátum: 125 × 202 mm
Terjedelem: 20(A/5)ív

60,— Ft